

Vojaški muzej Slovenske vojske

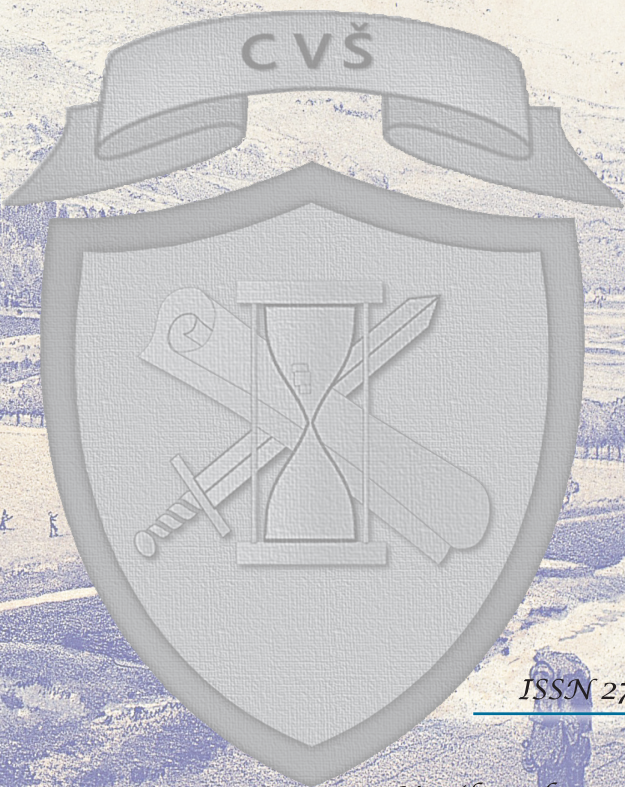
Vojaška zgodovina

Številka 2/2020 (25)

Letnik 16

ISSN 2712-6072

Maribor, december 2020

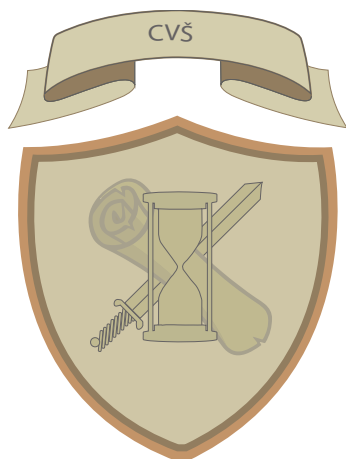

Vojaški muzej Slovenske vojske

VOJAŠKA ZGODOVINA

Št. 2/2020 (25)

Letnik 16

Maribor, december 2020

IZDAL:

Generalštab Slovenske vojske, Center vojaških šol – Vojaški muzej Slovenske vojske

UREDNIŠKI ODBOR:

VVU XIII. razreda dr. Valerija Bernik (namestnica glavnega in odgovornega urednika)

brigadir Ernest Anželj (glavni urednik)

dr. Damijan Guštin

dr. Tomaž Lazar

major mag. Zvezdan Marković (odgovorni urednik)

mag. Matjaž Ravbar (gostujoči urednik)

dr. Tomaž Teropšič

dr. Blaž Torkar

TEHNIČNO UREJANJE IN OBLIKOVANJE:

Knjižnično-informacijski in založniški center

LEKTORIRANJE:

Šola za tuje jezike

ISSN 1580-4828 (tiskana izdaja)

2712-6072 (spletna izdaja)

Revija je dostopna na spletni strani: <https://dk.mors.si>

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem Vojaškega muzeja Slovenske vojske in navedbo vira.

KAZALO PRISPEVKOV

Mag. Zvezdan Marković

UVODNIK ODGOVORNEGA UREDNIKA

stran 5

Mag. Matjaž Ravbar

UVODNIK GOSTUJOČEGA UREDNIKA

stran 7

Razprave

Dr. Jure Gašparič

1990 – TRIDESET LET POZNEJE

stran 10

Mag. Marjan Vešnar

POSKUS ETIČNE OSMISLITVE MANEVRSKE STRUKTURE
NARODNE ZAŠČITE (MSNZ)

stran 20

Višji vojaški uslužbenec Simon Korez

ALI JE BIL KOMUNIKACIJSKI MOLK, KI JE SPREMLJAL
OBLIKOVANJE IN DELOVANJE MSNZ LETA 1990,
PREDNOST ALI OVIRA?

stran 30

Mag. Matjaž Ravbar

PROJEKT MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE
(MSNZ) NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA
ZA DOLENJSKO

stran 35

Generalpodpolkovnik Albin Gutman

*MANEVRSKA STRUKTURA NARODNE ZAŠČITE
DOLENJSKE 1990*

stran 73

Franci Povše

*TAJNE DEJAVNOSTI POSAMEZNIKOV, VZPOSTAVITEV
ODREDOV DOMOLJUBOV IN ORGANIZIRANJE
MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE
(MSNZ) NA DOLENJSKEM TER PRIDOBIVANJE
OROŽJA ZA ENOTE*

stran 107

Polkovnik Miran Fišer

*PROJEKT MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE
(MSNZ) NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA MSNZ
ZA VZHODNOŠTAJERSKO POKRAJINO (VŠP)*

stran 126

Ocene in poročila

Dr. Tomaž Teropšič

MITJA TEROPŠIČ: BREŽIŠKI TERITORIALCI

stran 181

UVODNIK ODGOVORNEGA UREDNIKA

Vojaški muzej Slovenske vojske je vsebino petindvajsete številke revije Vojaška zgodovina namenil spominu na enega najpomembnejših dogodkov na področju obrambe Republike Slovenije leta 1990. V Vojaškem muzeju Slovenske vojske smo v ta namen pripravili tudi razstavo o delovanju Manevrške strukture narodne zaščite, ki je imela neprecenljiv pomen med pripravami na osamosvajanje Slovenije.

Leto 1990 je bilo pomembno ne le za nas, temveč tudi za širše okolje. V svetu so se zgodili številni pomembni dogodki, od nemirov v Sovjetski zvezi do nastanka več novih držav, po 27 letih so iz zapora izpustili Nelsona Mandelo, Irak je napadel Kuvajt, zgodili so se nemiri v Albaniji in na Kitajskem, po padcu berlinskega zidu novembra 1989 sta se združevali obe Nemčiji ipd. V Jugoslaviji se je zgodil razdor v Zvezi komunistov Jugoslavije in ustanavljati so se začele nove politične stranke. Na Kosovu so izbruhnili nemiri, v republikah pa se je povečevalo nezadovoljstvo med prebivalstvom. Tudi v Sloveniji je prišlo do pomembnih družbenih sprememb.

Poleg nekaterih političnih dogodkov, ustanovitve novih političnih strank in prvih demokratičnih volitev je bilo tudi več pomembnih dogodkov na področju obrambno-varnostnih zadev. Odpoklicani so bili slovenski miličniki s Kosova, spremenila se je zakonodaja na področju obrambnih zadev, protestiralo se je proti pošiljanju nabornikov na služenje vojaškega roka v JLA, poskušalo se je razorožiti Teritorialno obrambo, organizirala se je Manevrška struktura narodne zaščite. Sprejeta so bila ustavna dopolnila na področju obrambe, JLA je z vojaškimi policisti poskušala zasesti prostore Republiškega štaba Teritorialne obrambe (RŠTO) v Ljubljani, kar je izzvalo proteste prebivalstva, začela se je izvajati reorganizacija TO Slovenije, pospešeno so se usposabljalale enote TO in sprejemali ter izvajali so

se ukrepi proti grožnjam, ki jih je izvajala JLA. Le nekaj dni pred plebiscitom o samostojnosti Republike Slovenije je bil postroj 30. razvojne skupine Teritorialne obrambe Republike Slovenije v Kočevski Reki in predsednik Izvršnega sveta Republike Slovenije Lojze Peterle je izrekel znamenite besede, da je »zadišalo po slovenski vojski«. Vsi ti dogodki so pomembno vplivali na obrambne priprave Slovenije pri osamosvajanju. V čast si lahko štejemo, da so nekateri aktivni udeleženci ne le z dejanji nekoč, temveč tudi zdaj s peresom prispevali del gradiva za preučevanje slovenske novejšje vojaške zgodovine. Omeniti pa moram, da smo zelo veseli prispevka našega člana uredniškega odbora revije, vojnega in vojaškega zgodovinarja dr. Tomaža Teropšiča, v katerem predstavlja knjigo polkovnika Slovenske vojske v pokoju Mitje Teropšiča o brežiških teritorialcih.

To številko revije *Vojaška zgodovina* namenjamo njim in vsem takratnim udeležencem dogajanj v spomin ter mlajšim v spoznanje, kako se je osamosvajala in nastajala Slovenija.

UVODNIK GOSTUJOČEGA UREDNIKA

Projekt MSNZ je nedvomno eden najpomembnejših dogodkov na poti v samostojno Slovenijo. Maja 1990 so nastale razmere, ko se je morala osnovati tajna skupina posameznikov, ki so s poglobljenim znanjem o odporu nase prevzeli tako veliko breme in sprva nepovezano, nato pa povezano začeli organizirati skupine. Nato so te skupine dobile skupni imenovalec v nazivu MSNZ. Projekt se je oblikoval na podlagi odvzema orožja slovenski TO in spoznanja, da bi v prihajajočem spopadu ostali brez možnosti obrambe in uporabe orožja. Dejavno udeležene organizatorje MSNZ je vodilo domoljubje in lahko rečemo, da je bilo njihovo delovanje kot nekakšna šola za nasilnejše dogodke, ki so sledili poletu 1991. Vojna za Slovenijo ni trajala samo deset dni junija in julija 1991, ko so potekala bojna udejstvovanja med slovensko in jugoslovansko stranjo. Za nekatere posameznike so dejavnosti potekale že vse od maja 1990 in so trajale do oktobra 1991, ko so zadnji vojaki JLA zapustili ozemlje Republike Slovenije. Kot je bilo že zapisano in bo tudi v tem zborniku, so se resne priprave za osamosvojitve začele v poznopomladanskih dnevih leta 1990, ko je bilo treba preurediti varnostne sile in organizacijsko pripraviti strukture, ki so eno leto pozneje z orožjem obranile samostojnost Slovenije. Na to nas seveda spominjata tudi dva praznika: dan veteranov vojne za Slovenijo in dan suverenosti. Zgodovinopisje je na to tematiko že dalo nekatere odgovore in rezultate. Vendar so tri desetletja zadosten razlog, da ponovno spregovorimo o dogodkih, ki so pomembni za nadaljnji obstoj države in razvoj njenega varnostnega sistema.

Težave pri raziskovanju projekta MSNZ so večplastne in so podrobneje opisane v enem izmed prispevkov, vendar le za pokušino omenimo, s katerimi izzivi se mora spoprijeti posameznik, ki želi vedeti več: poimenovanje projekta (jezikovno in

vsebinsko); trajanje projekta (maj–avgust–oktober); ohranitev arhivskega gradiva; značilnosti organiziranja projekta. Vsi štirje izzivi pa so med seboj prepleteni in vplivajo drug na drugega. Namen te številke revije *Vojaška zgodovina* je predstaviti širši javnosti, kako je nastajal projekt MSNZ in njegov pomen za osamosvojitvene procese. Žal pa objavljeni prispevki ne morejo odgovoriti na vsa vprašanja, to pa se vidi tudi pri poenotenju posameznih stališč, npr. različnih zapisih naziva projekta.

Tako kot priprava na osamosvojitve je tudi priprava te številke revije (raziskave, pisanje besedil, lektoriranje, urednikovanje in tisk) potekala več mesecev, od zamisli in začetkov pogovorov z avtorji v pomladanskih mesecih 2019 pa vse do izida konec leta 2020. Vsebinsko smo se poskusili osrediniti na oblikovanje MSNZ na Dolenjskem in na območju Vzhodnoštajerske pokrajine. Zaradi tematike je bila osnovna zamisel pridobiti samo pričanja ali prispevke organizatorjev. Ker je bilo število udeležencev razmeroma majhno, je tudi število prispevkov majhno. Prvi prispevki so splošne narave in tematiko predstavljajo z zgodovinskega stališča, etike in pogleda strateškega komuniciranja. Preostali pa se podrobno ukvarjajo z dogodki na Dolenjskem ter na območju vzhodne Štajerske in natančneje predstavljajo, kaj in kako je deloval projekt MSNZ na teh območjih. Trije avtorji so celo dejavno sodelovali v opisanih dogodkih.

Pri pripravi revije so sodelovali tudi Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Policijsko veteransko društvo Sever oziroma njegov odbor za Dolenjsko in Belo Krajino ter Vojaški muzej Slovenske vojske. Avtorji posameznih prispevkov so predstavniki teh ustanov ali pa zunanji poznavalci: Jure Gašparič je direktor Inštituta za novejšo zgodovino, Albin Gutman in Miran Fišer sta bila med soorganizatorji projekta, Simon Korez je dalj časa delal na področju odnosov z javnostmi v Slovenski vojski, Franci Povše je bil med soorganizatorji projekta, Matjaž Ravbar je kustos Vojaškega muzeja Slovenske vojske in Marjan Vešnar je dalj časa delal v civilno-vojaškem sodelovanju. Poleg teh so pri pripravi številke revije sodelovali še Šola za tuje jezike z lektoriranjem, Anton Klobčaver in Marjan Grabnar, oba iz Zveze veteranov vojne za Slovenijo, z organiziranjem in Knjižnično-informacijski in založniški center Ministrstva za obrambo s tehničnim urejanjem in oblikovanjem.

Revija *Vojaška zgodovina* z zgodovinskega stališča prinaša najbolj celovito, kolikor se da nepristransko in na enem mestu zbrano zgodbo projekta MSNZ na Dolenjskem in Štajerskem. Prikaže njegov razvoj, značilnosti in posebnosti, od začetkov maja pa vse do ukinitve oktobra 1990. Kot zgodovinar se zavedam, da

so se nekatere podrobnosti v treh desetletjih izgubile in žal zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva ne bomo imeli odgovorov na vsa odprta vprašanja.

Na tem mestu se ponovno zahvaljujem vsem avtorjem in sodelavcem, da je ta zbornik prispevkov lahko nastal in da s tem prispeva k razumevanju dogodkov izpred treh desetletij.

1990 – TRIDESET LET POZNEJE

UVOD

Samo trideset let je minilo, odkar je nastala samostojna slovenska država, vendar se danes teh dogodkov tedanji udeleženci redko spominjajo na enak način. Kratkost dobe tudi ponuja vprašanje o zgodovinarjevi strokovnosti v njegovi interpretaciji obdobja, toda mi – po besedah Erica Hobsbawma – »zapisujemo stvari, ki jih naši vrli sodržavljeni želijo pozabiti«. ¹ Slavni angleški zgodovinar je hudomušno dejal, da je človeški spomin seveda selektiven, odvisen od številnih dejavnikov. Nanj vplivajo osebne izkušnje, prepričanja, okolje, skupnost ipd. Po drugi strani pa je historičen pogled zgodovinopisja kompleksno zrcalo, ki skuša večplastno prikazati preteklost in zajeti vso širino neke dobe. Zadnji dnevi Jugoslavije in čas oblikovanja slovenske države in njenih obrambnih sil so nedvomno obdobje, ki je s tega stališča še posebej zanimivo, enkratno in hkrati tudi sporno. S časovnim oddaljevanjem je namreč interpretacija časa postala veliko bolj celovita in zapletena pri tolmačenju dogodkov ter udeležencev.

Še leta 1989 se je marsikomu (in še zlasti tujim opazovalcem) zdelo, da ima Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ) kljub vsem svojim tegobam glede na druge države vzhodnega bloka najboljše izhodišče za izvedbo uspešne tranzicije, za uvedbo demokratičnega političnega sistema in tržnega gospodarstva. Toda vsi opazovalci so že v naslednjih letih spoznali, da so bili v veliki zmoti. Titova država ni samo razpadla, začela se je vojna, ki je kot požar zajela prostor nekoč skupne države. Razpad je deloval kot izjemno kratek časovni odsek, vendar je bil to dolgotrajni proces, ki je kulminiral leta 1990. Kaj se je tedaj zgodilo? Kaj o tem pravi zgodovinopisje?

¹ Eric Hobsbawn, *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914–1991* (London: Abacus, 1994), str. 3.

O ZGODOVINOPISJU

Študije, članki in knjige, ki so do zdaj skušali odgovarjati na zgornja vprašanja, so količinsko skoraj nepregledni. Množica literature, ki obravnava bodisi vsejugoslovanski okvir bodisi katero od republik, je izhajala na skoraj vseh celinah in v številnih jezikih, najbolj so zastopani južnoslovanski jeziki (zlasti srbski, hrvaški, slovenski), angleški, nemški in ruski jezik. Precej študij po letu 1991 se je usmerjalo v iskanje odgovorov na vprašanje, kaj je povzročilo razpad države, pri tem so številni avtorji obsežno obravnavali vprašanje legitimnosti države oziroma politične ureditve.² Pri tem velja zapisati, da je bila v vseh publikacijah navadno Slovenija najšibkeje zastopana, še posebej v angleški literaturi.³

V iskanju odgovora na vprašanje, kaj je Jugoslavijo do osemdesetih let ohranjalo skupaj, kaj je ljudi vezalo na državo in kaj je nazadnje vodilo k razpadu, pogosto citirani angleško pišoči avtorji poudarjajo različne vidike. Toda skoraj vsem je skupno, da večinoma ne postavljajo v izhodišče tega, da je bila Jugoslavija »umetna tvorba«, država brez kohezivnih prvin, pod njenim pokrovom pa je telo večno »etnično sovraštvo«.⁴ John Lampe tako trdi, da je bila Jugoslavija »racionalna« politična rešitev,⁵ podobno tudi Leonard Cohen, ki je spisal eno prvih resnih študij o razpadu države.⁶ Po Cohenu je bila nezmožnost dogovarjanja republiških elit v zadnjem obdobju eden najvažnejših vzrokov za konec Jugoslavije. Susan Woodward je odločno zapisala: »In fact, Yugoslavia was held together not by

² Številne teorije o vzrokih razpada Jugoslavije sta dobro sistematizirala in komentirala Jasna Dragović Soso (*Why Did Yugoslavia Disintegrate. An Overview of Contending Explanations* v *State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration*, ur. Lenard J. Cohen in Jasna Dragović Soso, West Lafayette (Indiana): Purdue University Press, 2008, str. 1–39) in Dejan Jović (*Jugoslavija – država koja je odumrla: Uspon, kriza i pad Četvrtje Jugoslavije: 1974–1990.*, Zagreb in Beograd: Prometej in Samizdat B92, 2003, angleška izdaja: *Yugoslavia: A State That Withered Away*, West Lafayette (Indiana): Purdue University Press, 2009).

³ Še leta 2005 je Sabrina P. Ramet v delu *Thinking About Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005, str. 264) ugotavljala, da »literature o Sloveniji, ki bi bila dostopna v angleškem jeziku, ostaja maloštevilna, in le upamo lahko, da bo ta deficit sčasoma odpravljen«. Delno je bilo to vprašanje rešeno v naslednjem desetletju.

⁴ Verjetno najbolj priljubljena knjiga v angleščini, ki podaja sliko divjega Balkana, kjer že od srednjega veka domuje sovraštvo med ljudstvi, je delo Roberta D. Kaplana *Balkan Ghosts: A Journey Through History* (New York: St. Martin's Press, 1993).

⁵ John Lampe, *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country* (New York: Cambridge University Press, 1996), str. 260.

⁶ Lenard J. Cohen, *Broken Bonds: The Disintegration of Yugoslavia* (Boulder, San Francisco in Oxford: Westview Press, 1993).

Tito's charisma, political dictatorship, or repression of national sentiments, but by a complex balancing act in the international arena and a mixed economy and political system that provided governmental protections of social and economic equality and of shared sovereignty among its many nations.«⁷ Sabrina P. Ramet po drugi strani poudarja, da je bila država podobna babilonskemu stolpu, polna nesporazumov in težav; razpadla je zaradi nezadostne demokratizacije in dejstva, da komunistična ureditev ni spoštovala temeljnih človekovih pravic.⁸ Vendar v široki analizi kulture, subkulture, bralnih navad in religijskih značilnosti avtorica poudari kohezivne dejavnike, za katere trdi, da so se v osemdesetih letih vse bolj oddaljevali drug od drugega. Tudi ruski zgodovinar Sergej Romanenko omenja več vezivnih prvin države, ki so jih prepoznavali že sovjetski voditelji in njihovi svetovalci. To so etnična bližina večine narodov Jugoslavije, sistem samoupravnega socializma in združevalna vloga partije.⁹

Številne analize so se v iskanju odgovorov osredinjale na jugoslovanski politični in družbeni sistem ter razvoj po letu 1974, ko je bila sprejeta zadnja velika ustavna reforma (Kardeljeva ustava je uvajala totalno samoupravljanje, ki je temeljilo na sistemu številnih – večinoma honorarno zaposlenih – delegatov na vseh ravneh). Viktor Meier, nemški poznavalec Jugoslavije, čigar knjiga je med redkimi, ki posebej obravnava Slovenijo, piše, da je ustavni sistem izražal želje in hotenja večine prebivalstva.¹⁰ Dejan Jović, ki opozarja, da je bilo stanje v državi po letu 1974 tako, da jo je pri življenju vzdrževalo samo ideološko soglasje partijske politične elite (ko je to pešalo, je ugašala tudi država), v svoji analizi položaja Hrvaške v socialistični Jugoslaviji trdi, da je bilo to »najuspešnejše obdobje hrvaške politike v 20. stoletju.«¹¹ Jović je tudi med avtorji, ki najneposredneje spregovorijo o legitimnosti jugoslovanskega sistema (o kateri razpravlja tudi Sabrina Ramet,

⁷ Susan L. Woodward, *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War* (Washington, D. C.: The Brookings Institution, 1995, str. 21–22).

⁸ Sabrina P. Ramet, *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005* (Washington, D. C., Bloomington in Indianapolis: Woodrow Wilson Center Press in Indiana University Press, 2006, str. 599).

⁹ Sergej Romanenko, Višenacionalna država i/ili višestranački sistem – SSSR i SFRJ u periodu 1985–1991., v: *Slovenska pot iz enopartijskega v demokratični sistem*, ur. Aleš Gabrič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, str. 38–39).

¹⁰ Viktor Meier, *Zakaj je razpadla Jugoslavija* (Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1996, str. 26, prevod dela: *Wie Jugoslawien verspielt wurde*).

¹¹ Dejan Jović, Hrvatska u socialističkoj Jugoslaviji (*Reč*, št. 75/21, 2007, str. 97, skrajšana angleška različica: *Reassessing Socialist Yugoslavia, 1945 – 90: The Case of Croatia* v *New Perspectives on Yugoslavia: Key Issues and Controversies*, ur. Dejan Djokić in James Ker-Lindsay, London in New York: Routledge, 2011, str. 117–142).

vendar na drugačen način) in o podpori prebivalstva. Avtor v svojem razglabljanju piše, da je pri vsaki ureditvi treba večino ljudi prepričati o legitimnosti oblasti. Samo z represijo, ki je v Jugoslaviji sicer obstajala, se ureditve ne morejo obdržati. Pravna upravičenost ureditve se v klasičnih parlamentarnih demokracijah meri na volitvah, v socializmu pa ta izhaja iz zgodovinske misije socializma in zlasti iz prepričanja ljudi, kako je »obstoječa oblast najboljši odgovor na izzive časa«. ¹²

Študije slovenskih zgodovinarjev o socialistični Jugoslaviji večinoma ne sledijo totalitarnemu črno-belemu vzorcu. Ob zelo širokem razponu raziskovanja, ki sega od proučevanja represije, ekonomskih vezi Slovenije z drugimi republikami, migracijskih tokov do klasičnih političnih tem in življenjske ravni, prevladuje razlaga, da je bila Jugoslavija država, ki jo je prebivalstvo iz različnih razlogov sprejemalo in dojemalo za svojo domovino.

Avtorji analizirajo več dejavnikov, pri tem pa na začetku glede položaja Slovenije v Jugoslaviji izpostavljajo dvoje. Glavno je bilo to, da je Jugoslavija vključevala obsežne dele slovenskega ozemlja, ki so prej, po prvi svetovni vojni, ostali na drugi strani rapalske meje, v Kraljevini Italiji. Poleg tega je bila s prvo slovensko ustavo ustanovljena Slovenija kot politična enota, prvič načelno in na deklarativni ravni, ustava pa je zagotavljala Sloveniji njen samostojni federativni status. ¹³

Zdenko Čepič posledično ugotavlja, da je Jugoslavija hitro dobila naziv »širša domovina« (Slovenija je bila »ožja domovina«) in da so jo ljudje kot tako tudi dojemali in imeli do nje pozitiven odnos, vse dokler se država ni »izpela«. ¹⁴ Gospodarski razvoj Slovenije v jugoslovanskem obdobju je bil ugoden, ker je najsevernejša republika izstopala na področju izvoza, produktivnosti in po učinkovitosti naložb. Slovenski bruto domači proizvod je znašal 15–17 odstotkov jugoslovanskega, delež izvoza pa četrtno. ¹⁵ Osrednje tržišče za slovensko gospodarstvo je bilo jugoslovansko, iz drugih republik pa je Slovenija dobivala material, surovine in

¹² Prav tam, str. 73–74.

¹³ Velja razmisliti o razdrobljenosti ozemlja vse od Habsburške monarhije naprej, ko je slovensko prebivalstvo živelo znotraj zgodovinskih dežel Kranjske, Štajerske, Koroške, Goriške, Istre in delno tudi na Madžarskem. Po ustanovitvi Kraljevine SHS/Jugoslavije so Slovenci večinoma najprej živeli znotraj mariborskih in ljubljanskih upravnih enot, nato pa v Dravski banovini, vendar je šlo vedno za upravno ureditev ozemlja.

¹⁴ Zdenko Čepič, *Misli in dejstva: izhodišča*, v: *Slovenija v Jugoslaviji*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 8).

¹⁵ Aleksander Lorenčič, *Kako smo živeli v drugi Jugoslaviji: oris dogajanja v luči izbranih kazalnikov*, v: *Slovenija v Jugoslaviji*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 131–144).

živila, ki jih sama ni proizvajala. Struktura njene blagovne menjave z drugimi republikami je bila ves čas ugodna.¹⁶ Posledično se je počasi višala tudi življenjska raven. V letih 1968–1988 se je prav pri vseh družbenogospodarskih kategorijah gospodinjstev povečala opremljenost s trajnimi potrošnimi dobrinami. Konec osemdesetih let je vsako gospodinjstvo imelo štedilnik, hladilnik, pralni stroj in televizor, 66 odstotkov pa jih je imelo osebni avto.¹⁷ Jugoslovansko kulturno in glasbeno prizorišče je zaznamovalo tudi slovenski prostor, uspehi jugoslovanskih in slovenskih športnikov pa so sploh dejavno sooblikovali družbo in gradili njeno enovitost.¹⁸ Odnos državnih struktur do slovenskega jezika se je precej izboljšal, vendar je jezikovno vprašanje ostalo ena izmed jugoslovanskih občutljivih, bolečih točk.¹⁹

Spornih točk je bilo sicer po mnenju slovenskih zgodovinarjev v Jugoslaviji precej in se niso omejevale samo na (ne)uporabo slovenskega jezika na državni ravni. Državo in položaj Slovenije v njej so zaznamovali omejevanje temeljih svoboščin posameznika, represija in avtoritarna vladavina komunistov, številne krize in reforme političnega ter gospodarskega sistema. Zlasti ustavni sistem iz leta 1974 je bil glede izvedbene plati deležen kritičnih pogledov, hkrati pa nekateri avtorji poudarjajo, da je omogočal postopno notranjo ponovno parlamentarizacijo Slovenije in širšo legitimacijo republiških elit.²⁰

V celoti slovensko zgodovinopisje različno razlaga pregledano obdobje. Če izpustimo skrajne pole politično motiviranih zgodovinopisnih del, ki Jugoslavijo bodisi slikajo kot totalitarno ječo Slovencev bodisi kot socialistični raj delovnega ljudstva, lahko v prerezu strokovnih del ugotovimo, da je Slovenija imela velik delež pri oblikovanju tedanje državne podobe (čeprav je predstavljala 7,9 odstotka ozemlja, Slovenci pa 8,4 odstotka prebivalstva). Avtorji prednostno ne

¹⁶ Jože Prinčič, Blagovna menjava Slovenije z drugimi jugoslovanskimi republikami (1945–1991), v: *Slovenija v Jugoslaviji*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 145–170).

¹⁷ Marta Rendla, Življenjska raven Slovencev v drugi Jugoslaviji, v: *Slovenija v Jugoslaviji*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 171–200).

¹⁸ Filip Čuček, Slovenski vrhunski šport v jugoslovanskem okviru (1945–1991), v: *Slovenija v Jugoslaviji*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 257–274).

¹⁹ Aleš Gabrič, Uveljavljanje slovenščine kot uradnega jezika po drugi svetovni vojni, v: *Slovenija v Jugoslaviji*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, str. 213–239).

²⁰ Jure Gašparič, Slovenian Socialist Parliament on the Eve of the Dissolution of the Yugoslav Federation: A Feeble »ratification Body« or Important Political Decision-Maker?, *Prispevki za novejšo zgodovino (Special Issue Complex Parliaments in Transition: Central European Federations facing Regime Change)*, LV, št. 3, 2015, str. 41–59).

poudarjajo njene avtoritarne enostrankarske ureditve (vendar je tudi ne zanikajo), v primerjalnih študijah bolj poudarjajo jugoslovanske posebnosti v odnosu do drugih držav vzhodnega bloka.

O OKOLIŠČINAH

Na podlagi prvega dela članka in dognanj omenjenih zgodovinarjev bom v nadaljevanju okoliščine dogajanja leta 1990 na kratko razložil. Tako želim bralcu ponuditi možnost, da sam razume pomen tedanjih dogodkov in jih ustrezno umesti v celoto zgodovinskega dogajanja.

Konec osemdesetih let je torej notranja kriza v Jugoslaviji dosegla vrhunec. V vsej njeni večplastnosti (gospodarski, družbeni in politični) so se sicer oblikovale številne politične rešitve, vendar so bile te izrazito različne, in kar je še pomembneje, bile so izrazito povezane s posameznimi republiškimi elitami, kar je ob federativni strukturi države vodilo do hudih medsebojnih zaostritev. Kot najmočnejša in tudi najnasilnejša se je izoblikovala elita okoli Slobodana Miloševića, ki se je zavzemala za večja pooblastila centralnih federalnih oblasti in klasični socialistični sistem, kot ga je Jugoslavija imela pred ustavnimi reformami 1971–1974. Na drugi strani se je oblikovala ohlapna povezava Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Makedonije, ki jih je družilo predvsem nezaupanje do centralistične in nacionalistične ofenzive Miloševićevega kroga. Znotraj tega kroga je stališča najjasneje zastopalo vodstvo Zveze komunistov Slovenije; ta so bila usmerjena zlasti v demokratizacijo družbe, dopuščanje oblikovanja nekomunističnih političnih skupin, večjo vlogo republik in tržno gospodarstvo. Izjemno pomemben politični dejavnik v Jugoslaviji je bila ob političnih vodstvih vsekakor tudi vojaška elita, ki se je – zaradi velike politične indoktriniranosti in v želji po ohranitvi lastnega obstoja – sprva opredeljevala za ohranitev federativne strukture, zagovarjala je politični primat Zveze komunistov, pobude za demokratične politične reforme pa je označevala za »protirevolucijo«. Že tako rahel federativni sistem se je vse bolj rahljal, politični nadzor v posameznih republikah je popuščal. V Sloveniji so številne civilnodružbene skupine in pobude, ki so združevale številne pole življenja, od ustvarjalcev do mladih upornikov, vse glasneje in odločneje oblikovale svoja politična stališča, ki so bila usmerjena v samostojnejši položaj Slovenije znotraj Jugoslavije, in obenem zahtevale demokratizacijo.

Ob koncu osemdesetih let je nazadnje postal vprašljiv tudi državni okvir. Tedaj se je tiho soglasje med večino slovenskega prebivalstva in zvezno državo zlomilo.²¹ Številni tuji opazovalci in domači politiki so takrat in pozneje Slovence videli kot tiste, ki so želeli in povzročili razpad Jugoslavije, toda to, sploh če upoštevamo tudi raziskave javnega mnenja, ne drži.²²

Ljudje najprej niso bili naklonjeni korenitim spremembam. Javnomnenjske ankete so pokazale, da so bili seveda zasičeni z vladavino komunistov (odgovarjali so, da politika Zveze komunistov ni več skladna z željami ljudi, omenjali odtujenost itn.), bili so pod vtisom razpadanja sovjetskega bloka in mednarodnih razmer, želeli so spremembe in več samostojnosti, vendar te želje vse do konca niso predvidevale razpada države.

Spoznanje, da tako »ni mogoče več naprej«, je bilo prej ko slej rezultat dejstva, da se je nazadnje politična ureditev povsem iztekla, da je država začela odpovedovati in ugašati. V nekem trenutku ni več ponujala obetavne prihodnosti.²³ Postopen zlom socialistične zgodbe, socialističnega narativa je postal dokončen takrat, ko so ljudje spoznali, da Jugoslavija ne daje več varne prihodnosti (močan pospeševalec pri tem je bila srbska politika).

O MSNZ

V tedanjih vse bolj napetih razmerah so 27. septembra 1989 ob močni vključenosti zavzete civilne družbe²⁴ slovenski skupščinski delegati sprejeli številne ustavne

²¹ Prim. David B. Kanin, *Yugoslavia in 1989 and after: a comment*, *Nationalities Papers*, 38, št. 4, 2010, str. 551–556.

²² Gl. Michael Martens, *Oder es wird zerfallen*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 15. 1. 2012.

²³ Vplivni srbski pisatelj in poznejši predsednik Zvezne republike Jugoslavije Dobrica Čosić, čigar dela so precej oblikovala srbsko javno mnenje, je v svojih zapiskih že leta 1958, ko je obiskal Ljubljano, ugotavljal: »V Sloveniji je do kritičnih, do zelo kritičnih razmer razvit separatizem ... Vsi po vrsti izražajo prezir do FNRJ, do Srbije, do vseh nacij, ki jemljejo 'višek nacionalnega dohodka'. Če bi Slovenija bila sama, bi bila Eldorado, govoriyo vsi. Tu je šovinizem ogromnih razmer. Prezirajo srbski jezik, menijo, da imajo najbogatejšo kulturo, čutijo se ogrožene, okradene, prevarane. Tako mislijo vsi, od natakarja do Borisa Kraigherja, od sobarice do Josipa Vidmarja.« *Piščevi zapisi (1951–1968)* (Beograd: Filip Višnjic, 2001, str. 146–147.) O Čosiću in Slovencih gl. Latinka Perović, *Srpski književnik, nacionalni ideolog i političar Dobrica Čosić o Sloveniji i Slovencima, v: Slovenska pot iz enopartijskega v demokratični sistem*, ur. Aleš Gabrič (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, str. 191–202).

²⁴ O okoliščinah gl. Božo Repe, *Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije* (Ljubljana: Modrijan, 2002, str. 177–183).

amandmaje, s katerimi so uvedli nesorazmerni položaj Slovenije v federaciji, saj so uveljavili »varnostni, ekonomski in razvojni primat interesov in potreb Slovenije« pred federacijo. Razen tega so vzpostavili pogoje za neposredne in tajne volitve,²⁵ omogočili ustanovitev strank, uveljavili prvine tržnega gospodarstva.²⁶ V skupščini so ob tem potekale pomembne politične razprave, sprejemale so se daljnosežne odločitve, pri tem tudi simbolika – v politiki vedno pomembna stvar – ni izostajala. Delegati so septembra 1989 po sprejetju ustavnih amandmajev spontano zapeli Zdravljico, pesnitev, ki so jo v enem od amandmajev razglasili za himno. Zdravljico je leta 1847 spisal osrednji pesnik slovenske romantike France Prešeren, ki je med ljudmi slovel skoraj kot sopomenka za slovensko pesništvo. Številnim se je ob petju utrnila solza. V Sloveniji in nato na Hrvaškem so se oblikovale opozicijske politične organizacije (pozneje stranke), v Sloveniji se jih je pet povezalo v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS), na Hrvaškem je jedro političnega prostora zasedla Hrvaška demokratična skupnost (HDZ) Franje Tuđmana. To je nedvomno povzročilo hud pretres med zagovorniki političnega monopola Zveze komunistov Jugoslavije, zlasti pri vodstvu Jugoslovanske ljudske armade.

Grožnja zmage »nacionalistične desnice« na večstrankarskih volitvah v Sloveniji in na Hrvaškem je spodbudila zvezne oblasti in vojsko k odločnejšim dejanjem. Treba je bilo storiti vse, da nova oblast v obeh republikah ne bi resnično dosegla vzvodov represivnih aparatov. Prevladujoča institucionalna ureditev ni dovoljevala prevzema nadzora nad organi za notranje zadeve – milico, ki je bila pod polno prisotnostjo republiških oblasti, povsem drugače pa je bilo s precej samostojno Teritorialno obrambo, z »republiškim« delom Oboroženih sil Socialistične federativne republike Jugoslavije. Tej je bilo treba odvzeti orožje. To so maja 1990 tudi storili, sicer ne popolnoma uspešno, a vendarle dovolj, da je bila Teritorialna obramba ohromljena, nova republiška oblast pa zaskrbljena. Tisti del nove oblasti, ki je bil zadolžen za varnost republike, je moral nekaj storiti. Tako je z veseljem sprejemal pobude od spodaj, pobude za začetek prizadevanj in dejavnosti, s katerimi bi povečevali in povečali obrambno sposobnost republike, če bi prišlo do posredovanja armade proti novi demokratični ureditvi.

²⁵ Volitve so bile nato razpisane za april 1990. Poleg nekaterih nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, preoblikovanih v stranke, so se za glasove volivcev potegovale tudi nove stranke, združene v koalicijo Demos. Te so skupno tudi prejele večino glasov in oblikovale vlado. Politično življenje je vse bolj potekalo v duhu večstrankarskega parlamentarizma, čeprav je sistemsko še vedno obstajala »samo« tridobna delegatska skupščina.

²⁶ Miran Potrč, *Klic k razumu: Spomini* (Ljubljana: Modrijan, 2014, str. 127–140).

Brez obsežnih političnih razprav in tudi brez trdne pravne podlage je maja 1990 začel v ozkem krogu ljudi potekati sklop dejavnosti, ki so kulminirale v snovanju tajne hierarhične obrambne organizacije. Za omenjeno obrambno organizacijo se je pozneje uveljavilo ime Manevrska struktura Narodne zaščite (MSNZ).²⁷

Dogodki so potekali vrtoglavo hitro in samo nekaj mesecev zatem, v dneh, ko so bile obrambne sile organizacijsko dokončno vzpostavljene, je Skupščina Republike Slovenije 27. septembra sprejela 96. in 97. ustavni amandma ter s tem prevzela pristojnosti nad Teritorialno obrambo Slovenije. Poveljnika Teritorialne obrambe je odtlej imenovalo in razreševalo Predsedstvo Republike Slovenije. Tako je dan po sprejemu amandmajev Predsedstvo razrešilo komandanta Teritorialne obrambe Slovenije generala Ivana Hočevarja in načelnika štaba Teritorialne obrambe Slovenije generala Draga Ožbolta ter za vršilca dolžnosti načelnika Republiškega štaba Teritorialne obrambe imenovalo majorja Janeza Slaparja. Po tem ni bilo več treba skrivati organiziranja nastajajoče vojske.

Danes, trideset let pozneje, je tedanje dogajanje že precej razkrito in analizirano,²⁸ toda vse drobovje, številne podrobnosti in preštevilna interpretativna vprašanja so še odprta – ne nazadnje tudi zaradi razloga, navedenega v začetku. Čas teče in z njegovim oddaljevanjem se odpirajo nova vprašanja, novi vidiki ...

SKLEP

Za konec še drobna opazka o nečem, kar se morda zdi obrobno, vendar je še kako pomembno. V sicer povsem drugačni ureditvi in drugi državi – v Nemški demokratični republiki – je ob preobratu (nem. *die Wende*) po padcu Honeckerjeve ureditve vzhodnonemška ljudska milica (*Deutsche Volkspolizei*) dramatično izgubljala avtoriteto in miličniki so postajali vse bolj negotovi. Ena od posledic je tako bila, da si moške v modrem niso več drznili posegati niti na področje urejanja cestnega prometa in število smrtnih žrtev na cestah se je podvojilo.

²⁷ Gl. *Prikrita modra mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2010).

²⁸ Literatura o varnostni in obrambni problematiki je že precejšnja, dolgo časa je tudi prevladovala pred političnimi, gospodarskimi in zlasti civilnodružbenimi analizami; navajajo jo tudi drugi avtorji člankov v tej publikaciji.

V Sloveniji do tega ni prišlo. Milica je torej imela notranjo moč, avtoriteto in legitimiteto, da je odgovorno opravljala svoje redno delo – tudi v prometu. Ravno tako je legitimiteto imela Teritorialna obramba, ljudje so jo vzeli za svojo vojsko. Brez legitimitete bi bil razvoj dogodkov najbrž drugačen – začetek tranzicije ne bi bil počasen, razvojen in miren. Legitimiteta je naposled s tem tudi pripomogla k omogočanju mirne preobrazbe milice v sodobno policijo in Teritorialne obrambe v Slovensko vojsko.

POSKUS ETIČNE OSMISLITVE MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE (MSNZ)

V vsej zgodovini je bila vojska posebna družbena organizacija, ki je uničevala, ubijala in osvajala ozemlja. Ta organizacija je morala delovati skladno z zahtevami plačnika in čim učinkoviteje uresničiti njegove cilje. Učinkovitost se je merila z enotnostjo v akciji, s časom, nujnim za dosego cilja, in seveda z izkazanim pogumom – to pomeni brez odstopanja pri izvedbi ukazane naloge. Ob opremi in bojnih sredstvih je najpomembnejši dejavnik vojske človek. Ali drugače povedano, ni drugega dejavnika. Je osrednji in edini, saj šele z njim dobijo vsa oprema in druge okoliščine vojaški pomen. Je bit vojske. Osrednja sestavina tega dejavnika pa je morala. Biti čvrst, predan, sprejeti vojaške cilje kot svojo osrednjo življenjsko nalogo in jo tudi uresničiti! V zadnji tretjini dvajsetega stoletja je vse več vojsk pristopalo k oblikovanju urejenega izbora vrednot, s katerimi bi dosegle celovitost vojaške morale. Pisali so etične kodekse.

Takrat je naša slovenska vojska šele nastajala. Nastala je zaradi poguma, iznajdljivosti in dobrih družbenih povezav posameznikov v njihovem življenjskem okolju in svobodomiselnih državniških teženj. Kodeksa ni imela, imela pa je ljudi, ki so ga z vso odgovornostjo živeli.

UVOD Z ETIKO

Filozofi, sociologi, zgodovinarji, medicinci, ekonomisti, pravniki, politiki, kratka vsi, pogosto govorijo o etiki. V starogrškem pomenu je etika (*ethos*) nraven, nravstven, šega, navada (Verbinc, 1983), medtem ko latinska beseda morala (*mos, moris*) pomeni vse to in še željo, običaj, pravilo, predpis, zakon, voljo, tudi način in kakovost.

Vsi omenjeni govorijo o neki etiki in ji določajo značilnosti. Svojo etiko osmišljajo in dajejo svojim družbenim vlogam poseben pomen. Vsak zase, aktualno in ekskluzivno, znotraj svoje spoznavne zmogljivosti in dojemanja.

Filozofi so od starogrških mislecev naprej večinoma ljudem v nekaterih družbenih vlogah predpisovali vrednote. Če je neki človek, na primer vojskovodja, imel nekatere vrednote in jih izražal z dejanji, je bil etičen. Postopoma so tudi ugotovili, da je etično, kar je za človeka dobro, in da se človek etično odloča takrat, kadar skuša dosežati to dobro zase in tudi tiste, za katere je odgovoren ali je z njimi kakor koli družbeno povezan. Širše, v družbenem smislu, je to dobro težko dosežati, ker je življenje posameznika odvisno ne le od prijaznih ali dobrih ljudi, temveč tudi od njegovega ekonomskega položaja, znanja in sposobnosti, socialnih veščin, spola, polti in še česa. Etike si ne moremo prilaščati. Ni naše etične resnice. Napačno jo razumejo tisti, ki jo prisojajo samo posameznikom z razvitim etičnim čutom znotraj njihovega koncepta resnice in s tem seveda tudi koncepta o tem, kaj je prav ali pravilno. Negativne etike ni. V zgodovini poznamo celo zapise etičnih norm, ki so veljale za lopove, za gusarje in podobne družbene »izmečke«. Poznali in imeli ter spoštovali so svojo etiko in zagotovo ravnali skladno z normami, ki so za njih veljale za dobro, prav in pravilno. Da ne bo ta misel preveč moteča, samo sedanja primerjava z etiko svetovnih ekonomskih vodij, ki s svojim ravnanjem ne ubijajo le posameznikov, temveč svet.

V širši družbeni podobi se posameznik izgubi, razblini, razne stroke ga posplošijo in vstavijo v vzorce zaposlenih, mladih, žensk, učencev, pijancev ..., vendar zanj kljub temu veljajo neke občečloveške, civilizacijske vrednote, ki jih lahko celo poosebi, sprejme za svoje in jih v svojem življenju poskuša tudi uresničevati, se za njih postaviti, boriti, se povezati z drugimi, pokazati družbeni pogum in podobno. Te vrednote so zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic (Generalna skupščina

OZN, 10. 12. 1948), posebej velja poudariti pravico do življenja, nacionalne pravice in svoboščine in pravico do obrambe in samozaščite.

V stoletjih razmišljanja o etiki so filozofi razvili pretežno teorije etičnega vedenja in teorije etične osebnosti. Teorije etičnega vedenja delimo na:

- teleološke ali tiste, ki sledijo nekemu smislu in imajo ustrezno posledico;
- deontološke ali tiste, ki imajo za osnovo dolžnost ob izpolnjevanju točno določenih principov ali norm;
- ob njih pa poznamo tudi normativno ali imperativno moralo, ki velja zelo strogo za neko skupino in se naslanja na podrejanje dolžnostim. Ta etika je praviloma zapisana v obliki etičnih norm v etičnih kodeksih in velja za ljudi, ki vstopijo v nek sistem ali neka razmerja. Govorimo o vojaški etiki, novinarski, poslovni in podobnih etikah. Med sabo se razlikujejo le pri opisu etičnih norm, s katerimi se določajo etični standardi – etične drže glede na posebnosti njihovega dela.

Etiko vrednote določajo, opredeljujejo, ji dajo vsebino in pomen. Brez vrednot (in človeka v odnosu z drugimi) ni etike, zato lahko širše govorimo tudi o naslednjih konceptih:

- Splošna, vseveljavna civilizacijska etika, ki določa kulturni vzorec vedenja in življenja. Zaobjema ves svet in priznava pokrajinske razlike glede doseganja svoboščin človeka in državljana, demokratičnosti političnega in državnega sistema. Določa osnovne vrednote in je vezno tkivo družbe. Omogoča skupno življenje in vzpostavljanje ter razvijanje družbenih omrežij – sobivanja. Z razvojem civilizacije vrednote poimenujemo sicer enako, spreminja pa se jim pomen (npr. svoboda, svoboda posameznika, svoboda državljana ...). Taka civilizacijska etika je v zgodovini v svetu povzročila razpad sužnjelastništva, fevdalizma, monarhističnih sistemov državnega vladanja, kolonializma, fašizma in nacizma, klerofašizma, hladne vojne in podobnih družbenih pojavov. Med uporabljenimi vrednotami lahko omenimo tudi pravico do samoodločbe in svobode narodov.
- Verska nadvlada neke civilizacijske ravni družbenega življenja, na kateri vera določa znanje, socialna pravila, običaje, navade, zakone in s svojimi dogmami določa tudi vsebino vrednot.

- Skupni zgodovinski spomin in skupna življenjska izkušnja, vezana na narod ali državo. Tudi če narod ne more živeti vseh družbenih navad kot skupnost, ki omogoča življenje v skupni državi, in pripadniki prevzemajo kulturne vzorce države, v kateri živijo, je narodna pripadnost tako močna, da stoletja ne izgine.
- Skupnost življenja na lokalni ravni s skupinotvornimi dejavniki stke tako močne družbene vezi, ki dovoljujejo zaupanje, občutek soodgovornosti, pripadnosti in pripravljenosti za oblikovanje in izvajanje skupnih socialnih dejavnosti na kulturnem in političnem področju. Tudi prikrito, tajno delovanje!

RAZMERE NA PREDVEČER SPREMEMB

Med ustanavljanjem MSNZ in postopki za osamosvojitve Slovenije je bila Socialistična republika Slovenija federativni del Socialistične federativne republike Jugoslavije, v kateri je vojaško obrambo izvajala Jugoslovanska ljudstva armada, republika pa je imela svojo Teritorialno obrambo, ki je bila del obrambnih struktur skupne države, in svoj sistem splošnega ljudskega odpora (SLO) in družbene samozaščite (DS).

Leta 1990 je v Sloveniji veljal Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982 in Slovenija je imela široko razvejan sistem obrambne in civilne zaščite. V Sloveniji je bila od leta 1968 organizirana tudi Teritorialna obramba s štabi in enotami z veliko orožja, ki ga je nabavila Socialistična republika Slovenija.

Ob tej strukturi velja omeniti obrambno vzgojo, izobraževanje, organiziranje in usposabljanje.

Vsaka samoupravna organizacija (delovna, lokalno-teritorialna, interesna, družbenopolitična ...) je imela usposobljene in razporejene ljudi v splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, načrtovala je svoje sile in zagotovitve za delovanje v vojnih razmerah, sodelovala v dejavnostih programov NNNP (*nič nas ne sme presenetiti*) in imela pripadnike v Teritorialni obrambi. Večje organizacije so imele celo svoje enote teritorialne obrambe. V Teritorialni obrambi je bila dosežena visoka vojaška kultura, njene prvine pa je bilo zaradi sistema splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite čutiti v vsej družbi. Kultura obrambe in

samozaščite ter pripravljenosti na delo in življenje v vojnih razmerah se je negovala skozi sisteme sodelovanja in preverjanja. Sistem je ljudi – državljane navadil na usklajeno in povezano delovanje, na soodvisnost in soodgovornost. Povezal je vse družbene celice, od proizvodnje, prometa, zdravstva, šolstva do lokalnih skupnosti, v katerih so ljudje bivali in razvijali prostočasne dejavnosti.

Vodilno vlogo v enotah in štabih Teritorialne obrambe so imeli poveljniki, ki so bili praviloma tudi člani Zveze komunistov (ZK). Ta politična organizacija jih je naučila organiziranja in odgovornosti za druge, dela z ljudmi in motivacijskih prijemov. Veliko pa je pri organiziranju Teritorialne obrambe pomenilo:

- slovensko poveljevanje in načrtovanje;
- to, da so bili vodilni slovenski poveljniki;
- to, da so bili poveljniki enot, rezervisti praviloma tudi v civilnem življenju na vodilnih in vodstvenih položajih v delovnem okolju;
- lokalno organiziranje in popolnjevanje enot, in sicer pri vseh oblikah organiziranja in izvajanja vojaških dejavnosti, kot so bile mobilizacijske vaje, določanje poveljniških mest, nastanitve in vseh vrst zagotovitev delovanja v znanem, domačem okolju in prav nič ni moglo ovirati načrtovanega dela;
- da je bil odziv na vojaške dejavnosti ves čas skoraj 100-odstoten;
- da je bil v skoraj vsaki drugi družini kak rezervni pripadnik Teritorialne obrambe in je bila ta vojaška organizacija zato del vsakdana.

Pred letom 1990 se je v Sloveniji spremenila tudi družbena klima. V slovenski družbeni stvarnosti so že skoraj desetletje delovala nova družbena gibanja (NDG), Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL) je govorila o Božičku, Zveza komunistov Slovenije (ZKS) o prenovi in sestopu z oblasti, oblikovale so se nove politične stranke, leta 1990 pa so bile prve večstrankarske volitve po drugi svetovni vojni. Nova Skupščina Republike Slovenije se je konstituirala 10. maja 1990, istega dne je priseglo tudi novo predsedstvo Republike Slovenije in 16. maja 1990 je Skupščina izvolila novo slovensko vlado. Med cilji nove vlade je bila tudi osamosvojitve Slovenije.

Družbeno ozračje se je spreminjalo tudi v drugih federativnih enotah, najmočnejše v Socialistični republiki Srbiji, ki je počasi prevzemala vodenje in prevlado v Zvezi komunistov Jugoslavije (ZKJ), si začela ideološko prisvajati Jugoslovansko ljudsko

armado in obujala velikosrbske želje po nadvladi nad preostalimi deli Jugoslavije. Za Slovenijo je bila zelo moteča tudi srbska želja po mitingih, po izvažanju njihovih političnih in zgodovinskih pravic – resnic v okolja drugih republik.

ZAKONITOST IN LEGITIMNOST OB PODPORI DOMOLJUBJA

Zakonitost in legitimnost moramo vedno ocenjevati z vidika:

- dogodkov, dogajanj ali izvedenih dejavnosti,
- nosilcev dejavnosti,
- družbenih in političnih razmer ter seveda
- razvitih zakonskih norm.

Zanimivo je dejstvo, da se vojska ali vojske ne ozirajo dosti na legitimnost. Za njih je pomembna zakonitost. Legitimnost pomeni, da bi morala vojska svoje ravnanje uravnavati skladno z željami družbe in prebivalcev, se ozirati na njihovo voljo in podpirati delovna okolja ali skupnosti. Vojsko bi to omejevalo in zaviralo pri izvajanju vojaških dejavnosti. Pri svojem ravnanju pa mora kljub temu upoštevati vrsto konvencij in spoštovati nekatere omejitve. Vendar je to civilizacijsko vprašanje, ki je precej povezano z zakonitostjo. Zakonitost pomeni usklajenost s pravnim redom in družbenimi normami.

Vojske pri proučevanju uporabe etike pri ravnanju vojaških oseb – kadar je to treba opraviti – uporabijo večinoma pot ugotavljanja zakonitosti. Kot primer, ameriške zračne sile in kanadska vojska uporabljajo naslednje sosledje vprašanj o ugotavljanju etičnosti ali uresničevanju etičnih norm:

- Kaj določa ustava?
- Kaj določa zakon o vojski?
- Kaj določajo mednarodne konvencije ali njim podobni obvezujoči akti?
- Kaj določajo interna pravila ministrstva in vojske?
- Kaj je bilo določeno v ukazu za neko dejanje ali ravnanje?
- Kaj določa etični kodeks?

Za vojske in obravnavane vojake je to navadno dovolj, saj je v njihove postopke le redko vključena civilna javnost. Kadar kršitev vojaškega reda preseže okvire vojske in se negativne posledice čutijo tudi v družbenem okolju, pa velja izprašati tudi legitimno stran etičnosti, kot smo videli pri ocenjevanju ravnanja in opustitvi ravnanja nizozemskih vojakov v Vukovarju, igrah vojaških pilotov nad športnimi tereni ali naselji, spolnih izživljanjih ameriških vojakov v Iraku in podobnem.

V slovenskem primeru organiziranja MSNZ je bilo legitimno vse, kar se je dogajalo, saj je šlo za uresničenje civilizacijskih vrednot naroda z močno podporo vsega prebivalstva. Hrepenenje po samostojnosti in svoji državi ali upanje, kot govorijo nekateri, je bilo v družbenem telesu skoraj fizično. Tega državni organi in politične stranke niso mogli spregledati.

Glede zakonitosti so okoliščine bolj zapletene in večplastne. Sistem splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite je bil v republiki zakonit, enako tudi sistem organiziranja in delovanja Teritorialne obrambe, z dejstvom, da je obrambne sile vodila Jugoslovanska ljudska armada in je bila njihova zahteva po razorožitvi Teritorialne obrambe zakonita. Morda nora, nesramna, vendar kljub temu zakonita.

Določeno stopnjo zakonitosti je na tem področju pridobila Slovenija z odločitvijo o novem organiziranju Narodne zaščite in o organu, ki bo vodil to organizacijo na republiški ravni. Zavedanje, da sta sistem vzpostavljanja vzporedne obrambne mreže in njeno oboroževanje nezakonita, dokazuje način njenega delovanja. Organiziranje, kadrovske popolnjevanje, oblikovanje obrambnih načrtov, pridobivanje orožja, razkropitev in izbira mest hrambe orožja v civilnem okolju so se odvijali nezakonito, tajno in prikrito (konspirativno), zanj so vedeli le neposredno udeleženi – druge sodelavce so razporejeni pripadniki slabo poznali. Močno so se zavedali, da si delijo življenjsko soodvisnost in soodgovornost. To zavedanje je lepo opisal Franci Povše v članku, v katerem je predstavil začetke organiziranja MSNZ na Dolenjskem (Zbornik, 20. obletnica Manevske strukture narodne zaščite, Ljubljana 2011). Gonilno jedro iz milice je začelo delati v strogi tajnosti in soodvisnosti ter v kratkem času, pozneje tudi s pripadniki Teritorialne obrambe, vzpostavilo zavirljiv sistem usposobljenih in oboroženih obrambnih sil v pokrajini. Pri svojih dejavnostih so se zavedali, da

- je njihovo delo nezakonito;
- je popolnoma mogoče, da bi jih razkrili;
- bi bili po razkritju s sodelavci kaznovani.

Velja poiskati drugo tolmačenje zakonitosti, novo paradigmo na področju obrambne organiziranosti Slovenije. Če bi Sloveniji s svojo politično raznovrstnostjo in zahtevo po ponovnem odločanju o samoodločbi, osamosvojitvi ali odcepitvi v federaciji v nekaj letih uspelo prepričati preostale republike in bi jo vse podprle, bi lahko govorili o mirni evolucijski poti. Takratne razmere pa tega niso dovoljevale.

Visoka pričakovanja prebivalcev Slovenije glede nove demokracije in osamosvojitve, o oblikovanju svoje države in množičen odpor proti vsemu, kar se je dogajalo v drugih republikah in s čimer je federacija poskušala disciplinirati prebivalce in vodstvo Slovenije, je pripeljalo do nekega družbenega vrelišča. Revolucionarji bi rekli, da se je družbeni čas zgostil in da je mogoč samo razpad sistema ali revolucionaren preobrat. Do razpada ni prišlo, vsi dogodki od ustanovitve nove Narodne zaščite pa so pokazali, da takratne zakonske norme obrambnega sistema federacije in republike ne zadoščajo več, ne veljajo, ker preprosto ne omogočajo novih političnih, vojaških in družbenih vsebin, vrednot z novim tolmačenjem. Udeleženci novega sistema so oblikovali in živeli novo etiko.

V tem revolucionarnem obdobju, ko je novo nastajalo v razmerah starega, brez domoljubja ne bi šlo. Poudariti velja, da ni bilo želje po oblikovanju kakršne koli nove države, temveč po oblikovanju konkretne Republike Slovenije z vsemi nujnimi narodnimi in državnimi lastnostmi. Takega prebujanja domoljubja v vsej zgodovini Slovenija še ni doživela. Vemo, da je domoljubna čustva Slovencev zelo razbohotil francoski okupator na meji 19. stoletja, da je leto 1848 v slovenskih deželah prineslo nove narodne apetite, da so se ti še posebej izrazili na zletih okoli leta 1860, da so novo narodovo prebujenje prinesli konec prve svetovne vojne in Maistrove odločitve, da je partizansko gibanje vodila nova slovenska vojska. Toda leta 1990 so bile razmere na področju domoljubja popolnoma nove. Takrat so Slovenci že imeli močno razvito slovensko bit in pripadnost, vse od krajevne do zvezne ravni, temu je dodaten naboj dal občutek, da bi se zahteve po osamosvojitvi in oblikovanju slovenske države lahko celo uresničile. In to zdaj, v tem času! In najvišjo splošnočloveško vrednoto, svobodo, so povezali z osamosvojitvijo, takratni federativni državni sistem za sovražen in Jugoslovansko ljudsko armado za okupatorsko vojaško silo.

ETIČNO OSMIŠLJANJE

Za ogrodje etičnega razmišljanja in tehtanja o etičnosti dejanj v obdobju sprememb sem vzel dolgo obliko etičnega premišljanja Vojana Rusa (Rus, *Kultura, politika in morala*, Maribor, 1969) in jo malo preoblikoval. Ob moralnem dejanju sem določil korake moralnega spoznanja, moralne zamisli in odločitve, moralne akcije in moralnega učinka.

Moralni položaj in moralno dejanje se vežeta na predhodno razmišljanje o legitimnosti, zakonitosti in revolucionarni spremembi v slovenski družbi. Glavni udeleženci ali tisti, ki so bili neposredno vpeti v ustvarjanje sprememb, so bili vojaki – oziroma novi (novi, nastali iz starih – ni bilo drugih!) vojaki in miličniki, pripadniki nove obrambne organizacije, ki se je od maja 1990 do oktobra 1990 popolnjevala, oboroževala in usposabljala. Govorimo o prevladi vsebin teleološke teorije, saj je bil najvišji smisel takega organiziranja in delovanja osamosvojitvev in oblikovanje države, vsa druga prizadevanja pa so se podredila in imela deontološko konotacijo: osredinjenje na izvajanje dolžnosti ne glede na posledice.

V zgodovini so imeli Slovenci zelo podoben položaj vsaj dvakrat. Prvič po prvi svetovni vojni, ko je na območju, ki je še vedno pripadalo avstrijskemu cesarstvu in zakonodaji, general Rudolf Maister vzpostavil slovensko vojaško nadvlado, ustanovil slovenske vojaške enote in dal Narodnemu svetu v Mariboru in Ljubljani možnost, da njegov vojaški uspeh politično prevzame in izkoristi. Če odštejemo neuspeh na plebiscitu, je vse drugo uspelo.

Naslednje okoliščine, ko je vojska rešila slovensko ozemlje in državo, so bile med drugo svetovno vojno. Okupatorjem (Nemcem, Italijanom, Madžarom in Hrvatom), ki so želeli potujčiti in izbrisati slovenstvo in slovenski živelj, je napovedala boj novooblikovana slovenska vojska.

V zametku slovenske državnosti je torej že od nekdaj vojaška akcija slovenskih vojakov. Višjega moralnega sporočila ne moremo najti!

1. Korak: moralno spoznanje in zamisel. Sodelujoči pri novem obrambnem organiziranju so ocenili, da so družbene razmere zrele za uresničitev osrednjega smisla, da so udeleženci dovolj usposobljeni, sposobni in pripravljeni v največji tajnosti izvajati postopke za krepitev obrambne sposobnosti, pri tem pa so jih vodile najvišje splošnočloveške vrednote.

Osrednja moralna zamisel o nujnosti novih oblik in načinov delovanja je pravzaprav izhajala iz te nujnosti. V svojih ocenah so ugotavljali, da jim razmere resnično ne omogočajo ničesar drugega. Treba se je postaviti zase in za svojo svobodo. Ob tem so se na negotove varnostne razmere obesile še ekonomske in finančne težave ter poskusi mednarodne osamitve. Federacija ni spala!

2. Korak: moralna odločitev se je skladno s prvo točko ponudila kar sama. Ob znanih obrambnih in samozaščitnih lastnostih Slovencev je bil oboroženi odpor logičen korak. Logičen še posebej zato, ker so prebivalci Slovenije izražali nedeljivo podporo ponovnemu preverjanju samoodločitve in osamosvojitve, da o svoji državi ne govorimo. MSNZ je bila na tej poti prvo dejanje, vendar pa v zgodovinskem spominu ne zaznavamo moralnih odpadnikov.
3. Korak: moralna akcija je stekla med obdobjem do oblikovanja nove Teritorialne obrambe in njene neposredne podreditve slovenskim državnim organom. Akcija je pokazala visoki moralni čut in moralno držo vseh udeležencev; ob tem bi lahko napisali široki nabor vrednot, ki so jih takrat uresničevali.
4. Korak: moralni učinek po končani akciji MSNZ in njenih naslednikov – iz nje razvitih vojaških in drugih obrambnih sestavov, je bil dosežen smisel in državljanski ponos, ki še dolgo po letu 1991 ni zbledel. Samostojnost, suverenost, mednarodno priznana država Republika Slovenija so zgodovinski izkupički tajno oblikovane MSNZ.

SKLEP

Organiziranje in delovanje nove Narodne zaščite, pozneje Manevrske strukture Narodne zaščite (MSNZ), je bilo visoko moralno dejanje. V vseh pogledih in ob vseh vrednotah, ki so bile takrat v ospredju. To je bila epopeja velike zmage slovenskega naroda, življenje novega domoljubja in nove državniške samozavesti. Večkrat bi morali o teh kratkih družbenih trenutkih tveganega postopka slovenskega osamosvajanja razmišljati, o njem pripovedovati in biti nanj ponosni. Zgodovinsko, slovensko genetsko!

ALI JE BIL KOMUNIKACIJSKI MOLK, KI JE SPREMLJAL OBLIKOVANJE IN DELOVANJE MSNZ LETA 1990, PREDNOST ALI OVIRA?

Slovenija je bila v zadnjih tridesetih letih burni prostor dogodkov, ki je bil povezan z različnimi procesi. Če lahko naštejemo le nekatere, ki so Slovenijo postavili tudi v mednarodno okolje, moramo omeniti oblikovanje lastne države z vsemi lastnostmi, med katere še posebej spada oblikovanje lastne vojske. Vključevanje v EU in Nato ter dejavnosti za vključevanje v svetovni politični in varnostni prostor so narekovali tudi ustaljeno in dobro usklajeno komunikacijsko podporo. Uspešnost takih projektov je odvisna od obveščenosti državljanek in državljanov Slovenije in njihove splošne vključenosti v razprave ter splošnega razumevanja posameznega procesa.

Da vse to dosežemo, strokovnjaki za odnose z javnostmi in komuniciranje pripravljajo celovite komunikacijske strategije in programe obveščanja. Osnovni namen strategije in programa je doseči, da javnost v Sloveniji čim bolj razume in podpira projekt. To se doseže s spodbujanjem potreb po iskanju informacij, z zagotavljanjem zanesljivih – lahko dosegljivih in razumljivih informacij, s spodbujanjem javnih razprav in z zagotavljanjem ustrezne podpore različnim delom javnosti. Komunikacijski programi imajo celovite oblikovne podobe, ki prispevajo k večji prepoznavnosti. Opredelijo se ciljne javnosti, komunikacijska orodja in kanali. Ravno to se je v zadnjih letih zelo spremenilo. Odnosi z mediji so ostali vpliven kanal komuniciranja, vendar so družbena komunikacijska omrežja prispevala velik delež k temu, da se informacije širijo z n-to potenco in neizmerno hitrostjo.

Zakaj sem se odločil za nevtralni uvod v temo? Preprosto zato, da si lahko postavim pomembno vprašanje: Ali bi se lahko komunikacijski molk, ki je spremljal oblikovanje in delovanje Manevrške strukture Narodne zaščite (MSNZ) leta 1990,

še kdaj ponovil? Teza, ki jo dajem v razpravo bralcem, je, da je bil komunikacijski molk takrat prednost in zagotovilo za uspeh. Odgovor bom oblikoval skozi razpravo v nadaljevanju. Za oblikovanje nekaterih trditev pa je smiselno omeniti, da bom predstavil svoj osebni pogled kot strokovnjak za odnose z javnostmi in komuniciranje, ki sem bil tudi dejavni udeleženec osamosvojitvenega procesa leta 1991. Takrat še kot častnik nastajajoče slovenske vojske, od leta 2000 do 2019 pa kot soustvarjalec javnega mnenja o Slovenski vojski.

Izraz komunikacijski molk o projektu MSNZ sem oblikoval na podlagi namizne raziskave. Obiskal sem nekatere medijske hiše, ki so bile leta 1990 dejavne v slovenskem javnem prostoru. Omogočile so mi vpogled v svoje arhive, iz katerih sem zaznal dejstvo, da se o nastanku MSNZ in njenem delovanju v obdobju med 15. majem in 3. oktobrom 1990 leta ni poročalo. Ni člankov niti prispevkov s kakršnimi koli zapisi, ki bi omenjali pojem Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ), niti ni bilo objavljenih nobenih namigovanj o preoblikovanju Teritorialne obrambe Socialistične republike Slovenije (TO SRS) v novo obliko organiziranosti z novim imenom.

Maja 1990 so se pojavljali članki in prispevki o premeščanju orožja iz skladišč TO SRS. Posamezniki iz Teritorialne obrambe so skušali preprečiti razorožitev tako, da so nekatere informacije o premeščanju orožja delili z novinarji. To so bili novinarji, ki so jih pripadniki Teritorialne obrambe poznali, jim zaupali, nekateri pa so bili tudi njeni večletni pripadniki. Pojavljali so se članki v Delu, Večeru, o razorožitvi je poročal nacionalni radio. S primerno ostrino in pronicljivostjo so o dogajanjih, ki so bila povezana z odvzemom orožja, obveščali slovensko javnost. Članki so tudi prikazovali pomen razorožitve za slovensko suverenost.

Vendar se nikjer ne pojavlja kakršen koli namig o oblikovanju nove vojaške entitete. Pri oblikovanju MSNZ ni šlo za enkraten priložnostni sovpad koristi. Odprto pa ostaja vprašanje: Ali je bila MSNZ uporniški ali sistemski projekt? Težko je doseči soglasje, kaj je MSNZ sploh bila. Ustanovljena je bila v izjemno zapletenih političnih razmerah, ki so bile značilne za čas po volitvah. Socialistična federativna Jugoslavija se je trgala.

Da se o začetkih delovanja MSNZ v javnosti ni govorilo, gre verjetno za paradoks varnostnega samoorganiziranja civilne družbe, gre za tako imenovani samoobrambni refleksi. Razorožitev Teritorialne obrambe je bila tudi povod za

zavedanje posameznikov, da mora biti projekt oblikovanja izveden popolnoma tajno. Razen vrha sekretariata za notranje zadeve in obrambo republiško vodstvo sploh ni vedelo za nastajanje organizacije. Članstvo se je pridobivalo tajno. Glavni operativci so izbirali zaupne sodelavce na pokrajinski ravni na podlagi osebnega poznanstva in zaupanja. Posamezniki, ki so bili vključeni v projekt, so bili na velikih preizkušnjah in v precepu, kaj storiti, komu zaupati, koga poslušati. Delovalo se je brez hierarhičnega povezovanja članov. Šlo je za piramidalno poznavanje sodelavcev in ideološki sestavini pravice in dolžnosti. Pomembna sta bila vzvod in iniciativa. Za komuniciranje so veljali strogi varnostni ukrepi. Če bi takrat iskali široko družbeno soglasje, projekt MSNZ zagotovo nikoli ne bi bil izveden.

Kako je to lahko uspelo? Vsi dokumenti in obvestila so se prenašali osebno ali z neposredno ustno komunikacijo. Da se ne bi mogli deliti z javnostjo, so pomembne dokumente, ki bi lahko vplivali na tajnost organiziranja, tudi uničevali.

Ali je pri tajnosti MSNZ šlo za režimsko ustrahovanje? Menim, da ne. Družba je imela takrat visoko razvito stopnjo varnostne kulture. Koncept splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite jo je naučil o pomenu varovanja tajnosti. Šlo je za ideološki pečat, ki je omogočil nastanek varnostne kulture, ki je znanje in veščine s področja nacionalne varnosti poskušala prenesti na kar najširši krog državljanek in državljanov. Glede tajnosti projekta MSNZ ne bi mogli skleniti s tezo, da je šlo za ustrahovanje, temveč za zavedanje o pomembnosti projekta in udeleženih v projektu. Zavest o varnostni kulturi je bila drugačna, kot je danes.

Ali bi se lahko tajnost primerljivega projekta, kot je bil MSNZ, ponovila tudi v današnjih razmerah?

Kategorično trdim, da NE. Namreč, med nastajanjem MSNZ je bil medijski prostor v takratni še Socialistični republiki Sloveniji povsem neprimerljiv z današnjim. Na državni ravni je delovala Radiotelevizija Slovenija. Komerčnih televizijskih in radijskih postaj takrat še nismo poznali. Pojavljali so se nekateri poskusi tako imenovanih garažnih radijskih postaj, ki pa niso bile uporniške, temveč predvsem lokalnoinformativne. Večja mesta so imela lokalne radijske postaje, na primer: Radio Maribor, Radio Celje, Radio Šmarje pri Jelšah, Radio Ptuj ... Takrat so se poslušale oddaje, kot so bile: Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo, Četrtek večer, V nedeljo zvečer z Marjanom Kraljem ... Dnevnoinformativne oddaje so bile predvsem poročila. Redki so bili novinarski komentarji o posameznih pomembnih zadevah s političnega področja, še posebej obrambno-varnostnega. Prevladovali

so dogodki iz družabnega in družbenega življenja. Socialnih – družbenih oziroma družabnih spletnih medijev še ni bilo, predvsem zaradi tega je bila tajnost izvedbe projekta MSNZ uspešna.

V skoraj tridesetih letih delovanja samostojne Slovenije smo priča razvojnemu preboju na vse strani življenja. Demokracija je prinesla odprtost družbe, vpetost v mednarodno okolje in globalizacijo trga, z izrazito možnostjo neovirane mobilnosti. Vedenje in zavedanje o pomenu informacij se je spremenilo. Temu je sledilo tudi drugačno organiziranje medijskega prostora. Postaja množičen in tekmovalen. Socialni oziroma družbeni mediji so naredili skokovit preboj. V Sloveniji je več kot 2000 medijev, prevladujejo pa spletni mediji, ki prinašajo spremenjeno podobo prisotnosti posameznika in družbe kot celote v javnosti. Nova tehnologija, ki omogoča nove načine komuniciranja, oblikuje drugačno občinstvo, z novimi možnostmi sprejemanja informacij in delovanja. Na spletu se povezujejo uporabniki iz različnih zemljepisno oddaljenih območij v medosebni ali skupinski komunikaciji. Komunikacija poteka v realnem času ali asinhrono in ostane zapisana in dostopna tudi drugim uporabnikom. Zaradi preproste tvorbe informacij lahko nagovarjamo tudi množično občinstvo. Zaradi enakovrednosti informacij lahko ima mnenje posameznika enak vpliv kot mnenje ali informacija organizacije. Na spletu lahko bistveno preprosteje kot drugod najdemo privrženca ali nasprotnike, ki razpravljajo o posamezni temi. Tako se oblikujejo nove javnosti vsak dan pri stikih med uporabniki spleta v klepetalnicah, na forumih, blogih ipd.; danes je to za posamezne projekte še posebej pomembno. Mediji so le manjšinski plenilci informacij.

Smo v tekmovalnem času, kdo bo hitreje objavil informacijo. Samo na Facebooku je več kot 600 milijonov iskanj mesečno, več kot 30 milijard pogledov stani; Facebook je postal ena od najbolj prepoznavnih družbenih skupnosti (vir: vsi.si).

Času primerno se odziva tudi javnost. Tekmujemo s prenosom informacij v socialni družbeni splet. Brez informacij smo izgubljeni. Ne sprašujemo se, ali potrebujemo vse te informacije. Kljub temu pa se postavlja vprašanje, ali bomo od množice informacij otopeli ali ponoreli. Premalo se zavedamo, da je informacija kot pištolski naboj. Ko ga izstrelimo, ga ne moremo več usmerjati in vrniti v prvotni položaj. Enako je z informacijo – ko jo spustimo v družbeni prostor, je ne moremo več nadzorovati niti usmerjati. Širi se kot kuga. Ne glede na posledice, ki jih občutijo udeleženci.

Tudi politiki tekmujejo, kdo bo hitreje objavil informacije z različnih področij. Po večini so to informacije, ki oblikujejo družbeno življenje in življenje posameznikov. Ko se je pojavil Twitter, je bilo zanimivo spremljati objavo številnih članov političnih strank in Vlade RS. Sporočila o pomembnih državnih in družbenih temah so objavljali še med sejami Državnega zbora in Vlade RS. Med objavami so se pojavljale tudi take, ki bi jih lahko primerjali s težo informacije o oblikovanju in delovanju MSNZ v letu 1990. Predvsem vzbujajo skrb objave odločevalcev, ki posegajo v varnostno, obrambno in zunanjo politiko. Take vplivajo na razvoj dogodkov in pozneje otežujejo tudi državotvorne procese v domovini in zunaj nje.

Vse te tekmovalnosti s posredovanjem informacij leta 1990 ni bilo, ko so si sodelujoči pri MSNZ prizadevali za nekaj, v kar so verjeli in zaupali. Zavedali so se tveganja, ki bi ga izpostavili, če bi razkrili informacijo o projektu MSNZ. Res je tudi, da ima javnost pravico vedeti, vendar je treba izbrati primeren čas, da se informacija razkrije. Tudi o MSNZ je bilo po letu 1991 veliko povedanega. Že 1992 je produkcija RTV Slovenija, režiser Miran Zupanič, pripravila dokumentarno oddajo z naslovom OPERACIJA 2-1-13-62. Sporočila filma je bilo: »Če vse – organizirano po principu partizanskih trojk in javk, v globoki ilegali, kjer je zelo malo ljudi vedelo za Projekt MSNZ – ne bi potekalo natančno tako, kot je, bi bil hudič. Če torej nad usodo Slovenije ne bi nesebično bdeli junaški, do včeraj anonimni fantje, bi se Slovenci zbuvali kdo ve kje – če bi se.« (Besedilo v navednicah je prepisano z ovitka DVD-videa.)

V javnost pa je bilo o MSNZ danih veliko različnih, včasih tudi tendencioznih in nasprotujočih si informacij. Iz poročanj medijev po letu 1991 je bilo mogoče skleniti, da so posamezniki razkrili informacije o projektu MSNZ tudi, da bi pobrali zasluge za projekt. Različni udeleženci so nekatere skupne dejavnosti opisovali različno. V današnji časovni oddaljenosti so prerekanja prek medijev o tem, kaj se je in kaj se ni zgodilo 17. maja 1990, nepotrebna. Trideset let po tem smo še vedno na stopnji institucionalizacije spomina na osebni ravni, preseliti pa se mora na kolektivno raven. Tematika MSNZ se mora preseliti v zgodovinsko stroko, ki je edina kompetentna za nadaljnjo strokovno raziskavo dogodkov. Sicer se bomo težko sporazumeli, kaj je MSNZ sploh bila. Vrteli se bomo v krogu priznavanja legitimnosti in zakonitosti. Odprto pa ostaja vprašanje dostopnosti do pisnih gradiv in pričevanj še živih udeležencev.

PROJEKT MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE (MSNZ) NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA ZA DOLENJSKO

UVOD

Vojaška, obrambno-varnostna osamosvojitve je potekala prek preprečitve »mitinga resnice« decembra 1989, razorožitve Teritorialne obrambe (TO), posledične organizacije Manevrske strukture Narodne zaščite (MSNZ), sprejetja amandmajev k ustavi septembra 1990, zaradi tega je republiško vodstvo prevzelo vodenje slovenske Teritorialne obrambe, nato je Jugoslovanska ljudska armada (JLA) zasedla prostore Republiškega štaba Teritorialne obrambe (RŠTO), spomladi 1991 sta bila nato sprejeta zakona, povezana z vojaštvom in statusom slovenskih nabornikov, ki sta pripomogla k ustanovitvi dveh učnih centrov, in maja tudi prve eskalacije nasilja v Mariboru (Pekre); vrhunec v vojaškem pogledu pa je zagotovo čas med 27. junijem in 7. julijem, ko je v Sloveniji potekala vojna med JLA in pripadniki TO ter milice oziroma organov za notranje zadeve (ONZ); vojaško dogajanje ob osamosvajanju pa je doživelo epilog z odhodom zadnjega vojaka JLA oktobra 1991.

S povedanim je jasno, da je vzpostavljanje projekta MSNZ začetek organiziranja vojaštva za slovensko osamosvojitve. Projekt MSNZ je tako postavljen v vrh vrednostnih in ideoloških vzorcev. Večina javnosti se strinja, da projekt nima vzporednice v zgodovini Slovencev in je tako edinstven ter prav tako pomemben za dokončno osamosvojitve Slovenije, saj je zaznamoval vzpostavljanje lastnega nacionalnovarnostnega sistema.

Konspirativni projekt MSNZ je nastal kot posledica (poskusa) razorožitve slovenske TO. S pobudo s srednje (operativne) ravni in nato podporo najvišje (strateške) ravni so posamezniki znotraj sekretariata za notranje zadeve in ljudsko obrambo

vzpostavili mrežo somišljenikov, s katerimi so lahko vojaško oziroma z orožjem podprli proces osamosvajanja. Priprave organiziranja se začnejo 17. maja 1990, vrhunec dosežejo z uradno ustanovitvijo 29. avgusta in najobsežnejšim delovanjem v septembru. Projekt pa je končan s 4. oktobrom 1990, ko je bila MSNZ ukinjena. Vodja projekta je bil Anton Krkovič in na vrhuncu delovanja je bilo znotraj MSNZ organiziranih okoli 21.000 pripadnikov (teritorialcev, miličnikov in civilistov). Projekt MSNZ je bil kot »formula za vmesni čas«, ko republiško vodstvo natančno ni vedelo oz. ni bilo enotno, kako vzpostaviti slovensko vojsko takrat, ko na celotno TO niso mogli računati. Hkrati pa je moralo vzpostaviti slovenske obrambne strukture, s katerimi bi lahko nato obranili osamosvojitvene procese. Obramba slovenske osamosvojitve bi brez organiziranja MSNZ potekala drugače oziroma bi ta del obrambe moral potekati v neki drugi obliki. Kako bi nato bila videti vojna, je težko reči in je le stvar teoretičnih diskusij. Če primerjamo s Hrvaško, ki je v istem trenutku ostala brez Teritorialne obrambe in je brez MSNZ gradila svojo obrambo, ki jo je osnovala predvsem na enotah notranjega ministrstva (MUP-a), so posledično nato svojo vojsko gradili še nadaljnjih nekaj let.

Kljub dejstvu, da gre za edinstven projekt – ali ravno zaradi tega – je projekt tudi polemičen, saj z zgodovinskega stališča (tudi zaradi omenjene konspirativnosti) še ne poznamo vseh odgovorov, prav tako pa je v političnem smislu pripraven poligon za nabiranje točk oziroma diskreditiranje. O vrednosti in pomenu projekta pritrujeta tudi ustanovljen spominski znak MSNZ, ki se je podelil leta 1992 tistim pripadnikom, ki so dejavno delovali v MSNZ – skupaj je bilo podeljenih 1372 znakov. Na podlagi omenjenega znaka pa so pozneje podeljevali tudi medaljo MSNZ in red MSNZ. Medaljo v zlati, srebrni in bronasti različici za različne stopnje nagrajevanja pripadnikov. Red MSNZ pa je razdeljen v stopnje, od prve do tretje, in se je podeljeval leta 2009 za delovanje v MSNZ glede na raven delovanja posameznika, torej državni, pokrajinski ali občinski ravni. Vsega skupaj je red MSNZ dobilo 116 pripadnikov. Kar svojevrstna zanimivost in povedno dejstvo, kako pomemben je bil projekt MSNZ, je tudi zaznamovanje dneva vojnih veteranov 1991, torej veteranov vojne leta 1991, ki pa se praznuje na 17. maj – torej dan, ko se je začel projekt leta 1990 (!).

PROBLEMI RAZISKOVANJA

Zaradi pomanjkanja dostopnosti arhivskega gradiva in občasne vpletenosti dnevne politike in raznih interpretacij udeležencev se raziskovalci od tega obdobja najraje kar odmaknemo in jim prepustimo analize in besede.

Primarni arhivski viri ali niso ohranjeni ali pa niso povsem dostopni. Dejstvo pa je tudi, da se je konspirativni (!) projekt začel brez uradnega kritja oblasti in posledica tega je tudi odsotnost državnih aktov, povezanih z začetnim obdobjem projekta. V poznejšem obdobju pa so se dokumenti tudi zaradi varnostnega razloga sproti uničevali.¹ Zato se moramo zgodovinarji zanesti na zdaj že kar obsežno literaturo, ki pa sloni na spominih vpletenih in na razmeroma zgodaj narejenem dokumentarnem filmu. Ob izdelavi tega prispevka se je prek zapisa in pričevanj izkazalo,² da so bili dokumenti projekta MSNZ na Dolenjskem hranjeni na postaji milice v Novem mestu, vendar so jih delno uničili že konec septembra 1990, nato pa še junija 1991, ko so se začeli spopadi.³

Težava, na katero sta opozorila tudi dr. Jure Gašparič in dr. Uroš Svete, se raziskovalcem postavi že pri poimenovanju projekta in obdobja. Projekt bi lahko dobil tudi naziv Operacija 2-1-13-62, ker je bil to delovni naslov organiziranja enot MSNZ po Sloveniji. Številke v nazivu pomenijo: 2 – vodstvo, to sta bila sekretarja za notranje in obrambne zadeve (Igor Bavčar in Janez Janša); 1 – organizator na državni ravni in načelnik MSNZ (Anton Krkovič); 13 – načelniki pokrajin MSNZ; 62 – načelniki občinskih enot MSNZ. Kljub suhoparnem nazivu pa je bila operacija

¹ Svete, »MSNZ v kontekstu ...«, str. 22.

² Ustna izjava Albina Gutmana. Glej tudi Budja, str. 19, 31 in 48–49.

³ Klisarič, str. 5. Zadevni dokumenti o delovanju MSNZ so opisani v knjigah *Ščit: Dolenjska pot v samostojno Slovenijo* in *Uporniki z razlogom*. Zanašamo pa se lahko tudi na dva skoraj popolnoma enaka dokumenta, ki vsebujeta kronologijo razvoja MSNZ na Dolenjskem in veljata v tem smislu za najstarejši, najsodobnejši zapis dogodkov. Prvega je pod nazivom »Kronološki pregled organizacije in razvoja Maneverske strukture narodne zaščite na Dolenjskem, od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije« podpisal Rade Klisarič dne 22. 3. 1992. Drugega pa je pod nazivom »Kronološki pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije« in številko 01-900 podpisal Borut Novak dne 23. 3. 1992. Dokumenta sta glede vsebine in pomembnih datumov popolnoma enaka. Posamezni stavki in odstavki so enaki. Razlike so v podrobnostih opisov posameznih dejanj in dejavnosti posameznih linij v MSNZ – Novak se povsem posveča dejavnostim organov za notranje zadeve, Klisarič pa opisuje tudi dejavnosti zelene linije. Klisaričev dokument je obsežnejši, obsega pet strani, Novakov pa štiri strani.

V literaturi je omenjen tudi podatek, da se je po vojni ohranil opomnik Francija Povšeta. Vendar za to raziskavo ta opomnik ni bil na voljo. Primerjaj v Budja, str. 48.

le del širšega projekta MSNZ, tako se je pozneje uveljavil sprejemljivejši izraz Manevrska struktura Narodne zaščite. S tem izrazom pa so tudi pravopisne težave, saj se pojavljajo zapisi z malo in veliko začetnico: Manevrska struktura narodne zaščite, manevrska struktura narodne zaščite in manevrska struktura Narodne zaščite.

Po prebroditvi težav s pravopisom pa se pojavijo vsebinske težave. Obstajata dva pogleda, ki nakazujeta tudi dva različna pogleda na omenjeno obdobje. Po eni strani je naziv MSNZ lahko sopomenka za slovenske obrambne sile, ki so jo sestavljale manevrske enote Narodne zaščite in enote milice oziroma organov za notranje zadeve. Torej gre za organizacijo, sestavljeno iz t. i. »zelene« in »modre linije«. Lahko bi rekli, da gre za fazo nastajanja slovenske vojske kot dela obrambnih sil. Po drugi strani pa gre samo za vojaški del obrambne strukture, ki je nastala namesto obstoječe, toda paralizirane Teritorialne obrambe, in tako omogoča teorije o predhodnici Slovenske vojske. Vse kaže, da odgovora na vprašanje, kateri pogled je pravilnejši, ne bomo dobili zlahka, saj obstajajo seveda tudi različni pogledi, ki od obeh vzamejo samo posamezne dele in dobimo rezultat, da je bil projekt MSNZ odgovor na odvzem orožja TO, prav tako pa tudi ideološka platforma, ki je pomenila prekinitev z Jugoslavijo in njenim varnostnim sistemom. Tako se govori tudi o prevzemanju nadzora nad TO oz. tudi nekoliko ponesrečenem »slovenjenju« TO.⁴

V iskanju rešitev glede obrambe osamosvojitvenega procesa je takratna oblast uporabila že uveljavljen koncept Narodne zaščite, ki ima svoje korenine v drugi svetovni vojni. Izraz Narodna zaščita (NZ) je na Slovenskem prišel v uporabo z letom 1941, ko so bile ustanovljene enote NZ, ki so bile del oboroženih sil za obrambo slovenskega ljudstva. Prvo leto vojne so bile te enote celo pomembnejše od partizanskih enot. Pripadniki so varovali prebivalstvo in premoženje pred kriminalom in ščitili javni red. Kot posebnost v jugoslovanskem območju je sistem NZ preživel do konca vojne. Ponovno pa se je NZ vzpostavila v sedemdesetih letih, ko naj bi enote NZ poskrbele za varnost ljudi in premoženja v podjetjih in krajevnih skupnostih. NZ ni bila vodena centralno oziroma je bila vzpostavljena, vodena le na lokalni, taktični ravni. Tako je bila posebnost Slovenije in le en majhen

⁴ Gašparič, »Uvod«, str. 10–12; Svete, »Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo«, str. 190–193; Svete, »MSNZ v kontekstu ...«, str. 24; Jelušič, str. 78.

del v sistemu Družbene samozaščite in splošnega ljudskega odpora.⁵ Posledično je MSNZ prevzela legitimnost NZ in njen okvir znotraj sekretariata za notranje zadeve. Toda izraz je bil dvoumen, saj so bile enote NZ po načelih delovanja lokalnega pomena in organizirane na lokalni ravni. K NZ pa so dodali še besedno zvezo Manevrska struktura, ki je dajala manevrski, strateški pomen NZ, to pa je bilo protislovno in tudi zavajajoče – ravno na prvino zavajanja opozarja tudi Janez Janša.⁶ Z izrazom MSNZ je republiška (strateška) raven presegla lokalno raven. Po drugi strani pa dodatek o manevrski strukturi tudi ločuje obe Narodni zaščiti. Izraz Manevrska struktura Narodne zaščite se tako prvič pojavi v septembrski Direktivi načelnika narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo Manevrske strukture narodne zaščite. Toda v javnosti se je izraz MSNZ pojavil šele naknadno, 5. oktobra 1990 v intervjuju Igorja Bavčarja za Delo, torej ob končanju projekta. Dokončno se je za omenjeni projekt vzpostavil izraz konec leta 1991 v intervjuju Antona Krkoviča v Mladini in spomladi 1992, ob obletnici vzpostavitve in proslavi v Novih Lazih.

Težave pri raziskovanju ali bolje rečeno pri interpretaciji dogodkov pa se pojavljajo tudi pri časovni opredelitvi trajanja MSNZ. Povsem zakonito in pravno gledano je projekt začel delovati z ustanovitvenim aktom Igorja Bavčarja 29. avgusta in se končal 4. oktobra 1990, ko je Krkovič predal vodenje enotam MSNZ predstavniku TO Janezu Slaparju. Sporen je predvsem začetek projekta, saj so mnenja o datumu deljena: ali 17. maja ali 29. avgusta. Glede na to, kar je v tem prispevku že bilo in še bo povedano o pomenu projekta in o dejstvu, da so se dejavnosti dogajale že v maju, bomo morali domnevati, da se projekt začne 17. maja in traja do 4. oktobra 1990.⁷

Raziskovalcem poenotenje oz. posploševanje dogajanj v projektu MSNZ onemogoča tudi dejstvo oziroma značilnost projekta, da se kljub centralno vodenemu projektu, od zgoraj navzdol, ni razvijal in širil enako po vsej Sloveniji. Razlogi zato so različni, vendar dejstvo je, da so se enote in posamezniki v MSNZ organizirali prek

⁵ Čelik, »Narodna zaščita: zakonita in legitimna plat«, str. 124–131. Repe, Viri 18 ..., str. 309; Teropšič, str. 54.

⁶ Janša, »Okoliščine ...«, str. 32.

⁷ Primerjaj s 4. členom statuta ZVVS, kjer je zapisano »Dan ZVVS je 17. Maj, ko se je leta 1990 pričel projekt Manevrske strukture narodne zaščite...«. Dosegljivo na http://www.zvvs.si/datoteke/Statut%20ZVVS%202007_1.htm (19. 6. 2020). Glej tudi razpravo na simpoziju ob 20. letnici MSNZ, Anton Pozvek (in sod.), 20. obletnica, str. 189–200.

pokrajini⁸ in v različnih koncih Slovenije v različnem obdobju. Medtem ko so se enote MSNZ na Dolenjskem organizirale že sredi junija, so npr. na Štajerskem in Severnem Primorskem to storile šele septembra.⁹

ZGODOVINSKI KONTEKST

Slovenci smo z drugo Jugoslavijo dosegli določen etnični, kulturni in politični napredek. Zaradi tega smo Slovenci lahko znotraj skupne države skušali dosegati »svoj prav«. Včasih smo bili pri tem bolj, včasih manj uspešni. Ena od ključnih razlik med Slovenci in drugimi narodi v Jugoslaviji je bila tudi obrambna politika oz. gledanje na razvoj skupne oborožene sile/politike. Jugoslovanska ljudska armada je bila v središču nasprotij politik Slovencev in drugih narodov že od samega nastajanja druge Jugoslavije. Nič drugače ni bilo niti v osemdesetih letih 20. stoletja, ko je hotenje po samostojni Sloveniji počasi postajalo resničnost. Razpad Jugoslavije je potekal skozi daljše obdobje in ima glavne razloge v ustavni, ekonomski/gospodarski, socialni krizi in v medetničnem sporu. Osemdeseta leta 20. stoletja so v Jugoslaviji potekala v stalni krizi, ki je doživela vrhunec proti koncu desetletja.

V medetničnem sporu je začetek razpada Jugoslavije zagotovo zaznamovala objava Memoranduma SANU (memoranduma Srbske akademije znanosti in umetnosti) septembra 1986, nanjo je slovenska inteligenca odgovorila s Prispevki za slovenski nacionalni program, ki so bili objavljeni v 57. številki Nove revije januarja 1987. Simbolni konec skupne države se je zgodil tudi s plakatno afero, ko je bil za zaznamovanje dneva mladosti leta 1987 izbran plakat skupine Novi kolektivizem. Ker je bil plakat plagiat nacističnega plakata Richarda Klaina, so se vrstili pritiski zveznih oblasti in plakat je bil nazadnje zamenjan, toda slovensko sporočilo o zavračanju skupne ideologije je bilo jasno. Tako se je tudi slovenska politična elita postopoma postavljala na stran naroda, ki si je želel sprememb. Postopoma je bila zrahljana cenzura tiska in v medijih so bili objavljeni prispevki, ki so bili kritični do skupne oblasti, največkrat je bila cilj ravno JLA. Skupna vojska je bila cilj tudi zaradi dejstva, da je bila zaradi zgodovinskih okoliščin nastanka druge Jugoslavije politična organiziranost znotraj JLA izjemno močna. Pravzaprav se je

⁸ Pokrajine MSNZ so bile enake takratni mreži pokrajinskih štabov Teritorialne obrambe in uprav za notranje zadeve.

⁹ Izjave Rada Klisariča, Marjana Fekonje in Draga Vidriha v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

Zveza komunistov (ZK) iz JLA predstavljala na ravni vseh drugih republiških zvez komunistov. JLA pa je že maja 1986 želela še dodatno okrepiti svoj vpliv na zvezno ZK in na celotno Jugoslavijo. Streli v Paraćinu septembra 1987 so bili povod za medsebojno obtoževanje med slovensko stranjo in JLA o vzrokih in posledicah takega incidenta in tudi o ustavni ureditvi Jugoslavije. Razen skupne vojske pa so bile razlike v slovenskem in jugoslovanskem videnju razvoja oboroženih sil očitne na primeru razvoja Teritorialne obrambe, ki si jo je JLA ob nasprotovanju slovenske strani nenehno prizadevala podrediti.

Tako si je JLA za svojega notranjega sovražnika izbrala Slovenijo in njeno politično vodstvo. Med serijo prispevkov in člankov je JLA najbolj razburil članek Gorazda Suhadolnika »Mamula go home«, ki je bil izdan v Mladini februarja 1988. V njem je avtor napadal JLA, da prodaja orožje takrat s sušo opustošeni Etiopiji. Kot posledica članka in ocene, da slovenska politika ne utiša takih kritik, je JLA začela ukrepati po svoje. Marca 1988 je izdala oceno, da so taka dogajanja v Sloveniji protirevolucionarna. Posledično je prišlo do priprav na aretacijo »problematičnih« članov Zveze socialistične mladine Slovenije. In tako sta bila 31. maja istočasno aretirana Janez Janša in Ivan Borštner, nekaj dni pozneje pa še David Tasič in Franci Zavrl. Kot odgovor na to se je 3. junija osnoval Odbor za varstvo človekovih pravic in začeli so se protesti na Roški cesti. Civilna družba se je odpravila na cesto in povzdignila svoj glas. Iz tega vrenja so nastale prve politične organizacije izven takrat uveljavljene in edine dovoljene Zveze komunistov. Prva je bila Slovenska kmečka zveza že maja 1988, preostale so ji sledile v prvih mesecih 1989. Konec leta 1989 je bila sprejeta zakonodaja, ki je omogočala izvedbo pluralnih volitev.

Da bi si podredila Teritorialno obrambo, je Jugoslovanska ljudska armada leta 1988 z reorganiziranjem dotedanja armadna območja preuredila v vojaška. Območje Slovenije je skupaj z delom severne Hrvaške spadalo pod 5. vojaško območje. V tem smislu so tudi preimenovali Generalštab JLA v Generalštab oboroženih sil, med katere so spadale tudi republiške TO. Petnajstega septembra 1988 je bil za poveljnika slovenske TO postavljen general Ivan Hočevar. Njegova postavitve na položaj je bila izvedena brez predhodne odobritve slovenskega predsedstva. Bil je sicer Slovenec, toda aktivni častnik JLA (letalstva) in po prepričanju Jugoslovan in tako nastrojen proti slovenski TO oz. njeni večji avtonomiji.

Poleg »boja« za vpliv na TO pa se je v tem obdobju tudi vodil »boj« za nabornike, ko je slovenska politika hotela doseči, da bi slovenski pripadniki služili vojaški rok

v Sloveniji. Politični boj za nabornike se je končal s sprejetjem zakonov leta 1991 in začetkom usposabljanja maja v Sloveniji.

Znotraj Jugoslavije pa je imel vse večjo težo spor med Srbi in Albanci, to pa se je seveda kazalo tudi na razmerah na Kosovu. Slovenska podpora kosovskim prizadevanjem je pripomogla k poslabšanju odnosov s Srbijo. Srbi pa so bili zaradi razdelitve tudi neenotni in njihovo nacionalno poenotenje se je začelo uresničevati s t. i. jogurt revolucijo. Protestniki so sprva v Vojvodini zahtevali odstop političnega vodstva in ob protestih metali jogurt v miličnike. Z zamenjavami vodstev v Vojvodini, Kosovu in v Črni gori si je moč krepil predvsem Slobodan Milošević. Podoben scenarij je bil načrtovan tudi za 1. december 1989 v Ljubljani. Na to pa je odgovorila slovenska milica in shod prepovedala ter tako obvarovala slovensko politično vodstvo. S tem je akcija Sever postala ena ključnih v nadaljevanju poti osamosvojitve Slovenije.¹⁰

Z jugoslovansko ustavo iz leta 1974 resnično nihče ni bil zadovoljen in v osemdesetih letih so jo pravzaprav vsi rušili. Zato so bili tudi napisani Memorandum SANU in tudi Prispevki za slovenski nacionalni program. Rušitev ustave se je sprva zgodila z amandmaji k zvezni ustavi konec leta 1988. Spomladi 1989 so bili posledično sprejeti amandmaji k srbski ustavi, ki so kratili pravice obeh avtonomnih pokrajin. Na spremembe zvezne ustave je slovenska stran izdelala amandmaje, ki so bili sprejeti 27. septembra 1989. Njihove glavne točke so opredelile pravico do samoodločbe, večstrankarstva in možnost tajnih in pluralnih volitev, za himno so določili Zdravljico. Nadaljnji amandmaji k slovenski ustavi so bili sprejeti tudi 27. in 28. septembra 1990, s temi se je pristojnost nad Teritorialno obrambo prenesla na republiško predsedstvo. Posledično je bil za vršilca dolžnosti komandanta Teritorialne obrambe imenovan Janez Slapar. Decembra 1990 je bil izveden plebiscit, na katerem se je velika večina Slovencev odločila za samostojno republiko Slovenijo, ki smo jo čez pol leta morali braniti z orožjem.

Jugoslavija je postopoma razpadala tudi na gospodarskem področju. Gospodarska razvitost je bila tudi zaradi zgodovinskih okoliščin različna od republike do republike. Nepoenotenost gospodarske politike na zvezni ravni oziroma diktiranje razvitosti z najmanj razvitimi deli države so bili še posebej pereči. Stopnja zunanje zadolženosti Jugoslavije je v osemdesetih letih skokovito narasla. V istem obdobju je življenjski standard državljanov padel na raven iz šestdesetih let. V osemdesetih

¹⁰ Bukovnik, *Sever*, passim.

letih so propadli vsi poskusi in vladni programi reševanja zadolženosti in gospodarske krize. Pojavljati so se začele tudi prve stavke. Leta 1985 je propadel tudi program zunanje likvidnosti Mednarodnega denarnega sklada in posledično se je oktobra 1988 pod socialnimi pritiski sprožil val hiperinflacije, ki je mesečno dosegal tudi 1200 odstotkov. Vrhunec gospodarskega razpadanja države je bil srbski bojkot slovenskih izdelkov leta 1989 in posledično vdor v rezerve Narodne banke Jugoslavije januarja 1991.

Jugoslavija je agonijo razpada leta doživljala na več ravneh in vrhunec razpada je bila gotovo razglasitev samostojnosti Slovenije in Hrvaške ter posledično vojnega spopada sprva na območju obeh republik. Nasilje se je nato razširilo na Bosno in Hercegovino ter pozneje še na Kosovo in Makedonijo. Danes je na ozemlju Jugoslavije sedem neodvisnih držav, napetosti pa še niso povsem pomirjene v Bosni in Hercegovini, Severni Makedoniji in na Kosovu.¹¹

PROJEKT MSNZ NA REPUBLIŠKI RAVNI

Razorožitev TO je vsekakor *conditio sine qua non*, brez katerega tudi projekta MSNZ ne bi bilo. Tako se zgodba o projektu začne z razorožitvijo TO.¹² Ali se je maja 1990 zgodil poskus ali popolna razorožitev ali celo samorazorožitev je še danes stvar politične debate in močno razburja slovensko javnost. Vendar pa se prispevek usmerja na to, kaj se je zgodilo po tem dejanju.¹³ Za projekt MSNZ je toliko bolj pomemben slovenski odziv kot dejstvo, koliko orožja je ostalo v skladiščih TO. Razorožitev smo Slovenci sprejeli kot simbolni napad, na katerega smo se lahko začeli odzivati v obliki projekta MSNZ.

Odvzem orožja se je zgodil v luči želje JLA po nadzoru vseh oboroženih sil v Jugoslaviji. V tej luči je treba omeniti, da je bil avgusta 1989 po vseh štabih TO (pokrajinskih in občinskih) v Sloveniji izveden nadzor dokumentacije, urejenosti

¹¹ Glej Repe, *Jutri je nov dan ...*, passim; Pesek, *Osamosvojitve ...*, passim; Slovenska novejša zgodovina ..., passim.

¹² V Teritorialni obrambi so obstajali ljudje, ki so že pred majem 1990 opozarjali na pritiske Jugoslovanske ljudske armade in vodstva Republiškega štaba Teritorialne obrambe in bili zaradi tega tudi kaznovani. Duh upora proti Jugoslovanski ljudski armadi se je tako začel širiti tudi znotraj struktur Teritorialne obrambe še pred razorožitvijo Teritorialne obrambe. Glej Zorko, str. 592–606.

¹³ V prispevku uporabljam izraz »razorožitev« brez sooznačevanja. Izraz uporabljam v kontekstu dejstva, da je vodstvo JLA hotelo izvesti popolno razorožitev TO in njeno ukinitvev/podreditev. Za to dejanje bi bil nevtralen izraz lahko tudi »odvzem orožja«.

in varovanja skladišč. Ti nadzori naj bi še utrdili prepričanje Republiškega štaba Teritorialne obrambe (RŠTO), da nekatera skladišča TO niso primerna za skladiščenje orožja. Nekateri pripadniki TO so na podlagi opravljenih nadzorov že pričakovali nekatere ukrepe.¹⁴ Decembra 1989 je tako RŠTO izdal ukaz o oblikovanju načrtov za zagotovitev potrebnega skladiščnega prostora znotraj objektov JLA. Ukaz je v nasprotju z obrazložitvijo iskal natančne sezname in številke orožja ter zahteval tudi vrste orožja. Glede tega ukaza so posamezniki v TO opozarjali, da ni narejen za korist TO oz. so se bali njegovih posledic, vendar se na njihova opozorila ni odzval nihče.¹⁵ TO je bila konec leta 1989 oborožena s 123.286 kosi orožja in čez 10 milijonov kosov različnega streliva, min, eksploziva in bomb. To orožje, ki se je nakupilo za TO v zadnjih dveh desetletjih, je bilo hranjeno v več kot 200 skladiščih po vsej Sloveniji.¹⁶

Republiški štab TO je 24. januarja 1990, samo dva dni po znamenitem 14. kongresu Zveze komunistov Jugoslavije, nadaljeval dejavnosti, povezane z orožjem, in izdal ukaz SZ 16/4-90 o sestavi seznamov orožja in skladiščnih prostorov zunaj kompleksov JLA. Pripadniki TO so ta ukaz interpretirali kot izjemno sovražen in nevaren. Posamezniki znotraj takratne TO ta ukaz enačijo tudi z začetkom razoroževanja TO.¹⁷

JLA je razen želje, da si podredi TO, presodila tudi, da večstrankarstvo predstavlja protirevolucionarno delovanje in rušenje skupne Jugoslavije. Armadni vrh si je pred volitvami prizadeval razglasiti izredne razmere in podporo iskal tudi v Sovjetski zvezi. Pri zveznem predsedstvu si je prizadeval, da odobri delovanje vojske na kriznih območjih. Prvo tako odobritev je JLA dobila februarja 1990 za območje Kosova, ko so z vojaškimi enotami zavzeli ključne komunikacije, in dosegla psihološki učinek. Po besedah dr. Boža Repeta je vojska s tem dobila pravico za uporabo orožja.¹⁸ JLA je v nadaljevanju hotela doseči tudi razglasitev volitev v Sloveniji in na Hrvaškem za neustavne. Na roke jim je šel tudi predvolilni letak »Demos za slovensko vojsko«. Prepoved volitev ni bila izvedljiva, in ko je to postalo jasno, je JLA začela ukrepe za odvzem orožja TO.

¹⁴ Zorko, str. 603–604.

¹⁵ Bolfek, str. 240.

¹⁶ Veleizdaja Slovenije, str. 5 in 25–30.

¹⁷ Mikulič, *Uporniki ...*, str. 17–18; glej tudi Zorko, str. 607–608.

¹⁸ Repe, *Jutri je nov dan ...*, str. 236.

Nekako istočasno z volitvami, ki so potekale od 8. do 22. aprila, so štabi TO na podlagi ukaza morali oddati zastarelo in trofejno orožje Jugoslovanski ljudski armadi. V 30. razvoji skupini pa so posamezni pripadniki morali oddati tudi osebno orožje. S tem se je pravzaprav začelo razoroževanje TO. Konec aprila je v Beogradu potekala seja vojnega sveta, na kateri so dokončno odločili, da se teritorialne obrambe razorožijo in da se to orožje ne uporabi za nasilno odcepitev posameznih republik. Na tej seji je bil tudi komandant RŠTO general Ivan Hočevar. Armadni vrh se je v začetku maja trikrat sestal s predsedstvom Jugoslavije in razpravljajal o razmerah in razglasitvi izrednih razmer. Vodenje države je 15. maja prevzel Borisav Jović, ki je izjavil, da lahko skupno državo zapusti, kdor hoče, za to pa bi bil potreben zakon; v uvodnem govoru, ki je bil izredno protislovensko nastrojen, je tudi opisal razmere v Jugoslaviji – na to se je slovenska politika ostro odzvala. Isti dan je Jović tudi izdal odločbo o prenosu orožja TO pod nadzor JLA.¹⁹ Ukaz Generalštaba oboroženih sil SFRJ (GŠ OS) je bil tako pripravljen že 14. maja in poslan 5. vojaškemu območju, ki je še isti dan v Zagrebu o tem seznanil generala Draga Ožbolta, načelnika RŠTO. Ožbolt je isti dan v Ljubljani obvestil generala Hočevarja, ki mu je nato zaupal izdelavo ukaza, ki je dobil številko SZ 625/1-90. Po izdelavi mu je tudi ukazal, da dokument podpiše. Nato je še istega dne potekal sestanek v Ljubljani, na katerem je polkovnik Slavko Sili seznanil predstavnike pokrajinskih zalednih enot o sprejetju ukaza. Ukaz je pri prisotnih vzbudil precej vznemirjenja.²⁰ Rok za izvedbo ukaza je bil do 19. maja do 24. ure. Datum izvedbe seveda ni bil izbran naključno, saj je takrat posle prevzemala novoizvoljena oblast – slovensko predsedstvo je bilo konstituirano 10. maja; Skupščina Republike Slovenije je novi izvršni svet (vlado) izvolila 16. maja; poleg tega pa se je 15. maja mandat končal slovenskemu predstavniku v zveznem predsedstvu. Istočasno je akcija razorožitve potekala tudi na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. V obeh republikah je bila akcija uspešnejša kot v Sloveniji in TO obeh južnejših republik sta bili razoroženi, pobrano je bilo več kot 200.000 kosov orožja.

Upor proti ukazu se je v Sloveniji na različne načine pravzaprav začel takoj. Ta prvi upor pa je bil domoljuben in ni bil centralno voden, zato so bile oblike različne – od zavrnitve ukaza, do podpisovanja pisem in pisanja člankov. Ukaz so poveljujoči sprejeli z nezadovoljstvom in nejevero. Ponekod niso bili prepričani, ali je o tem obveščeno predsedstvo oz. kako na to gleda nova oblast. Vsekakor pa so na ukaz

¹⁹ Pesek, str. 397; Kolšek, str. 30.

²⁰ Bolfek, str. 240; glej tudi izjavo Draga Ožbolta v Veleizdaja Slovenije, str. 351–352.

gledali kot na razoroževanje in odvzem lastnega orožja, ki so ga povrh vsega večinoma tudi plačali z lastnimi vložki. Tako so se začeli pristojni (na občinski ravni) medsebojno obveščati in potekale so debate o tem, kako se odzvati na ukaz. Začeli so obveščati nadrejene, med drugim prek Staneta Dolanca tudi republiško predsedstvo, in 18. maja je bil objavljen članek Janka Stuška v časopisu Delo, ki je problematiziral ukaz in njegovo izvajanje. O problematiki odvzema orožja je v neposrednem javljanju izpred Kresije poročal tudi radio Val 202.²¹ Javnost je bila izredno nastrojena proti ukazu in odvzemu orožja. Republiško predsedstvo je preverjalo novice s terena in hkrati želelo dobiti uradne novice od zveznega predsedstva in predstavnikov JLA/TO. Ukaz je bil določen pod strogo zaupno, to pa je v praksi pomenilo, da ukaz ni bil dosegljiv vsakomur (tudi političnim voditeljem). Žal uradnega odziva z jugoslovanske strani ni bilo oz. je zavlačevala in tudi zaradi tega se je republiško predsedstvo odzvalo nekoliko zapoznelo. Osemnajstega maja je o težavi razpravljalo celotno republiško predsedstvo in na podlagi sestanka je izdalo depešo o prepovedi izvajanja ukaza, ki je na teren prišla zvečer. Po prejemu depeše se je oddaja orožja končala. Žal je bilo za orožje nekaterih štabov že prepozno, saj se je odvoz orožja začel že 16. maja in trajal do omenjene depeše.²² Kljub dvema dnevoma nedejavnosti najvišjega političnega vrha so se posamezniki uprli izvajanju ukaza – to se je zgodilo v šestnajstih območnih štabih Teritorialne obrambe (OŠTO), torej v petini vseh območnih štabov. Obstransko temu uporu je bilo pomembno tudi, da je orožje zaščitne brigade ostalo nedotaknjeno, saj je bilo ob posredovanju načelnika zaščitne brigade Jožeta Poloviča,²³ direktorja podjetja Snežnik Maksa Šteblaja in tudi generala Draga Ožbolta (!) 17. maja prepeljano v Gotenico pod nadzor organov za notranje zadeve. Kljub tem uporniškim dejanjem pa je bila akcija razoroževanja TO razmeroma uspešna, to je potrdil tudi Jović in drugi najvišji predstavniki JLA. V rokah JLA je tako pristalo kar 70 odstotkov vsega orožja TO, predvsem pa je TO ostalo samo osebno, pehotno orožje, manjšega kalibra. Na podlagi tega ukaza so orožje oddajali tudi nekateri upravni organi, vendar je to orožje Sekretariat za ljudsko obrambo pozneje dobil nazaj. Ukaz GŠ OS je imel poleg izvedbe nadzora nad orožjem tudi namen resnično podrediti TO pod svoje okrilje in sporočiti novi slovenski oblasti, naj ne računa na TO. Dejstvo, da je bilo obdržanega 30 odstotkov orožja, je pomembno tudi s

²¹ Primerjaj Butara, str. 59.

²² Kot omenjeno, nekatera skladišča TO so bila že pred tem v kompleksih JLA in do odvoza orožja tam ni prišlo.

²³ O tem orožju sta telefonsko govorila tudi Polovič in Krkovič. Krkovič naj bi Poloviču prepovedal oddajo omenjenega orožja.

povsem vojaškega stališča, prav tako pa je bilo pomembno vprašanje pristojnosti nad TO, ki je z uporniškim delovanjem na najnižji ravni izkazovalo lojalnost novemu republiškem vodstvu. Po izdani depeši slovenskega predsedstva je RŠTO izdal ukaz o stražarskem zavarovanju skladišč TO zunaj kompleksov JLA. Ta ukaz je Hočevar izdal, še preden je potekel rok za izvedbo prvotnega ukaza o predaji orožja (SZ 625/1-90). S tem se je Hočevar tudi želel zavarovati, saj je dobro vedel, da prvotnega ukaza ne bo uresničil. V nadaljnjih dneh in tednih se je na kader, ki ni upošteval ukazov RŠTO, vršil izreden pritisk v obliki kaznovanja, ponižanja in degradiranja častnikov TO.²⁴

Slovenski odziv je tudi prisilil JLA, da se je za akcijo morala opravičevati v javnosti ter prav tako prisilila Jovića, da je v svojem nastopu v skupščini 28. maja miril razmere in zagotavljal, da ne bodo uvedene izredne razmere. S tem so zagovorniki uvedbe izrednih razmer doživeli poraz. V naslednjih tednih je teren obiskoval general Hočevar in se na lastne oči prepričal o stanju skladišč orožja TO, ki jih ni nadzirala JLA. Slovensko vodstvo ni počivalo in je julija zahtevalo Hočevarjev odstop, ki je bil zavržen in dokončno izveden s spremembami ustave septembra 1990. Skupščina Republike Slovenije je imenovala tudi posebno komisijo, ki je ugotavljala posledice in odgovornost posameznih častnikov TO. Komisija je na podlagi poročil določila, da je glavna odgovornost za razorožitev TO padla na komandanta TO Hočevarja.²⁵

Vsemu temu uporju na srednji in najnižji ravni pa je morala slediti centralno in iz vrha vodena akcija, ki pa se je začela uresničevati prek dveh posameznikov, ki sta informacije o stanju na terenu sporočala novima sekretarjema za notranje zadeve in ljudsko obrambo – Igorju Bavčarju in Janezu Janši. Anton Krkovič je bil takratni sekretar za ljudsko obrambo v občini Kočevje in je 17. maja na lastne oči videl prevoz orožja in bil nad tem šokiran. O tem je obvestil občinsko vodstvo in se hkrati povezal z Vinkom Beznikom, poveljnikom Centra za usposabljanje posebnih in vojnih enot milice na Jasnici. V Centru se je takrat izvajalo usposabljanje za enoto TO Jesenice. Krkovič je pri Bezniku tudi poskušal dobiti potrditev, da se razoroževanje dogaja po vsej Sloveniji. Krkovič je klical tudi Jožeta Poloviča, s katerim sta se pogovarjala o orožju zaščitne brigade. Beznik se je 18. maja oglasil pri Krkoviču doma in skupaj sta se pogovarjala, kaj storiti. Sklenila sta takoj ukrepati in o tem obvestiti najvišja predstavnika oblasti (po svoji liniji). Beznik je bil srednješolski

²⁴ Teropšič, str. 61–62.

²⁵ Repe, *Jutri je nov dan ...*, str. 244.

sošolec Igorja Bavčarja in njegov sostanovalec v internatu na Srednji miličniški šoli. Posledično sta si oba popolnoma zaupala. Beznik je bil pri Bavčarju 19. maja in mu dal informacije s terena. Krkovič pa si je na drugi strani še moral pridobiti Janševo zaupanje. To se je zgodilo po prvem sestanku, ko je pridobil kopijo ukaza RŠTO. Krkovič je do kopije ukaza prišel prek znanca iz prejšnje službe, Štefana Cimra iz 30. razvojne skupine. Dokument je nato poslal sekretarju. Pridobitev strogo zaupnega dokumenta je pri Janši vzbudilo tako spoštovanje, da je to dejanje nato vplivalo na nadaljnji razvoj projekta MSNZ. Beznik in Krkovič naj bi od obeh sekretarjev zahtevala takojšnjo prepoved oddajanja orožja, čeprav se je takrat že odzvalo predsedstvo Slovenije. Oba sekretarja, ki ob nastopu funkcij nista najbolje vedela, na koga se lahko v tistem trenutku obrneta, sta v obeh omenjenih dobila priložnost za nadaljnjo delo, ki bi lahko obvarovalo osamosvajanje Slovenije. Hkrati sta navezala stik Krkovič in Klisarič. Slednji je bil takrat zaposlen pri organu za varnost v Pokrajinskem štabu Teritorialne obrambe (PŠTO) Dolenjske. Ker je imel neposredne stike z varnostno problematiko RŠTO in tudi PŠTO, je bil seznanjen z vsemi pomembnimi zadevnimi informacijami.

Beznik in Krkovič sta se nato 26. maja v Ljubljani skupaj srečala z Bavčarjem in Janšo, še isti dan so se odpravili v Primože in na Jasnico. Sekretarja sta tako ob naslonitvi na Krkoviča in Beznika morala zaupati, da prav onadva širita in vodita konspirativni odpor, ki ga bo lahko tudi centralno voditi in nadzirati. Jasno je bilo, da je bila v tistem trenutku milica edina operativna oborožena struktura (TO je bila ob vsem omenjenem dogajanju obglavljena in politično vodstvo ni bilo povsem prepričano, kakšna je podpora na taktični ravni posameznih enot TO). To se je potrdilo 2. in 3. junija 1990, ko je bil izveden vpad na Gotenico, kjer sta bili dve skladišči orožja za Zaščitno brigado. Skladišče je zavzela Četa za posebne naloge milice (pod vodstvom Dušana Goršeta), ki se je pod pretvezo vaj premaknila na širše območje in v noči na 3. junij brez težav zasedla skladišči.²⁶ Tako je milica po akciji Sever še enkrat toliko dokazala, da je operativno sposobna obraniti Slovenijo. Pridobitev večjih količin orožja pa je prav tako pomemben iz povsem taktičnih

²⁶ Območje in skladišče v Gotenici so varovali pripadniki ONZ s pomočjo vojakov JLA, ki so varovali širše dostope na območje. Vendar so vojake JLA aprila 1990 zamenjali s civilisti, ki so jih v zelo kratkem času delno usposobili za varovanje. Ti »varnostniki« so bili oblečeni tudi v miličniške uniforme. Ob vpadu Goršetove enote upora ni bilo. Mikulič, *Uporniki ...*, str. 38–39; Zorko, str. 617. Za akcijo so se Bavčar, Janša, Krkovič in Beznik odločili na sestanku na Jasnici. V Goršetovi enoti je sodelovalo 47 pripadnikov ZEM, ki so na območju ostali vse do 16. junija oz. do sklepa izvršnega sveta, da se do takrat zaprto območje odpre. Gašparič, »Vloga ...« (2010), str. 82–88.

razlogov, saj se je v tistem trenutku že vedelo, da je spopad neizogiben, vendar se še ni vedelo, kako dolgo bo vojna trajala (začele so se tudi ideje o večletnem gverilskem spopadu in priprave nanj). Isti dan je Skupščina sprejela tudi Deklaracijo o suverenosti države Republike Slovenije, ki je v ustavnopravnem smislu eden ključnih dokumentov v ustanavljanju Slovenije.

Po zavzetju Gotenice so se na srednji, operativni ravni že začeli pogovori z nekaterimi predstavniki TO, ki so naredili prve sezname oborožitve in mož, ki bi bili pripravljeni sodelovati. Jedra odpora so se sprva oblikovala na Kočevskem in Dolenjskem, razlog je seveda povsem jasen – Krkovič je namreč najbolje poznal ta teren, ki bi bil z gverilskega stališča tudi najprimernejši. Nadaljnje dogajanje je moralo nastati predvsem v Ljubljani, kot središču in prestolnici. Tu je Krkovič stopil v stik z Miho Butaro.

Konec junija je nato potekalo srečanje Krkoviča, Beznika, Janše, Bavčarja in Bojana Korsike na Trubarjevi domačiji na Rašici, kjer so bile že določene prve smernice in predlogi, kako odpor organizirati na republiški ravni. Posledično so 23. julija na sestanku pri Bavčarju poenotili predloge in rešitve, ki bi organiziranost pokrilo prek sekretariata za notranje zadeve oz. prek NZ. Tako se je našla »formula za vmesni čas«, kot je to dobro opisal Janša. V tistem trenutku sta za organiziranje v političnem vodstvu vedela le oba sekretarja. Krkovič pa je pomenil vozlišče za nadaljnjo razširitev mreže sodelavcev. Krkovič je po znancih v TO širil linijo sodelovanja na pokrajinski ravni. To je potekalo povsem prikrito in na ustnih ukazih. Na republiški ravni so za širjenje izjemno pomembni Miha Butara, Vojko Adamič in Rade Klisarič, ki so Krkoviču omogočili stik z drugimi predstavniki TO. Julija in avgusta se je mreža razširila na Gorenjskem in Štajerskem. Mreža se ni širila enakomerno in ponekod se je MSNZ oblikovala šele septembra. Tako je znotraj projekta, odpora nastala razpršena sestava, ki jo je Krkovič poimenoval 2-1-13-62. Številke pomenijo vpletene osebe/funkcije na terenu (2 – vodstvo, sekretarja za notranje in obrambne zadeve Igor Bavčar in Janez Janša; 1 – organizator na državni ravni in načelnik MSNZ Anton Krkovič; 13 – načelniki pokrajin MSNZ; 62 – načelniki občinskih enot MSNZ).

Mreža sodelavcev se je širila po t. i. modri (policijski) in zeleni (vojaški) liniji. Obe liniji sta bili enakovredni sestavini MSZN. Razlika je bila v gradnji obeh linij, saj se je na modri liniji pod republiškim vodjem Jožetom Kolencem linija širila po ustaljeni organizaciji znotraj organov za notranje zadeve in milice. Zelena linija

se je morala prek Krkoviča tako rekoč vzpostaviti na novo, saj takratni liniji TO ni bilo mogoče popolnoma zaupati. Tajnost celega projekta MSNZ je bila popolna, saj nekateri vodilni niso vedeli za obstoj oz. obsežnost projekta. Janšev pomočnik Jelko Kacin, na primer, je za celoten obseg izvedel šele v zadnjem stadiju, v drugi polovici septembra.²⁷

V začetku avgusta je v MSNZ že potekala prva akcija odvzema orožja, ko so iz skladišča v Vižmarjeh odvzeli več deset kosov brzostrelk MAC M 11 Ingram. V MSNZ so začeli pripravljati načrte za odzem orožja iz skladišč, saj je bil osnovni namen enot vojaško zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države. Če bi Jugoslovanska ljudska armada v dogajanje posegla oboroženo, bi enote MSNZ morale zavarovati najpomembnejše objekte in hkrati s hitrimi napadi na skladišča zagotoviti možnost za vpoklic dodatnih vojakov TO. Po pokrajinah in občinah so bile vzpostavljene udarne skupine, ki so bile prilagojene orožju in opremi, ki je bilo na voljo. Enote in pripadniki so ob tem tudi zbirali podatke o JLA in izdelovali ocene ogroženosti.

Za razvoj projekta MSNZ je vsekakor pomemben datum 29. avgust, saj je bil takrat z odločbo Sekretariata za notranje zadeve oz. Igorja Bavčarja Krkovič imenovan za načelnika Narodne zaščite.²⁸ V tistem trenutku je mreža sodelavcev šele nastajala, vendar je bila grobo že izdelana. Kakor smo že predstavili, ta datum pomeni zakonito kritje za ves projekt. Posledično sta se republiško predsedstvo in izvršni svet uveljavila kot poveljnik slovenskih oboroženih sil.²⁹

Avgusta so se na sestankih izdelale ocene mogočih okoliščin, v katerih bi lahko uporabili enote MSNZ. Na tej podlagi je Krkovič že od konca avgusta naprej pripravjal podrobnejše dokumente o uporabi MSNZ. Rezultat teh načrtov je bila Direktiva načelnika Narodne zaščite za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo Manevrške strukture narodne zaščite.³⁰ Predstavili so jo na sestanku 7. septembra na Pristavi nad Stično, na katerem so bili Janša, Bavčar, Krkovič, Beznik in Kolenc. Ta direktiva je bila podlaga za nadaljnjo izoblikovanje priprav, načrtov in zemljevidov za delovanje enot MSNZ. Takrat je MSNZ imela že 21.000 pripadnikov, ki pa jih v taki obliki nikoli niso vključili. Enote so bile samo na papirju, mobilizacijskem seznamu. Posledično so o tem poveljnik obvestili, toda vojakov nikoli.

²⁷ Janša, *Premiki*, str. 52.

²⁸ Odločba št. 0001-1-1-Z-2/13-90 z 29. 8. 1990. Mikulič, *Uporniki ...*, str. 42.

²⁹ Janša, *Premiki ...*, str. 50.

³⁰ Janša, »Okoliščine...«, str. 40.

Poleg vojaške, zelene linije, ki jo je vodil Krkovič, se je znotraj ONZ in prek Jožeta Kolenca vzpostavila tudi modra linija³¹ in za to linijo je bil izjemno pomemben datum 23. avgusta, saj je bila takrat ustanovljena Specialna enota milice (SEM) pod vodstvom Vinka Beznika. Enota je bila neposredno podrejena sekretariatu za notranje zadeve in lahko se reče tudi edina operativna enota MSNZ na republiški ravni. Modra linija se je na lokalni ravni razvijala vse do septembra. Navezala se je predvsem na uniformirano milico in na pripadnike Posebne enote milice (PEM). Ta linija pa nikoli ni bila posebej organizirana in poveljniki niso bili posebej imenovani, saj je organizacija že obstajala. Poveljniki so bili določeni in imeli so svoje položaje in nazive.³² Razlika je med obema linijama obstajala tudi v povsem profesionalnem smislu, saj je večino modre linije sestavljali profesionalni, stalni kader ONZ, zeleno linijo je po drugi strani sestavljala večinoma rezervna sestava. Organiziranje obeh linij je na posameznem območju potekalo sočasno in tudi vzporedno.

Med 10. in 21. septembrom se je začela akcija razvažanja orožja in opreme iz skladišča v Gotenici po vsej Sloveniji. Z akcijo so hoteli orožje razdeliti po vsej Sloveniji, da bi bilo lažje dosegljivo po vsem teritoriju, poleg tega je postajalo nevarno, da območje Gotenice zasede Jugoslovanska ljudska armada in tako pridobi velike količine orožja in opreme. Na končnih lokacijah je bilo treba zagotoviti varen in primeren prostor za hranjenje orožja. Prevoze, ki so potekali ponoči, pa je varovala milica.

Ljudje na terenu so hkrati od Krkoviča zahtevali dodatno potrdilo, da o njihovem delovanju ve najvišje slovensko vodstvo. Tako je bil 14. septembra na izvršnem svetu sestanek poveljnikov pokrajinskih štabov MSNZ in poveljnikov PEM skupaj z najvišjim političnim vrhom, z Milanom Kučanom in Lojzetom Peterletom. Tako so tudi člani MSNZ na srednji ravni dobili potrditev, da delujejo za pravo stvar.³³ Načelniki posameznih pokrajin so se nato skupaj dobili v Ljubljani tudi 26. in 30. septembra (na Magistratu in Kresiji) in tam poročali o bojni pripravljenosti. Na

³¹ Simbolika modre in zelene linije, ki je aktualna tudi danes in simbolizira policijsko (modra) in vojaško (zelena) linijo, se je pokazala predvsem po letu 1992. Ob nastajanju organizacije takega poimenovanja ni bilo. Tudi na izvirnih osnutkih organiziranja je barva za obe liniji uporabljena kot rdeča in zelena. Toda uporaba teh dveh barv je samo naključna. Kot pravi Janša: »ker je imel Krkovič očitno ta dva flomastra, ko je shemo risal« (Janša, »Okoliščine ...«, str. 43).

³² Beznik, str. 49 in 52.

³³ Ker se je zaradi konspiracije projekt MSNZ širil in posamezniki na srednji ravni, niso natančno vedeli, kaj in kako se razvijajo stvari na drugih koncih, so se pojavili dvomi, ali delajo pravilno. S potrditvijo in vedenjem najvišjega političnega vodstva so se ti dvomi razblinili.

zadnjem sestanku na Kresiji so vzpostavili tudi republiški štab MSNZ, ki so ga sestavljali Anton Krkovič, Miha Butara, Rade Klisarič, Marjan Fekonja, Vojko Adamič, Miloš Šonc in Elo Rijavec.³⁴

S sprejetjem ustavnih amandmajev XCVI in XCVII 27. septembra (veljati sta začela 5. oktobra) je bila pristojnost nad TO prenesena na republiško vodstvo in s tem, ko je bil isti dan za vršilca dolžnosti komandanta RŠTO imenovan Janez Slapar, se je končal »vmesni čas«. Posledično je bil v taki obliki projekt MSNZ nepotreben in Krkovič je kot načelnik NZ Slaparju izročil poveljstvo nad MSNZ. S tem so enote »Hočevanje« TO nadomestile enote »Slaparjeve« TO.³⁵ Enote so se razpusstile oz. prešle v sestavo TO. Pripadniki ONZ pa take razpustitve niso doživeli, so pa znotraj sistema potekale zamenjave vodilnih kadrov in na vodilna mesta so prišli uveljavljeni obrazi.

Štiri mesece po razorožitvi TO se je ob tesnem sodelovanju milice oz. ONZ in pripadnikov TO slovenska politika lahko zanesla na pravo obrambno silo, ki je lahko zavarovala interese nastajajoče države. Slovenska politika bi se brez vedenja o projektu in zavedanja, da za njo stojita resnična vojaška in policijska sila, težko odločila za nadaljnje osamosvojitvene akte.³⁶

PROJEKT MSNZ NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA ZA DOLENJSKO

Pokrajinski štab TO Dolenjske je zemljepisno obsegal takratne občine Novo mesto, Metlika, Črnomelj in Trebnje. Kar ni zanemarljivo za organiziranje projekta MSNZ, je dejstvo, da so bili vsi pokrajinski štabi razdeljeni enako, kot so bile uprave za notranje zadeve (UNZ). Pokrajinski štab MSNZ je bil prostorsko enak kot UNZ Novo mesto. Posledično je bilo organiziranje projekta obeh linij vezano na enak prostor. Kot smo predhodno predstavili, je bil projekt MSNZ sestavljen iz dveh linij. Zaradi posebnosti vseslovenskega dogajanja sta se liniji dogajali skupno

³⁴ Primerjaj Butara, str. 57.

³⁵ Datum te primopredaje je naveden v dveh različicah: po eni naj bi se to zgodilo 2. oktobra, po drugi pa 4. oktobra. Primerjaj Gašparič, »Vloga ...« (2011), str. 89–90 in Mikulič, *Uporniki ...*, str. 52.

³⁶ Svete, »Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo«, str. 196–208; Mikulič, *Uporniki ...*, str. 21–26, 34–52 in 139–143; Mikulič, »Manevrska ...«, str. 137–156; Veleizdaja Slovenije, str. 11–16; Janša, Premiki ..., str. 49–52 in 62–65; izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

in vzporedno, včasih pa povsem neodvisno ena od druge. Kakor pa smo tudi že zapisali, bolj od pripadnosti kateri od obeh linij je bilo pomembno stremljenje k skupnemu cilju.

Zgodba o MSNZ na Dolenjskem se tako kot povsod po Sloveniji začne z odvzemom orožja TO. Na Dolenjskem je potekala po vseslovenskem vzorcu. Ukaz o premestitvi orožja je v Novo mesto prinesel pomočnik komandanta za zaledje podpolkovnik Mirko Bilbija, ki se je udeležil sestanka v Ljubljani 15. maja. Naslednji dan takoj zjutraj se je začel pripravljati ukaz na pokrajinski ravni in do 10. ure je bil ukaz pripravljen. Ob tej uri se je v prostorih PŠTO vršil sestanek, na katerem so predstavnike občinskih štabov Teritorialne obrambe (OŠTO) seznanili z ukazom. Pokrajinski ukaz o premestitvi orožja je vključeval premestitev orožja in streliva, namenjenega šolam in enotam za zveze družbenopolitičnih sistemov, in vseh minskoeksplozivnih sredstev na železnici, pošti in drugih sistemih. Vključeval je tudi načrt in sistem prevoza. Tako naj bi OŠTO Novo mesto z lastnim prevozom poskrbel za prevoz lastnega kot tudi orožja brigade v prostore skladišča Straža-4³⁷ v Češči vasi. OŠTO Trebnje naj bi prav tako z lastnim prevozom zagotovil prevoz orožja v objekt JLA v Mokronogu (Puščava). OŠTO Metlika in Črnomelj pa bi s tremi vozili, ki jih je dala na razpolago garnizija Črnomelj, poskrbela za prevoz orožja v objekt v lasti OŠTO Črnomelj v skladišču v Vražjem Kamnu. Naloga naj bi bila izvedena najpozneje do 19. maja do 22. ure. Takratni poveljnik PŠTO polkovnik Janez Bukovec je ob ukazu prepovedal kakršno koli razpravo in prav tako prepovedal obveščanje občinskih organov. Vsakršno prigovarjanje ni nič pomagalo.

V okviru OŠTO Novo mesto je bil ukaz izvršen še isti dan do 18. ure, ko so orožje iz skladišč Krke in Dolenjskih Toplic prenesli v skladišče Straža-4. V OŠTO Metlika so ukaz prav tako hitro izvedli, saj je bilo orožje predano v Vražji kamen do 17. maja do 20.30. V OŠTO Trebnje je prevoz orožja potekal prav tako 17. maja, in sicer med 11. in 14. ter 21. in 24. uro. Tisti dan so prevozili okoli 40 odstotkov vsega orožja. V OŠTO Črnomelj so pred tem orožje skladiščili v Stranski vasi, znotraj objektov JLA, del pa v skladišču Iskre v Semiču. Te manjše količine so prepeljali v

³⁷ Skladišče Straža-4 je za potrebe OŠTO Novo mesto obsegalo štiri objekte (številke 8–11), ki so jih leta 1986 v celoti ali delno obnovili. V teh objektih je bila hranjena oborožitev in oprema 52. brigade, OŠTO, minskoeksplozivna sredstva ter TOKS Šentjernej in delovnih organizacij IMV, Pionir, Novoteks. Zunaj omenjenega skladišča so do takrat hranili orožje in opremo tudi v delovni organizaciji Krka, TOKS Dolenjske Toplice na postaji milice in na štabu TO za lastne potrebe. Medle, str. 392.

Vražji Kamen, prav tako 17. maja do 14. ure.³⁸ Ob tem je orožje občinskih Upravnih organov za ljudsko obrambo ostalo nedotaknjeno in tako so bili ti organi oboroženi z malo manj kot 700 kosi pehotnega orožja (pištol, brzostrelk, pušk, avtomatskih pušk ...).³⁹ Poleg omenjenega orožja je na območju bilo še orožje organov za notranje zadeve v posameznih postajah milice in orožje posameznih delovnih organizacij. Medtem ko je bilo v naslednjih mesecih za orožje ONZ poskrbljeno znotraj dejavnosti MSNZ, pa se starejše orožje, ki je bilo skladiščeno pri delovnih organizacijah, npr. komunalni, pošti ..., ni uporabilo pri projektu MSNZ.⁴⁰

Projekt MSNZ se je na Dolenjskem razširil prek Klisariča, ki je jeseni tudi postal načelnik pokrajinskega štaba MSNZ za Dolenjsko. Klisarič je bil kot varnostni organ PŠTO tudi na položaju, zaradi katerega je med prvimi izvedel za ukaz in odvzem orožja. Sprva (to naj bi se dogajalo 17. maja) je imel ukaz, da s sodelavcem Francem Dominkom odpelje tovornjake v Belo krajino z namenom odvzema orožja. Istega dne⁴¹ se je Klisarič odpravil k Borutu Useniku, ki je bil obveščevalec v PŠTO Dolenjske. Oba sta se nato odpravila do Krkoviča v Kočevje, ki ga je Klisarič že pred tem poznal v povezavi z izdelavo nove uniforme za TO. Vsi trije so obedovali pri motelu Jezero. Med sabo so se obvestili o dogajanju glede ukaza RŠTO in želeli so, da se predaja orožja konča. Po mnenju Klisariča naj bi bil najpomembnejši del njihovega pogovora, da se bodo od zdaj dobivali vsak drugi dan in da nemudoma začnejo iskati enako misleče. Že naslednji dan (18. maja) je Krkovič sporočil Klisariču, da se morata ob 11. uri dobiti v gostilni Rojč.⁴² Tako je v naslednjih mesecih ta gostilna v manjši vasi Lašče na poti med Novim mestom in Kočevjem postala eno pomembnejših obveščevalnih točk v državi.

Klisarič, Usenik in Krkovič so se 19. maja ponovno dobili v Laščah in pripravili načrt operativnega dela, ki je temeljil predvsem na obveščevalnem in protiobveščevalnem delu za nastajajočo sestavo.⁴³ Prikrito delovanje najbolje opiše kar Klisarič sam: »Ta gostilna je bila v bistvu glavna obveščevalna točka v Sloveniji, na kateri sva si s Krkovičem izmenjevala določene podatke. Jaz sem mu prinašal strogo zaupne

³⁸ Glej dokumente SZ 144/2-90 s 15. 5. 1990; 801/5-91 z 12. 2. 1991; 18/1-91-68 z 12. 2. 1991; 13/2-91 z 11. 2. 1991; VTI 30/2-91 z 11. 2. 1991 in 22/1 z 11. 2. 1991 objavljeni v Veleizdaja Slovenije, str. 146–147; 42–43; 48, 89, 93 in 114.

³⁹ Veleizdaja Slovenije, str. 193, 197, 216, 223, 264, 295, 299 in 315.

⁴⁰ Povše, str. 178.

⁴¹ Po zapisu v Budji naj bi se to zgodilo 17. maja, po Klisaričevem in Novakovem dokumentu pa naj bi se ta dogodek zgodil že 16. maja. Budja, str. 11–12; Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

⁴² Budja, str. 11–12; Klisarič, str. 1.

⁴³ Klisarič, str. 1.

podatke in dokumente, ki sem jih dobil od vojaškega KOS RŠTO. Za sestanke sva se dogovarjala po telefonu v obliki šifer, saj je bilo odkrito govorjenje zelo tvegano. On je na primer rekel: 'Dobiva se ob enajstih na starem mestu.' Takrat sem sedel v avto in dobila sva se tukaj. Če sva slutila, da nama kdo sledi, mi je dal signal z lučjo, ali pa jaz njemu. Obrnila sva avtomobile in eden za drugim krenila nekam v gozd, v naravo. Noč je bila naš zaveznik, tako kot vedno.« Nočno delo je bilo za vse vključene tudi naporno, zato so se čez dan tudi »zaklenili v pisarno in spali«. ⁴⁴ Krkovič in Klisarič sta hotela širiti mrežo in pridobiti nove sodelavce. Najboljše mogoče informacije, kateri posamezniki bi bil lahko dobri, je dobil Klisarič na RŠTO: »Hodil sem na sestanke organov KOS in varnostne službe TO, na katerih smo se pogovarjali o določenih ljudeh. Naši vodilni so nas opozarjali na to, da se je treba nekaterih ljudi paziti, druge pa da bi bilo treba spremljati in na koncu tudi zapreti. Če tak posameznik ni bil primeren za njih, je bil toliko bolj zame. Tako smo pridobili kader za kasnejšo MSNZ.« ⁴⁵ Vzorec pridobivanja ni bil narejen samo za Dolenjsko, temveč se je uporabil za vso Slovenijo.

Kakor smo že omenili, se je Klisarič za širjenje jedra odpora na Dolenjskem sprva obrnil na Boruta Usenika, že prvi dan. Usenik je postal Klisaričev nepogrešljiv najožji sodelavec. Oba sta se zavedala nevarnosti in si obljubila zvestobo. Vzorec neposrednega zaupanja do sodelavca se je nato prenesel na celotno sestavo MSNZ. Izdaje ni smelo biti.

Širjenje sodelavcev se je na Dolenjskem zgodilo po njuni odločitvi, da se obrneta na policijsko stran. Klisarič se je 29. maja odločil stopiti v stik z Borutom Novakom, ⁴⁶ takrat pomočnikom komandirja postaje milice (PM) Novo mesto. ⁴⁷ Sprva je pri Novaku preverjal, ali je milica izvedela za namere JLA. Ker Novak Klisariča ni najbolje poznal, se je obrnil na pomočnika komandirja PM Novo mesto Francija Povšeta. Preveriti je hotel, ali slučajno Klisarič provocira. Toda Povše je zanj jamčil, saj ga je poznal še iz službovanja v Metliki. Posledično se je v krog sodelavcev Povše vključil 5. junija. ⁴⁸ Dodatna preverba zanesljivosti Klisaričevih besed je prišla prek Boruta Likarja, takrat načelnika inšpektorata milice Uprave za notranje zadeve Novo mesto. Klisarič je že imel prve informacije o načrtovanju zavzetja skladišč v

⁴⁴ Izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

⁴⁵ Izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

⁴⁶ Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

⁴⁷ Čuček, str. 134 in Povše, str. 173.

⁴⁸ Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

Gotenici. Likar pa je poznal Beznika⁴⁹ in pri njem preveril, kaj se dogaja – Beznik je potrdil Klisaričeve besede.⁵⁰ S tem so Novak, Povše in Likar pridobili zaupanje v Klisariča. Posledično se je policijski del jedra odpora na Dolenjskem⁵¹ osnoval okoli Novaka, Povšeta in Likarja.⁵² Sočasno pa je bil v odpor vključen tudi Albin Gutman, takrat sekretar za ljudsko obrambo v občini Novo mesto, prek njega pa se je nato oblikovala tudi mreža znotraj posameznikov v TO in sekretariatu za ljudsko obrambo (SLO).⁵³ Ob povedanem se je organiziranje projekta naslonilo na kader blizu vrha različnih sistemov, v nekaterih mestih se je vrh sistemov obšel, kot je primer Uprave za notranje zadeve Novo mesto in štab TO, ponekod pa je obsegal tudi sam vrh, kot je na primer sekretariat za ljudsko obrambo.

Nadaljnje delo in organiziranje projekta MSNZ se je zgodilo z zasedbo skladišča v Gotenici. Klisarič, ki je pri akciji sodeloval tudi v protiobveščevalnem zavarovanju vpada v skladišča, je o akciji obvestil Novaka in Povšeta. To naj bi se zgodilo 11. junija.⁵⁴ Vzorec zavzetja in zavarovanja skladišča orožja v Gotenici je bil ključen za delo jedra odpora, saj so nato načrtno začeli zbirati informacije o lokacijah orožja na Dolenjskem. Zaradi narave dela Klisariča, Usenika, Gutmana, Novaka, Povšeta in Likarja so o orožju in skladiščih že pred tem veliko vedeli. Zdaj pa so naredili popoln pregled stanja na Dolenjskem. Torej orožje TO je bilo v skladiščih pod nadzorom JLA. Starejše orožje za Narodno zaščito pa je bilo skladiščeno na postajah milice. Organizatorji so se dobivali v bližini postaje milice v Rozmanovi ulici v bifeju novomeške Kmetijske zadruge Krka, poimenovanem tudi Pendrek

⁴⁹ Likar je Beznika in tudi poznejšega vodjo »modre linije« MSNZ Jožeta Kolenca poznal že od prej. Poznanstva segajo v čas šolanja ali delovanja v ONZ, tudi v čas delovanja slovenske milice na Kosovu.

⁵⁰ Kdaj natančno je Novak vključil Likarja v odpor, ni jasno, saj se pojavljajo zapisi: pred vpadom v Gotenico, 2.–3. junija, do podatka o 6. juniju oz. 11. juniju. Pomembnejše dejstvo je to, da sta Novak in Povše pri Likarju dobila osebo, ki je bila višje umeščena v policijsko hierarhijo in je s svojim znanjem in izkušnjami lahko pripomogla k nadaljnjemu razvoju projekta. Poleg tega jima je tudi službeno »kril hrbet«, saj se jima je pozneje nočno delo že poznalo v službi. Gole, str. 109; Čuček, str. 134–135; Povše, str. 175; Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

⁵¹ Povše, str. 173; Budja, str. 15.

⁵² Posamezniki, ki so tvorili jedro odpora, so morali biti že zaradi svojih delovnih položajev na vidnih mestih ali med vplivnimi člani tudi znotraj Zveze komunistov Slovenije.

⁵³ Klisarič, str. 1. Ustna izjava Albina Gutmana. Natančnega datuma vključevanja v projekt MSNZ se tudi Gutman ne spomni. Klisaričev dokument Gutmanovo pridružitvev omenja v istem časovnem kontekstu kot Likarjevo – torej v začetku junija. Bolj od datuma je pomembno dejstvo priključitve osebe, ki je bila na položaju sekretarja za ljudsko obrambo v občini Novo mesto in hkrati tudi komandanta 52. brigade TO ter je v projekt lahko prispevala znanje, izkušnje in poznanstva različnih oseb iz več plasti področja obrambe.

⁵⁴ Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

bar. Začele so se priprave za odvzem tega orožja, ki so jih naredili po vzoru vpada v Gotenico. Povše se spominja: »Začeli smo organizirati prve enote, da bi po Beznikovem vzoru tudi mi zavarovali ali odvzeli orožje.«⁵⁵ Začeli so ustanavljati t. i. intervencijske skupine.

Glede na dejstvo, da je bilo orožje ključno za morebiten spopad, so bili stiki s skladiščniki izjemno pomembni. Znotraj UNZ Novo mesto so stopili v stik z Borisom Murnom, prek katerega so si zagotovili informacije o vsakem vstopu v skladišče in razloge zanj. Sodelavce pa so pridobivali tudi pri miličnikih vodjih varnostnega okoliša in pri pripadnikih PEM. Pripadniki PEM so bili dobro izurjeni in v dobri kondiciji, razen tega je Povše deloval tudi kot namestnik poveljnika PEM-a. Poleg pripadnikov PEM pa so sodelovanje potrdili še Marjan Gašperin, Janez Ogulin, Janez Bukovec, Igor Fink, Miha Mirtič, Edvard Doljak, Edvard Fišter in prej omenjeni Boris Murn.⁵⁶ V TO in SLO pa se je linija sodelavcev širila podobno, le da izbire tudi zaradi manjšega števila zaposlenih ni bilo take kot pri pripadnikih ONZ. Tako so prek Albina Gutmana k odporu pristopili Andreja Kapušin, Zoran Ravbar, Peter Nedelko in Žarko Henigman. Prek Klisariča so pristopili Aleš Kulovec, Franc Dominko ter Rade Cotič. Vsi omenjeni so bili pripadniki SLO občine Novo mesto ali TO. V naslednjih mesecih so delovali v projektu MSNZ. Ravbar in Nedelko sta npr. zbirala podatke o vojašnici JLA v Novem mestu in tudi delovala v centru za obveščanje občine Novo mesto. Dominku pa je uspelo pod pretvezo usposabljanja in vzdrževanja iz skladišč vzeti kar nekaj kosov avtomatskih pušk.⁵⁷ Skladišče v Puščavi pri Mokronogu pa sta pod isto pretvezo obiskovala tudi Stane Jarm in Roman Šiško.⁵⁸

Orožje je bilo v središču delovanja vseh v projektu MSNZ. Tako je poleti stekel tudi proces nabave novega orožja, med drugim tudi slovenske brzostrelke MGV 176. Brzostrelka je bila sorazmerno nova na tržišču, saj je bila predstavljena leta 1989 in s tehnološkega vidika izjemno moderno orožje. Zaradi kompaktnosti in uporabe streliva (.22 LR) je bila v osnovi namenjena za specialne naloge. Toda ker je bila tovarna Gorenje oziroma Orbis tako rekoč pred nosom, je imela tovarna veliko naročil. Do vojne je imela slovenska TO v oborožitvi že več kot 170 primerkov tega

⁵⁵ Povše, str. 174.

⁵⁶ Povše, str. 175.

⁵⁷ Povše, str. 178.

⁵⁸ Budja, str. 49.

orožja. Poleg slovenske brzostrelke so v tem obdobju kupovali tudi drugo orožje, kot so pištole Beretta. Nakup je potekal prek SLO občine Novo mesto.⁵⁹

Širjenje mreže je potekalo prek poznanstev in delno tudi prek položajev, ki so jih posamezniki zasedali. Kljub temu, da so se organizatorji že odločili, je končni korak pristopa vedno prinašal odgovornost organizatorja v tej meri, da so se zavedali, kakšni nevarnosti se posameznike izpostavlja. Prav tako končni pristop ni bil najlažji in pogosto pogovori niso mogli biti jasno opredeljeni. Tako razmere predstavi tudi Peter Žagar: »Borut Novak ni takoj prišel na dan z jasno besedo. Nekaj je mencial, ali bi jaz bil za neko stvar.«⁶⁰ Konspiracija je pač morala biti na najvišji ravni. To početje je bilo takrat s stališča zvezne oblasti nezakonito in zagrožena kazen visoka, celo 15 let zapora. Nekateri so sodelovanje tudi odklonili. Na drugi strani so organizatorji pozneje tudi obžalovali, da so nekatere po krivici izpuščali iz kroga sodelavcev. Ob vsem tem sta se Klisarič in Krkovič na vsake tri dni srečevala in načrtovala nadaljnje delo.⁶¹

Razmeroma zgodaj so se na Dolenjskem organizirale tudi prve enote, saj naj bi bilo že sredi julija zbranih več sto pripadnikov, ki so bili pripravljene vzeti orožje v roke. V tistem trenutku te enote še niso imele poimenovanja, šele pozneje se je izkazalo, da spadajo pod projekt MSNZ.⁶² Omenjene enote so poleg miličnikov sestavljali tudi znanci, civilisti z velikim poudarkom na lovcih, ker so ti imeli doma večje količine orožja in streliva. Posledično so sodelovanje potrdili predstavniki lovskih družin Gabrje, Novo mesto, Dolenjske Toplice in Padež (Matevž Fink, Ivo in Miro Kuljaj, Dušan in Milan Sašek, Jože Božič). Pristop do njih je bil zelo preprost, saj so jih nagovarjali, da se pridružijo obrambi domovine. Hkrati pa so bili ti sezname narejeni samo na podlagi posameznikove odločitve, kdo iz njegove okolice naj bi bil pripravljen sodelovati. Tako marsikdo sploh ni vedel, da sodeluje v projektu MSNZ. Na podlagi omenjenih seznamov so nato naredili načrt mobilizacije, zbirno mesto je bilo določeno na letališču v Prečni. Lokacija je bila izbrana zaradi bližine skladišča orožja v Češči vasi. V tem načrtu bi lahko mobilizirali do 300 pripadnikov.⁶³ Glede na število in obstoječe orožje je bilo to dovolj za partizansko

⁵⁹ Ustna izjava Albina Gutmana; Budja, str. 18 in 50; glej tudi Ravbar, 60–75.

⁶⁰ Budja, str. 26.

⁶¹ Klisarič, str. 2.

⁶² Izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

⁶³ Ker po vsej verjetnosti dokumentacija o tej mobilizaciji ne obstaja več, se bomo morali zadovoljiti z različnimi številkami: ob številki 300 se pojavljata tudi 450 oziroma 1000. Verjetno pa gre pri različnih omembah tudi za različna časovna obdobja od junija do septembra. Povše, str. 175 in 178; izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

obliko boja, vendar bi se lahko ob koncentraciji zavzelo skladišče orožja.⁶⁴ V smislu celotnega projekta MSNZ je bil to prvi primer, pri katerem so bile že v juliju 1990 enote pripravljene za morebitno delovanje na lokalni ravni. V tistem trenutku pa je bila organizacija šele na začetku, tako so vključeni ljudje »Vedeli bolj malo, dali so le zagotovilo, da bodo – če bo potrebno – šli z nami ali pa vsaj dali na razpolago svoje orožje.« Varnostno pa je bil ta del projekta tudi dobro zasnovan, saj je »vsak je vedel le toliko, kot smo ocenili, da je v danem trenutku potrebno.«⁶⁵

Čez avgust je delovna vna organizatorjev nekoliko upadla, saj za svoje delovanje niso imeli potrditve najvišjih predstavnikov oblasti. Organizacijsko je bilo storjeno že ogromno, ker pa ni bilo določenih nadaljnjih strateških prioritet, je bilo nadaljnje delo oteženo. Povše slikovito opiše stanje duha v tem času: »Prepuščenost samemu sebi je v teh okoliščinah tehtnico v razumu nagibala v zmanjšanje vneme in krnjenju izvedb racionalnih potez nadaljevanje priprav.«⁶⁶ Poleg tega niso hoteli delati nekakšne pokrajinske vojske. Zavedali so se, da bi v spopadu take gverilske enote škodile skupnemu cilju in da mora biti odpor organiziran centralno. To pa se je zgodilo po odločitvi političnega vrha za delovanje v sklopu Narodne zaščite.

31. avgusta, po imenovanju Jožeta Kolenca za vodjo MSNZ znotraj modre linije na državni ravni je Kolenc poklical Boruta Likarja in mu predstavil projekt MSNZ. Likar pa ga je pomiril in izjavil: »Jože, pri nas je vse to že urejeno.«⁶⁷ Po tem klicu je Likar pri sebi doma v Straži⁶⁸ organiziral sestanek vseh komandirjev postaj milic in jim razložil, kako poiskati zaupne ljudi, pri njih urediti skladišča orožja in ga tja preseliti iz postaj milice. Premeščanje orožja iz postaj milic se je nato zgodilo s pomočjo občinskih predstavnikov Teritorialne obrambe. V Trebnjem so sodelovali z Romanom Šiškom; v Metliki z Antonom Šukljetom; v Črnomlju z Brankom

⁶⁴ Priprave so šle tako daleč, da so posamezniki hiteli nabavljati dodatne količine streliva. Posledično so morali organizatorji projekta (verjetno Povše, Novak in/ali Likar) osebno posredovati pri referentki Upravnega organa za notranje zadeve Marini Terček, da je izdala nabavna dovoljenja. Povše, str. 175.

⁶⁵ Budja, str. 17–18.

⁶⁶ Povše, str. 176.

⁶⁷ Kot smo omenili, je Likar že pred tem poznal Beznika in Kolenca – bila sta tudi sošolca. Tako ga Kolenčev klic ni presenetil. Čuček, str. 137.

⁶⁸ Sestanek je bil seveda tudi varovan in med tem ko je Franci Povše stražil pri spomeniku, kjer cesta zavije proti Likarjevi hiši, je mimo »pridrvel« neregistriran tovornjak s pokrito ponjavo. Povše je takoj ukrepal, obvestil Likarja in se zapeljal za tovornjakom. Na srečo je bil tovornjak last domačina in ni ogrozil sestanka, ki se je nato nadaljeval. Ukrepanje pa nakazuje, kako je bila organizirana varnost projekta. Budja, str. 37.

Kobetičem.⁶⁹ Zaradi tajnosti so za posamezne lokacije vedeli samo neposredno vključeni. Tako vodilni za lokacije niso vedeli. Orožje PM Novo mesto se je razpršilo k Ladu Tekstorju v Mačkovec, Jožetu Tekstorju v Mali Slatnik in Aldu Šinkovcu v Regrči vasi. Orožje PM Črnomelj se je razpršilo k Janezu Golobiču v Sela pri Semiču, Antonu Murnu v Maverlen, Matiji Jakšetu v Kot pri Semiču in Viljemu Šikonji v Spodnje Gorenjce. Orožje PM Trebnje se je razpršilo k Juliju Glavanu v Vino Gorico in Martinu Žužku v Gorenje Zabukovje. Orožje PM Šentjernej se je skladiščilo pri Marjanu Mikcu v Šentjerneju. Orožje PM Metlike se je skladiščilo pri Antonu Jakljeviču v Grabrovcu. Orožje Oddelka milice v Dolenjskih Toplicah se je skladiščilo pri Jožetu Bučarju v Meniški vasi. Prevozi orožja naj bi se dogajali 17. ali 18. septembra.⁷⁰

Za nadaljevanje dela je bilo ključno tudi obveščevalno delo, tako so se udeleževali posamezni miličniki, pripadniki Teritorialne obrambe in civilisti. Predvsem miličniki so imeli nalogo, da ob svojem rednem delu opazujejo tudi gibanje vojaških vozil in oseb. Opazovalnico so postavili tudi v stanovanju Janeza Štruklja v neposredni bližini novomeške vojašnice, v sobi nad Drenikovo gostilno⁷¹ in v hiši novomeškega javnega tožilca Nika Briclja. Prek komandirja postaje prometne milice Iztoka Likarja so miličnika Štefan Derepasko in Drago Retelj ter komandirja oddelkov milice Šentjernej in Dolenjske Toplice, Franc Prašnikar in Dušan Slak stalno spremljali tudi promet na večjih prometnicah in v okolici vojaških objektov. Vsak premik helikopterjev, tovornjakov so zaznali. Informacije so se zbirale pri Povšetju v veliki rumeni ovojnici, ki jo je hranil v blagajni na PM.⁷² Podatke so pregledali in najpomembnejše nato po Klisariču in Likarju sporočali v Ljubljano. Ob tem je treba omeniti, da so to opazovanje opravljali posamezniki v svojem prostem času, izven svoje redne delovne obveznosti.⁷³

Že med poletjem so si Novak, Povše, Usenik in Klisarič zadali nalogo najti morebitne prostore za skladiščenje orožja, tudi za večje količine orožja iz Gotenice. Povše je imel nalogo najti prostor v Uršnih selih, Novak v Birčni vasi, Klisarič in

⁶⁹ Čuček, str. 137 in 138. Do sodelovanja organizatorjev MSNZ s pripadniki OŠTO Novo mesto v tem stadiju ni prišlo tudi zaradi nezaupanja med posamezniki. Primerjaj tudi v Butara, Občinski štab ... str. 304–305.

⁷⁰ Gole, str. 103–107, 111 in 113; Čuček, str. 140; Budja, str. 38. V Klisaričevem dokumentu je zapisano, da se je preselitev orožja zgodila na podlagi Klisaričeve odločitve, ki je sledila obisku poveljnika garnizije JLA Bogičeviča v skladiščih PM Novo mesto. Klisarič, str. 4.

⁷¹ Danes je to gostilna Čefidelj.

⁷² Gole, str. 109–110.

⁷³ Čuček, str. 136; Budja, str. 19.

Usenik pa pod Gorjanci. Kako težko nalogo so si zadali, je priznal tudi Povše, saj ob izbiranju najustrežnejšega prostora in družine, ki bi prevzela odgovornost za orožje, ni mogel spati. Izbira posameznika je šla tudi po sistemu črtanja dejavnikov tveganja, kot so prisotnost alkohola, majhnih otrok ali preveč zgovorne ženske v družini. Po presoji so organizatorji pristopili do posameznikov in jih prosili za pomoč. Seveda so hitro spoznali, da bodo doma skladiščili orožje, kljub temu so vsi pristali na sodelovanje. Tako so Stane Povše iz Uršnih sel, Miro Kuljaj iz Gabrja, Žare Krese iz Težke Vode in Peter Žagar iz Birčne vasi dali na voljo svoje hiše, kleti za skladiščenje orožja iz Gotenice.⁷⁴

Tako je bilo do septembra narejeno že veliko organizacijskega dela. Pripravljena so bila skladišča za hranjenje orožja, organiziran je bil način vodenja operativnih skupin, obveščevalno in varnostno delo in narejen celo načrt mobilizacije. Napočil je 10. september 1990, dan ko so se odločili za prevoz orožja iz Gotenice po Sloveniji. Sprva je bila na vrsti Dolenjska. Po načrtu sta se iz Novega mesta prva odpravila Klisarič in Usenik v osebnem avtomobilu Renault 5. Ob 20. uri naj bi jima sledila Novak in Povše. Ker je Novak ravno gradil hišo, si je od svojega parketarja Zvoneta Novaka sposodil tovorno vozilo Mercedes Benz 307D.⁷⁵ Dobili naj bi se v Laščah, toda ker je parketar Novak zamujal, sta iz Novega mesta krenila šele ob 19.30. Na dogovorjeno mesto sta prišla prepozno, saj ju Klisarič in Usenik nista več čakala. Novak in Povše sta nato krenila proti Jasnici v upanju, da bosta tam. V Jasnici so bili že zbrani Klisarič, Usenik, Likar, Beznik in Krkovič. Nato so se napotili naprej proti Gotenici. Krkovič je vodil pot s svojim osebnim vozilom Renault 19. Nazadnje so prišli do hangarja in na tovorno vozilo so začeli nalagati vse, kar jim je prišlo pod roke. Nato so se odpravili še do drugega skladišča in dopolnili vozilo. Med tretjo in četrto uro zjutraj (11. septembra) so prispeli nazaj v Novo mesto. Tovor so uskladiščili pri Miru Kuljaju v Gabrju in delo raztovarjanja končali okoli pete ure zjutraj.⁷⁶

Še isti dan so se ponovno odpravili v Gotenico. Načrt je bil enak, le da so organizatorji povečali stopnjo varovanja – prevoz tovora iz Gotenice so varovali pripadniki Specialne enote milice. Tisto noč je močno padal dež. Razen orožja so natovorili še eksploziv in detonatorje. Novak in Povše, ki sta vozila tovorno vozilo, sta kljub varovanju doživela neprijetno izkušnjo, saj sta ob vračanju proti Novemu

⁷⁴ Budja, str. 16–17; Čuček, str. 136.

⁷⁵ Budja, str. 99.

⁷⁶ Klisarič, str. 2.

mestu v jutranjih urah zaradi razmer na cesti skoraj doživela prometno nesrečo. Povše ta dogodek opisuje takole: »V spustu tik nad dvorsko ribogojnico zavore nenadoma niso prijele več. Teža in pritisk sta bila prevelika. Sekunde so se zdele kot večnost. Sama s tremi tonami eksploziva. Vozil sem v tretji prestavi, samomor bi bil stisniti sklopko in prestaviti v nižjo. Novak je uvidel, koliko je ura. Toliko časa je še bilo do zadnjega ovinka pod topom [gre za spomenik 1. artilerijski brigadi NOV, op. avt.], da sva si izmenjala nekaj besed. Če bo kazalo, da ovinka ne bo moč zvoziti, bova skočila, sva se dogovorila. V ovinek sva šla vsak s svojimi odprtimi vrati. Uspela sva. V igri so bili milimetri.«⁷⁷ Tako so uspešno pripeljali drug tovor k Stanetu Povšetu v Uršna sela. Prekladanje zabojev je trajalo do štirih zjutraj. Tovor so skrili v kleti in ga zamaskirali z vrečami in zaboji krompirja. Tretji prevoz tovora iz Gotenice so uskladiščili pri Petru Žagarju v Birčni vasi. Tovor so pri Žagarju pospravili v kurilnico, nato pa ga je Peter sam prestavil na podstrešje. Del tovora so pozneje prepeljali k Žaretu Kresetu na Težko Vodo, Dušanu Sašku in Jožetu Božiču v Dolenji Suhadol. Krese je prav tako ravno gradil hišo in so tovor uskladiščili v klet, ki jo je Krese dodatno zavaroval s ključavnico. Božič pa je tovor uskladiščil kar v jašek za popraviljanje avtomobilov. Ker se je pri prvem premikanju zabojev polilo olje, sta zakonca Božič (Jože in Marjana) prestavila zaboje, počistila jašek in zaboje ponovno vrnila v jašek.⁷⁸

Miličnik Janez Bukovec je dobil informacijo, da je na železniški postaji v Novem mestu določena količina orožja, ki je bila namenjena Narodni zaščiti. Tako naj bi se 14. septembra na lokacijo odpravili Povše, Klisarič, Usenik, Novak. Sodelovala sta tudi Andrej Šušteršič in Stojan Gorenc. Povše je pridobil službeni kombi s prikolico, ki so ga pripeljali povsem do vrat, za katerimi je bilo hranjeno orožje. Ob Gorenčevem varovanju so nato začeli pretovarjati pištole, puške »mavsarke« in celo »puškomitraljez«. Sprva so orožje deponirali na postaji milice. Nato pa so ga tri dni pozneje, 17. septembra, tudi s pomočjo obrtnika Mirka Majcna, prepeljali do hiše Zvoneta Rožanca v Črešnjicah pri Otočcu. Orožje so hranili kar v Rožančevi vinoteki. Isto orožje je bilo nato Teritorialna obramba uporabila v prvih bojnih akcijah v juniju 1991.⁷⁹

⁷⁷ Budja, str. 24.

⁷⁸ Opis prevozov je narejen po Budja, str. 21–29 in Povše, str. 178; Klisarič, str. 2–3; Novak, str. 2.

⁷⁹ Budja, str. 44 in 48–49; Čuček, str. 141; Povše, str. 178; Novak, str. 3. Klisaričev dokument pri akciji omenja tudi prisotnost Igorja Finka (Klisarič, str. 3–4).

14. september je bil za organizatorje MSNZ na Dolenjskem, kot tudi povsod po Sloveniji, izjemno pomemben datum, saj je v Ljubljani potekal sestanek pokrajinskih predstavnikov z najvišjim slovenskim vodstvom. Na ta sestanek je v Ljubljano odšel Klisarič, preostali dolenjski organizatorji pa so nestrpnost pričakovali njegovo vrnitev v Kuljajevi zidanci nad Gabrjem. Sestanek v Ljubljani je prinesel tudi odločitev o sestavi Pokrajinskega štaba MSNZ za Dolenjsko. Načelnik je postal Klisarič, Usenik njegov namestnik, Novak, Povše, Kulovec, Gutman in Andreja Kapušin pa njegovi pomočniki. Potrditev državnega vodstva je povzročila pravo olajšanje med organizatorji.⁸⁰

Ker so se organizatorji MSNZ zavedali, kako pomembna je za odpor tudi Bela krajina, so del orožja uskladiščili tudi na tem območju. Premeščanje orožja iz različnih lokacij se je zgodilo 15. septembra. Shranili pa so ga pri Francu Štajdoharju v Malem Nerajcu, pri Jožetu Kapušinu v Metliki in pri Marjanu Babiču v Mali Lahinji.⁸¹

Za projekt MSNZ na Dolenjskem je bil pomemben tudi sestanek v Šmarjeti 16. septembra. V zidanci Klisaričevega tasta so se sestali Rade Klisarič, Alojz Kuralt, Jože Kolenc, Boris Okleščen, Janez Usenik, Anton Krkovič, Miha Butara in Ernest Breznikar. Na eni strani so se dogovorili o delovanju projekta v Posavju, na drugi pa so se dogovorili: »[...] o medsebojnem sodelovanju. Policija dotlej s teritorialno obrambo uradno ni sodelovala, pač pa le njeni posamezniki brez vednosti večine nadrejenih.«⁸² Posledično so se udeleženci projekta dogovorili o usklajenem delu in o povezovanju drugih struktur ONZ z MSNZ. Na sestanku sicer ni bilo Novaka, Povšeta in Likarja, so pa modro linijo zastopali Kuralt, Kolenc in Okleščen.⁸³

Ker so »skladiščniki« zaradi svojega tovara bolj malo spali in so bili ves čas na trnih, so se organizatorji domislili dodatnega načina varovanja, ki so ga poimenovali Ščit. Načrt je bil narejen 17. septembra.⁸⁴ Prvi del načrta je bila oborožitev hraniteljev z ročnimi bombami in brzostrelkami.⁸⁵ Drugi del pa, da so jim dostavili tudi stare postaje za zvezo (IRET) z dvema akumulatorjema. Z njimi bi se obveščali o morebitni nevarnosti. Osrednja zveza je bila dežurna služba na UNZ Novo mesto.

⁸⁰ Budja, str. 43 in 190; Klisarič, str. 3.

⁸¹ Budja, str. 44; Povše, str. 178; Gole, str. 112–114; Klisarič, str. 3; Novak, str. 3.

⁸² Budja, str. 48.

⁸³ Klisarič, str. 4; Novak, str. 4.

⁸⁴ Klisarič, str. 3.

⁸⁵ V Budja (str. 31) je podatek o brzostrelkah: »šmajser empi«; v Čuček (str. 141) pa: »MP-5«.

Vsaka lokacija pa je dobila naziv Ščit 1, Ščit 2, Ščit 3 ...⁸⁶ Kako so posamezni »skladiščniki« to opremo uporabili za varovanje lastne hiše v praksi, nam razloži Stane Povše: »Doma smo imeli poseben sistem varovanja. Kadar je kdo pozvonil, sva se z mamo pogledala. Ona je odšla odpirat, jaz pa sem z avtomatom v rokah skočil na podstrežje in ugotavljal, kdo nas je obiskal.«⁸⁷ Načrt Ščit je bil aktiviran le enkrat, in sicer 28. septembra, ko ga je aktiviral Miro Kuljaj. Zaradi suma, da se okoli njegove hiše vozijo nasprotniki oz. KOS, je aktiviral kodo in v dvajsetih minutah so se k njemu pripeljali Povše, Klisarič, Novak, Usenik, malo pozneje pa tudi Gutman in Likar. Širšo okolico so takoj blokirali miličniki, blokada je bila postavljena pri gostilni Vovko in v Gabrju. Ustavljena in popisana so bila vsa vozila in vozniki. Ker lokacija skladišča pri Miru Kuljaju s tem ni bila več stodontno varna, so se odločili tovor v naslednjih dneh prestavili v Dolenji Suhadol.⁸⁸

Projekt MSNZ je varnostno kulturo in varovanje posameznikov ter lokacij vse bolj izpopolnjeval. Načrte varovanja so izpeljali v prenekaterih primerih. Začeli so izvajati osebno varovanje, nadaljevali varovanje sestankov, prevozov ... Z načrtom Ščit pa so to varovanje dvignili na višjo raven. Med varovanjem so lokacije tudi redno spremljali oz. so bližino lokacije redno in večkrat obšli in preverili, da je lokacija varna.

26. septembra so bili narejeni tudi načrti za vpad v skladišča orožja (TO) v Vražjem Kamnu, Češči vasi in Mokronogu. Te načrte so naredili pripadniki TO in v njih odredili, koliko ljudi je potrebno za vpad v posamezno skladišče, koliko za blokado bližnjih vojašnic in koliko vozil je potrebnih za prevoz orožja. Načrti so se hranili v blagajni na PM v Novem mestu. Moštvo za ta načrt bi dobili z nadaljnjim pridobivanjem in ogovarjanjem posameznikov. Dober način pridobivanja je bilo tudi organiziranje usposabljanj, ki ga je vodil Krkovič in se je za civilne osebe izvajalo v Kočevski Reki, in nagovarjanje različnih ciljnih skupin, kot je bila Zveza rezervnih vojaških starešin.⁸⁹

Septembra se je spremenila tudi vsebina in intenzivnost usposabljanj PEM. Njen poveljnik Boris Okleščen je bil v projekt MSNZ vključen 14. septembra.⁹⁰

⁸⁶ Po literaturi se da razbrati, da se je za nazivom Ščit 1 skrival Kuljaj, za nazivom Ščit 3 pa Krese. Žal je brez arhivske dokumentacije težko določiti, kateri nazivi so spadali preostalim hraniteljem orožja. V sistem Ščit so pozneje dodelili tudi kraje in osebe, ki so hranile orožje PM.

⁸⁷ Budja, str. 25.

⁸⁸ Budja, str. 32–36.

⁸⁹ Budja, str. 40; Povše, str. 181 in Klisarič, str. 4.

⁹⁰ Klisarič, str. 3; Novak, str. 2.

Usposabljanja so bila pogostejša in vključevala so tudi prvine vojaške taktike in nekoliko manj poudarka na vzpostavljanju javnega reda. Program se je sprejel brez pisnih odredb in navodil. Izvedel se je tudi pregled popolnitve in opremljenosti rezervne sestave milice in tudi dela Vojnoorganizacijskih enot milice (VEM). Ravno orožje za VEM je bilo septembra odpeljeno s posameznih postaj milic. Orožja je bilo za okoli 540 ljudi in to robo so v septembru na posameznih lokacijah tudi dekonzervirali in očistili. Orožje je nato ostalo v hrambi pri pripadnikih PEM vse do vojne.⁹¹

Pri pripravah pripadnikov ONZ je treba omeniti tudi prilagoditev mest blokad v akciji Kaktus, tj. blokiranje povezav, če bi JLA intervenirala proti enotam milice in TO ter sedežem občin in upravnih organov za obrambo in notranje zadeve. Pripravili so tudi nove načrte varovanja objektov milice in sedežev izvršnih svetov občin. Pripadniki SLO pa so na drugi strani pripravili načrt in izvedli vajo mobilizacije in zavarovanja štaba v primeru poskusa nasilnega odvzema vojaških evidenc/kartotek. Vajo je vodil Anton Klobčaver. Tako je vod vojakov izvedel premik iz Ragovega loga čez leseni Ragovski most do stavbe občinske skupščine. Poleg hitrosti mobilizacije so preverjali tudi delovanje enote, če bi bila JLA že v objektu oziroma tudi, če bi se tja šele odpravljala.⁹²

Takrat je bilo obilo dela narejenega tudi na protiobveščevalnem delu, saj naj bi odkrili več pripadnikov JLA in jih nevtralizirali. Navedeni so samo priimki: Suljevič, Aleksić, Drobnjaković, Ostojić. Pozorno so spremljali tudi obisk, poveljniški pregled generala Uzelca (verjetno gre za generala Dušana Uzelca). Kljub temu je po 26. septembru obstajal tudi sum, da je projekt MSNZ na Dolenjskem ogrožen. Klisarič naj bi bil izdan JLA častnikoma Aleksiću in Drobnjakoviću. Pripadniki KOS-a so Klisariča čakali na njegovem domu in ga hoteli aretirati. Kljub razkrinkanju se je delo v MSNZ nadaljevalo.⁹³

Od 4. oktobra 1990 je MSNZ tako na državni in na lokalni ravni prenehal obstajati. Kot rečeno, zgodil se je prenos na »Slaparjevo« Teritorialno obrambo. Tako je bil ta dan za vršilca doložnosti poveljnika pokrajine (2. pokrajinskega štaba TO za Dolenjsko) imenovan major Albin Gutman. Klisarič je postal načelnik štaba, pripadniki MSNZ (zelene linije) so prevzeli dolžnosti v TO. Pripadniki ONZ

⁹¹ Povše, str. 177 in 179; Gole, str. 113.

⁹² Povše, str. 177 in 180; Budja, str. 41–42.

⁹³ Klisarič, str. 5; Novak, str. 4; Budja, str. 13.

(modre linije) pa so nadaljevali na svojih položajih, ki so jih zasedali že pred tem datumom. Reorganizacija TO je nato potekala od oktobra 1990 do maja 1991. ONZ pa so nadaljevali priprave za prihajajoči spopad, ki se je zgodil junija 1991. Kot smo že zapisali, se je oktobra 1990 in s prekinitvijo projekta MSNZ končalo eno in začelo drugo obdobje priprav na osamosvojitve. Organiziranje odpora je v ključnem trenutku prešlo iz lokalne samoniklosti (spomladi in poleti) v organizirano vsedrjavno organizacijo (od 29. avgusta) in je oktobra 1990 moralo preiti v fazo organiziranja vseslovenske vojske. Brez projekta MSNZ si zelo težko predstavljamo, kako bi potekalo osamosvajanje v ključnih dneh junija 1991.

- Seznam dobitnikov znaka MSNZ za območje Dolenjske⁹⁴

Zaporedna številka	Priimek in ime	Številka priznanja
1	Babič, Marjan	900
2	Blatnik, Marjan	907
3	Božič, Jože	902
4	Bukovnik, Janez	108
5	Cotič, Radoslav	903
6	Derepasko, Štefan	107
7	Doljak, Edvard	106
8	Dominko, Franc	904
9	Fink, Igor	102
10	Fišter, Edvard	103
11	Gašperin, Marjan	104
12	Gorenc, Stojan	905
13	Grčić, Zlatan	906
14	Gutman, Albin	1430
15	Henigman, Žarko	901
16	Jarm, Stanko	908
17	Kapušin, Andreja	909
18	Kapušin, Jože	910
19	Klisarič, Rade	1118

⁹⁴ Glej Mikulič, *Uporniki ...*, str. 79 in 132–133. Priznanje Znak MSNZ – Odgovor Službe za kadrovske zadeve MORS številka 621-1/2020-99, 10. 6. 2020.

Zaporedna številka	Priimek in ime	Številka priznanja
20	Kobetič, Branko	911
21	Kovačič, Jožef	912
22	Kralj, Pavel	913
23	Krese, Žarko	914
24	Kuljaj, Miran	915
25	Kulovec, Aleš	1107
26	Likar, Borut	94
27	Likar, Iztok	96
28	Mirtič, Mihael	100
29	Murn, Boris	105
30	Novak, Borut	1642
31	Novak, Zvonimir	916
32	Ogulin, Janez	101
33	Okleščen, Boris	95
34	Povše, Franci	1644
35	Povše, Stane	917
36	Prašnikar, Franci	97
37	Retelj, Drago	99
38	Rožanc, Zvonko	918
39	Slak, Dušan	98
40	Šašek, Dušan	919
41	Šiško, Roman	1119
42	Štajdohar, Franc	920
43	Šuklje, Anton	1120
44	Usenik, Borut	1106
45	Žagar, Peter	921

SKLEP

Osnovanje projekta MSNZ je eno izmed ključnih dogodkov v poti v samostojnost. Ob opisanem je tudi jasno, da je bil proces dolg in zapleten, včasih tudi prepleten, vendar so dogodki prinesli razmere, ko se je morala osnovati tajna skupina posameznikov, ki so s poglobljenim znanjem o odporu nase prevzeli tako veliko breme in sprva nepovezano, nato pa povezano začeli organiziranje skupin. Nato so te skupine dobile skupni imenovalec v nazivu MSNZ. Projekt se je rodil na podlagi odvzema orožja slovenski TO in spoznanju, da bi v prihajajočem spopadu ostali brez možnosti obrambe in uporabe orožja.

Pomembno je dejstvo, da v trenutku osnovanja projekta MSNZ država ni natanko vedela, kaj in kako obraniti Slovenijo oziroma njeno prihajajočo samostojnost. Obstajala je nekakšna ideja o slovenski vojski, toda zakonodajna oblast v tistem trenutku ni bila enotna, kako to obrambo organizirati. Hkrati so obstajale tudi ideje o demilitarizirani državi. Projekt je združeval posameznike, ki so delovali v vojaških, policijskih in tudi povsem v civilnih službah, organizacijah. Na državni ravni sta niti odpora prevzela sekretarja Bavčar in Janša, pod njima pa Beznik in Krkovič. Pozneje je Kolenc zamenjal Beznika. Na Dolenjskem pa je organiziranje potekalo prek Klisariča, ki se je sprva oprl na sodelavca Usenika in nato na pripadnika ONZ Novaka in Povšeta. Omenjeni so vsak po svoji liniji širili sodelavce (pripadniki TO, SLO, ONZ ter tudi civilisti). S projektom MSNZ je bila na Dolenjskem narejena vrsta načrtov in akcij, ki so vsebovali skupno točko – orožje. Od seznamov, evidenc, kje orožje sploh je, do organiziranja enot, ki bi zajela skladišča, nakupa in do razkropitve orožja. Posebnost projekta je bila izjemno zgoden način organiziranja in priprave načrtov mobiliziranja enot že julija 1990. S tem načrtom bi tudi pridobili izjemno veliko količino orožja – pozneje se je izkazalo, da so orožje pod krinko usposabljanja postopoma odvažali posamezniki. Organizirana je bila varnostna, obveščevalna kot tudi protiobveščevalna dejavnost in tudi sistem alarmiranja na posameznih točkah oziroma krajih. Prav tako so bili oblikovani načrti varovanj posameznih objektov.

Organiziran je bil prevoz in skladiščenje orožja pri posameznikih. Delo je potekalo predvsem ponoči in ob drugem rednem delu. Prevozi so potekali tudi z zasebnimi vozili in na lastne stroške. Orožje, ki je bilo hranjeno na raznih mestih, je tam ostalo vse do junija 1991, ko smo ga na Dolenjskem krvavo potrebovali.

Raznovrstnost in množičnost dejavnosti, ki so imele za cilj samostojnost Slovenije, so na Dolenjskem potekale od 17. maja do 4. oktobra 1990 – torej celotno obdobje delovanja projekta MSNZ. Delovanje znotraj projekta je bila za vse udeležence tudi odlična »šola« in priprava za vojaško dogajanje, ki se je zgodilo v juniju 1991.

VIRI IN LITERATURA

Viri

1. Osebni arhiv Albina Gutmana. Klisarič, Rade. »Kronološki pregled organizacije in razvoja Maneverske strukture narodne zaščite na Dolenjskem, od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije«, 22. 3. 1992.
2. Arhiv MNZ, Popis aktov v Policiji med vojno – MSNZ. Novak, Borut. »Kronološki pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije«, številka 01-900, 23. 3. 1992.
3. Priznanje znak MSNZ – Odgovor Službe za kadrovske zadeve MORS številka 621-1/2020-99, 10. 6. 2020.
4. Statut Zveze veteranov vojne za Slovenijo; dosegljiv tudi na http://www.zvvs.si/datoteke/Statut%20ZVVS%202007_1.htm.

Literatura

1. Beznik, Vincencij. »Organiziranost in vodenje Maneverske strukture narodne zaščite na državni ravni«, v *20. obletnica Maneverske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
2. Bolfek, Boris. *Nastanek in razvoj slovenske TO 1968–1990*, Ljubljana, Defensor, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, 2018.
3. Budja, Bojan. *Ščit: Dolenjska pot v samostojno Slovenijo*, Ljubljana, Magnolija, 1996.
4. Bukovnik, Anton. *Sever*, Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2002.

5. Butara, Janez. »Občinski štab za Teritorialno obrambo Novo mesto«, v *Vloga TO Dolenjske v procesu osamosvajanja Slovenije na vojaškem področju I–II : zbornik prispevkov PO ZVVS Dolenjske*, urednik Matjaž Ravbar, Novo mesto, Ljubljana, PO ZVVS Dolenjske, Defensor, 2016.
6. Butara, Miha. »Manevrska struktura narodne zaščite v Ljubljanski pokrajini«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
7. Čelik, Pavle. »Narodna zaščita: zakonita in legitimna plat«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
8. Čuček, Filip. »Oblikovanje modre mreže«, v *Prikrita Modra Mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, urednik Zdenko Čepič (in sod.), Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2010.
9. Gašparič, Jure. »Vloga organov za notranje zadeve v oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
10. Gašparič, Jure. »Vloga organov za notranje zadeve v oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije«, v *Prikrita Modra Mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, urednik Zdenko Čepič (in sod.), Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2010.
11. Gašparič, Jure. »Uvod«, v *Prikrita Modra Mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, urednik Zdenko Čepič (in sod.), Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2010.

12. Gole, Anton. urednik. *Prispevek Milice Dolenjske in Bele Krajine pri nastajanju države Slovenije: Zbornik dokumentov, pričevanj in fotografij o usposobljenosti in aktivnostih delavcev ONZ Dolenjske in Bele Krajine od akcije Sever 1989 do odhoda zadnjega vojaka z ozemlja Republike Slovenije 1991*, Novo mesto, PVD Sever Dolenjske in Bele Krajine, 2012.
13. Janša, Janez. *Premiki: Nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992.
14. Janša, Janez. »Okoliščine nastanka in delovanje Manevrske strukture narodne zaščite«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
15. Jelušič, Ljubica. »Manevrska struktura narodne zaščite – nova linija vodenja ali slovenjenje teritorialne obrambe«, v *20. Obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
16. Kolšek, Konrad. *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991*, Maribor, Obzorja, 2001.
17. Medle, Franc. »Moji spomini na Teritorialno obrambo republike Slovenije«, v *Teritorialna obramba Dolenjske 1968–1995: zbornik prispevkov PO ZVVS Dolenjske*, urednik Matjaž Ravbar, Novo mesto, Ljubljana, PO ZVVS Dolenjske, Defensor, 2019.
18. Mikulič, Albin. *Uporniki z razlogom: Manevrska struktura narodne zaščite*, Ljubljana, Ministrstvo za obrambo RS, Slovenska vojska, Vojaški muzej, 2005.
19. Mikulič, Albin. »Manevrska struktura narodne zaščite in 1. specialna brigada MORiS«, v *Vojaška obramba Slovenije 1990/1991*, urednik Tomaž Kladnik, Zbirka Slovenska vojaška zgodovina VII, Ljubljana, Vojaški muzej Slovenske vojske, 2011.
20. Pesek, Rosvita. *Osamosvojitve Slovenije: ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?*, Ljubljana, Nova revija, 2007.

21. Povše, Franci. »Dejavnosti milice v Manevrski strukturi narodne zaščite na Dolenjskem«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
22. Ravbar, Matjaž. »Brzostrelka MGv: kulturna in tehnična dediščina«, v *Argo: časopis slovenskih muzejev*, letnik 61, številka 1 (2018), str. 60–75; Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, Slovensko muzejsko društvo, Skupnost slovenskih muzejev, 2018.
23. Repe, Božo. *Viri 18, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (II. del: Slovenci in federacija)*, Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, 2003.
24. Repe, Božo. *Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije*, Ljubljana, Modrijan, 2002.
25. *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, urednica Jasna Fischer (in sod.), Ljubljana, Mladinska knjiga, 2006.
26. Svete, Uroš. »Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo«, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik LII, številka 2, str. 189–212; Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.
27. Svete, Uroš. »MSNZ v kontekstu (samo)obrambnih prizadevanj v letu 1990«, v: *Veteran: glasilo Zveze veteranov vojne za Slovenijo*, letnik XV, št. 43–44, december 2010, 2010.
28. Teropšič, Mitja. »Teritorialna obramba in Manevrska struktura narodne zaščite«, v *Vloga TO Dolenjske v procesu osamosvajanja Slovenije na vojaškem področju I–II*, urednik Matjaž Ravbar, Ljubljana, Novo mesto, Defensor, PO ZVVS Dolenjske, 2016.
29. *Veleizdaja Slovenije: Razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990*, zbornik, Ljubljana, Nova Obzorja, 2011.
30. Zorko, Cveto. »Vloga 30. razvojne skupine in 3. zaščitnega bataljona (odreda) v pripravah na vojno ter v sami vojni«, v *Vloga TO Dolenjske v procesu osamosvajanja Slovenije na vojaškem področju I–II*, urednik Matjaž Ravbar, Ljubljana, Novo mesto, Defensor, PO ZVVS Dolenjske, 2016.
31. Zupanič, Miran (režija). *Operacija 2-1-13-62*, dokumentarni film, TV Slovenija, 1992.

MANEVRSKA STRUKTURA NARODNE ZAŠČITE DOLENJSKE 1990

POIMENOVANJE MSNZ

Manevrska struktura narodne zaščite ali tudi akcija MSNZ, s kratico MSNZ, je poimenovanje oborožene strukture, ki je v Sloveniji začela nastajati po 15. maju 1990. Avgusta 1990 je bila uradno umeščena v Narodno zaščito (NZ) Republike Slovenije. Zaradi posebne organizacije in namena ter razlikovanja od drugih enot Narodne zaščite se je uporabilo splošno poimenovanje manevrska struktura narodne zaščite. MSNZ je nastala kot spontan odziv na delovanje Jugoslovanske ljudske armade (JLA). V začetku je bilo to le simbolično nasprotovanje ukazu Republiškega štaba za Teritorialno obrambo Socialistične republike Slovenije (RŠTO) o hranjenju oborožitve in streliva Teritorialne obrambe (TO). Razmeroma hitro je preraslo v povezovanje posameznikov, ki jih je združevalo nasprotovanje ravnanju JLA, ki je z ukazom o premestitvi orožja Teritorialne obrambe Republike Slovenije v skladišča JLA nepooblaščen posegel v upravljanje oborožitve, ki je bila v lasti Teritorialne obrambe oziroma občin, delovnih organizacij in upravnih organov za obrambo.

V začetku povezovanja posameznikov v oboroženo strukturo, ki se je postopno razraščala, se posebno poimenovanje ni uporabljalo. Za medsebojno komunikacijo smo uporabljali različna poimenovanja: skupine, vodi, čete, odredi, tajni odredi, oborožena struktura, bojna sila, vojaške enote, manevrska struktura, akcija manevrska struktura. Postopno je začelo prevladovati poimenovanje manevrska struktura, ki mu je z imenovanjem načelnikov NZ avgusta 1990 dodana še besedna zveza narodna zaščita, torej manevrska struktura narodne zaščite. S tem poimenovanjem jo razlikujemo od Narodne zaščite, ki je leta 1990 že

delovala v Sloveniji skladno z Zakonom o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti. Narodna zaščita je bila najširša organizirana oblika samozaščitnega in samoobrambnega delovanja delovnih ljudi in občanov. Poimenovanje se je najprej uveljavilo med pripadniki MSNZ, pozneje pa je brez kakršne koli odredbe preraslo v splošno uporabljeno ime.

Na prireditvi v Novih Lazah pri Kočevju 17. maja 1992 je predsednik Predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan za zasluge pri organiziranju bojne sile slovenskega naroda in države leta 1990 podelil medalje MSNZ. Iz dolenske pokrajine je državno priznanje prejel Rado Klisarič, načelnik NZ Dolenjske.

Leta 2000 je predsednik Republike Slovenije Milan Kučan odlikoval pripadnike MSNZ z zlatim častnim znakom svobode Republike Slovenije za izjemne zasluge pri obrambi svobode in uveljavljanju suverenosti Republike Slovenije v času, ki je bil usoden za slovensko prihodnost.

Ni mogoče povsem natančno ugotoviti, kdaj se je naziv pojavil na Dolenjskem, saj je izraz MSNZ napisan šele v naslovu direktive načelnika NZ Republike Slovenije, ki pa ne vsebuje datuma izdelave ali veljavnosti direktive. V dokumentih o imenovanju načelnikov NZ poimenovanje MSNZ ni uporabljeno. Dr. Uroš Svete v prispevku v zborniku, izdanem ob 20. obletnici MSNZ, piše o »post festum poimenovanju, da so torej za nazaj označili dogajanja v letu 1990«, vendar je med pripadniki manevrske strukture naziv uporabljan že pred ukinitvijo MSNZ. Tudi delitev na »zeleno« in »modro« vejo je najverjetneje poustvarjena ideja v procesu rasti oborožene strukture. Shema organizacijske strukture in z roko narisana shema sta bili javno predstavljeni šele na posvetu leta 2011. To seveda ne pomeni, da na shemah prikazana organizacijska struktura kot ideja ni obstajala že prej.

V besedilu uporabljam za MSNZ različna poimenovanja, ki so se med njenimi pripadniki uporabljala v različnih obdobjih nastajanja in razvoja oborožene strukture v Sloveniji, in sicer s pomenom Manevrska struktura narodne zaščite, s kratico MSNZ, ne glede na njen uradni naziv narodna zaščita (NZ) po avgustu 1990.

PRED ZAČETKOM

Dolenjska pokrajina je leta 1990 kot organizacijska enota TO Republike Slovenije vključevala območja štirih takratnih občin: Črnomlja, Metlike, Novega mesta in Trebnja. V vsaki občini je bil kot samostojna organizacijska enota ustanovljen občinski štab za teritorialno obrambo. Občinski štabi Teritorialne obrambe (OŠTO) so vodili in poveljevali enotam TO v občini. Občini Novo mesto in Trebnje sta poleg enot TO občine formirali štab in enote 52. partizanske brigade TO Milan Majcen (52. BR TO), in sicer štab, prištabne enote brigade in dva bataljona TO občina Novo mesto, en bataljon pa občina Trebnje. Finančna sredstva za delovanje TO, nabavo oborožitve in vojaške opreme ter usposabljanje štabov in enot so zagotavljale občine. Posamezne delovne organizacije so ustanovile enote TO velikosti oddelka ali voda in zagotavljale finančna sredstva za oborožitev enot. Na pokrajinski ravni sta delovala Pokrajinski štab Teritorialne obrambe Dolenjske (PŠTO) in Pokrajinski odbor Dolenjske (PO). Finančna sredstva za njihovo delovanje so sorazmerno zagotavljale občine.

V liniji poveljevanja je bil občinskim štabom TO nadrejen pokrajinski štab TO, v hierarhiji vodenja so to bili občinski sveti za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito (svet za SLO in DSZ). Svet za SLO in DSZ je bil organ skupščine občine, ki je spremljal, obravnaval in usmerjal obrambne priprave v občini, dajal mnenja k zaposlitvam v občinski štab in upravni organ za obrambo ter sprejemal letne načrte porabe sredstev za obrambne priprave, pomembne za skupnost. Svet je imenovala občinska skupščina, ki je določala tudi število članov sveta hkrati z njihovim imenovanjem.

TO Dolenjske so sestavljali rezervisti in maloštevilna poklicna sestava občinskih štabov. Teritorialna obramba Dolenjske je bila odlično usposobljena – to je dokazala v številnih preverjanjih, preizkusih in vajah. Bila je slovenska vojska, v kateri so njeni pripadniki govorili in poveljevali v slovenščini.

Teritorialna obramba občin je bila precej avtonomna struktura. Tudi sicer RŠTO ni imel neposrednega ali izvršilnega vpliva v TO občin. Najpomembnejše vsebine dela štabov, za katere so bile pristojne občine, so bile: kadri, finance, opremljanje, vpoklici na vaje, šolanje in usposabljanja. Tudi usposabljanje in mobilizacija štabov in enot TO sta bili v izvedbenem delu pristojnost štabov TO in upravnih organov

za obrambo v občinah. Od maja 1990 so občinski štabi TO delovali skoraj zunaj linije poveljevanja.

Kljub pomanjkanju finančnih sredstev in orožja ter tudi nezaupanja politike po prvih demokratičnih volitvah v Sloveniji do Teritorialne obrambe so štabi TO vendarle delovali, bolj ali manj prepuščeni sami sebi. Niso pa bili ukinjeni ali kako drugače poimenovani. Pokrajinski štab TO Dolenjske je z ukazom o odvzemu orožja TO med poklicnimi pripadniki občinskih štabov TO izgubil vso legitimnost, do oktobra 1990 pa je njegova poveljevalna vloga postopno ugašala. Pokrajinski odbor Dolenjske je bil leta 1990 v fazi ukinjanja in ob koncu leta ni več deloval.

In kje je bilo shranjeno orožje TO Dolenjske leta 1990? Večina orožja na Dolenjskem je bila shranjena v skladiščih, ki jih je varovala JLA, in sicer:

- PŠTO Dolenjske in Pokrajinski odbor za Dolenjsko sta imela orožje in strelivo hranjeno v varovanem kompleksu skladišč JLA, poimenovanem Straža-4, v Češči vasi pri Novem mestu (v nadaljevanju Straža-4). Skladišče je bilo last PŠTO Dolenjske, bilo je novo in sodobno zgrajeno.
- OŠTO Črnomelj je orožje hranil v skladišču JLA v Vražjem kamnu pri Črnomlju in v tovarni Iskra Semič.
- OŠTO Metlika je imel skladišče na Pungertu in v objektu tovarne Iskra v Semiču. Oborožitev je bila shranjena tudi v skladišču JLA v Črnomlju, del minskoeksplozivnih sredstev v Novem mestu.
- OŠTO Novo mesto je orožje skladiščil na Straži-4, za štab na sedežu štaba v Novem mestu. Orožje so skladiščile tudi delovne organizacije Industrija motornih vozil (IMV), Novoteks, Novoles, Iskra Šentjernej in postaja milice v Dolenjskih Toplicah.
- OŠTO Trebnje je orožje hranil v skladišču v Puščavi pri Mokronogu.

Ocenjeno je bilo, da je bilo zunaj skladišč, ki jih je varoval JLA na Dolenjskem, približno deset procentov orožja TO Dolenjske.

TERITORIALNA OBRAMBA DOLENJSKE IN UKAZ RŠTO

Ukaz RŠTO SZ 625/1-90 z dne 15. 5. 1990 o hranjenju oborožitve in streliva TO je 15. maja 1990 na sedež PŠTO v Novem mestu prinesel pomočnik poveljnika za zaledje PŠTO Dolenjske podpolkovnik Mirko Bilbija. Ukaz za občinske štabe TO je bil nenavadno hitro izdelan. Podpisnik ukaza na PŠTO Dolenjske je bil rezervni major Dragomir Milojević, ki je nadomeščal komandanta TO Dolenjske.

Komandant PŠTO Dolenjske je bil odsoten. Vprašanje je, ali bi sploh odredil izdelavo ukaza. Čemu je njegov namestnik tako vestno sledil ukazu RŠTO, bi lahko odgovoril sam, pa do danes ni. Ukaz za podrejene OŠTO je PŠTO vročil komandantom OŠTO Metlika, Novo mesto in Trebnje 16. maja 1990 na sestanku, ki ga je sklical Dragomir Milojević, ki je nadomeščal komandanta PŠTO Dolenjske. Komandanta OŠTO Črnomelj ni bilo na sestanku. Ohranjena je kopija pisne izjave Janeza Dragoša o oddaji orožja TO občine Črnomelj.

Šestnajstega maja 1990 so torej občinski štabi TO Dolenjske ukaze prejeli, vendar brez pojasnil o pravih vzrokih preselitve orožja v skladišča, ki jih je varovala JLA. Ukaz so morali izpolniti do 22. ure 19. maja 1990, kar je bilo tudi storjeno. Ukaz PŠTO Dolenjske v praksi ni zagotovil večje varnosti hrambe oborožitve TO. Teritorialni obrambi v občinah je zmanjšal dostopnost do oborožitve in tudi neovirano uporabo orožja. Po nekaj mesecih orožja iz skladišč ni bilo več mogoče odpeljati, saj je postalo očitno, da ga občinski štabi v skladišča JLA ne bodo več vrnili. Teritorialni obrambi Slovenije je bil dostop do orožja pravzaprav onemogočen, pozneje so se uveljavila različna poimenovanja: odvzem orožja, pobiranje orožja, poskus razorožitve, razorožitev, omejitev dostopa, izboljšanje varovanja.

Pripadniki rezervne sestave TO Dolenjske, ki so bili razporejeni na vodstvene dolžnosti v TO, podjetja, krajevne skupnosti, v katerih so bile organizirane enote TO, in predsedniki svetov za SLO in DSZ ter predstojniki upravnih organov za obrambo v občinah niso bili obveščeni o dejavnostih v TO, saj so vsi postopki glede orožja enot TO potekali tajno. Oborožena struktura, ki smo jo pozneje poimenovali MSNZ, še ni nastajala.

Po 15. maju je bil onemogočen dostop do vseh skladišč TO, ki jih je varovala JLA, tudi tistih, ki niso bila v lasti JLA, oziroma dovoljen samo pod pogoji, ki jih je določila JLA. Ker skoraj ni bilo več usposabljanj, saj zanje ni bilo finančnih sredstev,

orožja ni bilo mogoče odpeljati iz skladišč skladno s pogoji, ki jih je določal ukaz takratnega RŠTO. JLA je pogoje zaostrovala in jih zaostрила do stopnje, ko izvzem orožja sploh ni bil več mogoč.

Na Dolenjskem je znan samo en primer, da so iz skladišča JLA poskusili odpeljati večjo količino orožja Teritorialne obrambe. OŠTO Metlika je z vednostjo vodstva občine Metlika septembra 1990 z navideznim vpoklicem pripadnikov TO zagotovil možnost izvzema orožja za usposabljanje. Orožja po končanem usposabljanju niso nameravali vrniti v skladišče. O tem, kako bodo z orožjem v resnici ravnali, so vedeli le poveljnik OŠTO Metlika, ki je dejavnost načrtoval, varnostni organ PŠTO Dolenjske in poveljnik OŠTO Črnomelj, ki ju je seznanil z načrtom komandant OŠTO Metlika. Orožje jim je v skladišču JLA v Vražjem kamnu pri Črnomlju uspelo naložiti na tovornjake, vendar jih je zaustavil ukaz poveljnika vojašnice podpolkovnika Milana Grbe. Orožje so morali vrniti v skladišče. Kdo je bil tisti, ki je, tik preden so pripadniki TO občine Metlika orožje odpeljali iz skladišča, v zadnjem trenutku obvestil JLA? Še eno od številnih vprašanj, na katera verjetno ne bo nikoli mogoče odgovoriti.

Štabi TO Dolenjske so leta 1991 poslali na Republiški sekretariat za ljudsko obrambo RS poročila o odvzemu orožja v letu 1990. Navedli so naslednje podatke:

- PŠTO Dolenjske: Vse orožje štaba in Pokrajinskega odbora za Dolenjsko je bilo v skladišču PŠTO, ki ga je varovala JLA.
- OŠTO Črnomelj: Ukaz je bil izveden 17. maja 1990.
- OŠTO Metlika: Ukaz je bil izveden 17. maja 1990 do 20.30.
- OŠTO Novo mesto: Ukaz je bil izveden 16. maja 1990.
- OŠTO Trebnje: Ukaz je bil izveden 17. maja 1990.

K prevozu orožja v objekte JLA občinskih štabov TO in upravnih organov za obrambo v občinah ni mogel prisiliti nihče, saj je bilo orožje lastnina občin in delovnih organizacij ne glede na to, kje je bilo to orožje shranjeno. Ukazi, ki so jih prejeli občinski štabi, so verjetno presegali pristojnosti PŠTO, ki v miru niso imeli razpolagalne pravice do orožja in vojaške opreme v občinskih štabih TO. Sklicevanje na boljše varovanje orožja je bil le priročen izgovor. Ukaz PŠTO Dolenjske ni vseboval določil, ki bi občinskim štabom TO odredil, da poskrbijo za boljšo varnost in šele, če boljše varnosti ne morejo zagotoviti, orožje prepeljejo v skladišča JLA.

Komandanti OŠTO so torej v sistemu subordinacije morali izpolniti ukaz, vendar so, kljub vsem pravilom poveljevanja, imeli tudi drugo možnost. Ukaza preprosto ne bi izvedli ali bi zavlačevali z njegovo izvedbo, kar ne bi bilo nič nenavadnega. Poleg tega bi se lahko posvetovali tudi s predsedniki občin in predstojniki upravnih organov za obrambo, ki so bili hkrati tudi sekretarji občinskih svetov za SLO in DSZ, vendar tega večinoma iz različnih razlogov niso storili.

OBČINE

Postopki odvzema orožja kljub vsemu niso ostali povsem tajni. Prve informacije so takoj vzbudile dvome o zakonitosti takega početja. Informacije so do posameznikov prihajale počasi in izjemno selektivno, v praksi šele po koncu predaje orožja. Vprašanja so začeli postavljati predstojniki upravnih organov za obrambo, podjetja, ki so zagotavljala finančna sredstva za opremljanje enot TO, predsedniki občin in tudi posamezniki na vojaških dolžnostih v TO. Medsebojne izmenjave informacij med občinami ni bilo, pravzaprav nihče ni natančno vedel, kaj se dogaja v TO občinah.

Kako so ravnale tedanje občine? Institucionalno je bilo ukrepanje občin po seznanitvi predsednikov občin z odvzemom orožja TO v vseh štirih dolenjskih občinah različno in s časovnim zamikom, odvisno od seznanitve predsednikov občin ali predstojnikov organov za obrambo z izvedbo ukaza PŠTO Dolenjske.

Skupščina občine Črnomelj je bila z ukazom seznanjena na ustanovitveni seji 18. 5. 1990. Skupščina je sprejela protestno izjavo in jo posredovala republiškim organom in sredstvom javnega obveščanja. Predsednika občine Metlika je komandant občinskega štaba TO seznanil 21. maja 1990. Komandant OŠTO Novo mesto je sekretarja sekretariata za obrambo občine Novo Mesto seznanil 19. maja 1990. Komandant TO občine Trebnje pa je pisno poročilo posredoval predsedniku občine 25. maja 1990.

20. maja 1990 je bilo prvo zasedanje novoizvoljene skupščine občine Novo mesto. Skupščini je bila posredovana informacija o stanju orožja v TO občine. Po izrečenem predlogu Zveze socialistične mladine Slovenije – liberalna stranka (ZSMS – LS) naj bi šlo to orožje, če je res še »naše«, v hrambo v nevtralne objekte, pa so delegati sklenili o vsej tej problematiki več govoriti na naslednji seji. Po seji je

zanimanje za TO splahnelo. Za politiko TO ni bila prednostna naloga. Vsi protesti na Dolenjskem so v nekaj dneh izzveneli.

Usmeritev upravnim organom za obrambo v občinah, kako ravnati ob zahtevah po predaji orožja v hrambo JLA, ni bilo. Po izvolitvi novega republiškega izvršnega sveta 17. maja 1990 je republiški sekretar za obrambo, ki je ukrepal takoj po prejeti informaciji o stanju v TO, po teleksu prepovedal oddajo orožja, ki so ga nabavljali in hranili občinski upravni organi za obrambo.

V občini Novo mesto je bila 23. maja 1990 sklicana izredna seja sveta občinske skupščine za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. Svet je obravnaval premeščanje orožja TO občine v skladišča JLA. Iz ukaza PŠTO ni bilo mogoče razbrati, čemu je ukaz pravzaprav namenjen in kako naj bi bila varnost oborožitve TO izboljšana. Na seji je bil tudi komandant vojašnice JLA v Novem mestu, ki je bil član sveta za SLO in DSZ. V razpravo se ni vključeval, je pa pojasnil, da ne bo oviral izvzema orožja, če ga bo TO potrebovala, vendar le skladno z ukazi, ki jih je prejel. Uradno orožje z ukazom RŠTO sicer Teritorialni obrambi ni bilo odvzeto, omejena pa je bila pravica do upravljanja orožja, to pa je bilo nedvomno proti takrat veljavnim predpisom, saj je tudi v takratni SFRJ lastnino upravljal lastnik, ki je zagotavljal tudi predpisano stopnjo varovanja.

Predlagana je bila tudi možnost preselitve orožja in opreme zunaj skladišč JLA, ki je bila v kratkem času skoraj nemogoča, saj ni bilo ustreznih prostorov za skladiščenje drugje kot v urbanem okolju, tam pa orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev ni bilo mogoče skladiščiti brez velikih tveganj, nevarnosti izrednih dogodkov kot so tatvine ali zlorabe, požari ali eksplozije. Eksplozija skladišča JLA v Pogancih pri Novem mestu, ki je v šestdesetih letih dodobra pretresla Novo mesto in prestrašila prebivalce, je bila v spominu Novomeščanov vse preveč živa, da bi jim uspelo kogar koli v občini Novo mesto prepričati, da bi strelivo in minskoeksplozivna sredstva hranili v civilnih objektih. Orožje bi lahko začasno shranili v novozgrajenem zaklonišču, vendar je bilo zaklonišče civilni objekt, namenjen zaščiti občanov. Razen tega se je zataknilo tudi pri stroških varovanja. Nenadoma bi bilo varovanje s pripadniki TO občine Novo mesto predrago.

Svet je sprejel tudi naslednji sklep: »Orožje, ki je bilo prepeljano iz skladišč v Dolenjskih Toplicah, Šentjerneju, IMV in Novoteksa v skladišče v sklopu objektov JLA, se mora vrniti v prejšnja skladišča, upoštevajoč predpise o varovanju orožja.«

Sklep ni bil nikoli uresničen.

V praksi orožja, ki je bilo v skladiščih JLA, Teritorialna obramba na Dolenjskem ni mogla več uporabiti po lastni presoji. Način izvzema orožja in streliva je uravnaval ukaz, ki je določal postopke v primerih, če štabi orožja ne bi vrnili v skladišče. Štabom TO je ostala samo ena možnost – orožje skrivoma prenesti iz skladišč, to pa je bilo mogoče le postopno v manjših količinah. V vojašnicah so kmalu ugotovili, da pripadniki TO Dolenjske skrivoma vozijo orožje iz skladišč. Težje oborožitve in streliva, zlasti granat, raket in minskoeksplozivnih sredstev, iz vojašnic več ni bilo mogoče odpeljati. Vse orožje za protiletalsko in protioklepno obrambo ter podporo je ostalo v skladiščih do ponovnega prevzema skladišč leta 1991.

Ker so bile vse dejavnosti odvzema orožja TO tajne, se javnost ni mogla pravočasno odzvati. Vsi, ki so orožje ohranili izven nadzora JLA, niso nikogar obveščali, saj to ni bilo treba. Javnost je bila o dogajanjih glede orožja TO seznanjana zelo slabo. V javnosti so se pojavile samo redke izjave posameznikov, ki jih je ravnanje JLA prizadelo in ki so bili pripravljeni občanom javno pojasniti dogajanja med premestitvijo orožja TO v skladišča JLA. Tako je bila 31. maja 1990 v Dolenjskem listu objavljena izjava Antona Krkoviča, načelnika oddelka za ljudsko obrambo v Kočevju, ki je med drugim dejal: »Zaradi odvzema orožja se čutim prizadet najprej kot občan, ker sem tudi sam kot vsi ostali občani prispeval denar za nakup orožja. Še posebno pa sem prizadet kot načelnik oddelka za ljudsko obrambo, ker so razen orožja teritorialne obrambe odvzeli tudi okoli 60 kosov orožja našega upravnega organa. Naredil bom vse potrebno, da se moji otroci v sredini, kjer žive, se učijo in igrajo, ne bodo sramovali svojega očeta. Zato sem odločen, da prek zakonitih institucij sistema in novinarjev pojasnim občanom resnico.«

Vendar je bilo leto 1990 preveč turbulentno, veliko novih idej se je porajalo, spreminjal se je tudi politični sistem. Preveč je bilo sprememb, da bi kogar koli posebej skrbelo za dogajanja v TO, še najmanj za posameznike, ki so politiki JLA tudi javno nasprotovali. Če pregledamo zapise v časopisju tistega časa, ne bomo našli veliko zapisov o TO Dolenjske, o nastajajoči MSNZ pa nobenega. Občasno nekaj pripomb, mnenj in podukov. Sicer pa, kot da se Slovenija poslavlja od svoje vojske. Veliko več je zapisov o poskusih uveljaviti idejo o Sloveniji brez vojske, ki so v jesenskih mesecih polnili strani časopisja tudi na Dolenjskem.

SEKRETARIAT ZA OBRAMBO OBČINE NOVO MESTO IN MSNZ

Sekretariat za obrambo občine Novo mesto (v nadaljevanju: sekretariat), ki ga je vodil sekretar za obrambo Albin Gutman, je deloval v sestavu občinskih upravnih organov.

Ena od temeljnih nalog sekretariata je bila razporejanje vojaških obveznikov in vozil v rezervne enote TO in JLA, med drugim tudi v 52. partizansko brigado TO Milan Majcen (v nadaljevanju: brigada TO). Ta brigada je bila najmočnejša enota TO Dolenjske, njen komandant je bil Albin Gutman.

Leto 1990 je bilo obdobje velikih sprememb, ki so se vse bolj dotikale tudi občinske uprave. Sekretariat za obrambo občine Novo mesto je imel številne in različne stike znotraj takratnih obrambnih struktur. Informacije, ki so bile zbrane ob različnih srečanjih, inšpekcijah in pogovorih s predstavniki JLA in TO, niso bile spodbudne. Bile so sicer precej nejasne, včasih celo dvoumne in niso bile skladne s takratnimi usmeritvami o razvoju obrambnega sistema. Posredovali so jih dobro obveščeni sogovorniki ob različnih srečanjih, skupnih informiranjih in ob nadziranju obrambnih priprav ter rednega dela sekretariata. Že leta 1988 je na skupnem informiranju poveljstva enote JLA v Novem mestu in OŠTO Novo mesto zunanjepolitični komentator zagrebške televizije predstavil tezo o možnosti razpada Jugoslavije. Istega leta je predstavnik RŠTO na OŠTO Novo mesto govoril o ukinitvi TO v posameznih republikah. Nihče ni verjel, da je kaj takega sploh mogoče, vendar je bilo treba informacijam prisluhniti in znotraj možnosti, ki smo jih imeli, ukrepati. Prihajajoče dogodke smo le slutili, zato je bilo vse več pomislekov, kako ravnati. Vse pogosteje so med nami krožili dovtipi o željah državnih uradnikov: »postati carinik na Kolpi«.

Predsednik izvršnega sveta in predsednik skupščine občine Novo mesto in hkrati predsednik sveta za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito sta predloge sekretariata za obrambo občine sprejela in ves čas njihove izvedbe tudi spremljala njihovo uresničenje. Tako smo se lahko ustrezno pripravljali, da bi svoje delo čim bolj opravili. V leto 1990, ki je bilo ciljno leto najpomembnejših nalog, smo vstopili z izpolnjenimi cilji, ki so bili načrtovani za obdobje 1986–1990. Sekretariat za obrambo, center za obveščanje, enota za upravne zveze in štab za civilno zaščito občine so bili kadrovsko in materialno ustrezno popolnjeni.

Uslužbenci sekretariata in rezervni pripadniki enot za zveze ter enot civilne zaščite v občini Novo mesto so bili usposobljeni za izvajanje z zakoni in drugimi predpisi določenih nalog. Strokovnost in zavzetost pri delu je bila visoka. Vse inšpekcije, ki so nadzirale sekretariat za obrambo in celoten sistem obrambe v občini Novo mesto, so ugotovile visoko stopnjo strokovnosti in usposobljenosti pri vseh izvajalcih obrambnih priprav v občini, ki so jih nadzorovali.

V letih 1986 do 1990 je bil na področju obrambe in zaščite dosežen precejšen napredek. V Novem mestu je bilo zgrajeno prvo sodobno javno zaklonišče in dvonamensko zaklonišče pod poslovno stavbo trgovine Mercator v Novem mestu, nabavljena je bila oprema in oborožitev za upravne organe občine in enote za zveze.

Delovne organizacije so z lastnimi sredstvi nabavljale oborožitev za enote TO in narodne zaščite (NZ). Posodobljeni so bili vsi obrambni načrti v občini, krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah. Celotno usposobljenost TO občine, vodstva občine, upravnih organov, civilne zaščite, izvajanje obrambnih nalog v krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah sta temeljito preverjali republiška inšpekcija in glavna inšpekcija ljudske obrambe takratne SFRJ. Sekretariat za obrambo je nabavil sodobno informacijsko opremo, ki je bila uporabljena tudi na vajah preizkusa bojne pripravljenosti brigade TO in pri pisanju različnih dokumentov za MSNZ. Ustanovljen je bil regijski center za obveščanje, opremljen s sodobno komunikacijsko opremo. V njem so bili zaposleni mladi sodelavci, ki so svoje delo opravljali vestno in odgovorno ter velikokrat, ne da bi sami za to vedeli, posredno pomagali tudi nastajajoči oboroženi strukturi.

Za hrambo celotne kartoteke vojaških obveznikov je sekretariat za obrambo nabavil posebne kovinske zaboje, ki jih je bilo mogoče preseliti v kratkem času. Za zavarovanje kartoteke vojaških obveznikov je bila ustanovljena enota Narodne zaščite. Enota je bila ustrezno opremljena in oborožena ter usposobljena. Bila je edina tovrstna enota v Sloveniji. Aktivirana je bila ob prvih napovedih zahtev JLA, ki je načrtovala prevzem kartotek nabornikov in tudi kartotek vojaških obveznikov, razporejenih v enote JLA. Ves arhiv kartotek smo preselili v zaščiten in dobro varovan prostor, ki smo ga uredili skupaj s prostori centra za obveščanje. Le malokdo je vedel, kje so bile kartoteke shranjene. Nekateri predstojniki upravnih organov občine, ki so delovali v isti stavbi in so vsakodnevno hodili mimo oboroženih in uniformiranih stražarjev, so predsedniku izvršnega sveta občine Novo mesto

izrazili pomisleke in nasprotovanja. Že v nekaj dneh so vsi spoznali, da je ukrep nujen in prisotnost uniformiranih stražarjev ni več nikogar vznemirjala.

Večji del vojaških obveznikov na območju Dolenjske je bil razporejen v rezervne enote JLA. Vpoklic so izvajali upravni organi za obrambo, ki so imeli organizirano kurirsko službo. Vpoklice na vojaške vaje so upravni organi izvajali za JLA in TO. Za rezervne enote JLA je zahteve za mobilizacijo upravnim organom za obrambo v občinah pošiljala uprava za vojaške zadeve s sedežem v Ljubljani, za štabe in enote TO pa OŠTO in PŠTO. Ker posamezne enote JLA niso mogle neposredno mobilizirati svojih rezervnih enot, so leta 1990 in tudi do maja 1991 pošiljale rezervnim starešinam vabila na srečanja ali sestanke, na katerih so predvsem preverjali lojalnost rezervnih starešin do SFRJ oziroma JLA. Ti sestanki so bili tudi eden od virov informacij za upravne organe za obrambo, posredno tudi za nastajajočo oboroženo strukturo in Teritorialno obrambo.

Poveljniki enot JLA so se leta 1990 bolj redno udeleževali sej občinskih svetov za obrambo, vendar so bili na sejah predvsem poslušalci. Med občani so krožile govorice o delovanju varnostne službe JLA, ki je poskuša poiskati orožje TO, ki ni bilo prepeljano v vojaška skladišča. Tudi delovanje varnostnih organov TO ni vzbujalo zaupanja.

Začetki vključevanja v MSNZ so bili prepleteni z nezaupanjem. Po obisku republiškega sekretariata za obrambo konec meseca maja 1990 je bilo to nezaupanje preseženo. V delo MSNZ so bili neposredno vključeni Albin Gutman, Žarko Henigman in Andreja Kapušin. Sodelovanje z Radetom Klisaričem, ki je bil organizator in nesporni vodja MSNZ na Dolenjskem, je bilo vse učinkovitejše.

Sekretariat za obrambo je imel ob začetku leta 1990 v hrambi 33 kosov brzostrelk MP 40, 79 avtomatskih pušk M 70 B1 in M70 AB 2 (AP), 42 kosov polavtomatskih pušk M59/66 A 1 (PAP), 12 avtomatskih pištol M 84, 319 pištol in 10 brzostrelk MGV-176 ter 5737 nabojev kalibra 7,65; 1565 kosov nabojev kalibra 7,62; 15260 nabojev za polavtomatske puške; 22470 za avtomatske puške. Orožja je bilo dovolj za osnovno oborožitev enote ravni bataljona TO. Bataljon brigade TO bi bilo mogoče vpoklicati na vojaške vaje ali z mobilizacijo enote, če bi bilo treba. Vpoklic bi bil izveden s predhodno odredbo sekretariata za obrambo RS. Pripadniki bataljona bi bili vpoklicani kot pripadniki MSNZ, če bi se MSNZ aktivirala. Leta 1990 je bila

nabavljena še manjša količina pištol Beretta M 92 FS in brzostrelk MGV in manjša količina streliva kalibra .22 LR za MGV.

Nekaj let po osamosvojitvi so se pojavile javno objavljene teze, da so bili leta 1990 računi za orožje, ki naj bi bilo nabavljeno za MSNZ, domnevno izstavljeni za gospodinjske aparate in računalnike. Namen takih neresničnih in žaljivih zapisov ni bil znan. Nedvomno pa to ni bilo dobronamerno pisanje, kot se je pozneje tudi izkazalo. Upravni organi občin so orožje in vojaško opremo nabavljali po ustaljenih načinih nabave za TO v občinah. Leta 1990 je veljal Pravilnik o nabavi, hranjenju in uporabi oborožitve ter vojaške opreme, ki jo imajo v posesti upravni organi za ljudsko obrambo. V drugem členu pravilnika je bila dovoljena nabava določenega orožja in streliva s soglasjem Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo pri domači proizvodni ali trgovinski organizaciji. Nekaj kosov nabavljenega so dodelili tudi organizatorjem MSNZ v občini Novo mesto. To je bilo v občini Novo mesto tudi edino novo orožje MSNZ. Franci Povše je v prispevku v zborniku ob 20. obletnici MSNZ, ki je izšel leta 2011, zapisal: »Spomnim se, da sem v svojem avtomobilu prevažal kar nekaj kosov različnega orožja in strelivo. Imel sem celo famozni MGV, INGRAMA in novo Beretto.«

Odvzem orožja TO in preprečevanje dostopa do njega je bila le ena plat onemogočanja delovanja TO po 15. maju 1990. Druga je bila naša, slovenska: zmanjšanje finančnih sredstev za TO in razširjanje zamisli o Sloveniji brez vojske. Vsi trije vplivi, materialni, finančni in politični, dopolnjeni z nezaupanjem do delavcev, zaposlenih v TO, so hromili delovanje TO v občinah.

Eden redkih takratnih zagovornikov Teritorialne obrambe, novinar Marjan Bauer, je jeseni 1990 v Dolenjskem listu zapisal: »Slovenci tretjič ob vojsko? »Zbogom, orožje« je geslo načrta Zelenih Slovenije, po katerem naj bi Slovenija postala demilitarizirana država, hkrati pa je predsedstvo Zelenih sklenilo zahtevati naj bi v novo slovensko ustavo vnesli tako imenovani mirovni člen, po katerem naša republika ne bi imela vojske. Predsedstvo Zelenih Slovenije je v tej najnovejši kampanji protestiralo tudi zoper reklamiranje orožja na TV Slovenija. Kot je znano, je televizija v četrtkovem tedniku prikazala propagandni film slovenskega notranjega ministrstva o brzostrelki MGV-176, ki jo izdeluje Gorenje. Odpor do tega zelo zmogljivega orožja je v samostojni izjavi izrazil tudi dr. Dušan Plut. Samo bog, zeleni in del liberalcev vedo, zakaj je bila pobuda o popolnem razvojačenju Slovenije sprožena v tako neprimernem trenutku. Mogoč pa je tudi zelo preprost

odgovor. Reklama za karkoli (tudi za stranko) je največja, če v najbolj nemogočih časih zahtevaš nemogoče. Če je tako, se zeleni, mladi liberalci in dr. Plut ne razlikujejo veliko od domnevno sporne reklame za slovensko brzostrelko. Razlika je samo v tem, da MGV 176 deluje.« Tako Bauer. Politika pa skoraj nič.

Brzostrelka MGV-176 model Gorenje Velenje s 176 naboji v bobnu (po začetni proizvodnji je število nabojev v bobnu zmanjšano na 161) je slovenska brzostrelka, ki uporablja malokalibrske naboje 5,6 mm oziroma .22 long rifle. Znana je po visoki ciklični hitrosti 1200–1500 nabojev na minuto in veliki kapaciteti nabojnika, 161 nabojev. Kot je značilno za vse brzostrelke, je namenjena boju iz bližine. Razvita je bila v Gorenju ob koncu osemdesetih let na podlagi ameriške brzostrelke American-180 in brzostrelke AM 180 avstrijskega podjetja Voere.

Izdelovali so jih v zeleni in črni barvi. Fotografije pripadnikov Teritorialne obrambe Slovenije, ki so bili leta 1990 in 1991 oboroženi z MGV-176, so objavile številne tiskovne agencije po vsem svetu.

ZAČETKI MSNZ

Takoj ko so v Teritorialni obrambi Socialistične republike Slovenije (TO SRS) začeli izvajati ukaz o odvzemu orožja v TO RS, je bilo povsem jasno, da Jugoslovanska ljudska armada potiska Teritorialno obrambo Socialistične republike Slovenije izven enotnega sistema oboroženih sil Socialistične federativne republike Jugoslavije (OS SFRJ), ki je bil povsem lojalen takratni državniki. TO Slovenije so označili za nevarno zagotavljanju enotnosti SFRJ.

Začetki nasprotovanju JLA niso bili le izraz nasprotovanja in civilnega upora proti delovanju JLA, temveč so imeli širši družbeni pomen. Jugoslavije nismo več prepoznavali kot svoje države. Čedalje manj »našega« je bilo v njej, čedalje manj prebivalcev Slovenije je poistovetilo SFRJ s svojo domovino. Splošno stanje družbe v Sloveniji je taka nasprotovanja omogočilo in dopuščalo, saj so bila skladna s prizadevanji za samostojno državo. Oblikovana je bila splošna družbena klima, v kateri je zamisel o samostojnosti Slovenije vse bolj prevladovala. Slogan velike oglaševalske akcije »Slovenija, moja dežela«, ki je bil ustvarjen v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in je bil namenjen promociji slovenskega turizma, je spodbujal domoljubni odziv Slovencev in vse bolj jasno izražano željo po samostojni državi.

Vsi odzivi posameznikov, ki so nasprotovali ukrepom JLA, so naleteli na pozitiven odmev javnosti, ki je na svoj način sporočala, da ravnajo prav. To ni bil odpor proti posameznim pripadnikom JLA, temveč nasprotovanje delovanju JLA kot ustanovi, ki je začela posegati v Teritorialno obrambo in politična dogajanja v Sloveniji in tudi v civilno družbo. Nedvomno je Jugoslovanska ljudska armada v TO Slovenije videla resno oviro za doseganje svojih ciljev in jo je poskusila odstraniti z onemogočanjem aktiviranja TO Slovenije. To je poskušala storiti s preprečitvijo dostopa do orožja Teritorialne obrambe. Z izpostavljanjem varnosti orožja je bil prikrit resnični namen JLA: preprečiti oborožitev enot TO, če bi politično vodstvo RS mobiliziralo enote TO za zavarovanje procesa osamosvojitve Slovenije.

Tridesetega maja 1990 je bilo o seji predsedstva SFRJ, ki je bila 29. maja 1990 in jo je vodil Borisav Jović, v časopisu Delo v prispevku z naslovom Ni razlogov, da orožja ne bi vrnili enotam TO med drugim zapisano: »Špekulacije o političnem ozadju ukrepa, uvedenega v mejah zakonsko predvidenih aktivnosti oboroženih sil, niso utemeljene.« Nekaj let pozneje pa je Borisav Jović v svoji knjigi Zadnji dnevi SFRJ, izdani 1996, zapisal: »Praktično smo jih razorožili.«

Dr. Janez Drnovšek je v svoji knjigi Moja resnica zapisal: »Vojska je v sodelovanju s srbskim vodstvom pripravljala razorožitev teritorialne obrambe. To dejanje so pripravljali že mesec prej in ga tempirali takoj po koncu mojega predsedniškega mandata na 17. maj 1990. Vojska je pobrala orožje teritorialni obrambi v vseh republikah. V Sloveniji je akcija uspela le delno. V Sloveniji so bili odzivi siloviti. Šlo je za oceno, da hoče JLA razorožiti republike, v predvidevanju prihodnjih možnih dogodkov, vključno z osamosvojitvijo. V teh prihodnjih dogodkih bi torej oborožena sila bila le JLA in tako lahko diktirala razvoj dogodkov ali jih s silo preprečila.«

Teritorialna obramba v občinah na Dolenjskem je bila po 15. maju 1990 potisnjena v položaj, v katerem se ni najbolje znašla. Svoje mesto in vlogo je morala ponovno poiskati in dokazati v občinah, kjer je bila do nedavnega njihova vloga povsem jasno in natančno določena. Od prizadevnosti posameznikov, zaposlenih v štabih in razporejenih v štabe in enote TO, je bil nenadoma odvisen njen obstoj. Čeprav je na Dolenjskem večina orožja že bila shranjena v skladiščih JLA pred 15. majem 1990, je TO občine Novo mesto uspelo ohraniti del orožja in ga s tistim, ki so ga postopno in skrivoma izvzemali iz skladišč, shraniti v tajna skladišča.

Ob vse manj delujoči liniji poveljevanja so se poveljniki štabov začeli opirati na predsednike svetov za ljudsko obrambo in na predstojnike upravnih organov za obrambo, ki so bili tudi tajniki svetov v občinah. Ustvarjanje dobrih odnosov z novimi vodstvi občin je začelo spreminjati tudi odnos do Teritorialne obrambe med člani različnih političnih strank z vplivi na republiški ravni.

Nastajajoča MSNZ je svojo dejavnost skrila pod plašč tajnosti. Drugega ji ni niti preostalo, saj njenim pripadnikom, zlasti v začetnem obdobju, ni bila zagotovljena nikakršna pravna varnost, temveč le obljuba, da ravnajo v korist nastajajoče države Slovenije. Vsi, ki smo sodelovali v MSNZ, smo delovali proti JLA. Tega smo se zavedali, zato v svoje početje nismo vključevali družinskih članov in so številna vprašanja o naših poteh tistega časa ostala neodgovorjena.

Začetek ustanavljanja MSNZ je opredeljen različno: najpogosteje s 16., 17. ali 18. majem. Kateri datum je pravi? Na Dolenjskem noben izmed teh treh datumov nima kakšnega posebnega pomena.

V TO Dolenjske je nedvomno ukaz, ki ga je izdal PŠTO Dolenjske maja 1990, vzpodbudil razmislek in ukrepanje posameznikov, ki so bili z ukazom seznanjeni. Usmeritev novoizvoljenih predstavnikov politike v občinah še ni bilo, po občinah se skupščine občin še niso sestale. Odvzem orožja ni pomenil le poskus obvladovanja TO, temveč je pokazal, da JLA kot samooklicana temeljna sila zaščite SFRJ izbira in izvaja načine delovanja, ki posegajo tudi na področja družbe in države, ki niso v njeni pristojnosti.

Za začetek nestrinjanja z ukazom RŠTO na Dolenjskem lahko štejemo 16. maj 1990, ko sta ukazu za odvoz orožja nasprotovala Franc Dominko in Rade Klisarič, ki sta bila določena za nadzor prevoza orožja TO občine Metlika in Črnomelj v skladišča JLA. Nestrinjanje in ugovarjanje ukazu ni ničesar spremenilo. Ukaz sta morala izvršiti naslednji dan in orožje TO občine Črnomelj in Metlika, ki je bilo shranjeno v civilnih objektih, so prepeljali v skladišča JLA.

Izraženo nasprotovanje ukazu PŠTO je ostalo brez formalnih posledic, ostalo pa je nezaupanje med pripadniki občinskih štabov TO Dolenjske. Kaj posebnega se torej 16. maja 1990 ni zgodilo. Bil pa je to začetek. Prvi korak. Prav tako bi bil lahko začetek tudi pogovor Boruta Usenika in Radeta Klisariča 17. maja 1990, ali pogovor Radeta Klisariča in Boruta Novaka 29. maja 1990, ali pogovor Radeta Klisariča in Francija Povšeta 5. junija 1990, vendar so bili to le prijateljski pogovori.

Dejanje Franca Dominka in Radeta Klisariča pa je prvo zaznano nasprotovanje ukazu o premestitvi orožja TO med pripadniki TO na Dolenjskem, verjetno pa tudi v Sloveniji. Kot je dejal Rade Klisarič: »Skoraj prepričan sem, da je Krkovič šele od mene slišal podrobnosti o tem, kaj namerava JLA.«

Seveda so tudi drugačna mnenja. Najbolj formalistično je, da je treba začetek MSNZ datumsko povezati z izdajo odredb o postavitvah na dolžnost načelnikov NZ avgusta 1990 in da posamezniki niso pomembni. Tudi tu so razlike. Odločba o imenovanju načelnika NZ Socialistične republike Slovenije je bila izdana 29. avgusta 1990. Večina odredb je bila izdanih septembra 1990, na primer odredba o imenovanju namestnika pokrajinskega načelnika NZ za Dolenjsko je datirana šele s 14. septembra 1990, torej nekaj tednov pred ukinitvijo MSNZ.

Kdaj je torej začela na Dolenjskem nastajati oborožena struktura, ki je bila nekoliko pozneje med njenimi pripadniki poimenovana MSNZ? Kdo je bil prvi, kdo je začel formirati MSNZ? Vsak pripadnik MSNZ ima svojo zgodbo. Na Dolenjskem začetek MSNZ nesporno umeščamo v drugo polovico meseca maja 1990, in to kot pobudo posameznikov, pripadnikov TO Dolenjske in takratne milice, ki je postopno prerasla v oboroženo strukturo. Nedvomno sta pionirja nasprotovanja odvzemu orožja TO na Dolenjskem Franc Dominko in Rade Klisarič (zapisano po abecednem redu). Rade Klisarič pa je postavil temelje oboroženi strukturi, ki smo jo čez nekaj mesecev poimenovali MSNZ. Septembra 1990 je bila njegova vloga v MSNZ tudi uradno urejena, imenovan je bil za pokrajinskega načelnika NZ Dolenjske.

Franc Dominko je bil skrbnik orožja, streliva in vojaške opreme na PŠTO Dolenjske. Premestitvi orožja TO v skladišča JLA je nasprotoval in ni hotel sodelovati pri prevozu orožja.

Odločil se je, da bo iz skladišča PŠTO Dolenjske postopno odpeljal orožje in strelivo. Tveganju navkljub je Franc Dominko vse do prepovedi vstopa v objekte JLA skrivoma prepeljal na sedež PŠTO dovolj kosov orožja, da je bilo zagotovljena osebna oborožitev za večji del pripadnikov PŠTO Dolenjske. Za svoje nesebično in domoljubno delo v MSNZ je Franc Dominko prejel znak MSNZ 1990. Oktobra 2005 je bil za zasluge pri organizaciji začetkov oboroženih sil Republike Slovenije odlikovan z redom MSNZ tretje stopnje. Leta 1991 je izjemoma napredoval v čin podporočnika.

Oborožena struktura je nastajala postopno. Kateri koli natančen datum pa bi bil privzeti datum dogodka, za katerega bi se po potrebi odločili pozneje. Do danes tega, razen občasnega izmenjavanja mnenj, ni storil nihče – ne nekdanji pripadniki MSNZ, ne katera od državnih ustanov. Navsezadnje pa to sploh ni pomembno. Tako je pač bilo tistega davnega leta 1990. Z »današnjimi očmi« lahko vidimo tudi drugače.

Ker pa nasprotovanja JLA niso nastajala hkrati, temveč v različnih sredinah, štabih TO, upravnih organih za ljudsko obrambo, delovnih organizacijah in v različnem času, se je odpor na izvajanje zahtev JLA pojavil različno. Na primer: tekstilna tovarna Novoteks je 22. maja 1990 na skupščino občine Novo mesto naslovila zahtevo po vrnitvi orožja in streliva ter ustreznem ukrepanju proti odgovornim osebam. OŠTO Novo mesto kljub zahtevi PŠTO ni predal osebnega orožja zaposlenih v štabu, ki so ga hranili v prostorih štaba. Sekretariat za obrambo občine Novo mesto je ustanovil in opremil ter usposobil za naloge varovanja enoto NZ.

Čeprav so posamezniki ali skupine posameznikov v različnih okoljih nasprotovali ravnanju JLA, se med seboj niso vedno povezovali, niti se pozneje niso vsi vključili v nastajajočo oboroženo strukturo, saj ta v začetnem obdobju ni imela značaja vodene in usmerjene organizacije, ki bi jo vodilo državno vodstvo. Kljub temu zaposleni v štabih TO in upravnih organih za obrambo občin na Dolenjskem niso bili le opazovalci dogajanj, temveč so se začeli organizirati v sredinah, v katerih so bili zaposleni. Po nekaj mesecih se ni bilo več treba tako povezovati, saj je Teritorialni obrambi RS »dodeljena« vloga oboroženih sil nastajajoče države.

Janez Janša je v Premikih zapisal: »Potrebovali smo organizacijo, ki bi vsemu gibanju dala potrebno učinkovitost in hkrati preprečila morebitna samovoljna dejanja, ki bi lahko prinesla več škode kot koristi. V programu vlade za področje obrambe je bila sicer točka, ki je predvidevala vključitev RŠTO v sestavo sekretariata za ljudsko obrambo, vendar sem se zavedal, da je do ustavnega zakona in ustavnega dopolnila, ki lahko ponudi pravno podlago za tak ukrep, še daleč. Treba je torej bilo poiskati formulo za vmesni čas, ki je bil zelo pomemben in zelo nevaren.«

V občini Novo mesto je dejavno nasprotovanje delovanju JLA izhajalo iz štirih sredin: sekretariata za obrambo občine Novo mesto, PŠTO Dolenjske, ki je imel sedež v Novem mestu in postaje milice v Novem mestu, ki so bile povezane v nastajajočo MSNZ, ter iz OŠTO Novo mesto, ki pa z MSNZ ni bil povezan. V

občinah Črnomelj, Metlika in Trebnje je oborožena struktura (MSNZ) nastajala znotraj občinskih štabov Teritorialne obrambe. V vseh sredinah so nastajale različne oblike delovanja z istim ciljem: ohraniti čim več orožja zunaj nadzora JLA, v nadaljevanju pa tudi formiranje enot za varovanje ključnih elementov procesa osamosvajanja.

RAST MSNZ NA DOLENJSKEM

V začetku nastajanja oborožene strukture je bilo vse odvisno od posameznikov. Rade Klisarič je postal pobudnik in neuradni vodja tveganega in zahtevnega dela pri formiranju oborožene strukture. Avgusta 1990, ko je po Sloveniji MSNZ šele postopno nastajala, je bila na Dolenjskem organizacija MSNZ že strukturirana, urejena so bila tajna skladišča orožja in izdelani poimenski sezname enot MSNZ.

Temeljna dejavnost nastajajoče MSNZ je bila pridobivanje orožja in vključevanje posameznikov v MSNZ. Vse dejavnosti so potekale tajno. Število pripadnikov MSNZ je raslo postopno glede na število pridobljenega orožja.

Stane Jarm, ki je bil leta 1990 skladiščnik OŠTO Trebnje, se je že maja 1990 pridružil MSNZ. V svojih spominih je zapisal: »Težko je po tridesetih letih pisati o dogodkih leta 1990. Takoj po odhodu JLA iz Slovenije bi bila stvar precej lažja, čeprav do prave resnice najbrž tudi takrat ne bi prišli, predvsem zato, ker stvari niso samo črne ali samo bele.

Na OŠTO Trebnje smo orožje hranili v več skladiščih. Glavnino oborožitve, se pravi za 3. bataljon brigade TO, MM četo 82 mm, spremljevalni vod brigade ter rezervo orožja, predvsem puškomitraljeze 7,9 mm, puške 7,9 mm ter avtomate 7,62 mm PPŠ, smo skladiščili v vojašnici v Ciganski dolini, ki je krajevno poimenovanje območja vojaških skladišč pri Mokronogu. Tam smo imeli polovico montažnega objekta, ki je bil zgrajen za potrebe OŠTO, in kolikor vem, tudi z denarjem občine Trebnje. Imeli smo svoj vhod in neoviran vstop, vendar razumljivo, prek glavnega vhoda v vojašnico. Kot skladiščnik sem v vojašnico hodil največkrat jaz. S poveljniškim kadrom smo imeli vedno zelo dobre odnose. Če sem potreboval fizično pomoč pri svojem delu (preformiranje oborožitve enot, vnosi, iznosi orožja), ni bil nikoli problem dobiti ustreznega števila vojakov.

Imeli smo še skladišče v Trimu (orožje za vojno sestavo OŠTO s prištavnimi enotami, PSD in diverzantski vod). V delovnih organizacijah (DANA, Kolinska, IMV Mirna) smo hranili presežke po približno deset pušk M48 (ostanek nekdanjih oddelkov delovnih organizacij). V opuščeni kopalnici v ISKRI Mokronog, v prvem nadstropju, smo skladiščili presežek pušk 7,9 milimetrov in avtomatov PPŠ 7,62 milimetrov. Vse presežke orožja smo pred majem 1990 vračali v skladišča JLA, za kar smo sicer vsi štabi ukaz dobili že v letu 1989. Takrat smo orožje naložili in odpeljali v Novo mesto, vendar ga skladiščniki JLA zaradi neoriginalne embalaže in nekompletnosti niso hoteli prevzeti, tako da smo ga bili prisiljeni prepeljati nazaj v svoja skladišča.

Tako smo maja 1990 po prejemu ukaza PŠTO (RŠTO) orožje iz Trima preselili v svoje skladišče v vojašnico Mokronog, kjer smo že tako in tako imeli glavnino orožja. Nihče iz vojašnice nas ni nadziral ali kar koli komentiral.

Po maju 1990 je več naših enot imelo tako imenovane orožne vaje. Oborožitev zanje sem pač moral pripeljati iz našega skladišča v Ciganski dolini. Kako je bilo z ukazi, ne vem, ampak problema nikoli nisem imel, vendar tudi nisem mogel vedeti, do kdaj bo tako.

Nikjer nimam zapisano, kdaj mi je komandant OŠTO Trebnje Roman Šiško povedal, da sta ga obiskala Rade Klisarič in Borut Usenik in mu razložila, da se formira MSNZ, ter nas povabila k sodelovanju. Po njunih pričakovanjih in obljubah drugih sodelavcev MSNZ naj bi v vsakem štabu iz skladišč v vojašnicah skrivaj izvzeli vsaj za en vod orožja, največ pa seveda štabi jugovzhodno od Trebnjega.

Na OŠTO Trebnje smo bili zaposleni štirje pripadniki stalne sestave: Roman Šiško, poveljnik OŠTO; Rudi Krošl, pomočnik za operativo; Darko Kastelic, pomočnik za organizacijsko-mobilizacijske zadeve in jaz kot pomočnik za zaledne zadeve, po domače skladiščnik. Že ko smo premlevali, kako bi se dalo zadevo izvesti, je bilo jasno, da brez mene kot skladiščnika ne bo šlo. Vstop v skladišče sem zaradi narave dela imel jaz, vendar nisem bil za izvzem kos po kos. Jasno mi je bilo, da bo, če je to vseslovenska akcija, slej kot prej »precorelo«. Lahko pa je že »precorelo«, vendar je bilo to tveganje treba vzeti v zakup. Lahko pa bi se kdor koli od skladiščnikov po nesreči razkril. Zato sem predlagal: čim prej in čim več.

Odločil sem se, da grem na nalogo s štabnim tovornjakom TAM 2000 in izvzamem cele zaboje orožja, vendar mora eden od sodelavcev z mano, da mi bo pomagal zaboje naložiti. Za spremljevalca se je odločil komandant Roman Šiško.

Kot mimogrede sva se pripeljala v Cigansko dolino. Po vstopu v vojašnico sva odšla v poveljniško stavbo, kjer sem se po navadi vedno oglasil ali pa jim vsaj potrotil. Roman je po dogovoru z dežurnim in ostalimi zaposlenimi pil kavo, jaz pa sem odšel naprej v skladišče. Izbral sem zaboje z največ avtomatskega orožja, tovornjak postavil vzvratno pred vrata in nato čakal, da pride poveljnik pogledat, kje se obiram. Ko je prišel, sva nametala izbrane zaboje na mali tovornjak, zaprla ponjavo in odpeljala. Nikoli ne bom pozabil, kako je bilo dolgih tistih 150 metrov od skladišča do izhoda iz vojašnice. Niti ne bom pozabil neizmerne žeje, ko sva bila enkrat zunaj. Naslednjič je bilo že veliko bolje. Tako sva ponovila nekajkrat.

Naslednjič sem v vojašnico, da ne bi bilo preveč sumljivo, odšel sam. Ob prihodu v vojašnico me je stražar pri vratarnici obvestil, da se moram oglasiti pri poveljniku. Jasno mi je bilo, da se je nekje zalomilo. Povedal mi je, da ve, da skladiščniki TO skrivaj odvažajo orožje in da mu je sedaj jasno, kaj sva počela midva z Romanom. Vsi v poveljstvu, posebno Grujović, so bili zelo užaljeni, češ, pa ravno v Mokronogu se je moralo to zgoditi. Vodja skladišča mi je pojasnil, da od sedaj v skladišče štaba TO ne bom več mogel iti brez spremstva. Na železna vrata našega skladišča so navarili še eno ključavnico, katere ključ je imel dežurni vojašnice, ki je moral vsakič z mano, mi odkleniti svojo ključavnico, počakati, da sem svoje postoril, in za menoj zakleniti. Po tem dogodku sem samo še tik pred vojno »dvignil« zaboje pištol in zaboje municije 7,65 mm za avtomatsko pištolo. To mi je dovolil oziroma »ni opazil« Martin Pust, takratni dežurni vojašnice.

Po vsakem izvzemu sem mali tovornjak parkiral pred policijo v Trebnjem. Po predhodnem dogovoru s takratnim komandirjem postaje milice Stanetom Smoličem je dežurni policist z »enim očesom« pazil na tovornjak, dokler ni padel mrak. Ko se je znočilo, pa smo Roman Šiško, Rud Krošelj, Darko Kastelic in jaz razpeljali orožje v že prej pripravljena tajna skladišča. Tako smo začasno shranili orožje pri zaupnikih:

- Gabrijel, Stane; Prapreče 15, Trebnje;
- Ajdič, Jože; Štefan 20, Trebnje;
- Peterle, Stanko; Cikava 18, Trebelno;
- Markelc, Branko; Studenec 11, Trebnje;
- Lavriha, Anton; Kresetova 14, Trebnje.

Do začetka vojne smo po trenutnih potrebah formirali še več skladišč (Krajevni urad Velika loka, Domačija Franca Gorenc v Trebnjem, Osnovna šola Dobrnič, Krajevni urad Mokronog).

Od orožja, ki sva ga z Romanom odpeljala iz Mokronoga, smo ga nekaj oddali tudi drugim štabom, ki si ga niso mogli zagotoviti iz svojih skladišč, ker so imeli pač drugačne razmere. Ne spomnim pa se, ali je bilo to še v času obstoja MSNZ ali pozneje, ko je bilo treba fizično zavarovati sekretariate za LO in druge pomembne točke v občinah.

Kakšne dejavnosti so znotraj MSNZ potekale po drugih štabih po Dolenjski, ne vem, ker je na sestanke hodil Roman Šiško. Če je pa res, da so iz Kočevske Reke pripeljali mine za RM M57, je škoda, da so bili tako konspirativni. Midva namensko nisva izvzela nobenega RM M57, ker smo imeli mine zanje na Straži-4 v Češči vasi. Tudi ne vem, kaj in koliko so lahko izvzeli drugi štabi v pokrajini. Takrat je bilo čutiti, da ne veliko. Kot pravim, ne vem od kdaj do kdaj točno je obstajala MSNZ, niti se mi to ne zdi posebno važno, ker so vse dejavnosti, vsaj kar se mene tiče, potekale v isti smeri in z istim ciljem.«

Aleš Kulovec, ki je bil leta 1990 zaposlen na PŠTO Dolenjske, se spominja: »Maja je na moj dom prišel Rade Klisarič. Z menoj se je želel pogovoriti. Nenavadno se mi je zdelo, da je želel pogovor pri meni doma, saj sva se v službi na PŠTO Dolenjske videvala vsak dan. Za začetek pogovora mi je pokazal brzostrelko MGv, vendar mi ni povedal, kje jo je dobil. Razložil mi je, da skupina posameznikov zbira orožje in ustanavlja oborožene enote za zaščito Slovenije. Nisem mu zaupal. Rade Klisarič je bil organ varnosti na PŠTO Dolenjske. Najprej sem pomislil, da me preiskuje zaradi moje udeležbe na protestnem shodu pred vojaškim zaporom na Roški cesti v Ljubljani. Izgovoril sem si nekaj časa za premislek. Klisaričeve trditve sem preveril pri prijatelju Bojanu Finku, ki je bil sekretar odbora za varstvo človekovih pravic. Potrdil mi je, da gre za organiziranje oborožene sile za zavarovanje procesa osamosvojitve Slovenije. Moja prva naloga v poznejši oboroženi strukturi, ki jo danes poznamo kot MSNZ, je bil predlagati vodjo MSNZ v občini Črnomelj. Pogovoril sem se z Brankom Kobetičem, ki je bil zaposlen v OŠTO Črnomelj. Veliko sva se v tem obdobju pogovarjala z Bojanom Finkom, zato sem bil o političnih dogajanjih v Sloveniji dobro seznanjen. Dejavnosti MSNZ so bile usmerjene v skladiščenje orožja v tajna skladišča in oblikovanje enot NZ. V avgustu 1990, ko

je NZ tudi uradno postala oborožena sila za zavarovanje procesov osamosvajanja Slovenije, smo na Dolenjskem že imeli formirane vse oborožene skupine NZ.«

Branko Kobetič, ki je bil leta 1990 zaposlen v OŠTO Črnomelj, se svojega sodelovanja v MSNZ spominja:

»Bilo je leto 1990, aprila smo morali vsi OŠTO predati vse presežke orožja prek formacijskih potreb. Skladno z ukazom PŠTO Dolenjske sem moral kot zalednik OŠTO Črnomelj prepeljati v Novo mesto v skladišče JLA presežek 400 kosov pušk 7,9 mm in dve ročni strojnici model 34. S tem dejanjem se je začel prvi korak razorožitve enot TO pri nas.

Prišel je mesec maj in z njim nov ukaz iz nadrejenega štaba, v katerem je bila zahteva, da morajo vsi OŠTO orožje, ki ni v objektih Jugoslovanske armade in ki ga armada ne varuje, preseliti v objekte JLA. Kot je znano, je imel OŠTO Črnomelj orožje za jurišni odred, vod KS in vod DO Iskra skladiščeno v zaklonišču Iskre Semič, varovano z alarmom in fizičnim varovanjem. Kljub zelo dobremu varovanju tega orožja je 17. maja 1990 častnik iz 2. PŠTO prišel z vozili in vojaki JLA, ki so izvedli premik tega orožja v kompleks skladišč JLA Vražji kamen. Preselili so 31 zabojev orožja in ustrezni bojni komplet streliva. Istega dne je bilo prepeljano tudi vse orožje od OŠTO Metlika v skupni objekt JLA. S tem dejanjem je bilo pod popolnim nadzorom JLA orožje obeh Belokranjskih štabov – bili smo razoroženi.

Zaradi političnih razmer v Jugoslaviji in Republiki Sloveniji je Slovenija začela izvajati tajne obrabne priprave. Da so bile te priprave zakonite, jih je slovenska oblast »spravila« pod ime MSNZ, zato bom v nadaljevanju kratko opisal, kako sem postal pripadnik MSNZ.

Avgusta 1990 me je poklical načelnik varnostne službe na 2. PŠTO g. Rade Klisarič, če bi se lahko dobila. Dogovorila sva se, da se dobiva v bifeju Žvab na Lokvah. V daljšem zaupnem pogovoru o takratnih političnih razmerah sva ugotovila, da gledava na stvari podobno. Šele takrat se mi je predstavil kot načelnik MSNZ za Dolenjsko. Ob tej priložnosti mi je ponudil mesto njegovega pomočnika za občino Črnomelj, ki sem ga brez odlašanja sprejel. Predstavil mi je organizacijo in svoje pomočnike ter naloge. Te naloge pa so bile naslednje:

- zagotavljanje lokacij tajnih skladišč pri najzaupnejših občanih;
- sprejem in skladiščenje orožja in minskoeksplozivnih sredstev v tajna skladišča v mesecu septembru, ki so jih dostavljali v poznih nočnih urah g. Rade Klisarič, Borut Usenik, Franci Povše in Borut Novak;
- oblikovanje oboroženih skupin iz zaupnih lovskih tovarišev;
- pridobiti evidenco registriranega lovskega orožja v občini Črnomelj.

Te naloge in dejavnosti je izvajala MSNZ do 4. oktobra 1990, nato je MSNZ prešla pod poveljstvo novega RŠTO RS.

V obdobju avgust–september 1990 je meni in Stanetu Balkovcu uspelo iz Vražjega kamna »ukrasti« orožje kratkih cevi in nekaj tisoč nabojev, velja pa omeniti tudi neuspešno akcijo. Spomnim se, kako smo poskušali 20. septembra ukrasti kar cel tovornjak lastnega orožja iz Vražjega kamna, vendar nam ni uspelo. Poveljnik OŠTO Metlika Anton Šuklje je izdal lažen ukaz za usposabljanje ene čete in JLA zaprosil za odobritev izvzema orožja, ki jo je JLA odobrila. Ko smo Anton Šuklje, Zvone Radkovič, Stane Becele, Stane Balkovec in jaz naložili tovornjak z orožjem, je prišel iz vojašnice Črnomelj nov ukaz straži, naj nam ne dovoli odvoza in da moramo takoj vrniti orožje nazaj v skladišče. Verjetno so nas izdali.

Anton Šuklje je bil leta 1990 komandant OŠTO Metlika. O sodelovanju v MSNZ je zapisal: »Moja odločitev za sodelovanje v MSNZ je povezana z dogodkom in dejstvom, ko me je pokrajinski načelnik MSNZ za Dolenjsko Rade Klisarič seznanil, da me je imenoval za načelnika štaba MSNZ v občini Metlika. Omenjeni dogodek je bil 19. septembra 1990 na poveljstvu PŠTO Dolenjske, v pisarni Radeta Klisariča, ki je bil takrat v tem poveljstvu načelnik za varnost.

Klisarič me je takoj opozoril na nevarnost JLA, na medsebojno zaupanje, na strogo molčečnost in da zadevo na republiški ravni vodi Tone Krkovič. V začetku nisem vedel za nobenega drugega člana MSNZ, pa tudi svoje dolžnosti nisem zaupal nikomur.

Sčasoma se je izkazalo, da sem poznal kar večje število pripadnikov MSNZ, vendar nisem vedel, da so bili v aktualnem obdobju v tej vlogi.

Zaupana mi je bila prva naloga, da se na tajni lokaciji v Metliki pri Jožetu Kapušinu hrani orožje in strelivo, in sicer nad tem, da naj prevzamem skrb in ga uporabim, če bi bilo treba. Po ogledu sredstev sem razmislil, katere pripadnike TO bom pri

tem uporabil. V svoji službeni funkciji sem imel za to dejanje odlično priložnost, saj bi lahko k sodelovanju povabil številne pripadnike rezervne sestave, ki sem jim poveljeval v miru in morebitni vojni.

Želja in skrb, kako priti do orožja, se je porodila in uresničila v naslednji priložnosti in kombinaciji. Komunala Metlika je za naše potrebe meseca julija 1990 v Karlovcu na Hrvaškem kupila 300 kilogramov eksploziva amonala in ga zakonito shranila v rudniku Kanižarica. Zamisel za nabavo mi je dal Jože Mihelčič, naš pripadnik vojne sestave. Sredstva za zakonito nabavo je odobril predsednik izvršnega sveta občine Jože Matekovič. Skladiščenje v rudniku je zagotovil direktor Begrada, kjer je gradbeno podjetje hranilo eksploziv za njihovo redno dejavnost.

Z vednostjo predsednikov občine Metlika in izvršnega sveta sem organiziral in načrtoval izvzem 184 kosov orožja iz skladišča JLA Vražji kamen, kjer je bilo shranjeno. To ni bilo enostavno dejanje, saj je bilo vanj vloženo veliko tveganja in odgovornosti. Razlog za izreden izvzem orožja je bil pogojen z usposabljanjem enote TO. Izdelal sem 'navidezni' ukaz za usposabljanje enote, vendar za to nadrejeni pokrajinski štab TO Dolenjske ni smel vedeti. Pridobil sem soglasje in dovoljenje za izvzem orožja pri takratnem poveljniku vojašnice Črnomelj podpolkovniku Milanu Grbi, zagotovil tovorno vozilo za prevoz in ekipo za nakladanje iz pripadnikov stalne sestave TO. Če bi akcija uspela, bi orožje takoj skladiščili na tajni lokaciji, ki sem jo zagotovil na Dolnji Lokvici. Ne glede na posledice orožja ne bi vrnili na prvotno lokacijo. Žal izvzem ni uspel, saj smo morali v zadnjem trenutku že natovorjeno orožje vrniti nazaj v skladišče, kar je brezpogojno zahteval komandant vojašnice. O neuspeli akciji sem obvestil pokrajinskega načelnika MSNZ.

V takratnih negotovih vojaških in političnih razmerah, maja 1990, se je po mojem razumevanju pojavila narodna zaščita, ki sem jo osebno dojemal kot vzporednico Narodni zaščiti, ki je že legalno obstajala po veljavni zakonodaji. Dojel sem, da ta NZ pravne podlage nima in da hočemo zakonsko pravno podlago že obstoječi NZ s posebnim manevrom izkoristiti v prid Sloveniji. Na samem začetku nisem zaznal naziva 'manevrska struktura NZ', ampak se je ta naziv pojavljal v nadaljevanju.

Kot pripadnik MSNZ nisem bil na nobenem posebnem usposabljanju, pa tudi ne poznam primera, da bi se za to kdo usposabljal. Menim, da sem bil kot profesionalno zaposlen pripadnik TO za vse naloge v MSNZ tudi usposobljen. Prav tako sem imel samozaupanje v vodenje in poveljevanje svojemu štabu kot enotam, če bi jih uporabil v vlogi MSNZ.

Glede na to, da je bilo obdobje delovanja MSNZ dokaj kratko, vendar pestro in za vodilne brez dvoma tvegano ter naporno, verjetno ni bilo niti časa niti potrebe po dogovarjanju in sestankovanju. Osebno sem se odzival na vsako potrebo in bil ob vsakem času pripravljen stopiti v akcijo in spoštovati linijo vodenja in poveljevanja na tej ravni.

Obdobje po 4. oktobru 1990 je zame nastopilo brez večjih posebnosti. Dojel in sprejel sem razmere kot dejstvo, da je ponovno nastopilo nadaljevanje delovanja TO. V občini Metlika ni bilo nobene primopredaje med MSNZ in TO, saj v mojem primeru za to ni bilo potrebe. Orožje in strelivo je ostalo na prvotni lokaciji, kjer je bilo pozneje postavljeno tudi spominsko znamenje. Ostal sem na dolžnosti komandanta OŠTO Metlika. Ponovno je bila vzpostavljena linija poveljevanja v Teritorialni obrambi in sodelovanje na občinski ravni.

Kot pripadnik MSNZ sem za sodelovanje na tem področju prejel spominski znak MSNZ in bronasto medaljo MSNZ.

Moje mnenje o MSNZ danes ostaja v prepričanju, da je ta v zelo kritičnih in negotovih vojaško političnih razmerah za Slovenijo opravila pomembno zgodovinsko poslanstvo. Ob vseh zaslugah in dosežkih, ki pripadajo MSNZ, pa je za Dolenjsko pokrajino velika škoda, da v republiškem arhivu MSNZ ni na razpolago in vpogled kronološkega gradiva o udeležencih.

O razpoložljivih seznamih in organizacijskih shemah iz tega obdobja imajo odgovorni udeleženi različna mnenja. Logično bi bilo pričakovati, da bi bile te evidence urejene vsaj leta 1991. Zadnji sezname so bili izdelani leta 2005, pa tudi tokrat kažejo na razna odstopanja. Posledica tega je, da si na podlagi teh evidenc posamezni udeleženci ne morejo uveljavljati določenih pravic.«

VODENJE MSNZ DOLENJSKE

V začetnem obdobju ustanavljanja skupin oborožene strukture in tajnih skladišč je delo potekalo dogovorno med posamezniki, ki so vodilno vlogo zaupali pobudniku dejavnosti Radetu Klisariču. Sistem vodenja in poveljevanja je med pripadniki MSNZ nastajal spontano, brez posebnega oblikovanja hierarhične strukture in na več ravneh. Med pripadniki TO je obveljal ustaljen način poveljevanja, vendar brez hierarhične povezave med štabi TO. Med pripadniki milice in upravnih organov za

obrambo pa je obveljal ustaljen sistem vodenja. Postopno je oblikovana struktura z vodjo, namestniki, pomočniki in koordinatorji ter odredi in tajnimi skladišči orožja.

Avgusta 1990 je bila z imenovanjem načelnika NZ in načelnikov NZ po pokrajinah formirana tudi struktura vodenja NZ. S tem je bil v celotno strukturo prevzet sistem hierarhičnega vodenja NZ, vendar je v okviru strukture pripadnikov MSNZ Dolenjske vse do njene ukinitve obveljal sistem vodenja, ki je nastal od vsega začetka in je bil pripadnikom dobro znan ter ni krhal odnosov med TO, milico in upravnimi organi za obrambo.

Vodstvo MSNZ Dolenjske, ki je bilo oblikovano postopoma, je bilo:

- Načelnik MSNZ Dolenjske pokrajine: Rade Klisarič
- Namestnik načelnika: Borut Usenik
- Pomočniki načelnika: Franc Dominko, Rade Cotič, Albin Gutman, Aleš Kulovec
- Koordinatorja med milico in MSNZ: Borut Novak, Franci Povše
- Načelnik MSNZ Trebnje: Roman Šiško
- Načelnik MSNZ Črnomelj: Branko Kobetič
- Načelnik MSNZ Metlika: Anton Šuklje

Osnovni dokument vodenja MSNZ v Sloveniji je bila Direktiva narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture narodne zaščite (v nadaljevanju: direktiva). Izvod direktive, ki je bil objavljen v knjigi *Uporniki z razlogom, nima datuma*. Direktivo je podpisal načelnik NZ RS Anton Krkovič. V direktivi je navedeno, da »enote narodne zaščite štejejo cca 21000 mož, oboroženih v glavnem z lahkim polavtomatskim in avtomatskim orožjem ter z lahkimi PO sredstvi«. Navedena je tudi ocena sposobnosti delovanja enot narodne zaščite, in sicer: »Ocenjujemo, da so enote NZ sposobne resno ovirati delovanje zasedbenih sil, vendar ne morejo prevzeti iniciative ali preprečiti energičnih akcij večjih enot.« V knjigi *Uporniki z razlogom* je njen avtor Albin Mikulič navedel, da je bila direktiva sprejeta 7. septembra 1990 na sestanku na Pristavi pri Stični.

Za enote manevrske strukture Dolenjske so bile v direktivi določene le splošne naloge, ki so veljale za celotno NZ RS.

Septembra 1990 smo se v prostorih takratnega Sekretariata za obrambo občine Novo mesto sestali Albin Gutman, Borut Usenik in Borut Novak. Oblikovali smo odločitev za delovanje enot manevrske strukture Dolenjske in izdelali povelje za izvzem orožja iz skladišč, ki jih je varovala JLA. Andreja Kapušin je besedilo povelja neposredno vnašala v računalnik, kar nam je omogočalo tudi sprotne popravke. Zaradi varnostnih razlogov v povelju niso bile podrobno navedene enote in tudi izvodi povelja za enote niso bili izdelani, temveč so bile naloge pozneje posredovane ustno. Izvod izdelanih povelj z besedilom v elektronski obliki je bil predan Borutu Useniku, ki ga je shranil na postaji milice Novo mesto. Kaj se je s tem izvodom dokumenta pozneje zgodilo, ni znano. Po 4. oktobru 1990 se dokumentov ni predalo PŠTO Dolenjske, domnevno naj bi bil uničeni prve dni spopadov z JLA. Ohranjena pa je kopija povelja, ki ni datirana in nima evidenčne številke. Podpisnik povelja je bil Rade Klisarič. V povelju so navedeni vzroki in posledice delovanja sil za posredovanje na področju Dolenjske pokrajine. Ocenjene so možnosti delovanja sil NZ Dolenjske in navedena naloga NZ Dolenjske. Določene so splošne naloge in posebne naloge za Teritorialno obrambo in policijo.

V Poročilu o stanju bojne pripravljenosti v NZ Dolenjske pokrajine je v uvodu navedeno:

»V Dolenjski pokrajini je organizirana narodna zaščita iz obstoječih enot in štabov ter poveljstev TO in le v manjši meri iz prostovoljcev, ki imajo vojaški razpored tudi v enotah JLA. Tako je na ravni pokrajine organiziran PŠNZ, ki šteje 5 članov, in sicer: načelnik, namestnik in trije pomočniki ter 4 OŠNZ-ji, in sicer v Novem mestu, Trebnjem, Črnomlju in Metliki.

Od enot je organiziranih 5 borbenih skupin jakosti 30 do 50 pripadnikov, s katerimi direktno poveljuje PŠNZ ter v vsaki občini zaščitni, diverzantski in protidiverzantski vodi jakosti 25 do 30 ljudi, s katerimi PŠNZ poveljuje prek OŠNZ. PŠNZ direktno poveljuje tudi z 52. brigado NZ, ki šteje okoli 500 ljudi. Tako je v narodni zaščiti Dolenjske pokrajine vključenih približno 1100 pripadnikov.«¹

Poročilo ni datirano in nima stopnje zaupnosti. V imenu pokrajinskega štaba NZ Dolenjske je podpisan Rade Klisarič.

---

¹ PŠNZ – pokrajinski štab narodne zaščite, OŠNZ – občinski štab narodne zaščite

UMESTITEV MSNZ V NZ IN TO

Pripadnikom MSNZ uradno ni bila odrejena obveznost služenja v NZ, ki bi jim zagotavljala pravno varnost in pomoč v primeru poškodbe pri opravljanju nalog MSNZ. Tudi nikakršnih finančnih nadomestil niso prejeli. Tudi vsi njeni pripadniki niso dobili odredb o razporeditvi v NZ. To je bistvenega pomena, saj so bili vsi, ki so bili zaposleni v milici ali TO, v drugačnem položaju kot občani, ki so bili zaposleni v civilnih podjetjih in ustanovah.

Pripadniki MSNZ smo imeli le ustno zagotovilo, ki se je po hierarhiji od vrha navzdol širilo od posameznika do posameznika, da ravnamo v korist Slovenije, države, ki je šele nastajala. Vsi smo se zavedali tega, da taka zagotovila ne pomenijo veliko. Tudi zato je bilo med pripadniki MSNZ veliko vprašanj, vendar si nanje nismo znali odgovoriti. Vprašanja so vedno obvisela v zraku, odgovori pa so bili bolj ali manj v smislu Počakajte, bo urejeno. In smo čakali. Celotno breme tveganj je tako bremenilo samo pripadnike MSNZ. Od junija 1990 dalje smo vsak dan znova pričakovali odločitev o umeščenosti MSNZ v obrambni sistem.

Pred dopustom 1990 sem bil na razgovoru pri Miranu Bogataju, ki je bil do maja 1990 namestnik republiškega sekretarja za obrambo, po volitvah pa je opravljal drugo dolžnost v Republiškem sekretariatu za ljudsko obrambo. Omenil sem mu, da imamo veliko pomislekov o stanju takratne oborožene strukture. Obljubil je, da bo to urejeno. Ko je bila avgusta 1990 odločitev politike sprejeta, je bila drugačna, kot smo pričakovali. Celotna oborožena struktura je bila umeščena v NZ RS. Uradno ni bila poimenovana MSNZ, temveč samo narodna zaščita. Tako smo pripadniki TO in milice ter občani postali tudi pripadniki NZ. Izdane odločbe o načelnikih NZ pa so formalnopravno pomenile umestitev v NZ. Določila odločbe o imenovanju načelnika NZ Slovenije so načelniku dala pooblastila za opravljanje organizacijskih pogojev za delovanje v morebitnih izrednih razmerah skladno z določili Zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti in na podlagi pravilnika o organiziranju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o oznakah in oborožitvi narodne zaščite.

Osebnostno smo bili vsi pripadniki MSNZ, ki smo sprejeli tudi vsa tveganja, prepričani, da legitimno in tudi zakonito gradimo prvine novih, sicer skromnih, slovenskih oboroženih sil, da so to začetki oboroženih sil samostojne države Republike Slovenije. Odločitev o umestitvi v NZ nas ni razveselila, smo pa jo sprejeli, kot vojak

sprejme odločitev nadrejenih. Delovali smo v okvirjih, ki so nam bili določeni. Brez negotovanja in nasprotovanj.

Osemindvajsetega septembra 1990 je Skupščina Republike Slovenije sprejela ustavne amandmaje k ustavi Republike Slovenije. V amandmaju XCVII je bilo v drugi točki določeno, da Republika Slovenija ureja Teritorialno obrambo; v tretji točki je bilo določeno, da Predsedstvo Republike Slovenije imenuje in razrešuje komandanta Teritorialne obrambe Slovenije.

Predsedstvo RS je 28. septembra 1990 imenovalo za vršilca dolžnosti (v. d.) načelnika TO Slovenije in hkrati v. d. komandanta TO Slovenije majorja Janeza Slaparja. Četrtega oktobra 1990 so bili imenovani v. d. komandanti TO pokrajin. Za v. d. komandanta TO Dolenjske pokrajine je bil imenovan Albin Gutman.

V časopisu Delo je bilo 5. oktobra 1990 objavljeno: »Igor Bavčar je sporočil, da je načelnik narodne zaščite Anton Krkovič včeraj Janezu Slaparju, v. d. načelnika TO Slovenije, izročil poveljstvo nad manevrsko strukturo narodne zaščite. S sprejemom amandmajev in ustavnega zakona se je zdaj ta del narodne zaščite razformiral oziroma prešel v sestavo TO.« Teritorialna obramba je postala oborožena sila Republike Slovenije.

Umestitev MSNZ v Teritorialno obrambo Slovenije ni z ničemer zmanjšala pomena MSNZ in vloge posameznikov v procesu nastajanja in oblikovanja MSNZ v obdobju priprav na osamosvojitve RS. Pojasnjuje pa, kako težko je bilo obdobje, v katerem se je moral vsak sam odločiti, ne glede na osebno ali poklicno odgovornost, ne glede na položaj v hierarhiji obrambnega sistema in ne glede na tveganja in nevarnosti, s katerimi so bile odločitve posameznikov povezane. Prevladale so državotvorne in racionalne rešitve, v katerih so bile ambicije posameznikov drugotnega pomena.

Janez Janša je v knjigi Premiki v poglavju z naslovom Teritorialna obramba prerašča v realno oboroženo silo slovenskega naroda zapisal: »V resnici je bil sprejem ustavnih dopolnil o TO v pravnem smislu velik korak naprej v pridobivanju suverenosti na obrambnem področju.«

Odločitev za TO, ki si je zaupanje spet priborila, je bila ključna rešitev. Večkrat sem že poudaril, da tudi vizionarska. Danes vsi vemo, da je sprejem ustavnega amandmaja, v katerem je določeno, da Republika Slovenija ureja Teritorialno obrambo in da Predsedstvo Republike Slovenije imenuje in razrešuje komandanta

Teritorialne obrambe Slovenije, postavil pravne temelje, ki so omogočili zakonitost priprav TO Slovenije na spopade z JLA leta 1991 in ubranitev samostojnosti Slovenije. Poleg tega nastajajoči državi Sloveniji ni bilo mogoče očitati ustvarjanje protizakonitih vojaških formacij, kar je bilo pomembno v procesu mirovnega posredovanja Evropske skupnosti.

NEKATERE ZNAČILNOSTI MSNZ

MSNZ je nastala v družbenih skupinah državljanov, ki so v nasprotovanju JLA videle legitimno prizadevanje za samostojno državo Slovenijo. Nedvomno je bilo domoljubje eden glavnih razlogov vključevanja v MSNZ. Čeprav posamezniki danes menijo, da je domoljubje preživeta vrednota, je bila leta 1990 ena bistvenih prvin nastanka MSNZ.

MSNZ je bila organizacijsko strukturirana na ravni takratnih pokrajin, ki so bile vojaške organizacijske oblike TO. Bila je oborožena struktura, s katero je razpolagalo politično vodstvo RS leta 1990.

Janez Janša je v Premikih zapisal: »Iz spontanega odpora proti nezakonitemu pobiranju orožja TO, ki ga je potem s svojih sklepom »pokrilo« predsedstvo Republike Slovenije in se s tem uveljavilo kot dejanski poveljnik oboroženih sil, je zrasla ena najbolj organiziranih in najbolj konspirativnih akcij, kar jih je bilo izpeljanih na ozemlju Slovenije v novejši dobi. To je bila akcija »Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ)«.

Manevrska struktura narodne zaščite ali »akcija MSNZ« je bila prehodnega značaja. V zakonu o obrambi ni bila določena kot posebna oblika narodne zaščite, in ne kot oborožena sila. Akcija MSNZ je bila legitimno povezovanje posameznikov, ki so v odvzemu orožja TO prepoznali nezakonito delovanje JLA in resno grožnjo avtonomnosti TO v občinah. Povezovanje znotraj občin je kmalu preraslo v združevanje po vsej Sloveniji. Začelo se je med ljudmi, ki so se med seboj poznali in ki so službovali v istem okolju. Pripadniki MSNZ so bili poklicno zaposleni v TO SRS, milici, državnih organih, pripadniki rezervnih sestavov TO, JLA in milice in drugi občani dolenjskih občin.

Nastanek in razvoj MSNZ na Dolenjskem časovno lahko razdelimo v dve obdobji: prvo obdobje spontanega združevanja posameznikov od sredine meseca maja do konca avgusta 1990, ko je bila MSNZ umeščena v NZ RS pod enotnim vodstvom, in drugo obdobje, od uradnega imenovanja načelnikov MSNZ v pokrajini in občinah, ki je bilo po Sloveniji časovno različno, do 4. oktobra 1990, ko je bila MSNZ ukinjena. Proces umestitve MSNZ, ki je delovala z vednostjo političnega vodstva RS, v obrambni sistem je potekal vse od sredine maja do konca avgusta, ko je bila MSNZ umeščena v NZ.

Oborožena struktura je temeljila na enotnosti MSNZ ne glede na politično opredelitev posameznikov ali njihovega službovanja v podjetjih ali takratnih državnih ustanovah. Organizacijska struktura MSNZ na Dolenjskem je bila enotne sestave in ni bila razdeljena na vojaški, miličniški in civilni del. Delitev, poimenovana »zelená in morda veja MSNZ« na Dolenjskem ni bila nikoli uveljavljena. Na Dolenjskem je bila ena sama veja: MSNZ. Vsi pripadniki TO in milice niso bili tudi pripadniki MSNZ, niti se MSNZ niso priključili vsi hkrati. Nekateri so bili zraven od vsega začetka, drugi šele neposredno pred ukinitvijo.

MSNZ ni bila miličniška struktura, ni bila v sestavu TO, ni imela značilnosti političnega in društvenega združevanja. Bila je neodvisna oborožena struktura, ki je nastala kot pobuda civilne družbe. Utemeljilo jo je domoljubje in združevala jo je želja Slovencev živeti v samostojni državi Sloveniji. V začetnem obdobju od maja do avgusta 1990 je z vednostjo državnih organov RS zagotovila oboroženo strukturo prostovoljcev za zavarovanje procesov osamosvajanja. Avgusta 1990 je postala sestavina NZ s posebnim neuradnim poimenovanjem MSNZ. Bila je, kot je v Premikih zapisal Janez Janša, »rešitev za vmesni čas«. To je najverodostojnejši, pa tudi najboljši opis MSNZ. Ukinjena je bila oktobra 1990.

MSNZ in TO med seboj na institucionalni ravni nista bili povezani, čeprav sta delovali z istimi cilji. Bili sta povsem različni oboroženi strukturi in v med seboj ločenem sistemu vodenja. Institucionalno MSNZ ni imela vpliva na TO. Sistemsko to ni bilo mogoče, saj ni bila v organizacijski strukturi TO in je do konca avgusta 1990 delovala povsem samostojno s privolitvijo takratnega političnega vodstva Republike Slovenije. Poleg tega je manevrska struktura delovala tajno, teritorialna obramba pa javno in prepoznavno. Avgusta 1990 je MSNZ, oziroma oborožena struktura, ki je nastala izven oboroženih sil v Sloveniji, postala sestavina NZ. Narodna zaščita je bila samostojna, vodili so jo poslovodni organi. Pod poveljstvo

TO je bila NZ dodeljena le v posameznih primerih skladno z zakonom o obrambi in zaščiti. Seveda so na stanje v TO in milici imeli vpliv posamezni pripadniki MSNZ, ki so bili zaposleni v Teritorialni obrambi in milici ter v upravnih organih za obrambo in so imeli pravico odločanja skladno z veljavnimi zakoni. Na individualni ravni je bil vpliv odvisen od položaja posameznikov in njihovega sodelovanja v MSNZ. Ta vpliv je bil lahko zelo izrazit ali skoraj neopazen.

Delovanje MSNZ je bilo tajno, javnosti neznano in tudi zato danes malo poznano. To pa ni bila tajna organizacija, ki bi delovala zunaj veljavnih zakonov, delovala je z vednostjo takratnega političnega vodstva Republike Slovenije. MSNZ je delovala v ozkem krogu posameznikov, ki so se med seboj poznali in so delovali na obrambnem ali varnostnem področju. Zlasti v prvih mesecih je bilo delovanje v MSNZ izjemno tvegano in ga danes povsem nepristransko težko ocenimo.

Tajnost združevanja je ustvarila omejitve: povezovanje v oboroženo strukturo je potekalo predvsem med znanci, prijatelji, sodelavci; orožje je bilo hranjeno v tajnih in začasnih depojih orožja pri občanih, ne v javnih objektih; tveganje, da bo akcija odkrita in onemogočena, je bilo nenehno prisotno in je vplivalo tudi na medsebojno zaupanje; posamezniki so o delovanju v MSNZ vedeli le toliko, kolikor je bilo treba za izvajanje nalog, ki so jih sprejeli; povečale so se odsotnosti od doma, saj praviloma ožji sorodniki niso bili seznanjeni z MSNZ; usposabljanje enot za skupno delovanje in preverjanje njihove usposobljenosti sistematično ni bilo mogoče izvajati; za medsebojno varovanje je bil izdelan načrt dejavnosti, ki se je uporabil ob zaznani nevarnosti oziroma grožnji; značilno je bilo tudi nezaupanje do vseh, ki so sodelovanje v MSNZ zavrnil. Delovanje MSNZ, zlasti hramba orožja MSNZ do avgusta 1990, ni bilo institucionalno, temveč je bilo v rokah občanov. To je bila pomembna značilnost, saj so bili pripadniki MSNZ individualno odgovorni za svoje početje. Če bi JLA posredovala, bi bili brez kakršne koli pravne zaščite. Za JLA so bili pripadniki MSNZ »nasprotniki«, ki so rušili državo in delovali izven takratnega pravnega sistema SFRJ. Domneva, da JLA za MSNZ ni vedela, temelji na oceni, da bi JLA posredovala, če bi vedela za obseg strukture in pripadnike MSNZ. Druga domneva, morda verjetnejša, je, da so čakali na pravi trenutek, ki so ga zamudili. MSNZ je bila ukinjena, proti TO pa ni bilo mogoče več ukrepati, saj je s sprejetjem ustavnega amandmaja št. XCVII Teritorialna obramba Slovenije postala oborožena sila nastajajoče države.

Nedvomno je MSNZ vredno proučevati, saj je bila to edinstvena oborožena struktura z jasnimi cilji in nalogami. Zaradi nepoznavanja njene vloge v procesu osamosvajanja in njene ukinitve že oktobra 1990, tajnega načina delovanja in izjemno uspešnega delovanja TO v procesu osamosvojitve je njena vloga širši javnosti več ali manj neznana. Vsekakor pa je bila pomembna in odločujoča za vzbuditev zavesti o potrebnosti oboroženih sil in dejanska oborožena struktura v obdobju od maja do oktobra 1990.

Po letu 1991 o MSNZ ni bilo posebnih strokovnih razprav. V javnosti MSNZ ni veljala za samostojno obrambno strukturo in tudi njena vloga v osamosvojitvenih procesih javnosti ni bila poznana. Prvi zapisi o MSNZ so objavljeni v knjigi Janeza Janše z naslovom Premiki. V naslednjih letih je bila MSNZ omenjana le v zapisih v sklopu opisovanj prizadevanj Slovenije za samostojno državo, ki najpogosteje navajajo podatke iz Premikov.

Leta 2005 je izdana knjiga avtorja Albina Mikuliča z naslovom Uporniki z razlogom, v kateri je opisan razvoj MSNZ v Sloveniji in v enem od poglavij opisuje MSNZ Dolenjske. Vsebina je opisne narave, objavljeni so bili tudi sezname pripadnikov MSNZ, ki so prejeli priznanje, znak MSNZ.

Leta 2011 je bil izveden posvet o MSNZ in izdan zbornik prispevkov in razprav. Prispevki kažejo na različno pojmovanje MSNZ.

V spomin na MSNZ so bile na posamezne stavbe, v katerih so bili depoji orožja ali je v njih delovalo vodstvo MSNZ, postavljene spominske plošče.

Kako danes pripadniki MSNZ ocenjujemo MSNZ tistega časa, je odvisno od osebnih prepričanj posameznika in zavedanja, da MSNZ ni začela nastajati kot oborožena struktura države, torej s predpisi odrejena organizirana oborožena sila oziroma kot obveznost posameznikov do države, temveč prostovoljno, zaradi osebnih prepričanj in odločitev posameznikov, ki so se zavedali, da potrebujemo oborožene sile, če se želimo osamosvojiti. In to takrat, ko se politika še ni mogla odločiti, kakšne in če sploh katere oborožene sile potrebuje nastajajoča država Slovenija. MSNZ je bila pomembna sestavina procesa osamosvajanja Slovenije. Ali bo njeno delovanje nepristransko in ustrezno ovrednoteno ali ne, ni odvisno od takratnih pripadnikov MSNZ, temveč od družbe in države, v kateri živimo.

TAJNE DEJAVNOSTI POSAMEZNIKOV, VZPOSTAVITEV ODREDOV DOMOLJUBOV IN ORGANIZIRANJE MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE (MSNZ) NA DOLENJSKEM TER PRIDOBIVANJE OROŽJA ZA ENOTE

Čas priprav na prve večstrankarske demokratične volitve, sprememba oblasti in nastop nove demokratično izvoljene vlade niso vznemirili okolice in pri ljudeh niso vzbudili takih odzivov, kot jih je vznemirila prikrita namera Jugoslovanske ljudske armade (JLA) razorožiti Teritorialno obrambo (TO). Med ljudmi je bil prisoten močan občutek ogroženosti in velika potreba po samoobrambnih ukrepih.

Takratni varnostni organ Pokrajinskega štaba TO Dolenjske Rade Klisarič je takoj ob izdaji ukaza zveznega sekretariata o odvzemu orožja slovenski Teritorialni obrambi pravilno ocenil namere JLA po razoroževanju te strukture. Po njegovem pripovedovanju se je o tem pogovoril s svojim sodelavcem Borutom Usenikom. Skupaj sta se odločila, da je treba preveriti možnosti, da se namera JLA prepreči ali izigra. Klisarič je o svojih ugotovitvah obvestil tudi Boruta Novaka. Spraševal ga je, ali je o postopkih JLA morda seznanjena milica, in ga nagovarjal, da bi se JLA organizirano uprli, ker bo očitno srbska politika s pomočjo JLA razorožila slovensko Teritorialno obrambo in nato preprečila napovedane demokratične spremembe v Republiki Sloveniji. Novak se je posvetoval z menoj, ker sva bila sodelavca in prijatelja. Zanimalo ga je, ali poznam Klisariča in kakšen se mi zdi, da morda to, o čemer je govoril, ne bi bila provokacija. Klisariča sem poznal iz časov, ko sem še služboval v Metliki. Z Novakom sva se na podlagi najinega poznavanja razmer skupaj odločila, da mu verjameva. Njegovo pobudo sva ocenila kot iskanje opore za njegovo zamisel oziroma kot prošnjo za najino neuradno zaščito, ker sva bila oba pripadnika milice. To se je dogajalo, ko po uradni poti poveljevanja v milici v tej smeri ni bilo še nobene naloge. Domneva Klisariča se je potrdila z izdajo ukaza poveljnika TO Ivana Hočevarja o hranjenju oborožitve in streliva Teritorialne obrambe v skladiščih Jugoslovanske ljudske armade 15. maja 1990.

Najina takratna odločitev je pomenila začetek številnih raznovrstnih dejavnosti. Skupaj s Klisaričem in Usenikom smo začeli organizirati oboroženi odpor na Dolenjskem. Začele so se izredno obsežne tajne priprave, najprej v civilnem delu, mimo službenih obvez v milici in Teritorialni obrambi, nato pa jeseni 1990 tudi znotraj enot teh dveh struktur. Dejavnosti smo izvajali vse do leta 1991, ko smo vodili različne enote pri obrambi domovine ob napadu Jugoslovanske ljudske armade na Slovenijo. Postali smo prvo nerazdružljivo jedro iskanja zamisli, vključevanja posameznih domoljubov in vzpostavljanja enot za odpor. Pripravljali smo se na izvedbo dejavnosti za zagotovitev orožja in priprav milice in Teritorialne obrambe na Dolenjskem ter v Beli krajini za organiziranje vojaškega varovanja demokratičnih sprememb v Sloveniji in osamosvojitve države.

Najprej smo skupaj organizirali »tajne odrede«, kot smo jih imenovali. V prvi fazi smo se oprli na lovce kot edino zakonito »civilno« oboroženo strukturo. Opravili smo sestanke z zaupniki in jim predstavili naše videnje ogroženosti Slovenije. Pridobili smo sezname članov lovskih družin, določili način mobilizacije in zbirna mesta posameznega odreda. Načrtovali smo uporabo teh odredov za obrambne dejavnosti pred morebitnim napadom srbskih organiziranih skupin, na primer med mitingi leta 1989 oziroma napadi Jugoslovanske ljudske armade. Načrtovali smo tudi odvzem orožja iz skladišč armade v Češči vasi in Vražjem kamnu pri Črnomlju.

Načrtno smo zbirali informacij o tem, kje na našem območju so skladišča orožja Teritorialne obrambe, in sicer da bi jih zavarovali in preprečili, da bi Jugoslovanska ljudska armade orožje odvzela. Orožje Teritorialne obrambe je bilo na Dolenjskem žal večinoma shranjeno prav v skladiščih armade, razen v primeru Občinskega štaba Teritorialne obrambe Metlika (OŠTO Metlika). OŠTO Metlika je po prejemu ukaza to orožje oddal, tako da ga je Jugoslovanska ljudska armada skladiščila v svojem skladišču na Vražjem kamnu. Del orožja Narodne zaščite se je skladiščil tudi na postajah milice in v nekaterih podjetjih. Šlo je predvsem za starejše pehotno orožje, kot so ročni protioklopni minometi (RB), kakšen puškomitraljez M-53, M-48, MP-40 in pištole Beretta 9 mm, kratke.

Začeli smo organizirati tudi prve enote, namenjene odvzemu orožja iz skladišč armade, in določili posamezne vodje teh enot. Z vodji enot smo se pogovorili o našem načrtu. Za prevoze smo predvideli obrtnike, ki so imeli tovorna vozila.

Novoizvoljeni slovenski večstrankarski parlament je junija 1990 sprejel Deklaracijo o suverenosti države Republike Slovenije. Občutek ogroženosti slovenskih domov je premagal ves strah. Pomislekov o morebitni nezakonitosti našega dela v prvi fazi sploh ni bilo. Z velikim zagonom je četverica iz dneva v dan širila krog sodelavcev in izvajala dejavnosti tajnih priprav oboroženega odpora. Z Novakom sva na svojo stran pridobila nekaj sodelavcev s postaje in oddelkov milice, ki sva jim popolnoma zaupala. Struktura zaposlenih v enotah milice je bila narodnostno mešana. Poudariti moram, da življenje v skupni državi ni vzbujalo potrebe po ločevanju posameznikov glede na narodnost. Predvsem mlajši pripadniki milice nismo razločevali med Hrvati, Srbi in Črnogorci, saj so bili za nas vsi »južnjaki«. V naših glavah so bili zato vsi morebitna grožnja našim dejavnostim. Zelo pomembna je okoliščina, da se takrat v milici še niso začele priprave na proces prilagajanja zaradi sprememb političnega sistema, ki ga je s prevzemom oblasti napovedovala nova koalicijska vlada. Kadrovsko na območju UNZ Novo mesto ni bilo še nobene spremembe. K nekaterim vodilnim nisva upala pristopiti, predvsem zaradi spoštovanja hierarhije, spet drugim nisva zaupala, sama pa sva takrat zasedala popolnoma nepomembni delovni mesti v milici. Enako sta ravnala Klisarič in Usenik, ki sta med sodelavci v TO pridobila samo peščico somišljenikov, ki sta jim zaupala. Med temi ni bilo nikogar iz takratnega uradnega vodstva enot TO. Vse priprave so začeli posamezniki, ki v sistemu niso zasedali vplivnih položajev, to pa je zahtevalo naše prikrito delovanje. To tudi pojasnjuje, zakaj te dejavnosti vse do danes niso dobile ustrezne pozornosti in zakaj je javnost o njih zelo površno seznanjena.

Uradne informacije ali povelja za priprave na obrambo domovine in demokratičnih procesov po liniji poveljevanja milice, katere pripadnik sem bil, ni bilo. Naše delovanje takrat je predstavljalo nezakonito pripravo nelegalnih uporniških paravojaških struktur. Z Novakom sva si neuradno razdelila nalogo pridobivanja posameznih miličnikov na svojo stran. Novak je ciljno pridobil miličnike – vodje varnostnega okoliša, sam pa sem se osredotočil na miličnike, ki so bili pripadniki Posebne enote milice (PEM), ki je bila enota na sklic in v kateri sem imel položaj namestnika poveljnika. Zaradi dvomov o njihovi podpori našemu delu sva se namenoma izogibala posameznikom, ki so zasedali vodstvena mesta v milici. Krog pridobljenih somišljenikov in zaupnikov se je širil, s tem sta se večala tudi naša samozavest in vnema, kopicile so se tudi naše dejavnosti. Ker so konec poletja 1990 neprespane noči začele puščati sled na zbranosti v službi, ogroženost pa je zaradi

kopice dejavnosti postajala verjetnejša, sva začutila potrebo, da si pri nekom od nadrejenih skušava zagotoviti alibi za tako stanje. Skupaj sva se odločila, da o naših dejavnostih delno seznaniva Boruta Likarja, ki je bil načelnik inšpektorata milice UNZ Novo mesto. Najine navedbe je preveril tudi pri Vinku Bezniku. Veselilo naju je, da je brez posebnega nagovarjanja in prepričevanja privolil tudi v kritje najine občasne odsotnosti iz službe.

ORGANIZIRANJE ODREDOV, ANALIZA MOREBITNIH VIROV OROŽJA IN PRIPRAVA NAČRTA MOBILIZACIJE

Kot rečeno, je bila najbolj uresničljiva možnost za pridobitev usposobljenih soborcev v nekaterih sodelavcih, s katerimi sva si bila z Novakom blizu, in v pripadnikih enote PEM. Pripadniki enote PEM so bili najbolj izurjeni in kondicijsko dobro pripravljene. Z Novakom sva z osebnim pristopom nagovorila k sodelovanju nekaj miličnikov in pripravila načrt mobilizacije. Tako sva za sodelovanje pridobila Marjana Gašperina, Janeza Ogulina, Janeza Bukovca, Igorja Finka, Miho Mirtiča, Edvarda Doljaka, Edvarda Fištra in Borisa Murna, vod PEM (10 miličnikov) pa je že bil pod mojim poveljstvom. Zaradi bližine kasarne in vojaškega skladišča orožja v Češči vasi smo za zbirno mesto določili letališče v Prečni. Tudi Klisarič in Usenik sta med zaupnimi sodelavci v Teritorialni obrambi pridobila posameznike, ki so želeli sodelovati. Skupaj smo organizirali enoto, ki bi bila po naši oceni sposobna opraviti tudi nasilen odvzem orožja iz vojaških skladišč. Klisarič, Usenik, Novak in Povše smo s pomočjo znancev vključili tudi člane lovskih družin in z njihovo pomočjo pripravljali sezname zavednih Slovencev, z načrtom vpoklica na zbirnem mestu Prečna. Vključili smo posameznike iz lovskih družin Šentjernej, Gaberje, Novo mesto, Dolenjske Toplice in Padež. Orožje lovcev je bilo v prvih korakih edini mogoči vir orožja za miličnike, pripadnike TO in druge somišljenike. Upoštevali smo tudi okoliščino, da ima posamezen lovec več kosov orožja, in preštevali morebitno količino tako razpoložljivega orožja, ki bi ga dodelili vključenim domoljubom, miličnikom in pripadnikom TO. V pripravah smo šli zelo daleč, saj so naši zaupniki priporočili svojim lovskim tovarišem, naj si pridobijo nabavno dovoljenje in priskrbijo dodatno količino streliva. Pri vodji Upravnega organa za notranje zadeve Marjanu Rističu in referentki Marini Terček smo osebno posredovali s priporočili za izdajo nabavnih dovoljenj čez omejitve iz usmeritev

republiškega sekretariata, ki je v svojem navodilu dovoljevalo izdajo nabavnega dovoljenja samo za 50 nabojev na posamezno lovsko orožje letno.

Najpomembnejšo nalogo v obeh inštitucijah so takrat opravljali skladiščniki. Na postaji milice Novo mesto je bil to Boris Muren, na PŠTO pa najverjetneje Franc Dominko in Rade Cotič. Z Novakom se nama je z Murnom na zaupanje uspelo dogovoriti za nelegalen odvzem nekaj avtomatskih pušk, ki smo jih razdelili izbranim sodelavcem, da so jih hranili na svojih domovih. Zagotavljal nam je tudi informacije o vsakem vstopu v skladišča. Sodelavce v milici in TO smo potrebovali predvsem za vodenje odredov, ki smo jih želeli sestaviti iz znancev domoljubov, zlasti lovcev. Pozneje so ti najini sodelavci imeli veliko vlogo pri varovanju tajnih depojev orožja. Janez Bukovec se je na primer dogovoril za predajo orožja Civilne zaščite na železniški postaji v Novem mestu, opravljali pa so tudi naloge pomoči pri varovanju tajnih in nezakonitih prevozov orožja na skrite depoje na različnih krajih.

V prvi fazi smo z organizacijo zagotovili in na sezname umestili samo posameznike. Predvidevali smo, da bi po potrebi lahko vključili prek 300 oboroženih ljudi. Število in naša organiziranost bi seveda zadostovala samo za partizansko obliko upora. Taka enota bi s koncentracijo in hitro akcijo na silo lahko odvzela orožje iz vojaških skladišč ali opravila katero drugo nalogo taktične ravni. Po zdaj znanih in dostopnih informacijah smo na Dolenjskem samo mi junija 1990 organizirali odpor ljudi in ga do konca julija 1990 pripravili v obliki odredov. Spontano nam je uspelo združiti del potenciala iz vrst milice in TO, kar se je pokazalo za zelo primeren model. To je bila edinstvena rešitev, ki se je po našem vzoru pozneje uporabila tudi pri organiziranju vojaške komponente zavarovanja demokratičnih procesov v drugih delih države.

Prelomnica pri pripravah je nastala v trenutku, ko smo zaradi števila udeležencev začeli razmišljati o varnostni komponenti organiziranega odpora. Obstajala je resnična možnost, da se kateremu od vključenih posameznikov zareče ali da informacija o naših dejavnostih kako drugače pride do uradnih organov republiške ali zvezne oblasti. Ocenili smo, da lahko nas in naše dejavnosti ogrozita Vojaška kontraobveščevalna služba – KOS in Služba državne varnosti – SDV. Pomembna je bila tudi ocena, da bi v primeru samoorganiziranja enot na drugih območjih pri posameznih dejavnostih lahko prišlo celo do prekrivanja, saj nismo imeli organiziranega sistema za zagotavljanje usklajenega delovanja morebitnih

zametkov odpora v drugih delih oziroma na celotnem ozemlju Slovenije. Rade Klisarič je predlagal, da bi o naših dejavnostih obvestil Antona Krkoviča, ki je imel po njegovem vedenju dostop do takratnega sekretarja za obrambo Janeza Janše. Klisarič je nato Krkoviča o naših dejavnostih tudi obvestil. Podal je tudi pobudo, da bi po uradni liniji poveljevanja v TO in milici z vpoklici, odločbo ali kakšno drugo obliko pokrili vse naše do tedaj že izvedene dejavnosti, zagotovili usklajevanje priprav in načrtovanje skupnega morebitnega delovanja na območju celotne Slovenije.

Naše delovanje in organiziranje odredov, kot sem jih opisal, potrjujejo tudi navedbe v organizacijski shemi MSNZ, ki so jo Bavčar, Janša, Krkovič in Beznik pripravili in sprejeli na sestanku v prostorih Komunale v Kočevju ob pripravi koncepta organiziranja na republiški ravni. Klisarič je načrtovalcem organiziranja oboroženih struktur odpora in zaščite demokratičnih procesov v Sloveniji predstavil našo organiziranost. V shemi je ravno zaradi tega navedena zanimiva izjema, ki enote MSNZ na Dolenjskem imenuje odredi (Gaberje, Težka Voda, Šentjernej ...). Imenovani so kraji, v katerih ni bilo nikoli sedežev enot TO ali PEM. Pri organiziranju milice pa je naveden samo priimek Oklešččen, ki je takrat zasedal položaj poveljnika PEM, kljub temu da Oklešččen o teh dejavnostih, vse dokler ga Kolenc ni uradno obvestil (to bom opisal pozneje), ni vedel ničesar. Takrat sem dejavnosti kot njegov namestnik brez njegovega vedenja vodil sam. Preostale pokrajine Slovenije imajo v shemi navedene enote TO in enote PEM, in sicer po kraju njihovega sedeža. To dejstvo je dokaz, da je imela dolenjska četverica s svojimi vključenimi zaupniki takrat že vse pripravljeno za vodenje oboroženega upora proti grožnjam JLA in srbskih politikov. Ob pripravi osnutka organiziranosti MSNZ se je za organizacijsko shemo za Dolenjsko pokrajino tako izvedel le popis stanja, medtem ko se je za preostale pokrajine Slovenije pripravila idejna zasnova organizacije upora, poimenovana MSNZ.

Prepričan sem, da smo na Dolenjskem s svojo dejavnostjo zasnovali način vključitve miličnikov in pripadnikov TO, ki se je potem uveljavil v celi Sloveniji. Posebnost našega pristopa je bila predvsem v vključitvi domoljubov članov lovskih družin, ki so imeli orožje.

Organizatorji oboroženih odredov smo bili pripadniki državnih organov (milice in TO), ki bi morali po zaobljubi in zakonu take dejavnosti preiskovati in preganjati. Zakon, ki bi ga morali izvajati, je predvideval najmanj 15 let zapora za naše dejavnosti.

Pomembno je izpostaviti, da se je pod vodstvom četverice in ob sodelovanju peščice dolenjskih domoljubov, mimo uradnih struktur države, začel organizirano vzpostavljati zametek oboroženega odpora kar dva meseca pred začetkom prvih dejavnosti milice znotraj PEM in VEM. Prav tako so bile šele pozneje izpeljane dejavnosti po liniji poveljevanja TO za pripravo na osamosvojitve Slovenije, ki je sledila skladno z dogovorom med sekretarjema za obrambo in notranje zadeve septembra 1990 in se je v prvem obdobju delovanja poimenovala MSNZ.

Ko smo izvedeli, da se je pristopilo k iskanju zakonite rešitve znotraj Narodne zaščite, in ko smo pozneje celo prejeli spisane odločbe o imenovanju na funkcije načelnika Narodne zaščite za Dolenjsko pokrajino – Klisarič, namestnika načelnika – Usenik in pomočnika načelnika – Novak in Povše (14. 9. 1990), se nam je povečala samozavest, saj smo pridobili prvo uradno potrditev našega nezakonitega delovanja. Hkrati z našimi imenovanji v Narodno zaščito smo dobili tudi zaupno informacijo o poteku priprav in vzpostavljanju enot Narodne zaščite v preostalih pokrajinah Slovenije, ob sodelovanju izbranih posameznih pripadnikov milice in TO, ki so jih snovalci postavili na Pristavi nad Stično. Določeni so bili tudi usklajevalci za sodelovanje v obrambnih pripravah. Jože Kolenc je v vlogi usklajevalca prišel k poveljniku enote PEM Borisu Okleščnu, da bi vzpostavili sodelovanje med pripadniki PEM in TO tudi na Dolenjskem. Klisarič ga je s ponosom obvestil, da je pri nas vse že vzpostavljeno in v polnem delovanju, ker je četverica to opravila na lastno pest, brez vednosti ljudi, ki so vodili te strukture.

Vsi štirje smo takrat verjeli, da nas bodo državni organi Slovenije, ki sta jih vodila sekretarja Janša in Bavčar, kljub nezakonitosti naših dejavnosti zaščitili. Nerešena pa je ostala zaščita oseb, pri katerih smo imeli nezakonite depoje orožja. Njihov položaj je resno ogrožala takratna republiška in zvezna oblast, saj je veljavna zakonodaja takšna dejanja strogo kaznovala.

Glede na vse opisano in po mojem vedenju na Dolenjskem ni bilo nikakršnih dejavnosti formalnih enot TO in milice v MSNZ, vse do odločitve o pripojitvi MSNZ TO Republike Slovenije 3. oktobra 1990. Dejavnosti četverice so prehitevale organizacijske pristope po preostalih pokrajinah, v katere je bilo zato prednostno usmerjeno težišče delovanja in priprav. V predstavljanje našega modela drugim se je dejavno vključil tudi Rade Klisarič. Ob nastajanju poznejših zapisov o teh dogodkih in celo ob podeljevanju odlikovanj za organizatorje MSNZ je žal nastalo veliko izkrivljenih opisov. Različni zgodovinski zapisi tudi za Dolenjsko

pripisujejo dejavnosti posameznikom, ki so tedaj zasedali položaje v milici in TO, kot je bilo to v drugih pokrajinah Slovenije. Ti posamezniki na položajih nikoli niso izvajali dejavnosti pri organiziranju MSNZ na Dolenjskem in jim ni bilo treba opravljati nalog organizatorjev MSNZ, ker so bile vse organizacijske dejavnosti takrat že izvedene, in sicer zaradi prizadevanj dolenjske četverice in pridruženih posameznikov.

Kljub temu da so republiški sekretarji organizirali oborožene strukture, smo pripadniki MSNZ in novoimenovani člani¹ Narodne zaščite še vedno čutili nevarnost in grožnje državnih organov Jugoslavije. Ti so imeli na tem območju zaradi skupne države še vedno pristojnost ukrepati. Sprememb zakonodaje, ki bi naše početje dekriminalizirala, takrat še ni bilo. Dejstvo je, da so bile vse naše dejavnosti usmerjene prav v upor proti zveznim pooblastilom in pristojnostim, zato smo ves čas budno pazili na njihove odzive, ki smo jih dnevno nadzirali. Politična negotovost in neenotnost v zagovarjanju konceptov in vsebine javnih nastopov posameznih politikov so povzročali velika nihanja pri načrtovanju in sprejemanju odločitev, povezanih s samostojnostjo in suverenostjo Slovenije. Na vse te okoliščine so se z zelo skrajnimi napovedmi in grožnjami odzivale tudi zvezne oblasti. Globoko v sebi smo svoje dejavnosti dojemali in čutili kot podporo legitimnemu osamosvojitvenemu cilju celotnega slovenskega naroda, in ne kot podporo posameznim politikom. Ta cilj se je v družbenem okolju ves čas izredno močno občutil, tako da nikoli nismo dvomili o naši dejavnosti ali razmišljali o njihovi prekinitvi.

Ko nam je Klisarič sporočil, da bo enota, ki ji je poveljeval Vinko Breznik, zavarovala zaprto območje Gotenice, je možnost pridobivanja orožja in streliva za naše organizirane odrede postala uresničljiva.

ZAGOTOVITEV OROŽJA ZA ODREDE, ENOTE MSNZ IN POZNEJE TUDI ZA ENOTE TO

Enote TO so orožje na območju Dolenjske in Bele krajine hranile v skladiščih JLA. Le Dominku je pod pretvezo usposabljanja in vzdrževanja uspelo iz skladišč JLA vzeti nekaj avtomatskih pušk. Prvo vojaško orožje nam je uspelo zagotoviti iz

¹ »Novoimenovani člani« navajam zato, ker sem zaznal, da si nekateri takratni člani Narodne zaščite pripisujejo zasluge in skušajo prikazati svojo vključenost v MSNZ, kar ni resnica.

Gotenice, v noči na 11. september 1990, tri dni pred datumom izdaje odločbe o našem imenovanju za vodenje Narodne zaščite Dolenjske, ki naj bi naše dejavnosti navidezno uzakonila. Na prvo akcijo smo se odpravili tako rekoč čez noč, brez ustreznih priprav in usklajevanj. V dejavnosti nismo bili vključeni kot pripadniki milice ali TO, temveč smo dejavnosti izpeljali na lastno pest, paradržavno in nezakonito. Klisarič je namreč od Krkoviča izvedel za termin odvzema orožja. Krkoviča je tedaj sekretar za notranje zadeve že postavil za načelnika Narodne zaščite, vendar tega nihče od nas takrat še ni vedel. Za našo odločitev o sodelovanju to niti ni bilo pomembno. Začela se je organizacija prevoza. Usenik in Klisarič sta bila v lastnem osebnem avtomobilu, da bi zavarovala prevoz. Meni je pripadla vloga voznika tovornjaka, za katerega se je Borut Novak dogovoril z obrtnikom Zvonkom Novakom. Dogovorjeni smo bili, da z Borutom Novakom prevzameva tovornjak, nato se vsi zberemo v gostilni pri Rojcu na Laščah. V tovornjaku ni bilo goriva, poleg tega delavci parketarstva Novak tovornjaka niso pravočasno parkirali, zato sva na dogovorjeno mesto zamujala. Ob prihodu na Lašče sva ugotovila, da sta naju tovariša dolgo čakala, nato pa odšla. Zaradi nepopustljive narave naju obeh sva se po intuiciji odpeljala do takratnega vadbenege centra milice v Jasnici pri Kočevju. Nisva vedela, kje je predvideno nalaganje orožja, predvidevala pa sva, da bo morda nalaganje tam. Vodila naju je popolna predanost ideji. Na najino srečo sta bila Usenik in Klisarič tam. Prisoten je bil Vinko Beznik, pozneje je prišel tudi Anton Krkovič. Predstavil nam je načrt in nas pospremil proti Gotenici. V zaprto območje smo vstopili čez Grčarice. Krkovič nas je usmeril z glavne ceste na stransko gozdno pot, nekaj ovinkov pred zapornico na zahodni strani vasi Gotenica. Rekel nam je, naj v popolni tišini počakamo na njegova navodila. Odpeljal se je naprej in minute so dobile popolnoma novo, neskončno razsežnost. Znašli smo se v noči, v temi kot v rogu, na neznanem kraju sredi Kočevskega gozda, v nezakoniti in tajni akciji odvzema orožja iz nam nepoznanih skladišč. Oči in ušesa so oprezala za morebitno nevarnostjo ali napadom, saj smo se zavedali, da smo na kraju, na katerem ne bi smeli biti. Prepuščeni smo bili samim sebi in naši sreči. Srhljivosti trenutka zaradi tišine, teme, neznanega in negotovega je svoje dodal tudi klic iz divjine. Takrat se je v tistih krajih namreč dogajala ženitev jelenov s košutami, ki je bila pospremljena z grmenjem glasov samcev, ki iščejo družice. Srhljiva izkušnja, ki se ne da opisati. Po tej »večnosti« se je samo vrnil Krkovič. Sledilo je navodilo, da se nakladanje opravi v popolni tišini, da je strogo prepovedano komuniciranje s komer koli, ki bi ga srečali v območju, tudi če bi ga morda poznali. Hitro je bilo treba naložiti, kar

je bilo v skladišču, ker je bila patrolja ravno na drugem koncu vasi in bi se lahko hitro vrnila. Brez luči smo se odpeljali mimo dvignjene zapornice. Tovornjak sem moral vzvratno peljati kakih 150 metrov po stranski poti do lesenega skladišča nasproti odcepa za Mrzlo dolino pod klancem pred vasjo Gotenica. Vsi štirje smo poprijeli za delo in tovornjak se je polnil z zaboji. Masa tovora je preseгла nosilnost tovornjaka, tako da so se vzmeti na pogonski osi izravnale. V zabojih so bili pehotno orožje, strelivo, trombloni in nekaj bomb ter minskoeksplozivnih sredstev. Prvo količino orožja in streliva, ki je bilo odvzeto iz skladišča v Gotenici, smo odpeljali in skladiščili v stanovanjski hiši pri Miru Kuljaju, vodji lovskega odreda v Gabrju.

Naslednjo akcijo odvzema orožja iz Gotenice nam je uspelo izpeljati v noči na 24. september 1990. V zaprto območje smo vstopili z vzhodne strani čez Kočevsko Reko. Tovor smo naložili v lesenih skladiščih na vzhodnem in zahodnem delu vasi Gotenica. Pri nakladanju smo čakali v vrsti, saj so pred nami nakladali tudi druge tovornjake. Čakanje je povzročilo zamudo pri dostavi in pri Povšetovih na Uršnih selih, kjer smo se dogovorili za skladiščenje, so že mislili, da je akcija spodletela. Orožje nam je uspelo pripeljati na cilj zgodaj zjutraj. Takrat smo prejeli ocene o povečani dejavnosti varnostnih organov Jugoslovanske ljudske armade. Povečana je bila tudi osebna ogroženost sodelujočih v opisanih dejavnostih. Za zavarovanje prevoza s spremstvom do Uršnih sel je prvič poskrbela specialna enota Vinka Beznika.

Tretjič smo se po orožje odpravili v Gotenico konec septembra 1990. Takratno akcijo je zaznamoval močan naliv, ki nas je ob nakladanju premočil do kosti. Orožje smo nakladali iz kleti tako imenovane Mačkove hiše, ki stoji v središču vasi Gotenica. Tovor smo v zgodnih jutranjih urah pripeljali do Petra Žagarja v Birčni vasi. Razložili smo zaboje v kurilnico in hitro zapustili kraj, saj je bilo že jutro in so se po okoliških hišah začele prižigati luči, ker so ljudje vstajali in se odpravljali v službo. Z Novakom sva odšla v službo in Likarja prosila, da je z izmišljenim izgovorom pri komandirju opravičil najin odhod. Vrnila sva se v Birčno vas, da bi orožje premestila iz kurilnice na podstreho Žagarjeve hiše. Ko sva okoli 10. ure prišla, sva ugotovila, da je Peter težke zaboje na podstreho zvelkel kar sam. Del orožja smo iz Gabrja nato preselili k vodjem odredov Žaretu Kresetu na Gorenjo Težko Vodo in k Dušanu Sašku ter Jožetu Božiču v Suhadol. Za posameznike, katerih mobilizacijo smo načrtovali in niso imeli svojega lovskega orožja, je bila to prava okrepitev. Konec septembra 1990 smo načrtovali, da bi lahko pod orožje naenkrat poimensko po pripravljenih seznamih zbrali čez tisoč ljudi.

Orožje, odvzeto v Gotenici, so na drugih območjih Slovenije uporabili za oborožitev enot TO, predvsem tistih, ki jim je JLA orožje uspelo odvzeti. Na Dolenjskem smo ga imeli na tajnih lokacijah, namenjeno je bilo za oborožitve naših formiranih odredov, in ne za oborožitev enot TO, razen pozneje za nekatere enote rezervnega sestava TO. Po imenovanju novega štaba na ravni Slovenije smo za enoto OŠTO Metlika iz skladišča na Uršnih selih del orožja in razstrelivo oktobra preselili k Jožetu Kapušinu na Veselico pri Metliki, del pa smo ga prepeljali v Črnomelj Dragu Kobetiču, ki je vodil enoto OŠTO Črnomelj. Ta je poskrbel za hranjenje orožja pri Francu Štajdoharju v Malem Nerajcu in Marjanu Babiču v Mali Lahinji. Mesta skladiščenja smo tako razpršili na primerni razdalji po območjih, na katerih smo imeli sestavljene tajne enote sodelavcev, lovcev, domoljubov in enote občinskih štabov TO.

Naše dejavnosti smo vodili zelo intenzivno, orožje iz Gotenice in lovsko orožje ni bilo edini vir oborožitve. Organizacijsko je dolenjska četverica imela že vse pripravljeno. Vestno delo miličnikov, predvsem Janeza Bukovca na terenu, je pripomoglo, da smo pridobili informacijo o orožju za varovanje železnice, skladiščenim na železniški postaji v Novem mestu. Z odgovornimi se je Bukovcu uspelo dogovoriti in tako smo 17. septembra 1990 protizakonito odvzeli orožje iz tega skladišča. Orožje smo s hitro akcijo odpeljali in hranili najprej na postaji milice Novo mesto, nato pa smo ga preselili v hišo Zvoneta Rožanca na Jelšah pri Otočcu. Za preselitev smo se odločili, ker še vedno nismo zaupali nekaterim ljudem v vodstvu enot milice. Bali smo se, da bi se obrnili proti nam in našim dejavnostim. Vse to kaže na to, kako resno in kako daleč smo imeli na Dolenjskem stvari pripravljene in izpeljane, še preden so se na drugih območjih Slovenije začeli pripravljati na organiziranje in vzpostavitev enot MSNZ, ob usklajevanju izbranih, zaupanja vrednih posameznikov iz vodstva milice in TO.

Pozneje je bilo zagotovljeno dodatno orožje in strelivo tudi na podlagi odločitve Boruta Likarja, načelnika UNZ Novo mesto, in sicer s tajnim priporočilom zaupanja vrednim komandirjem postaj in oddelkov milice, da orožje preselijo na tajne lokacije. Če se prav spomnim, je bila ta dejavnost izvedena po 3. oktobru 1990, ko je bila MSNZ z odločitvijo republiškega vodstva uradno pripojena TO Republike Slovenije oziroma ko je bila z odločitvijo sekretarja za notranje zadeve ukinjena Narodna zaščita, mi pa smo strukturo odredov v tajnosti formalno držali naprej. Tako se je na tajnih lokacijah nahajalo tudi orožje, namenjeno celotni

formaciji VEM, ki je imela skupaj okoli 540 ljudi. Pripadniki PEM so pod pretvezo potrebe po pogostejšem usposabljanju te enote orožje (avtomatske in ostrostrelne puške) s kompletom streliva hranili na svojih domovih.

Posameznikom zaupana ogromna količina orožja, ki je bila skladiščena na domovih, je predstavljala svojevrsten varnostni izziv, domače pa še dodatno izpostavila nevarnostim. Za varovanje v obliki obhodne patroljne službe so poskrbeli zaupanja vredni miličniki, ki so to delo opravljali poleg svojih nalog na terenu. Večino dela pa smo opravili člani naše četverice, ki smo dneve in noči opravljali varovanje in spremljali gibanje sumljivih vozil ali oseb v bližini. Tako smo zagotovili skoraj dnevno kontrolo vsakega tajnega skladišča orožja in domačim vlivali občutek varnosti. Za interveniranje ob nevarnosti ali sumljivem dogajanju smo pripravili sistem alarmiranja in interveniranja, poimenovali smo ga ŠČIT. Skrivoma smo na svojo pest na postaji milice vzeli starejše prenosne radijske postaje IRET, t. i. iretke, in jih nastavili na delovni kanal stalne službe Uprave za notranje zadeve (UNZ). Te postaje smo razdelili ljudem, ki so hranili orožje, jih podučili o načinu uporabe in jim dodelili klicni znak s šifro za alarmiranje. Samo poznavalci takratnega sistema vedo, kako hud prestopok je to dejanje pomenilo v takratni milici. Da bi to razumeli, je treba razumeti tisti čas, ko v vsaki hiši ni bilo telefonskega priključka in ni bilo prenosnih telefonov. Edina mogoča hitra in učinkovita komunikacija je bila komunikacija po omenjenih prenosnih radijskih postajah, ki je tem ljudem zagotavljala edino varnost ob odzivu po pripravljenem načrtu posredovanja. Med šifre uradnih policijskih akcij na stalni službi UNZ nam je brez vednosti nekaterih odgovornih v zaprti ovojnici s šifro za aktiviranje uspelo vriniti načrt alarmiranja z ukrepi ob sprožitvi. Akcija ŠČIT, ki je bila pripravljena za zavarovanje depojev orožja in kot načrt interveniranja, je slonela na izbranih miličnikih. Zaradi sumljivih okoliščin je 28. septembra 1990 Miro Kuljaj v Gabrju sprožil alarm in posredovanje. Tega dne so bili razglašeni dan prej sprejeti ustavni amandmaji, ko je Slovenija tudi uradno prevzela vse pristojnosti nad TO. Alarm je bil sprožen zvečer, in sicer ravno med sestankom četverice z nekaterimi drugimi udeleženci MSNZ na postaji milice Novo mesto. Posredovanje je bilo bliskovito in dosledno po pripravljenem načrtu. Prav zaradi interveniranja in suma o razkritju tajnega depoja smo orožje naslednji dan preselili v Suhadol.

Izdelali smo tudi sistem mobilizacije pripadnikov odredov z geslom, ki bi ga lahko sprožil kdor koli v četverici. Seznam za obveščanje in vpoklice smo shranjevali v

železni blagajni pri dežurnem miličniku na postaji milice v Novem mestu. Kopija vpoklicev je bila shranjena pri upokojenih inšpektorjih milice Jožetu Tavčarju in Nikolaju Prišlu. Mobilizacijski načrt je vseboval seznam in vpoklice za posameznike, ki smo jih za sodelovanje v enotah pridobili iz vrst miličnikov, nekatere pripadnike TO, pripadnike PEM, osebe, ki so hranile orožje, in lovce. Vsi ti posamezniki so imeli sezname ostalih ljudi po posameznih krajih, ki bi jih vpoklicali. Določeno je bilo tudi zborna mesto v bližini tajnih depojev orožja. S posameznikom, ki je hranil orožje, smo se dogovorili, da orožje v primeru mobilizacije na zborna mesta dostavi in tam prisotnim razdeli.

Ko je RŠTO postavljajal enote TO, smo vsi štirje sodelovali pri varovanju prevoza orožja iz zagrebškega letališča v Ljubljano, ko je bila za enote milice in TO nabavljena prva zaščitna oprema (neprebojni jopiči in čelade) in protioklepna sredstva (SAR, armbrusti ...). S pomočjo občine Novo mesto je bilo za enote PŠTO in OŠTO Novo mesto takrat pri Orbisu kupljenega tudi nekaj pehotnega orožja (Beretta F92, MGV ...).

DEJAVNOSTI MILICE PRI VZPOSTAVITVI MSNZ

Na območju Dolenjske in Bele krajine je poleg naju z Novakom dejavnosti za organiziranje enot vodil tudi Borut Likar. Likar je v začetku oktobra 1990 na tajni sestanek na svojem domu sklical vse komandirje postaj in oddelkov milice UNZ Novo mesto, ki jim je zaupal in jim razložil oceno vojaške in varnostne situacije ter se z njimi dogovoril za izvajanje nalog. Sestanka, ki sem ga sam tudi varoval, so se udeležili komandirji Stanislav Smolič – Trebnje, Andrej Šenica – Metlika, Iztok Likar – prometna postaja Novo mesto, Alojz Sopčič – Črnomelj, Franc Prašnikar – Šentjernej in Dušan Slak – Dolenjske Toplice, sodeloval pa je tudi Borut Novak, ki je bil namestnik komandirja v Novem mestu. Najpomembnejše priporočilo² je bila selitev orožja in streliva, ki se je hranilo na postajah milice in je bilo namenjeno za oborožitev VEM, ki je zajemala dejavne in rezervne miličnike, ter Narodne zaščite. Orožje naj bi se selilo na tajne lokacije zunaj objektov milice, opravila naj bi se tudi dekonzervacija orožja. Komandirjem je bilo naloženo, da določijo

² Izraz priporočilo sem uporabil, ker tudi takrat po liniji poveljevanja v milici še ni bilo nobene usmeritve glede postopkov z odrejanjem nalog prek depeš. Sekretar Bavčar je uporabljal vzporedno pot za prenos informacij po Bezniku in Kolencu.

rezervne položaje za delovanje enot milice v vojnih razmerah. Na tem sestanku je bil dogovorjen način spremljanja in poročanja o gibanju vojaških oseb in enot ter način spremljanja dejavnosti KOS-a in upokojenih oficirjev. Pripravljen je bil tudi načrt poostrelega nadziranja območja in komunikacij čez mejo s Hrvaško.

Na postaji milice Novo mesto smo zaradi nezaupanja ocenili, da se vse dejavnosti izvedejo brez vednosti komandirja. Prav ta okoliščina je zahtevala posebno drznost skladiščnika Borisa Murna, da je iz skladišča tajno pobral orožje in strelivo, ki smo ga že poleti 1990 razdelili miličnikom, ki so sodelovali v odredih, in pripadnikom PEM. Oktobra 1990 pa je bila opravljena tudi selitev celotne zaloge orožja na dve tajni lokaciji.

PONUJENE ZAKONSKE PODLAGE V POSKUSU UZAKONITVE NAŠEGA NEZAKONITEGA RAVNANJA

Milica bi z našim imenovanjem za načelnike, namestnike in pomočnike načelnikov Narodne zaščite naše nezakonite dejavnosti morda lahko uskladila z veljavnim zakonom, ki je urejal delovanje Narodne zaščite. Še danes pa nisem prepričan, da bi nas naši nadrejeni v službi in pokrajinsko ter republiško vodstvo milice res zaščitili, če bi se takrat dogodki odvili drugače. Posameznike, vključno sekretarja Janšo in Bavčarja, ki smo vodili dejavnosti na vseh ravneh, bi verjetno čakala težka usoda. Drugi del pripadnikov, ki se ni vključeval, bi na podlagi zahtev po zakonitem delovanju nedvomno zagotovil izvajanje zakonov, to pa bi za nas bilo usodno. V nevarnosti so bile naša osebna varnost, varnost naših najbližjih, naša prostost in naše kariere. Dejstvo je bilo tudi, da za domoljube, ki so na svojih domovih hranili tako velike količine orožja, rešitev znotraj Narodne zaščite ne bi pomenila podlage za njihovo zaščito in varnost ter njihovega ravnanja ne bi naredila zakonitega. Med postavljanjem nezakonitih oboroženih struktur poleti 1990 nova demokratična oblast še ni zadostno obvladovala vseh vej in nosilcev oblasti, zamisel o plebiscitu je bila še v pripravljalni fazi. V primeru preobrata okoliščin, vse do sprejema Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije (25. 6. 1991) in morda tudi pozneje vse do Brionske deklaracije (7. 7. 1991), bi opisana ravnanja za vse udeležene nedvomno pomenila sprožitev kazenskih postopkov proti njim. Ti hrabri, še danes večinoma neznani posamezniki, so se izpostavili nevarnosti, ki so jo predstavljala skladiščena ubojna eksplozivna sredstva, grožnja pred posegom

varnostnih organov Jugoslovanske ljudske armade in s tem resna ogroženost cele družine, in se izpostavljali nevarnosti neposrednega kazenskega pregona za kazniva dejanja z zagroženimi visokimi kaznimi zapora. Nekaterim posameznikom smo naložili tudi ogromno odgovornost vodenja enot v primeru mobilizacije. Kakšna bi bila njihova usoda, če osamosvojitve države ne bi bila uspešna in ob preobratu ali če bi JLA zasedla Slovenijo, si ne moremo zamišljati. Vedeti je treba, da je kljub demokratičnim spremembam v Sloveniji še vedno bila del Jugoslavije, z izredno močno JLA in z vso pravno ureditvijo enopartijskega sistema. Samo za razmislek pri obujanju spominov na ta dogajanja: danes po 30 letih lahko vzamemo dogajanje v demokratični Evropi, ki smo mu priča ob kazenskem preganjanju demokratično izvoljenih nosilcev pomembnih državnih in evropskih funkcij, in sicer zaradi njihovega političnega (in ne oboroženega) delovanja za osamosvojitve Katalonije in nekaterih drugih delov v Španiji. Dve leti pred dogodki, ki jih opisujem, je v Sloveniji potekal proces proti četverici, in sicer samo zaradi posedovanja nekega vojaškega tajnega dokumenta. Mi pa smo se, ob nespremenjeni zakonodaji, dobesedno igrali z »dinamitom«.

Od junija do oktobra 1990 je bilo prizadevanje republiškega sekretarja za ljudsko obrambo usmerjeno v pridobitev nadzora nad TO in s tem zagotoviti slovensko oboroženo strukturo za zavarovanje demokratičnih osamosvojitvenih procesov. Pri njegovih poskusih je težavo predstavljalo predvsem dejstvo, da so enote TO vodili poklicni častniki, ki so sledili poveljem zveznih organov, in pripadniki drugih narodnosti. Zaradi nesodelovanja poveljnika TO Slovenije generalmajorja Ivana Hočevarja z republiškimi organi je Predsedstvo RS imenovalo nov štab TO Republike Slovenije pod vodstvom majorja Janeza Slaparja. Ta odločitev je naletela na resno nasprotovanje Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo. Novi štab TO je postopno spremenil njeno organizacijsko strukturo, v začetku oktobra 1990 pa je bila v TO vključena tudi struktura TO iz MSNZ. Obstajajo razlage, da je bila struktura MSNZ po odločitvi sekretarja za notranje zadeve 3. oktobra 1990 ukinjena. Ali je pripojitev MSNZ v TO zajela vse takrat organizirane vsebine in kaj je pomenila ukinitve postavljene Narodne zaščite? Dejstva nedvomno zahtevajo razlago, saj so razmere v tistem času spremljale izredno zapletene okoliščine, ki so vplivale na vsebino delovanja. Pomembno je, da smo dolenjski vpleteni samostojno vse do začetka vojne izvajali zelo resne organizacijske in vsebinske, vojaške in obveščevalne dejavnosti. Odredov, ki so jih formirali ustanovitelji, in nosilcev sklica prostovoljcev v primeru potrebe nismo nikoli preklicali ali pripojili k TO.

Odločitev republiškega političnega vodstva o vzpostavitvi slovenske TO in prenos vsebin MSNZ na TO sta sledili cilju postavitve uradno in zakonito organizirane slovenske oborožene strukture. Novo vodstvo TO je takoj začelo kupovati orožje in opremo za stalne enote, ki so jih začeli organizirati, in za formirane enote rezervnega sestava. Tudi v enote milice so bili v obdobju od novembra 1990 do junija 1991 dobavljena nova oprema in orožje ter protioklepna sredstva. Iz tajnih skladišč, ki smo jih v MSNZ organizirali za poklicne enote TO, nikoli ni bil odvzet niti kos orožja. Običajni ljudje so od septembra 1990 vse do odvzema orožja dne 26. junija 1991 hranili orožje na svojih domovih. Edina zaščita smo bili člani naše četverice, ki smo tudi edini vedeli za lokacije depojev. Vsi štirje smo se vseskozi poleg priprav v milici in TO v obliki paravojaškega upornišva pripravljali tudi na morebitni poseg Jugoslovanske ljudske armade. Bili smo pobudniki zamisli o pripravi različnih oblik načrtov delovanja enot in usklajevanja dejavnosti med nastajajočo strukturo TO in milico. Poleti 1990 izdelani sezname in vpoklici za mobilizacijo teh posameznikov za formiranje odredov so bili ves čas v pripravljenosti za aktiviranje. Lokacije tajnih skladišč orožja na srečo sodelujočih nikoli niso bile izdane. Ob postavitvah spomenikov po desetih in več letih so sovaščani jasno povedali, da o teh dejavnostih svojih sosedov vse do tedaj niso vedeli ničesar. Ob začetku vojne, dne 26. junija 1991, je bilo orožje iz tajnih lokacij odvzeto in uporabljeno za opremljanje rezervnih enot TO, odvzem je vodil Borut Usenik.

POMEN DOLENJSKIH ODREDOV IN MSNZ ZA OBLIKOVANJE TO SLOVENIJE, ZA IZVEDBO PLEBISCITA IN VPLIV NA PREOSTALE PROCESSE OSAMOSVAJANJA DRŽAVE

Zaznana namera JLA, da bo razorožila Teritorialno obrambo, je v Novem mestu spodbudila sodelovanje štirih posameznikov, ki se prej med seboj nismo niti dobro poznali. Nastala je nezakonita dejavnost dolenjske četverice in zavestno sodelovanje nekaterih domoljubov z nami, ki je predstavljalo prve zametke in postavilo temelj za oblikovanje paradržavnih oboroženih struktur za zavarovanje demokratičnih procesov po prvih večstrankarskih volitvah v Sloveniji. Dejavnosti so bile po svoji vsebini izključno obrambno naravnane, in sicer proti zaznani grožnji z intervencijo JLA in odkrite grožnje nekaterih zveznih in srbskih politikov. Z odločitvijo, da bomo po Krkoviču o naši ideji seznanili sekretarja za obrambo, smo našo idejo

prenesli na državno raven. To je poleti 1990 povzročilo pospešeno tajno pripravo oboroženih struktur, ki bi zaščitile demokratično izvoljeno oblast in demokratične procese na območju celotne Slovenije. To tajno organiziranje oboroženih struktur so poimenovali Manevska struktura Narodne zaščite (MSNZ). Prav te, še vedno povsem nezakonite organizacijske dejavnosti, so nosilec politične oblasti in tvorcem demokratičnih sprememb nakazale potrebo po zagotovitvi zakonite slovenske oborožene strukture, ki bi bila ustanovljena, da brani demokratične procese, novoizvoljeno oblast in osamosvajanje Slovenije. Na krilih teh nezakonitih in tajnih struktur so politični odločevalci nedvomno lažje in bolj samozavestno sprejeli odločitev o imenovanju članov novega štaba TO Republike Slovenije. Dejavni organizatorji smo ob tem vedenju svoje dejavnosti vodili z večjim zagonom in preudarnostjo. Da je res tako, kaže tudi poznejša politična odločitev o pripojitvi enot TO iz vrst MSNZ pod poveljstvom novega štaba TO Republike Slovenije. Ob grožnjah JLA o odvzemu evidenc nabornikov smo se osredotočili na osebe, ki so bile v vojaški evidenci predvidene za vpoklic v rezervne enote JLA, in jih nagovarjali na bojkot ter vključitev v naše odrede. TO zaradi veljavne zakonodaje namreč še vedno ni mogla prevzeti poveljstva nad temi vojaški obvezniki.

Najpomembnejši in najodločilnejši korak na poti k samostojni državi je bila izražena volja ljudstva na plebiscitu decembra 1990. Prve javne omembe decembrskega plebiscita so se pojavile šele novembra leta 1990. Politični snovalci procesov osamosvajanja so za izvedbo tako pomembnega procesa želeli imeti zagotovilo pristojnih o sposobnosti slovenske obrambe pred morebitnim vojaškim posegom JLA. TO pod vodstvom novega štaba, katerega del je postala tudi struktura MSNZ, je bila tako edina regularna slovenska oborožena struktura. Hkrati sta bili znotraj milice vzpostavljeni tudi VEM in PEM, ki sta dejavne in rezervne miličnike poleg nalog varovanja javnega reda z vojaško organiziranostjo in usposabljanjem pripravljali tudi za vojaško delovanje. Tudi ti dve enoti sta predstavljali močni oboroženi formaciji.

Dolenjski paradržavni odredi so bili po mojem trdnem prepričanju nedvomno temelj za nastanek MSNZ. Organizacijske priprave smo izvajali ne glede na poznejšo formalno, ne pa popolnoma tudi vsebinsko pripojitev k TO. Ta struktura je nespremenjena ostala tako postavljena vse do začetka osamosvojitvene vojne za Slovenijo v letu 1991. Dejavnosti smo uradno preklicali šele po odhodu zadnjega vojaka JLA iz Slovenije.

Uradni obstoj paradržavnih organizacijskih struktur in nezakonitih tajnih skladišč orožja, ne glede na nekatere odločitve o pripojitvah, je nedvomno treba priznati najmanj do dneva odvzema orožja 26. 6. 1991. Sama odločitev o pripojitvi k MSNZ oktobra 1990 na Dolenjskem nima enakega vsebinskega pomena kot po drugih republiških pokrajinah. Na Dolenjskem niso bile izvedene nikakršne uradne vključitve naših odredov v TO, prav tako v te enote ni bila prenešana oborožitev, ki se je nahajala na nelegalnih depojih pri civilnih osebah. Za varnost depojev smo skrbeli izključno posamezniki, ki smo odrede organizirali, in izbrani del pripadnikov teh odredov, ki večinoma niso bili pripadniki milice ali TO. Sezname pripadnikov in vpoklici domoljubov ter ukrepi zaščite, ki so nastali med akcijo ŠČIT, so se hranili v blagajnah PP Novo mesto, kopije pa vse do odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije pri upokojenih miličnikih.

Pripojitev MSNZ k TO Republike Slovenije po drugih pokrajinah je bila za enote TO vsebinsko logična, saj je bila MSNZ po načrtu organiziranja v ostalih pokrajinah sestavljena iz OŠTO, PŠTO, VEM PM in enot PEM. Na Dolenjskem pa je bila organizirana v obliki odredov, sestavljenih iz nekaterih pripadnikov milice, TO, domoljubov in lovcev. Organiziranost dolenjskih enot TO in milice v tako imenovano strukturo MSNZ je bila na podlagi zamisli o organiziranju v vseh republiških pokrajinah ob koncu septembra 1990 samo formalna. Enote TO Dolenjske so se po vzpostavitvi enot novega štaba TO Republike Slovenije po 3. oktobru 1990 podredile njenemu poveljstvu na čelu z načelnikom PŠTO Albinom Gutmanom. Tako imenovani formirani odredi pa so ostali zunaj tega sistema.

Politični udeleženci priprav plebiscitarnega referendumu so od odgovornih iskali zagotovilo o pripravljenosti za oborožen odpor ob morebitnemu posegu JLA. Če zagotovil ne bi dobili, zagotovo ne bi tvegali izpeljave postopkov, ki so bili veliko bolj rizični kot ti, ki smo jim priča danes v Kataloniji. Sinergija vseh političnih in obrambnih dejavnosti in pogumnost njihovih nosilcev so bili podlaga za vodenje in izpeljavo osamosvojitvenih procesov v Sloveniji na način, kot smo mu bili priča. Plebiscitarna odločitev nam je vsem vpletenim dala potrditev legitimnosti naših ravnanj, čeprav zakonitost tajnih depojev orožja, organiziranih odredov ali enot, ki smo jih imeli vzpostavljene na Dolenjskem, ni bila povsem zagotovljena vse do sprejema Zakona o vojaški dolžnosti in izdaje Odredbe o ustanovitvi štabov in zavodov TO RS aprila 1991. Nevarnost je pravzaprav prenehala šele po mednarodnem priznanju neodvisnosti in samostojnosti države Slovenije. Če bi

se dogodki ob osamosvajanju odvili drugače, bi se z vsemi vpletenimi nedvomno obračunalo in jih preganjalo ter obsodilo po tedaj veljavnih zakonih SFRJ, ki so take dejavnosti prepovedovali in strogo kaznovali.

Dejavnosti, ki jih lahko najboljše opišemo z javno uveljavljenim izrazom Manevska struktura Narodne zaščite, so imele na Dolenjskem popolnoma svojstveno vsebino in pomen, saj jih v preostalih delih Slovenije v takšni obliki ni bilo. Oborožene strukture so vedno in tudi bodo pomagale politiki. Prepričan sem, da je tudi naša struktura odredov na sklic imela enako vlogo in pomen. O vsem tem se takrat javno ni vedelo veliko, se je pa čutila prisotnost moči na podlagi zaupanja v nosilce priprav na obrambo domovine.

**PROJEKT MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE
(MSNZ) NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA MSNZ
ZA VZHODNOŠTAJERSKO POKRAJINO (VŠP)**

UVOD

Ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so slovenski osamosvojitveni procesi vse jasneje stopali v ospredje, je zorelo tudi spoznanje, da bo treba slovensko osamosvojitvev braniti tudi z orožjem. Prav je, da iz tridesetletne oddaljenosti ocenimo čas in obrambno strukturo, na katero so leta 1990 računali tudi v Vzhodnoštajerski pokrajini. V prispevku sem se omejil na dogodke, povezane z ravnanjem pripadnikov TO v zeleni komponenti MSNZ. Ne nameravam se ukvarjati s pravnimi podlagami, po katerih je ravnala Jugoslovanska ljudska armada, želim pa se dotakniti vzdušja, ki je v občinah Vzhodnoštajerske pokrajine (VŠP) nastalo po nezakonitem posegu JLA v delovanje TO Slovenije, preselitvi orožja TO občin v skladišča JLA in okrepitev nadzora nad orožjem TO, ki se je že prej skladiščilo na območju JLA. Želim predstaviti obrise TO v Vzhodnoštajerski pokrajini, kakršna je bila leta 1990, odzive na odvzem orožja, posamezne ukrepe novonastale Narodne zaščite, ki se je pozneje poimenovala Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ), v Vzhodnoštajerski pokrajini za zapolnitev vrzeli, ki je nastala z blokado delovanja TO, ki jo je izvedel jugoslovanski vojaški vrh s pomočjo sistema lojalnih kadrov v Republiškem štabu Teritorialne obrambe (RŠTO), in kako so blokirali sistem splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite (SLO in DS) z zlorabo zakonskih določil o subordinaciji in predpisov o spoštovanju vojaških skrivnosti, da prave namere preselitve orožja TO ne bi prišle na dan. Podrobneje želim predstaviti nekatere dogodke v Pokrajinskem štabu Teritorialne obrambe Vzhodnoštajerske pokrajine (PŠTO VŠP) ob seznanitvi z ukazom komandanta Republiškega štaba TO za premestitev orožja in streliva občinskih štabov TO Vzhodnoštajerske pokrajine (OŠTO VŠP) v objekte JLA ter

okrepitvi nadzora nad orožjem in vojaško opremo, ki je bila v skladiščih TO v vojaškem območju pod nadzorom JLA. V tem sestavku želim prikazati tudi vzdušje v občinskih štabih TO ob premestitvi orožja in dejavnosti za nastanek Narodne zaščite (NZ) v Vzhodnoštajerski pokrajini in občinah ter dejavnosti, ki so tu potekale za vrnitev orožja izpod nadzora JLA in pripravo obrambnih sil Slovenije za oboroženo zavarovanje osamosvojitvenih procesov. Prav tako želim predstaviti tudi ljudi, ki so leta 1990 prevzeli odgovornost za posamezne postopke, načrtovali udejstvovanje Narodne zaščite in izvedli tajni izvzem orožja ter opreme iz skladišč JLA.

RAZMERE V TERITORIALNI OBRAMBI VZHODNOŠTAJERSKE POKRAJINE DO LETA 1990

Teritorialna obramba, ki se je kot komponenta skupnih oboroženih sil razvijala vse od leta 1968, je bila za jugoslovanske razmere nekaj svojevrstnega. To se je kazalo predvsem v poveljniškem kadru, večinoma iz vrst starešin slovenske narodnosti. Financiranje je bilo stvar občin in republike. Oborožena je bila z lahkim pehotnim orožjem, vendar je v svojo strukturo uvajala tudi sredstva za protioklepni boj, ognjeno podporo in zračno obrambo. Značilnost opremljanja TO je bila prizadevanje za posodobitev, čeprav je na začetku prevladovala oprema iz starih zalog, tako imenovanih »armijskih viškova«. Njena kadrovska struktura in popolnitev sta temeljili na pripadnikih rezervne sestave, zlasti enote prostorne strukture so bile popolnjene po teritorialnem načelu, kjer so bili obvezniki oddaljeni manj kot osem kilometrov od mobilizacijskih zbirališč, kar je takrat omogočalo izvedbo mobilizacije in formiranje bojnih enot v izjemno kratkem času. Poveljniki brigad, bataljonov, odredov in drugih enot so bili rezervisti in domačini. Stalna sestava v pokrajinskem in občinskih štabih TO je bila iz vrst rezervnih oficirjev, na začetku tudi upokojenih oficirjev JLA iz lokalnega okolja; aktivne vojaške osebe (pripadniki JLA) v štabih TO so bile redkost.

Sčasoma je Pokrajinski štab TO Vzhodnoštajerske pokrajine vzpostavil primeren obseg in strukturo štabov in enot TO v območju svoje odgovornosti, ko jo je lahko popolnjeval z domačimi in vojaškostrokovno usposobljenimi kadri. Enako pomembno je bilo, da je družbenopolitična skupnost lahko financirala razvoj, opremljanje in usposabljanje take vojaške strukture, ki je odgovarjala vsem

vojaškimi strokovnimi izzivi takratnega časa. V iskanju razumnih rešitev so bili v Teritorialni obrambi Vzhodnoštajerske pokrajine vselej izvirni, kar se je potrjevalo ob različnih nadzorih in inšpekcijah z različnih vojaških ravni. Pokrajinski štab TO Vzhodnoštajerske pokrajine je kljub preoblikovanju ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja, ali pa ravno zaradi preoblikovanja, ohranil čvrsto vojaško strukturo z dobro usposobljenimi rezervisti in stalno sestavo, ki je bila pripravljena za samostojno delovanje v vseh, tudi najtežjih razmerah.

Po novem organizacijskem ustroju so po letu 1985 Teritorialno obrambo v Vzhodnoštajerski pokrajini sestavljali Pokrajinski štab TO s prištavnimi enotami, Mestni štab za TO (MŠTO) s šestimi občinskimi štabi in štirje samostojni občinski štabi TO: Lenart, Ptuj, Ormož in Slovenska Bistrica.

Tako je bilo po vojni formaciji v TO Vzhodnoštajerske pokrajine trinajst štabov, in to pokrajinski štab, mestni štab in deset občinskih štabov, ki so vodili manevrske enote TO, oblikovane v tri brigade TO; prostorne enote TO, med njimi: trije odredi TO, dva Jurišna odreda TO, Protidesantni odred TO, Protidesantna četa TO, štiri Protidiverzantske čete TO, osem Protidiverzantskih vodov TO, Diverzantski odred TO, deset Diverzantskih vodov TO, Lahki topniško-raketni divizion protiletalske obrambe TO, tri Lahke topniške baterije protiletalske obrambe TO, štiri Čete za ognjeno podporo TO, samostojna topovska baterija TO B-1, dva Pontonirska voda TO, Letalsko-padalski vod TO, štiri Pehotne učne čete TO in Učni vod za zveze TO. V njeni strukturi so bile tudi splošne enote, ki so jih oblikovale krajevne skupnosti (KS), med njimi: šestnajst samostojnih čet TO KS in trinajst samostojnih vodov TO KS. Splošne enote so razvijale tudi organizacije združenega dela (OZD), v TO Vzhodnoštajerske pokrajine so bile: ena samostojna četa Teritorialne obrambe organizacije združenega dela (TO OZD) in osem samostojnih vodov Teritorialne obrambe organizacije združenega dela. Štabi so vzpostavili tudi pet organov za prevzem materialnih sredstev in nepremičnin JLA. V TO Vzhodnoštajerske pokrajine so po vojni formaciji delovali tudi pravosodni organi: vojaško sodišče prve stopnje pri Pokrajinskem štabu TO (II. variante) in vojaško tožilstvo pri Pokrajinskem štabu TO. (Pregled mobilizacijskega razvoja štabov in enot TO SR Slovenije, št. 5-49, z dne 5. 7. 1985 – izvirni evid. št. 3, akt RŠTO, Ljubljana 1985). V TO Vzhodnoštajerske pokrajine je bilo razporejenih skupaj 12.323 vojaških obveznikov. (Teritorialna obramba VŠP od 1980 do 1990, stran 37)

Tako strukturirana TO Vzhodnoštajerske pokrajine je bila kadrovsko dobro popolnjena in izurjena za izvajanje namenskih nalog po načelih taktike partizanskega delovanja. Struktura TO se je oblikovala v bojne enote po mobilizaciji, ki je tekla na zbirališčih, ki so bile razpršene v območju odgovornosti posameznega štaba. Tako vojaško strukturo, s tolikšno bojno močjo, je bilo mogoče onemogočiti le tako, da se ji onemogoči stik z oborožitvijo. Zato je jugoslovanski vojaški vrh imel na razpolago le eno možnost – s prevaro preprečiti oborožitev mobiliziranih enot TO, in sicer tako, da so poskusili prepeljati vse orožje TO v objekte JLA in jih zavarovati.

RAZMERE V VZHODNOŠTAJERSKI POKRAJINI LETA 1990

Leta 1990 je Pokrajinski štab TO Vzhodnoštajerske pokrajine teritorialno in kadrovsko pomenil združeni pokrajini - vzhodnoštajersko in pomursko - in s tem tudi večino pripadnikov stalne sestave, ki so bili v njih zaposleni. Med štabi TO, ki so bili ob preoblikovanju TO deležni največjih sprememb, so bili mestni štab TO, ki je bil preoblikovan v občinski štab TO in je zajel nekdanje občinske štabe TO mariborskih občin (Tabor, Rotovž, Pobrežje, Tezno), občinska štaba Pesnica in Ruše pa sta postala samostojna štaba TO. Proces sprejemanja vojnih enot, rezervistov in občinskih načrtov je potekal sproti ob spoznavanju razmer, materialnih in prostorskih možnosti območja. Delo v občinskih štabih Lenart, Ptuj in Slovenska Bistrica je potekalo kot prej, stalno sestavo je vznemirjala napoved naslednjega koraka preoblikovanja TO.

Čeprav so bile napovedane velike družbene spremembe v TO Vzhodnoštajerske pokrajine, je delo na obrambnem področju na občinski ravni stalo zelo organizirano, okrepilo se je sodelovanje z milico in z delovnimi organizacijami, ki so jih v obrambnem resorju prepoznavali kot organizacije posebnega pomena.

Napovedane spremembe so se v Vzhodnoštajerski pokrajini začele z ukinitvijo Mestnega štaba za TO Maribora, nastal je Občinski štab Teritorialne obrambe Maribor (OŠTO Maribor), za TO občin Ruše in Pesnica sta bila vzpostavljena občinska štaba, podrejena Pokrajinskemu štabu TO Vzhodnoštajerske. Tako sta bila občinska štaba Ruše in Pesnica še vedno drugače organizirana od drugih štabov TO v Sloveniji. Stalno zaposlena sta bila le dva pripadnika - komandant in

referent za operativne zadeve. Administrativna dela za štaba občin Pesnica in Ruše je opravljala tajnica oddelka za obrambo občine, skladiščna dela pa skladiščniki Občinskega štaba TO Maribor.

Po vzpostavitvi Občinskega štaba TO Pesnica so imeli delovne prostore v občinski zgradbi. Na štabu sta bila zaposlena dva pripadnika stalne sestave, v rezervi je bilo razporejenih 320 pripadnikov iz rezervne sestave. Struktura TO Občine Pesnica je obsegala občinski štab s prištavnimi enotami, Diverzantski vod, Vod za protidiverzantsko delovanje in dve Četi Teritorialne obrambe. (Vladimir Maher, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 92)

V Rušah je imel občinski štab TO prostore v občinski zgradbi, tam sta delala dva pripadnika stalne sestave, komandant in referent za operativne zadeve, ki sta skrbela za štab s prištavnimi enotami, dve četi TO, Diverzantski vod TO, Protidiverzantski vod TO in Voda TO Tovarne dušika Ruše. Enote TO Občine Ruše so zaživele po predpisanih formacijah, tako da je bila 1990 TO Občine Ruše dobro usposobljena za izvajanje obrambnih nalog. Primanjkovalo pa jim je materialno-tehničnih sredstev, saj občina v tako kratkem času delovanja za svojo TO ni bila zmožna zagotoviti potrebnih finančnih sredstev.

Poleg pripadnikov stalne sestave TO občine je za štab delala na administrativnem področju tajnica oddelka za obrambo občine, skladiščna dela pa naj bi opravljali skladiščniki TO Maribora. Prav zaradi te ureditve je bilo delo zaposlenih v TO Ruše in Pesnica vse prej kot lahko.

Občinski štab TO Ruše se je v svojem okolju hitro uveljavil, delo je potekalo skladno s takrat veljavnimi predpisi občine in nadrejenih štabov. Sodelovanje z odgovornimi strukturami je bilo na primerni ravni. Tudi odnosi med oddelkom za obrambo, Svetom za ljudsko obrambo, Izvršnim svetom Skupščine občine in s postajo milice, s podjetji, šolami in drugimi ustanovami so bili vedno dobri in na visoki ravni.

Teritorialna obramba Občine Ormož je imela v Ormožu zgledno urejene delovne prostore skladišče orožja z novim skladiščem, v katerem so hranili orožje in strelivo za svoj občinski štab s prištavnimi enotami, četi TO krajevnih skupnosti Ormož in Miklavž, samostojni Vod TO Krajevne skupnosti Tomaž, dva samostojna Voda za protidiverzantsko delovanje (PDD) in Diverzantski vod ter Jurišni odred TO vodne sestave. Enote so bile opremljene z lahkim pehotnim orožjem. V tem občinskem

štabu je bilo zaposlenih šest pripadnikov stalne sestave, v enote TO občine so bili razporejeni 503 pripadniki rezervne sestave TO. (Tone Sračnik, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 122)

Teritorialna obramba Občine Lenart je imela v Lenartu v občinski zgradbi dobre delovne prostore, v neposredni bližini pa tudi nove skladiščne prostore, v katerih so hranili orožje in strelivo za občinski štab s prištavnimi enotami, Slovenskogoriški odred TO s tremi četami, Vod za protidiverzantsko delovanje TO, Diverzantski vod TO in pet samostojnih vodov TO krajevnih skupnosti: Lenart, Zgornja Ščavnica, Cerkvenjak, Voličina in Jurovski Dol. Za oborožitev enot TO so imeli na razpolago lahko pehotno orožje. V občinskem štabu so bil zaposleni štirje pripadniki stalne sestave, v enote TO občine pa je bilo razporejenih 356 pripadnikov rezervne sestave TO. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 38)

Po dogodkih maja 1990 so imeli štabi Teritorialne obrambe v Sloveniji vse manj dejavnosti. Zelo jasno je bilo, da je vse povezano z ukazom Republiškega štaba TO o premestitvi orožja TO v skladišča JLA. S skladiščenjem orožja v objektih JLA je bila TO pod kontrolo JLA. Ker so imeli ptujski teritorialci večino orožja v skladišču, ki je bilo njihova last, vendar ga je varovala JLA, na dogodke niso mogli vplivati. Za vsako dejavnost TO so morali pošiljati pisne zahteve za izvzem orožja in utemeljevati namen usposabljanja ali uporabo orožja na terenu. Iz poročila komandanta Občinskega štaba TO Ptuj, ki ga je podal 18. 5. 1990, je razbrati, da bila selitev orožja v skladišče TO Ptuj v Kidričevem končana. (Poročilo komandantu PŠTO VŠP, SZ 73-2, z dne 18. 5. 1990)

Štab TO Ptuj je prepeljal topove za protizračno obrambo iz skladišča Tovarne glinice in aluminija (TGA) Kidričevo v območje vojaškega skladišča Kidričevo, strelivo za topove protizračne obrambe pa iz TGA v skladišče minskoeksplozivnih sredstev v Novi vasi, ki ga je nadzorovala JLA. (Perko, Ptuj in leto 1991, stran 13)

Štab Teritorialne obrambe Občine Slovenska Bistrica je deloval v prostorih bistriške občine v centru mesta. V skladišču orožja v bistriški vojašnici so hranili orožje in strelivo za občinski štab s prištavnimi enotami, Protidiverzantsko četo TO, Četo za ognjeno podporo TO, Diverzantski vod TO, Pohorski odred TO s tremi četami, Lahko topniško baterijo protiletalske TO, dve samostojni četi TO krajevnih skupnosti, pet samostojnih vodov TO krajevnih skupnosti in Pehotna učna četa TO ter Organ za prevzem materialnih sredstev in nepremičnin JLA.

Enote TO Slovenska Bistrica so bile opremljene z lahkim pehotnim orožjem, s topovi za protizračno obrambo in ognjeno podporo. V tem občinskem štabu je bilo zaposlenih pet pripadnikov stalne sestave.

TERITORIALNA OBRAMBA VZHODNOŠTAJERSKE POKRAJINE IN POGOJI ZA HRANJENJE OROŽJA MAJA 1990

Mestni štab TO Maribor in Občinski štab TO Ptuj ter Slovenska Bistrica so imeli orožje za vse enote TO v območju vojašnic v objektih, ki so tehnično in varnostno izpolnjevali zahtevane pogoje, saj so bili grajeni s pomočjo kreditov Vojnega servisa, poleg tega jih je varovala straža JLA. Občinski štabi TO Lenart, Ormož, Pesnica in Ruše so imeli zelo različne razmere. Prostori za hranjenje orožja praviloma niso bili primerni, poleg tega niso izpolnjevali predpisanih varnostnih pogojev hranjenja orožja, saj niso bili varovani s stražo. Izjema je bil Občinski štab TO Ormož, ki je imel popolnoma nove skladiščne prostore, elektronsko varovanje in fizično varovanje, ki so ga izvajali miličniki ormoške postaje milice, ki je bila v isti zgradbi kot skladišča TO.

Mestni štab TO Maribor je imel orožje skladiščeno v varovanem območju vojašnice Franca Rozmana - Staneta in v vojašnici Slave Klavore. Zunaj skladišč, ki so bila varovana s stražo JLA, je bilo orožje enot za protidiverzantsko delovanje in drugih enot TO, ki so imele izjemno kratek mobilizacijski čas. Občinski štab TO Pesnica je imel orožje v lastnem skladišču, orožje in strelivo za občinski štab TO s prištavnimi enotami, Diverzantski vod in Vod za protidiverzantsko delovanje (Maher). V Občini Ruše je imel na razpolago dve manjši skladišči za orožje in strelivo za občinski štab TO s prištavnimi enotami, Diverzantski vod, Vod za protidiverzantsko delovanje in dve četi (TO Lovrenc in Ruše), to je za 350 vojaških obveznikov. Skladišči sta bili v kletni etaži občinske zgradbe in nista ustrezali predpisanim zahtevam, niti po velikosti niti po varnosti. To je je ugotovila tudi komisija zaledne službe Republiškega štaba za TO pri nadzoru, ki ga je izvedela februarja 1990, in je občinskemu štabu naložila ukrep za izboljšanje stanja. Takrat predstavniki Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine niso podprli komandantov posameznih občin ali vsaj prisluhnili obrazložitvam, kako nameravajo rešiti težave, s katerimi se spoprijemajo občinski štabi. Poznejši dogodki so komandantu Občinskega štaba TO Ruše dali

misлити, da je: »že takrat nekaj ljudi iz PŠTO vedelo, v katero smer se bodo odvili dogodki, in so samo usmerjali tok dogodkov, da se je odvzem orožja moral zgoditi«. (Tone Sračnik, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 124)

V Občini Lenart so imeli orožje skladiščeno v novem objektu, grajenem za ta namen, ki je bil tehnično varovan, vendar brez stalnega fizičnega varovanja, kar v času odločitve o gradnji sploh ni bilo posebej izpostavljeno, saj je bilo občinsko dvorišče v neposredni bližini postaje milice in ves čas pod nadzorom. V skladišču so imeli orožje in opremo za 356 pripadnikov TO Občine Lenart, poleg tega pa še orožje in opremo enot zvez družbenopolitičnega vodstva, oborožitev za funkcionarje občine in oborožitev delovnih organizacij. V skladišču so bile tudi manjše količine orožja in streliva strelske zveze. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 41)

Teritorialna obramba Občine Ormož je imela v Ormožu po večletnem iskanju rešitve novo skladišče orožja. Do leta 1988 so skladiščili orožje in opremo TO v prostorih pod »staro policijo« na Ptujski cesti, v Tovarni sladkorja Ormož in v zaklonišču Civilne zaščite v Ormožu. V novem skladišču TO je bilo orožje in strelivo za 503 pripadnike rezervne sestave TO, ki so bili razporejeni v občinski štab s prištavnimi enotami, dve četi TO krajevnih skupnosti, samostojni vod TO krajevnih skupnosti, dva samostojna voda in odred TO četne sestave. Enote so bile opremljene z lahkim pehotnim orožjem. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 64)

Občinski štab Teritorialne obrambe Ptuj je imel orožje in opremo za vso TO po vojni formaciji skladiščeno v lastnem objektu v območju skladišča JLA v Kidričevem, zunaj tega so bili topovi enote za protizračno obrambo in strelivo, ki je bilo skladiščeno v Tovarni glinice in aluminija Kidričevo. (Stanko Žitnik, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 114)

Občinski štab Teritorialne obrambe Slovenska Bistrica je imel orožje in opremo za vso TO po vojni formaciji skladiščeno v območju bistriške vojašnice JLA.

Pogoji za hranjenje orožja TO občin Vzhodnoštajerske pokrajine so bili ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja od štaba do štaba precej različni. Dejstvo je, da so v tem času v Mariboru, na Ptuju, v Ormožu in Lenartu dosegli izjemen napredek pri zagotavljanju tehničnih in varnostnih pogojev za hranjenje orožja in opreme v lastnih skladiščih. Tudi zagotavljanje varnosti skladišč je bilo različno rešeno – v Mariboru, Slovenski Bistrici in na Ptuju, kjer so bile garnizije JLA, se je zdelo

razumno vložiti v gradnjo skladišč v območjih, ki jih je fizično varovala JLA. V Lenartu in na Ptujju, kjer ni bilo garnizij JLA, so varovanje skladišč izvajali s postajo milice in povezavo elektronskih sistemov varovanja k dežurnemu miličniku. Pozneje vzpostavljena občinska štaba Pesnica in Ruše (tudi tu ni bilo garnizij JLA) pa sta ohranila večino svojega orožja in opreme v skladiščih TO Maribor, ki so bila v območju vojašnic JLA. Orožje in opremo za protidiverzantsko delovanje in intervencijske enote TO je bilo hranjeno na postaji milice v Vošnjakovi ulici v Mariboru.

IZVAJANJE UKAZA O PREDAJI OROŽJA TERITORIALNE OBRAMBE POD NADZOR JUGOSLOVANSKE LJUDSKE ARMADE

Že nekaj časa pred seznanitvijo komandantov občinskih štabov v Vzhodnoštajerski pokrajini z ukazom o premestitvi orožja sta pomočnik komandanta Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine, ki je bil odgovoren za zaledne zadeve, in komandant Mestnega štaba TO Maribor imela izdelane načrte za premestitev orožja in streliva občinskih štabov TO v vojašnice JLA, kar je bilo neobičajno. Tik pred izvedbo dejavnosti sta komandante občinskih štabov iz Mestnega štaba TO Maribor seznanila z načrtom premeščanja orožja in streliva. Za skladišče orožja občinskega štaba v Pesnici je bil odgovoren mestni štab Maribor, zato je skladiščnik ob pomoči pripadnikov JLA opravil preselitev orožja po ukazu komandanta mestnega štaba kot del rednih nalog. Skupaj so iz Pesnice v skladišče mestnega štaba v vojašnico v Mariboru odpeljali 121 kosov orožja in pripadajoče strelivo Občinskega štaba TO Pesnica s prištabnimi enotami, Diverzantskega voda in Voda za protidiverzantsko delovanje, čeprav ukaza Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine za izvedbo te naloge komandant občinskega štaba takrat še ni dobil. (Vladimir Maher, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 92)

Zamisel komandanta Republiškega štaba TO o premeščanju orožja TO je prišla med komandante TO v Vzhodnoštajerski pokrajini 16. maja 1990, ko je bil v Mariboru na sedežu Pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe sklican nujni sestanek s komandanti občinskih štabov. Komandant pokrajinskega štaba je bil odsoten, sestanek je vodil načelnik pokrajinskega štaba in seznanil prisotne z ukazom komandanta RŠTO, št. VT Z – 625/1-9, z dne 15. 5. 1990, z ukazom komandanta

Pokrajinskega štaba TO, VT SZ – 86/2, z dne 15. 5. 1990 in s podrobnostmi iz načrta premestitve orožja TO v skladišča, ki so v območju garnizij JLA, da bi zagotovili varovanje s stražo iz sestave JLA.

Komandanti občinskih štabov, ki so se sestanka udeležili, so bili presenečeni, saj so bili glede skladiščenja orožja v zelo različnem položaju. Vedeli so, da je bilo nad 70 odstotkov orožja in druge opreme Teritorialne obrambe Vzhodnoštajerske pokrajine že v skladiščih vojašnic pod nadzorom JLA. Tako je bilo tudi v Mariboru, kjer je imela TO svoje skladišče v varovanem območju vojašnice Franca Rozmana - Staneta. Orožje TO, ki je bilo na več mestih po Vzhodnoštajerski pokrajini, je bilo skladiščeno bliže mobilizacijskim zbirališčem in območjem uporabe enot za protidiverzantsko delovanje, intervencijskim enotam in zaščitnim enotam občinskih štabov TO. S tem so v občinskih štabih TO skrajševali mobilizacijski čas in okrepili varnost izvajanja mobilizacije. Vse te utemeljitve se je po obrazložitvi predstavnikov Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine v trenutku ovrglo, v ospredje so postavili kriterij – fizično varovanje skladišč orožja s stalno stražo.

V mariborskem skladišču vojašnice Franca Rozmana - Staneta je bil predviden prostor tudi za orožje Občinskega štaba TO Ruše in Pesnica. Prav tako je bilo predvideno v Kidričevem, ker je imel Občinski štab TO Ptuj v vojaškem območju Kidričevo lastno skladišče, da v njihov skladiščni prostor prepeljejo orožje občinskih štabov Ormož in Lenart. Za Občinski štab TO Slovenska Bistrica ni bilo predvidenih sprememb, saj je bilo njihovo orožje v bistriški vojašnici in po mnenju predstavnikov Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine pod ustreznim nadzorom JLA.

Zagotovljeno vključevanje pripadnikov JLA in »pomoč« pri preselitvi orožja TO je pripadnike stalne sestave TO presenetilo in so se spraševali, kaj se skriva za premestitvijo orožja TO v območja garnizij JLA, saj se je ta v preteklosti praviloma izogibala delanju uslug pripadnikom TO. Več kot očitno je bilo, da je armada skrbno načrtovala prevzem nadzora nad orožjem TO.

V Ormožu so poseg JLA in preselitev orožja občutili še bolj doživeto kot drugje v Vzhodnoštajerski pokrajini, saj to očitno ni bilo povezano z varnostno-tehničnimi razlogi. V Ormožu je imela TO nove skladiščne prostore, ki so bili grajeni in opremljeni skladno z najnovejšimi varnostnimi standardi, ki jih je določila JLA.

Za gradnjo skladišča TO Ormož v letih 1987 in 88 je sodelovala JLA s krediti Vojnega servisa. Poleg tega je bilo skladišče opremljeno s sodobnim sistemom za elektronsko varovanje, ki je bilo povezano z bližnjo postajo milice, ki je imela stalno posadko miličnikov.

Postopek ob preselitvi orožja TO so doživljali kot pritisk JLA na komaj izvoljene občinske strukture. Početje JLA so spremljali tudi občani, številni med njimi so imeli vojni razpored v rezervno sestavo TO, zato so glasno zahtevali prekinitve preseljevanja orožja ormoške TO, saj so verjeli, da je to orožje kupila Občina Ormož za svojo TO. Dogodke pred skladiščem TO Ormož so dojeli kot razoroževanje svoje TO in pri komandantu občinskega štaba nedvoumno zahtevali vrnitev orožja v skladišča občinske TO.

Ob seznanitvi z ukazom o premestitvi orožja TO v objekte pod nadzorom JLA se je zdelo, da se vsebina ukaza ne nanaša na Mestni štab TO Maribor in večja občinska štaba na Ptuj in v Slovenski Bistrici, saj sta ta štaba že imela orožje v območju vojašnic in objektih pod nadzorom JLA. Komandanti občinskih štabov TO Lenart, Ormož, Pesnica in Ruše so brali vsebino ukaza bistveno drugače, saj jih je oficir, odgovoren za zaledna vprašanja Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine, ves čas opozarjal, da noben izmed naštetih štabov ne izpolnjuje predpisanih tehničnih in varnostnih pogojev za hranjenje orožja v svojih prostorih. Zaledniki so izrazito poudarjali, da je treba ob tehničnih ukrepih varovanja zagotoviti tudi stalno fizično varovanje, to je s stalno stražarsko službo, to pa bi močno obremenilo proračun občin, namenjen delovanju občinskih štabov. Ne glede na to je komandante občinskih štabov begalo dejstvo, da so zaledniki Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine izpostavljali, da je v ukazu posebej poudarjeno, da se o premestitvi orožja ne obvešča nikogar, da se zadeva izvede ob upoštevanju določil o strogi vojaški tajnosti in da bodo kršitelji odgovarjali skladno z vojnim zakonom. Ne glede na to so zahtevali odgovore neposredno od odgovornih v Republiškem štabu TO v Ljubljani. Vprašanja so bila vezana na razmere po predaji orožja pod nadzor JLA, na postopke pri urejanju dokumentov za vstop v skladišča JLA, povečane stroške prevozov in neustreznost pogojev za skladiščenje sredstev v novih prostorih. Zanimalo jih je tudi, ali so z ukrepom premeščanja orožja seznanjena vodstva občin in njenih organov in ali naj obvestijo občinske predsednike Sveta za splošno ljudsko obrambo in državno samozaščito.

Predstavniki Republiškega štaba TO je komandante zavrnil, da to ni njihova stvar, zalednik iz Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine pa je pojasnil, da na podlagi navodil, ki jih dobil na posvetu v Republiškem štabu 15. 5. 1990, o ukrepih ne obveščajo nikogar (poročilo komandanta OŠTO Ptuj, št. SZ 73-4, z dne 14. 6. 1990). Pokrajinski štab TO je vztrajal pri izpolnitvi ukaza Republiškega štaba TO o predaji orožja tudi po 18. 5. 1990, ko je Predsedstvo Republike Slovenije sporočilo, da je treba predajo orožja ustaviti, saj za premeščanje orožja TO ni bilo pravne podlage.

Ukaz Republiškega štaba TO o predaji orožja TO pod nadzor JLA je bil poln nejasnosti, vendar so ga komandanti občinskih štabov izvajali, v Slovenski Bistrici pa se je major Marjan Strehar odločno uprl temu ukazu, saj ni verjel, da gre za ukrep, s katerim bo JLA zavarovala orožje, strelivo in vojaško opremo TO. Ne glede na prepoved, da z vsebino tega ukaza ne sme seznaniti nikogar, je major Strehar o razmerah, ki jih bo uresničevanje tega ukaza povzročilo, seznanil novoizvoljeno občinsko vodstvo. Opozoril je, da bo JLA nadzirala vse orožje in vojaško opremo TO Občine Slovenska Bistrica, štab in enote TO pa brez dovoljenja Pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe in komandanta garnizije JLA ne bodo mogle dostopati do skladišč, izvajati vzdrževanja orožja, opravljati načrtovanih oblik bojnega usposabljanja, skratka, da bodo brez obrambe.

ODZIV NA IZVAJANJE UKAZA O PREDAJI OROŽJA

Zdelo se je, da je jugoslovanski vojaški vrh zelo pozorno izbral čas za odvzem orožja TO, v večjem delu občin Vzhodnoštajerske pokrajine so bili izvoljeni novi župani in delegati v občinske skupščine, dolžnosti pa še niso prevzeli. Ne glede na to, da JLA naloge ni v celoti izvedla, nekateri ocenjujejo, da je z odvzemom orožja nastala precejšna moralna škoda za TO in obrambni sistem Slovenije. Na drugi strani pa je nemoč JLA izvesti nalogo v celoti vzpodbudila pripadnike stalne sestave TO Vzhodnoštajerske pokrajine k organiziranju obrambne strukture za zaščito osamosvojitvenih procesov.

Komandant Republiškega štaba TO Republike Slovenije je s sodelovanjem v poskusu razorožitve slovenske TO zavestno deloval proti ugledu, ki so ga v svojem okolju uživali pripadniki stalne sestave in tudi rezervni oficirji, ki so bili razporejeni v enote, štabe in poveljstva TO.

Nekateri komandanti občinskih štabov so o ukazu za premestitev orožja kljub izrecni prepovedi seznanili svoje predsednike skupščin občin oziroma župane, kot so jim takrat že rekli. Posamezni predsedniki skupščin občin so takrat napisali obširna pojasnila o dvomih v dobronamernost premestitve orožja in poudarjali upravičenost ter potrebo skladiščenja orožja njihove TO v skladiščih TO zunaj vojašnic.

O tem, da bi se glede premestitve orožja TO na republiški ravni kaj dogajalo, komandanti občinski štabov niso vedeli nič. Sledila je odločitev Predsedstva Republike Slovenije, da se orožje ne premešča, ki je bila sprejeta dan po začetku premeščanja orožja TO, nekateri komandanti občinski štabov v Vzhodnoštajerski pokrajini pa so bili z njo seznanjeni prepozno, ko je JLA večino orožja že premestila v svoja skladišča.

Javnost je odvzem orožja TO in njegovo preselitev pod nadzor JLA takoj sprejela kot nelegitimen poseg JLA, ki onemogoča izpolnjevanje poslanstva TO in preprečuje kakršno koli legitimno obrambno delovanje obrambno-varnostnih struktur občin Vzhodnoštajerske pokrajine.

V občinskih štabih Vzhodnoštajerske pokrajine so bili pripadniki stalne sestave po premestitvi orožja v objekte JLA precej prizadeti, čeprav v večini občin orožja za usposabljanja enot TO niso potrebovali, ker so načrtovana spomladanska usposabljanja že izvedli, je ostal slab občutek in občutek krivde, da niso storili vsega, da bi orožje zadržali. V štabih, ki so imeli orožje že pred majem 1990 v skladiščih JLA, pa so kmalu ugotovili, da je režim dostopa do skladišč, v katerih je njihovo orožje, tako strog, da pravzaprav niso mogli v skladišča, da bi opravili najnujnejše postopke vzdrževanja orožja in opreme. Republiški štab TO je še naprej z različnimi ukrepi oviral redno delo TO občin in se na različne načine izgovarjal na vojaške oblasti, ki so, če se je le dalo, ovirale TO pri vstopanju v skladišča, nazadnje pa je komandant Republiškega štaba prepovedal vse vadbene dejavnosti TO, ki so bile povezane z orožjem. Tako je komandant Občinskega štaba TO Ptuj že 28. 5. 1990 poročal na Pokrajinski štab TO Vzhodnoštajerske pokrajine, da jim je komandant ptujske garnizije JLA prepovedal vsak vstop v prostore TO v skladišču JLA v Kidričevem, pri tem se je opiral na ukaz komandanta 31. korpusa JLA. (Poročilo o ukrepih garnizona JLA Ptuj, št. Z 73-5, z dne 28. 5. 1990)

Odgovorni za TO in drugih obrambnih struktur so se tako znašli v razmerah, ko sami niso mogli izvesti nujnih korakov za ohranitev bojne sposobnosti TO, vendar bi jih morali, saj so bili po takratnih predpisih zanjo odgovorni. Rezervni oficirji TO v občinah Vzhodnoštajerske pokrajine so se zavedali, da imajo ukazi in drugi formalni akti, ki jih je izdal protislovensko usmerjen komandant Republiškega štaba TO, en sam cilj – slabiti ali povsem onemogočiti slovenski obrambni sistem.

Med pripadniki TO so bili tudi taki, ki so bili nekoliko daljnovidnejši in so se zavedali, da morajo najti rešitev, ki bo vojaško strokovna in bo podprta z veljavno zakonodajo. Našli so jo v slovenski zakonodaji s področja splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, v kateri je bila predvidena tudi Narodna zaščita. Odgovorni za slovensko varnost so to zakonsko rešitev videli kot obliko organiziranosti za oborožen boj brez togih pravil in formacij. Tako je oblikovanje manevrske strukture narodne zaščite omogočalo varovanje nastajajoče slovenske države. Narodno zaščito so številni domoljubi videli kot mogoč izhod iz blokade obrambnih dejavnosti, ki jo je strukturi TO vsilil armadni vrh Jugoslavije in jo je komandant Republiškega štaba TO dosledno izvajal.

Na začetku septembra 1990 se je v Vzhodnoštajerski pokrajini odzval mag. Marjan Fekonja, sicer pripadnik Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine, in sklical pripadnike stalne sestave TO iz posameznih občin na ločene sestanke, jih seznanil z razmerami v Vzhodnoštajerski pokrajini in jim zaupal, da obstaja resna možnost vojaškega delovanja sil JLA za prevzem oblasti v območju te pokrajine. Kmalu je pridobil zaupanje vsakega od predstavnikov občin, jih imenoval za načelnike občinskega štaba Narodne zaščite in jim dal ustne usmeritve za organizacijo občinskih štabov in evidentiranje pripadnikov Narodne zaščite iz vrst enot Teritorialne obrambe.

Treba je izpostaviti, da je major Strehar v Slovenski Bistrici pravilno ocenil tok dogodkov in da je izvzem orožja in vojaške opreme TO iz skladišča v bistriški vojašnici mogoč. Pridobil je soglasje pokrajinskega organizatorja MSNZ mag. Marjana Fekonje in se odločil za izvzem orožja TO Slovenska Bistrica iz nadzora JLA. Sprožil je tvegano akcijo s kodnim sporočilom »Odpeljite mokre cerade na dogovorjeno mesto!« in dal odpeljati orožje TO iz bistriške vojašnice, kjer je bila oborožena straža, ki je preverila dokumente voznika in vozila ter opravila rutinski pregled vozila in dovolila izhod. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 149)

Streharjev uspeh pa ni imel samo lepe plati – ko se je v »uradni TO« razvedelo, da so v Slovenski Bistrici »nekaj naredili«, so sledili pritiski in poskusi diskreditacije na občinski ravni pri novoizvoljenih oblastnikih. Tudi JLA je »nekaj posumila«, zato so njeni predstavniki na različne načine pritiskali na majorja Streharja in njegove sodelavce. Komandant bistriške vojašnice je ukazal dodatno pečatenje vhoda v skladišče orožja TO Slovenska Bistrica. (Pogovor z Brankom Petanom, 8. 10. 2020)

MANEVRSKA STRUKTURA NARODNE ZAŠČITE VZHODNOŠTAJERSKE POKRAJINE

Magister Marjan Fekonja se je v prvih dneh septembra 1990 na različnih lokacijah ločeno sestal z izbranimi pripadniki občinskih štabov TO posameznih občin in jih seznanil z zamisljo o uporabi proti ravnanju JLA in protislovensko usmerjenega komandanta Republiškega štaba TO. Z vsebino razgovora je večino povabljenih pripadnikov TO presenetil, saj je on, glede na svoje delovno mesto, vedno odločno zagovarjal politično-ekonomski sistem v Jugoslaviji, sedaj pa napoveduje njen konec. Gre za provokacijo? Ko so prenesli prvi šok, so prisluhnili njegovi obrazložitvi razmer v Sloveniji in pobudi, da je treba ukrepati; dodal je še, da so drugod po Sloveniji za te naloge že oblikovane brigade. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 38)

Večina je sprejela pobudo o ukrepanju in obrazložitve, da lahko glede na Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti vpeljejo Narodno zaščito, saj za njeno delovanje in usposabljanje skrbita občinska sekretariata za notranje zadeve in sekretariat za obrambo, da bo vpoklic pripadnikov NZ zakonit, saj bo potekal prek občinskih sekretariatov za obrambo. Sam se je zavzel za oblikovanje odredov NZ, ki prevzemajo vlogo dotedanjih enot TO, in pojasnil, da bodo v občinske štabe dobili orožje iz republiških rezerv. Ne glede na to je izpostavil, da je izvzem orožja TO iz skladišč pod nadzorom JLA zakonit, da za tem stojijo organi Republike Slovenije. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 38)

V nadaljevanju so se organizatorji NZ iz občin Lenart, Maribor, Ormož, Pesnica, Ptuj, Ruše in Slovenska Bistrica na pokrajinski ravni srečali večkrat. Takrat so jih drugi člani Pokrajinskega štaba Narodne zaščite Vzhodnoštajerske (PŠ NZ VŠP) pokrajine seznanili z operativnimi nalogami, med njimi o ukrepih varovanja meje z Avstrijo, seznanili so jih z vojaško strukturo mariborskega korpusa JLA, z

uporabo zvez prek Boča in opozorili na ukrepe ter varnost radijskega prometa, ki so bili nujni za zaščito NZ.

Po sestankih s pripadniki pokrajinskega štaba NZ so se občinski organizatorji samostojno lotili oblikovanja občinskih štabov NZ in odredov NZ ter poskrbeli za njihovo kadrovske populnitev. Sledilo je organiziranje tajnih skladišč za orožje TO. Pri tem so imeli v vsaki občini drugačen pristop. Štab v Slovenski Bistrici je organiziral veliko tajnih skladišč na kmetijah v območju Pohorja in v delovnih organizacijah, v Občini Lenart so oblikovali tajna skladišča na različnih tajnih lokacijah pri zasebnikih in v delovnih organizacijah, za skladiščenje minskoeksplozivnih sredstev, ki so jih pripeljali iz Gotenice, so od občine Lenart pridobil sklep, da se skladiščni prostori Občinskega štaba TO Lenart uporabljajo za potrebe NZ. Tudi v Ormožu so s podpisom župana v nekdanjem skladišču Občinskega štaba TO Ormož, da se vzpostavi skladišče NZ, zagotovili vsaj minimalne varnostne in tehnične pogoje za hranjenje orožja in minskoeksplozivnih sredstev, poleg tega pa so poskrbeli za tajna skladišča na različnih lokacijah (depo premoga za centralno kurjavo, kletni prostori nekdanje šole, kurilnica doma kulture, garažni prostori in skladišče velike trgovine). V Pesnici so se odločili za disperzijo orožja v tajna skladišča na širokem prostoru pri zasebnikih na oddaljenih kmetijah in v večjih delovnih organizacijah, kjer je bilo ob zaupnih ljudeh v tovarniških halah mogoče skriti večje količine orožja in streliva. Ptujčani so izbrali za tajna skladišča lokacije v velikih tovarnah, trgovskih skladiščih in pri zaupnih ljudeh v mestu in okolici. V Rušah so orožje skrili v skladišča v občinski stavbi in označili kot skladišče CZ Občine Ruše, v zaklonišče v srednji šoli in v veliki tovarni, kjer so hranili orožje in strelivo.

Prav tako so bili načini zagotovitev orožja posameznih štabov precej raznovrstni. Slovenska Bistrica je bila prva, ki se je lotila izvzema orožja iz skladišča TO v bistriški vojašnici. Odpeljali so vse orožje in ga prepeljali na tajne lokacije tako, da so preverili delovanje poostrelega režima varovanja orožja TO v objektih JLA. Pripadniki Občinskega štaba TO Slovenska Bistrica so z različnimi izgovori vstopali v bistriško vojašnico ob različnih urah in opazovali način dela pripadnikov JLA na kontrolni točki. Ko so vstopali z vozilom, so vselej prevažali nepomembno vojaško opremo za taborjenje, da ne bi pritegnili pozornosti. Ugotovili so, da je delo stražarjev rutinsko. Ocenili so, da je izvzem orožja in vojaške opreme TO iz skladišča v bistriški vojašnici mogoč, zato so natovorili vozilo z registrskimi

tablicami TO in ga pustil v vojašnici. Naslednji dan je major Strehar sprožil akcijo s kodnim sporočilom: »Odpeljite mokre cerade na dogovorjeno mesto!«. Stražarji so preverili dokumente voznika in vozila ter opravili rutinski pregled zunanosti vozila in dovolili izhod. Orožje so odpeljali v tovarno Impol v Slovenski Bistrici, nato pa na tajne lokacijo v širše območje Pohorja.

Lenarški štab je skupaj z ormoškimi in ptujskimi orožji izvil iz vojaškega območja Kidričevo pod krinko prevoza orožja v tehnične delavnice v ptujsko vojašnico. Ormoško orožje so v bližini ptujskih toplic preložili v njihov kombi, lenarškega pa so odpeljali v tajno skladišče v Lenartu. Pred tem so poskrbeli za uradno potrditev, da so s svojim vozilom bili v ptujski vojašnici, kot da so prepeljali orožje v delavnice.

Štabi v Mariboru so izvzeli orožje iz vojaških objektov mariborskega skladiščnika. Pesničani so najprej odpeljali avtomatsko orožje, potem pa še ostrostrelne puške obeh čet Občinskega štaba TO Pesnica. Oborožili so štab s prištavnimi enotami, Diverzantski vod, Protidiverzantski vod in Odred NZ. Iz skladišča Mestnega štaba TO v vojašnici v Mariboru so tajno izvzeli štiri avtomatske pištole, 47 pištol M57, 72 avtomatskih pušk, 32 polavtomatskih pušk, 25 puškomitraljezov 7,62 mm, tri ostrostrelne puške in sedem ročnih minometov M57 ter vse pripadajoče strelivo (46.820 kosov). Poleg tega orožja so dobili še 10 avtomatskih pušk od oddelka za obrambo Občine Pesnica.

Ptujčani so najprej dobili orožje po uspešno izpeljani akciji v Gotenici, kjer so v nočnih urah prepeljali orožja in strelivo v Lenart, nato pa ga razvozili na tajne lokacije po posameznih občinah. Za to so na Ptuj imeli načrtovano in dogovorjeno skladišče v TGA Kidričevo, AGIS in pri obrtniku ter v železniških delavnicah, kjer so že od prej imeli skladiščeno orožje voda TO Slovenskih železnic. Za ta skladišča so se v Ptuj odločili, ker so objekte dobro poznali in ker so bili tam dobri pogoji za hranjenje in več možnosti tajnega dostopa. Izvzem in selitev orožja iz vojaškega skladišča v Kidričevem, ki so se ju lotili skupaj z izvzemom za občinska štaba Lenart in Ormož, so opravili z uradnim izgovorom prevoza orožja na tehnične preglede in konzervacijo, pozneje pa so se v skladišče Kidričevo vračali prazni zaboji. Nekaj orožja so poskusili izvzeti pod pretvezo usposabljanja, vendar so organizatorji NZ na ta način lahko izvzeli le manjše količine, saj je bilo usposabljanja enot TO malo, po 25. 9. 1990 pa je bil izdan ukaz o prepovedi vsakršnega izvzema orožja in streliva iz skladišča JLA v Kidričevem (Stanko Žitnik, 30. obletnica MSNZ VŠP,

stran 114). Teh izvzemov ne bi bilo mogoče izvesti brez predanih in domiselnih skladiščnikov občinskih štabov TO Lenart, Ormož in Ptuj.

V Rušah so bili pripravljene na skladiščenje orožja na tajnih lokacijah v srednji kemijski šoli in v tovarni Jeklo Ruše. Kmalu so iz vojašnice prejeli nekaj orožja in streliva, potem pa še od TO občine Radlje ob Dravi 100 kosov orožja (puške 7,9 mm M48 in puškomitraljeze šarce) in okrog 10.000 kosov streliva. S tem orožjem so oborožili vse enote TO Občine Ruše. (Tone Sračnik, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 92)

Za prevoze in premeščanje orožja na tajna mesta so organizatorji NZ vključili širši krog sodelavcev. Pomembno je bilo zaupanje, krajevna bližina in da so imeli doma telefonske priključke in so bili dosegljivi.

NALOGE V VZHODNOŠTAJERSKI POKRAJINI

Pokrajinski štab Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine

Na področju Vzhodnoštajerske pokrajine v občinah Lenart, Maribor, Ormož, Pesnica, Ptuj, Ruše in Slovenska Bistrica je bila v drugi polovici leta 1990 vzpostavljena mreža NZ. Za načelnika pokrajinskega štaba NZ je bil imenovan magister Marjan Fekonja, ki je v izjemno kratkem času izbral načelnike občinskih štabov NZ in razširil mrežo NZ na vse občine pokrajine. Z izbranimi pripadniki stalne sestave TO je vzpostavil Pokrajinski štab Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine in zgradil zaupanje s pripadniki TO iz občin ter skladno s svojimi pooblastili, ki jih je dobil z odločbo ministra za notranje zadeve, imenoval načelnike občinskih štabov NZ, ki so nemudoma pristopili k vzpostavljanju štabov in enot NZ na svojem območju odgovornosti.

Ob vzpostavitvi mreže Narodne zaščite v Vzhodnoštajerski pokrajini so bile njene težiščne naloge:

- kadrovska popolnitev štabov in enot NZ;
- vzpostavitev delovnega stika s komandirji postaj milice v območju odgovornosti;

- izbrati lokacije tajnih skladišč v območju odgovornosti posameznega štaba ob upoštevanju strogih varnostnih določil za preprečitev odkritja skladišč in mreže NZ, izdelava načrtov načrta varovanja tajnih skladišč;
- izbrati zaupne posameznike za sodelovanje v projektu, še posebej pri varovanju tajnih skladišč;
- vzpostaviti dobro sodelovanje z odgovornimi za prostore v občinskih zgradbah in delovnih organizacijah, ki so sprejeli odgovornost za skladiščenje orožja;
- organizirati prikrit izvzem orožja in vojaške opreme iz skladišč v vojašnicah JLA in hitro premestitev v pripravljena tajna skladišča orožja in vzpostavitev evidenc orožja in opreme v tajnih skladiščih;
- izvzem in prevoz streliva ter minskoeksplozivnih sredstev iz skladišča Gotenica v Maribor, razdelitev bojnih sredstev iz Gotenice občinskim štabom NZ. (Marjan Fekonja)

Pokrajinski štab NZ Vzhodnoštajerske pokrajine je izdelal niz pisnih dokumentov za bojno delovanje enot in štabov NZ v primeru potrebe, med njimi so bili najpomembnejši:

- **Direktiva načelnika Narodne zaščite VŠP za demonstracijo, delno ali popolno uporabo manevrske strukture Narodne zaščite** (akt PŠ NZ VŠP, priloga 1), v kateri so na podlagi celovite ocene mogočih posledic sprejetja ustavnega zakona, s katerim bo Republika Slovenija sama urejala del vojaške obveznosti svojih državljanov, in ocene razmer, v katerih bi slovensko vodstvo odredilo delno ali popolno uporabo sil NZ v Vzhodnoštajerskih pokrajini. V Direktivi so predstavili vzroke in možnosti delovanja sil JLA na območju Vzhodnoštajerske pokrajine in analizo najverjetnejšega udejstvovanja enot JLA iz garnizij v njenem območju in kako bi se enote NZ postavile po robu delovanju JLA. V Direktivi so zapisali konkretne naloge občinskih štabov NZ v primeru delne ali popolne uporabe sil. Direktiva načelnika Pokrajinskega štaba NZ je pri opredelitvi bojne zagotovitve nekoliko krajša in zajema v glavnem težišča in postopke za obrambo, saj NZ ni imela bojnih sredstev za protiletalsko obrambo, in delovanje v primeru uporabe kemičnih sredstev pri delovanju enot JLA. Zelo jasno pa je v direktivi opredeljeno protidesantno bojevanje, izpostavljeno je območje letališča Maribor in težišče inženirske zagotovitve z ovirami in minskoeksplozivna sredstva na komunikacijah,

ki vodijo iz Republike Hrvaške v območje Vzhodnoštajerske pokrajine in na smeri Maribor–Slovenska Bistrica. Vidno je izpostavljeno delovanje štabov na področju varnostno obveščevalne zagotovitve in sodelovanje z organi uprav za notranje zadeve (UNZ) za učinkovito odkrivanje poskusov delovanje Kontraobveščevalne službe JLA ter pravočasno odkrivanje vrinjenih izvidniško-diverzantskih enot JLA.

V Direktivi je izjemno jasno zapisano določilo, da je razdelitev in uporaba bojnega streliva pripadnikom NZ dovoljena izključno po posebni odobritvi načelnika Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine.

- **Povelje za zaledno zagotovitev**, v katerem je načelnik Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine opredelil ravnanje NZ na področju tehnične zagotovitve, intendantske oskrbe, prometne, protipožarne in gradbene zagotovitve. (Akt PŠ NZ VŠP, priloga 2)
- **Ukaz za izvajanje bojnega delovanja** (akt PŠ NZ VŠP, priloga 3), v katerem je načelnik Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine podal podrobne podatke o razporedu in stanju sil JLA v posameznih garnizijah v območju Vzhodnoštajerske pokrajine, to je v Mariboru, na Ptuju in Slovenski Bistrici, ter silah JLA v obmejnih stražnicah na območju občin Ruše in Pesnica. Iz ocene nasprotnika je oblikovan sklep, da JLA v območju Vzhodnoštajerske pokrajine nima zadostnih sil za bojno delovanje na vseh področjih, da ni mogoče računati na omembe vredne okrepitve, da enote JLA niso primerno izurjene in nimajo bojnih izkušenj za bojno delovanje, da je večnacionalna sestava enot JLA in veliko število neizurjenih nabornikov v enotah JLA veliko breme za odločitve o vključevanju in bojnem delovanju. Ne glede na to je bilo ocenjeno, da je JLA zmožna izvajati kombinirano bojno delovanje, da ima premoč v zraku, da je izjemno dobro oborožena in da je pravočasno izvedla ukrepe za povišanje stopnje bojne pripravljenosti.

Glede na pregled in pripravljenost sil NZ je načelnik Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine odločil, da mora delovanje enot manevrske strukture NZ Vzhodnoštajerske pokrajine sloneti na sodelovanju z enotami milice in s prebivalstvom pri zaščiti življenj in premoženja, varovanju oblastnih organov in oddelkov za ljudsko obrambo v občinah. Težišče delovanja enot NZ je, da z nenasilnimi sredstvi preprečujejo silam JLA premeščanje njihovih sil in koncentracijo sil JLA v območju Vzhodnoštajerske pokrajine, z delom

sil zagotavljajo nadzor nad območjem odgovornosti, varovanje oblastnih organov in varovanje nemotene izvedbe mobilizacije sil NZ.

V nalogah Občinski štab NZ Maribor težiščno zavaruje letališče Maribor, izvede blokado vojaških objektov JLA, še posebej skladišča v Pivoli. Zagotovi celovit nadzor nad območjem odgovornosti s težiščem na varovanju cestne in železniške infrastrukture in zagotovi nemoteno delovanje avtobusnega podjetja in železniškega gospodarstva v Mariboru, PTT-centrale in RTV Maribor.

Občinski štab NZ v Ormožu je v svojem območju odgovornosti namenil težiščno pozornost bojnemu nadzoru na komunikacijah iz smeri Varaždin–Ormož–Ptuj in Čakovec–Ormož–Ptuj.

Občinski štab NZ Pesnica je dobil nalogo težiščno uporabiti sile NZ v območju mejnega prehoda Šentilj, zagotoviti nemoteno delovanje prehoda in se po potrebi se vključiti pri zavzetju stražnic Šentilj in Ceršak.

Občinski štab NZ Ptuj je imel nalogo vključevanja enot NZ pri vzpostavitvi blokade ptujske vojašnice, objektov JLA v Novi vasi in Kidričevem.

Občinski štab NZ Ruše je dobil nalogo uporabe sil na levem bregu Drave za delovanje v območju državne meje z Avstrijo, del sil pa je razporedil v območje Pohorja kot rezervo Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine. Vse enote NZ delujejo za vzpostavitev nadzora nad komunikacijami v območju odgovornosti s težiščem na varovanju mostov čez Dravo in HC Fala.

Občinski štab NZ Slovenska Bistrica je imel poglobljeno nalogo vključevanja enot NZ pri blokadi objektov JLA pri vojašnici in skladišču Ložnica, preostale sile pa je uporabil za bojni nadzor nad območjem za intervencijo na komunikacijah Maribor–Slovenska Bistrica–Slovenske Konjice in Slovenska Bistrica–Ptuj.

- **Ukazi, ocene in načrti**, s katerimi je Pokrajinski štab NZ Vzhodnoštajerske pokrajine dal konkretne naloge, usmeritve za načrtovanje v Občinski štab NZ na področju obveščevalno-izvidniške dejavnosti, varnostne zagotovitve, spremljanja in krepitve moralno-političnega stanja v štabih in enotah ter delovanje v primeru uporabe kemičnih bojnih sredstev in zagotovitve protizračne obrambe v območju odgovornosti.

Načrtovanje bojnih nalog NZ v Vzhodnoštajerski pokrajini je slonelo na ocenah, ki jim v vojaškem okolju pripisujejo odločilni vpliv, kot je vojaški pomen nasprotnika, njegovo delovanje v konkretnem prostoru, moč in razporeditev branilca, njegova vezava na zemljepisne posebnosti prostora in podpora, ki jo branilec lahko dobi med izvajanjem nalog. Vsaka občina v pokrajini je bila ocenjena glede na moč nasprotnikovih in sil branilca, družbenopolitičnega pomena regijskega in občinskih središč, zemljepisnih značilnosti, cestnih komunikacij in njihovih povezav ter možnosti intervencije sosednjih sil. Občinam Maribor, Slovenska Bistrica in Ptuj je bil pripisan poudarjen pomen zaradi vojaške prisotnosti JLA in njene moči, bližine meje in komunikacijskih povezav s sosednjo Zahodnoštajersko pokrajino. Občina Ruše in Slovenska Bistrica sta po pomenu izstopali zaradi baznega območja Pohorja. Občini Pesnica in Lenart sta dobivali poseben pomen tudi zaradi bližine in vpliva državne meje. Občini Ptuj in Ormož sta imeli poudarjen pomen zaradi svoje lege ob meji s sosednjo Hrvaško in možnosti intervencije sil JLA iz Varaždina in Čakovca. (Akt PŠ NZ VŠP, priloga 4)

Med izvajanjem projekta MSNZ je Občina Slovenska Bistrica dobila še dodaten pomen, saj je občinski štab NZ že v prvih dneh septembra iz vojašnice odpeljal večje količine orožja in ga premestil v tajna skladišča. Ko so to izvedeli še v drugih občinah, so dobili dokaz, da JLA ne more tako zavarovati orožja TO, da ga ne bi mogli odpeljati. Bistriški štab je služil kot zgled, načelnik Pokrajinskega štaba NZ pa je imenoval majorja Marjana Streharja za svojega pomočnika (Odločba o imenovanju, št. 0001-1-Z-3/13-5 -90, z dne 15. 9. 1990), ki se je potrdil kot izjemen načrtovalec in štabni častnik.

Občinski štabi Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine

LENART

Načelnik Občinskega štaba NZ Lenart se je za sodelovanje z mag. Marjanom Fekonjo odločil zaradi ponižanja, ki ga je doživel ob odvzemu orožja TO in zaradi potrebe po varovanju sprejetih odločitev o samostojnosti in suverenosti države Slovenije. Nastajanje nove NZ v Občini Lenart je potekalo v najstrožji tajnosti s pomočjo predanih in zaupnih ljudi. V rednem delovnem času so pripadniki stalne sestave v štabu TO opravljali redne naloge, zunaj delovnega časa pa so se ukvarjali

z ukrepi za potrebe NZ. Štelo je strokovno znanje in izkušnje ter medsebojno zaupanje. Načelnik Občinskega štaba NZ Lenart je lahko od samega začetka brez zadržkov zaupal svojim sodelavcem v stalni sestavi TO, še posebej referentu tehnike – skladiščniku Občinskega štaba TO Francu Šijanču.

Nastajanje strukture NZ v Občini Lenart je potekalo postopno, vendar hitro. Najprej so oblikovali ožji del občinskega štaba, vključenih je bilo pet sodelavcev. Vsak član poveljstva je imel točno določene naloge v organizaciji in oblikovanju enot NZ ter pri izdelavi načrtov delovanja. Za tajna skladišča in kaj je v njih je vedelo sedem ljudi. Tudi oblikovanje in opremljanje enot NZ sta potekala postopoma in glede na ocene izurjenost za delovanje. Tako so najprej formirali in oborožili Vod za protispecialno delovanje, sledil je Diverzantski vod in prištabne enote, ki so bile namenjene za zavarovanje poveljstva in za logistično oskrbo celotne strukture NZ. Vod za protispecialno delovanje in zaščitni vod sta bila predvsem za zavarovanje vodstva občine, oddelka za ljudsko obrambo in občinskega štaba NZ.

Tudi vzpostavljanje in načrtovanje oskrbe NZ je potekalo postopoma, najprej je načelnik NZ vključil skladiščnika Franca Šijanča. V drugi fazi se je v dejavnosti vključil komandir milice Alojz Breznik. V poznejšem času in v času razkladanja in delitve oborožitve, streliva in minskoeksplozivnih sredstvih se je ob skladiščniku priključil še Jože Jurša kot neposredni izvajalec dela in Stanka Senica za kadrovsko-administrativno delo. Za prevoze je sodeloval Roman Čuš. V tretji fazi pa so bili vključeni še drugi sodelavci po posebnem seznamu.

V občini Lenart so formirali dva odreda NZ; 21. odredu NZ je poveljeval major Jože Majcenovič, 29. pa stotnik Andrej Šuman. Po končani kadrovski in materialni popolnitvi je bilo v štabu in enotah NZ Občine Lenart pripravljenih in oboroženih 300 pripadnikov. Enote NZ so oborožili z orožjem, ki ga maja 1990 v Lenartu niso predali v skladišče JLA. Manjkajoče količine avtomatskih in polavtomatskih, ostrostrelnih pušk, puškomitraljezov ter orožja so odpeljali po tajnem izvzemu iz skladišča JLA v Kidričevem. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 40)

MARIBOR

Narodna zaščita v novi obliki in vsebini delovanja je tudi v Mariboru leta 1990 potekala v odlični povezanosti in izvajanju nalog s takratno milico. Desetega

septembra 1990 je bil za načelnika Občinskega štaba NZ Maribor imenovan Venčeslav Ogrinc, že naslednji dan je organiziral Občinski štab Narodne zaščite Maribor s petimi člani iz vrst štaba Teritorialne obrambe, ki so prevzeli ključne naloge z operativnega področja, organizacijsko-mobilizacijskega področja in skrbi za zaledne naloge. Ko so potrebe pri delu štaba to zahtevale, se je število vključenih širilo, tudi na kadre izven stalne sestave TO. Pri odločitvi načelnika za izbiro sodelavcev je bilo v ospredju zaupanje in izkušnje z delovnega področja, ki je bilo posamezniku zaupano.

Načelnik NZ občine Maribor je skrbel, da je vključevanje pripadnikov stalne sestave TO za operativne naloge potekalo z vednostjo takratnega poveljnika Občinskega štaba TO Maribor Franca Rudolfa.

Občinski štab NZ Maribor je septembra 1990 opravil izjemen obseg zelo različnih nalog: skladno z razpoložljivimi količinami orožja so vzpostavili štab NZ, dva voda NZ in pet odredov NZ, poskrbeli za prevoz orožja in minskoeksplozivnih sredstev iz Gotenice 13. septembra in sredstva razpršili v skladišča na tajne lokacije v Mariboru in okolici. Tajna skladišča NZ Maribor so bila na aerodromu, na kmetijah v Hočah, v večjih trgovinah v Mariboru in na Bohovi. Še naprej je bilo v rabi skladišče TO na postaji milice v Vošnjakovi ulici.

Izvedli so tajni izvzem orožja TO v vojašnici Franca Rozmana - Staneta in poskrbeli za prevoz orožja tudi v Pesnico in Ruše. Poleg tajnega izvzema orožja so v Mariboru zadržali orožje, ki so ga uporabljali na dvodnevnem usposabljanju bataljonov 42. brigade TO.

V štabu NZ Maribor so izdelali mobilizacijske načrte odredov in vodov NZ ter načrte vpoklicev za nemoteno izvedbo prek Občinskega sekretariata za ljudsko obrambo Maribor.

Načrtovanje dela je potekalo v prostorih Izobraževalnega centra (IC) Pekre, sodelovanje s Sekretariatom za ljudsko obrambo Maribor je omogočilo, da je občinski štab NZ je koristil prostore v centru za obveščanje, proučevali so evidence in mobilizacijski razvoj JLA na območju Maribora. Poznali so vsa mobilizacijskima zbirališča, velikost in strukturo enot, način popolnjevanja in poveljniški kader JLA.

Poudariti je treba, da so za operativne naloge uporabili pripadnike stalne sestave TO Maribor, ki so brez vprašanj izvajali dodeljene naloge, zanesljivo in predano. Vse z vednostjo takratnega poveljnika Občinskega štaba TO Maribor Franca Rudolfa.

Vojaške strokovne rešitve delovanja NZ Občine Maribor so pripravljali v tesnem sodelovanjem z vsemi načelniki NZ občin Vzhodnoštajerske pokrajine. Sredi septembra 1990 je bil organiziran prvi sestanek organizatorjev NZ Vzhodnoštajerske pokrajine iz TO in milice, po tem srečanju je steklo sodelovanje načelnika Občinskega štaba NZ Maribor s komandirjem PM Maribor, kar je bistveno pripomoglo k varnosti in zanesljivosti izvajanja projekta MSNZ na območju Maribora.

V delu na terenu so se izkazali predvsem skladiščniki in operativni častniki štaba TO Maribor. Kljub tveganju so dnevno vstopali v vojašnice, kjer je bilo skladišče orožja TO. V to, da delajo za slovensko stran, ni posumil nihče iz garnizije JLA v Mariboru. Na začetku oktobra je JLA prepovedala vstop vozil TO v skladišče orožja TO v vojašnici, pri tem niso navedli, da bi lahko bil vzrok za prepoved razkritje projekta MSNZ ali sum, da so pripadniki TO kakor koli kršili takratne prepovedi. Ne glede na to so imeli pripadniki NZ Maribor v začetku oktobra v rokah orožja za več kot 1000 pripadnikov NZ, na začetku septembra pa so imeli orožja le za 414 pripadnikov NZ. (Venčeslav Ogrinc, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 30)

ORMOŽ

Na območju Občine Ormož je bil v začetku septembra 1990 vzpostavljen občinski štab NZ, ki je obrambnim pripravam ob takrat veljavnem obrambnem sistemu vdahnili nov duh in zagon.

V nedeljo popoldne, 9. septembra 1990, se je na terasi hotela Habakuk v Mariboru mag. Marjan Fekonja sestal z Miranom Fišerjem, da bi se pogovoril o razmerah v Sloveniji in »kaj je potrebno narediti, preden Jugoslavijo vrag vzame«, kot je dejal. Miran Fišer je prišel na sestanek v spremstvu Frančka Maučiča, ki je imel nalogo spremljati varnostne razmere v bližini hotela in, če bi se zgodilo kar koli sumljivega, takoj posredovati.

Mag. Marjan Fekonja je pojasnil, da se pristopa k oblikovanju odredov NZ, ki prevzemajo vlogo dotedanjih enot TO in da bodo v občinske štabe dobili orožje iz republiških rezerv. Po začetni zadregi, ki je izvirala iz presenečenja ob napovedani temi razgovora, sta sogovornika vzpostavila zaupanje in nadaljevala razgovor, ki sta ga sklenila s čvrsto odločitvijo za sodelovanje.

Prva naloga NZ Občine Ormož je bila iz takratne strukture TO in nerazporejenih vojaških obveznikov v evidencah ormoškega oddelka za ljudsko obrambo izbrati morebitne kandidate za vodenje in delovanje enot NZ. Druga naloga je bila presoja možnosti vzpostavitve tajnih skladišč in varnega izvzema orožja TO Ormož iz skladišča v Kidričevem.

Do 12. 9. 1990 je bila pripravljena zamisel o občinskem štabu NZ Ormož in odredu NZ, ki je vključevala organizacijsko in kadrovsko sestavo petih vodov s po 15 vojaki, kar je še omogočalo hitre premike enot z razpoložljivimi kombiji, ognjeno moč enote pa so zagotavljali z avtomatskim pehotnim orožjem. Sledil je dogovor z Marjanom Streharjem iz Slovenske Bistrice za dodelitev orožja iz njihovega skladišča. Po razgovoru s pomočnikom komandanta za zaledje v Občinskem štabu TO Ormož je bil oblikovan predlog za tajni izvzem ormoškega orožja iz skladišča Kidričevo in zagotovitev sodobnega avtomatskega orožja in potrebnih količin streliva. Skladiščnik Občinskega štaba TO Ormož je uskladil prevoz orožja s skladiščnikom TO Lenart, ki je imel dovoljenje za prevoz njihovega orožja iz skladišča Kidričevo v vojašnico na Ptuj. Pri tajnem izvzemu orožja je sodeloval tudi skladiščnik Občinskega štaba TO Ptuj.

Stražarji JLA so pri izhodu iz vojaškega območja pregledali dokumente lenarškega voznika in bežno tudi tovor, vendar niso opazili, da je na tovornjaku poleg lenarškega tudi ormoško orožje. Lenarški voznik je odpeljal tovor v bližino ptujskih toplic, tam so orožje preselili v kombi TO Ormož, ga zamaskirali in odpeljali na tajno lokacijo v Občini Ormož.

Za NZ so pripravili več tajnih lokacij za skladiščenje orožja: prostori oddelka za ljudsko obrambo v ormoškem gradu, kurilnica v Domu kulture v Ormožu, zaklonišče pod postajo milice v Ormožu, stara osnovna šola na Svetinjah, gradbišče OŠ v Ivanjkovcih, skladišče v blagovnici TIMA v Ormožu in depo premoga v kurilnici stanovanjskega bloka v Mihovcih. Da tajnih skladišč ne bi razkrili, so organizatorji NZ orožje v nočnih akcijah redno preseljevali z lokacije na lokacijo.

V štabu NZ Ormož so izdelali karto mobilizacijskih zbirališč štaba in enot NZ, shemo blokad na komunikacijah in načrt operativnega pokrivanja tajnih lokacij skladišč orožja. Izdelane dokumente z odločitvami o mobilizacijskih zbirališčih, nadzoru komunikacij in tajnih skladišč orožja so Ormožani predali pooblaščenim osebam Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine. Z bistvenimi prvinami

načrtov, lokacij mobilizacijskih zbirališč, tajnih skladišč in prevozov orožja je bil seznanjen komandir ormoške postaje milice Jurij Ferme.

Za Občinski štab NZ Ormož so se izdelali operativni dokumenti za delovanje enot NZ za delno ali popolno uporabo (dokumenti za zaledno zagotovitev, inženirsko zagotovitev, načrti za izvidniško-obveščevalno zagotovitev), Ukaz za izvajanje bojnih delovanj štaba in enot NZ Ormož, Povelje za mobilizacijo NZ Ormož in načrt obrambe Ormoža.

Na začetku je bilo delovanje NZ Ormož usmerjeno v naloge načrtovanja delovanja in vzpostavljanja strukture NZ, nato je bilo težišče na presojah in ocenjevanju možnosti blokad prometnic v Ormožu in zapiranju smeri iz Slovenije na Hrvaško ter zagotovitvi orožja za izvedbo načrtov. Po tajnem izvzemu orožja iz skladišča Kidričevo je NZ skrbela tudi za varovanje skladišč orožja na tajnih lokacijah in redno premeščanje orožja z ene na drugo tajno lokacijo.

Občinski štab NZ je delal na skriven način, kar je bilo doseženo z delitvijo dela in udeleženjem skupin, ki praviloma med seboj niso bile povezane in niso mogle poznati nalog drugih skupin. S celoto delovanja sta bila seznanjena načelnik občinskega štaba NZ Ormož in župan dr. Jože Bešvir. O obstoju in glavnih dejavnostih NZ Ormož je bil seznanjen tudi komandir postaje milice Ormož, inšpektor Jure Ferme.

Za delovanje MSNZ Ormož je bilo predvidenih 135 pripadnikov, kar je bil optimalen obseg vključenih za delovanje na težiščnih nalogah v območju odgovornosti ob zagotovitvi hitre premičnosti enot NZ. Obseg NZ je bil tudi prilagojen razpoložljivim količinam orožja, ki je bilo izvzeto iz skladišča Kidričevo. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 64)

PESNICA

V začetku septembra 1990 je Občinski štab TO Pesnica obiskal mag. Marjan Fekonja. Po vljudnostnem pozdravu je Vladimirju Maherju, komandantu štaba Pesnica, povedal, da bi se rad pogovoril, vendar ne v pesniških štabnih prostorih. Odšla sta v bližnji gostinski lokal, kjer ga je nagovoril za sodelovanje v organizaciji, ki bo skrbela za razvoj oborožene sile Slovenije. Vladimir Maher se je spraševal, kaj vse skupaj pomeni in ali mu lahko zaupa, ali gre za provokacijo in ali je stvar resna.

Po kratkem premisleku sta se dogovorila, da bo v Občini Pesnica organiziral tajno organizacijo, ki se je pozneje poimenovala Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ) in takoj začel delo. K sodelovanju je načelnik Občinskega štaba NZ Pesnica povabil še dva pripadnika stalne sestave TO Pesnica in organiziral delo med delovnim časom, ker je bilo to enostavneje, saj smo bili edini zaposleni v tem štabu. Sestanki so bili kratki in namenjeni izvedbi posameznih dejavnosti.

Po tajnem izvzemu orožja Občinskega štaba TO Pesnica iz skladišča v vojašnici Franca Rozmana - Staneta v Mariboru so orožje prepeljali v Pesnico v skladišče TO. Načelnik Občinskega štaba NZ je ocenil, da lokacija ni varna, zato se je odločil za preselitev na tajne lokacije na več mestih na območju občine. Orožje so odpeljali v skladišča v Jareninskem Vrhu, v Gačniku in v skladišče postaje milice Šentilj, pozneje pa prostore podjetja Apis ter v Jedlovnik.

Orožje, strelivo in minskoeksplozivna sredstva so v skladiščih razvrstili po enotah. Tajno skladišče Truntič je bilo namenjeno občinskemu štabu s prištavnimi enotami in nekaj čas tudi za Protidiverzantski vod, pri Črnku so imeli sredstva za Diverzantski vod, v Apisu in pri Leber - Vračku pa za odred TO. Pozneje so pripadnikom Protidiverzantskega voda razdelili orožje in en okvir streliva na roko, tako da so ga čuvali doma.

V Občinskem štabu NZ Pesnica so po 7. 9. 1990 na podlagi Direktive načelnika NZ za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture narodne zaščite pristopili k izdelavi povelja, načrtov in drugih dokumentov za delovanje NZ občine.

V povelju načelnika narodne zaščite Občine Pesnica za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo MSNZ so presodili o vzrokih delovanja sil JLA in drugih zveznih enot za posredovanje na območju Republike Slovenije. Na območju Občine Pesnica so ocenjevali, da ima JLA na vsaki stražnici po 25–30 vojakov, v Šentilju vod s 25 vojaki in kapetanom, ki je opravljal obveščevalno dejavnosti, skupaj približno 125–150 vojakov. Ocenili so tudi, da bo JLA najverjetneje uporabila svoje sile za obvladovanje vitalnih objektov za zasedbo zgradbe skupščine Občine Pesnica, nekaterih gospodarskih organizacij in mejnega prehoda Šentilj, pri čemer bi bile poleg graničarjev na mejnih prehodih uporabljene tudi sile motorizirane brigade iz Maribora. Na uporabo vojnega letalstva vsaj do začetka oboroženega odpora niso računali, če pa bi do nje prišlo, pa bi po mnenju Občinskega štaba NZ Pesnica imela velik psihološki učinek na občane in tudi na pripadnike NZ.

Zamisel načelnika Občinskega štaba NZ Pesnica je bila, da s silami NZ brani in prepreči nemoteno zasedbo občine tako, da z delom sil zavaruje vodstvo občine in oddelek za obrambo, z večino sil pa ovira nemoteno uporabo komunikacij, izvede napade na manjše enote JLA in s povečanjem pritiska enot NZ prisilijo enote JLA k umiku.

Občinski štab NZ Pesnica je uporabil zaščitni vod za varovanje zgradbe Občine Pesnica in kontrolo širšega prostora Pesnice, odred NZ, ki je bil naša največja enota, je bil predviden za zagotovitev nemotenega delovanja mejnega prehoda Šentilj, kontrolo širšega območja Šentilja in nadzor komunikacij proti Pesnici ter Sladkemu Vrhu. Sile odreda NZ so bile predvidene tudi za zasedbo stražnic Šentilj in Ceršak ter varovanje meje s sosednjo Avstrijo. Diverzantskemu vođu je bila dodeljena naloga oviranja na komunikaciji Maribor–Šentilj na mostu v Pesnici, na komunikaciji Maribor–Pernica pri podvozu skozi železniški viadukt in Maribor–Jurij na cesti v Dolnji Počehovi. Vod za protidiverzantsko delovanje je bil predviden za izvajanje nadzora območja občine in rezerva za hitro posredovanje.

Za izvajanje oviranja na komunikacijah so imeli na razpolago 16 protitankovskih min, 200 kilogramov eksploziva, več vozil in druge mehanizacije Cestnega podjetja Maribor v Pesnici ter kmetijsko mehanizacijo obrata Agrokombinata v Pesnici.

S poveljem in načrti delovanja NZ je načelnik občinskega štaba Pesnica seznanil predstojnika oddelka za ljudsko obrambo in komandirja postaje milice za boljšo uskladitev delovanja. (Vladimir Maher, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 92)

PTUJ

Organiziranje MSNZ na Ptujju je sprožil Stanko Žitnik po tem, ko ga je meseca septembra 1990 poklical po telefonu mag. Marjan Fekonja. Na hitro sta se dogovorila, da se naslednji dan dobita na železniški postaji v Mariboru. Srečala sta se v ranih jutranjih urah v zakotnem delu železniške postaje v Mariboru. Pogovor je hitro stekel, odkrito mu je povedal o nalogah, ki ga čakajo, in ga pozval naj se sam odloči, ali sprejme ponujeno nalogo. V nadaljevanju sta ugotovila, da lahko v projektu veliko naredijo, lahko pa tudi osebno izgubijo, če bi projekt propadel. Ker sta se osebno dobila pozno, je bila odločitev Stanka Žitnika hitra. Tako je sprejel, da bo nosil breme, ki ga prinese vodenje in odločanje v takih nalogah.

V začetku so bili Ptujčani usmerjeni na spremljanje dogajanja v ptujski vojašnici, skladiščih Kidričevo in Nova vas, v objektu v Spuhlji in na strelišču v Apačah.

Na rednih sestankih v Vzhodnoštajerski pokrajini so načelniki občinskih štabov NZ dobivali vedno več nalog in so se tudi na Ptujju odločili razširiti mrežo sodelavcev. Po pretežno obveščevalnem delu v objektih JLA, skladiščih orožja, spremljanju delovanja stražarske službe v objektih JLA in številčnega stanja stražarjev je bilo treba začeti pripravljati tajna skladišča orožja in streliva iz skladišč v Gotenici in tajno izvzetega orožja TO iz skladišča JLA Kidričevem.

Ker je delo NZ v Vzhodnoštajerski pokrajini potekalo vedno bolj intenzivno, so tudi na Ptujju odgovorno širili mrežo sodelavcev v NZ, pri tem so gradili na zaupanju, poznanstvu in strokovnosti sodelavcev. Med prvimi se je vključil Milan Slana, skladiščnik Občinskega štaba TO Ptuj, ki se je takoj vključil pri iskanju primernih prostorov za tajna skladišča orožja, ki so ga pričakovali iz drugih krajev po Sloveniji in iz skladišča JLA v Kidričevem. V ožjem izboru so bila skladišča v TGA Kidričevo. Odločitev za uporabo lokacije v TGA Kidričevo sta brez omahovanja sprejela Mira Verbančič in njen nadrejeni Stanko Meško. Za sodelovanje v NZ so se odločili tudi Vido Radičevič, zaposlen na oddelku za ljudsko obrambo Občine Ptuj, iz Trgovskega podjetja Les pa Franc Žinko in njegov nadrejeni ter Milan Mohorič, varnostnik TGA Kidričevo.

Po obsežni akciji 13. 9. 1990 prevoza orožja iz Gotenice in prevozu v skladišče v Lenartu so Ptujčani preselili del orožja v tajna skladišča v TGA, AGIS in k obrtniku Alojzu Turnšku. Že prej so imeli orožje TO v objektu podjetja za popravilo vozil na Ptujju.

Stanko Žitnik se je zaradi težav pri zagotavljanju stalne dosegljivosti, bil je sredi preselitve v novo hišo, odločil predlagati za novega načelnika Občinskega štaba NZ Ptuj Jožeta Murka, učitelja v Srednješolskem centru Ptuj, ki je konec septembra prevzel naloge načelnika MSNZ na Ptujju. Stane Žitnik pa je še naprej operativno vodil do predaje dolžnosti.

Skladno z določili povelja Narodne zaščite občine Ptuj za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo MSNZ VŠP se je v Občini Ptuj je vzpostavil občinski štab MSNZ Ptuj s prištavnimi enotami in specialne enote ter trije odredi NZ. Za kadrovske popolnitev enot NZ je bil odgovoren Janko Svenšek, pripadnik stalne sestave Občinskega štaba TO Ptuj. Vse enote so bile kadrovske popolnjene in so imele 330

pripadnikov, ki so bili prej razporejeni v enotah TO in so bili dobro usposobljeni. Izbor kadra za popolnitev je slonel na teritorialnem načelu, kar je bilo jamstvo za hitro mobilizacijo, ki je bila pripravljena po samoklicni mreži, pozneje pa tudi prek upravnega organa občine.

Več težav je bilo na področju zagotavljanja materialnih sredstev, v glavnem je bilo na voljo lahko pehotno orožje, večinoma starejše izvedbe, nekaj je bilo tudi sredstev za protioklepni boj, vendar vse prej kot dovolj za uspešno upiranje prodoru oklepno-mehaniziranih sil. Za preprečevanje hitrih prodorov oklepno-mehaniziranih enot JLA je bilo načrtovano množično oviranje s pomočjo različnih ovir, večjih tovornjakov in avtobusov ter gradbenih in drugih strojev. (Stanko Žitnik, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 119)

RUŠE

Tone Sračnik, komandant TO Občine Ruše in eden bolj izkušenih pripadnikov TO Vzhodnoštajerske pokrajine, je bil pozno vključen v projekt MSNZ - ker je bil avgusta na letnem dopustu, so mu od doma sporočili, da ga je že nekajkrat klical Marjan Fekonja iz pokrajinskega štaba, ni pa nič posebnega naročil. Ko sta se dobila po telefonu, je izrazil je željo, da bi rad z njim govoril osebno, brez prič.

Že drugi dan sta se dobila v Mariboru in odšla v bližnji bife. Ob kavi mu je kratko razložil, za kaj gre, in ga vprašal, ali je pripravljen prevzeti nekaj občinskega orožja in streliva, ker obstaja možnost za tajni izvzem iz skladišča TO. Posebej pa je poudaril, da sta prevzem in skladiščenje orožja na lastno odgovornost in v strogi tajnosti. »Sam sem bil že naveličan vsega, kar se je dogajalo in sem komaj čakal, da pride do nekih sprememb,« je zapisal Tone Srečanik in takoj pristal na sodelovanje, »ker sem se zavedal, da dolgo tako ne more več biti, saj teritorialna obramba brez orožja tudi ni nobena vojska,« je še pripisal. Tako je Tone Sračnik je postal občinski načelnik Narodne zaščite za občino Ruše.

Po srečanju in razgovoru z mag. Marjanom Fekonjo so orožje in strelivo pripeljali v Ruše - in to dobre štiri petine - orožje in strelivo lovrenške čete TO pa je ostalo v skladišču, da se ob morebitni kontroli ne bi takoj opazilo.

Kmalu je bilo treba v delovanje občinskega štaba NZ vključiti še druge sodelavce. Tako je postal namestnik načelnika NZ Občine Ruše sodelavec iz Občinskega štaba

TO Aleksander Zemljič, referent za operativno-učne zadeve. Z načrti uporabe NZ Občine Ruše so s premislekom in postopoma seznanili poveljnike enot NZ.

Treba pa je bilo najti tudi primerna tajna skladišča za hranjenje. Tako so orožje za Občinski štab NZ in prištabne enote namestili v skladišča v občinski stavbi, ki so ga označili kot skladišče CZ Občine Ruše.

Za drugo tajno skladišče so izbrali zaklonišče srednje kemijske šoli v Rušah. V tovarni Jeklo Ruše so za hrambo orožja in streliva dobili dva primerna prostora za dve četi TO.

Kmalu po prejemu orožja in streliva iz vojašnice v Mariboru so v Ruše pripeljali še orožje iz Občine Radlje ob Dravi. Izročili so jim 100 kosov orožja (puške 7,9 mm M48 in PM M 53 7,9 mm) in približno 10.000 kosov streliva.

S tem orožjem so oborožili vse enote NZ Ruše, razen enote Tovarne dušika Ruše, ki je bila že v fazi razformiranja, skladno s pripravljeno reorganizacijo TO Slovenije.

Ob prevozu orožja, premeščanju iz ene lokacije na drugo, urejanju skladišč in drugih dejavnosti so vključili še druge sodelavce. Izbirali so med najbližjimi sodelavci, ki so jim povsem zaupali. Pomembno je bilo, da so bili vedno dosegljivi oziroma da so imeli doma telefonske priključke. Tudi z njimi so se odkrito pogovorili in jim pojasnili razloge za tajnost in da bodo o vsem seznanjeni, ko bo pravi čas za to.

Ko so bili ukazi in načrti delovanja Občinskega štaba NZ Ruše izdelani, jih je bilo treba uskladiti z načrtovalci nalog v milici in oddelku za ljudsko obrambo Občine Ruše. To je bila tudi priložnost, da so se medsebojno spoznali, glede na to, da so bili na skupni nalogi pri obrambi Slovenije. Od takrat je sodelovanje med NZ Ruše in milico prežeto z rednim sodelovanjem, prav tako sta sodelovala načelnik Občinskega štaba NZ Ruše in Mirko Ploj, komandir postaje milice Ruše. Na postaji milice Ruše so organizatorji NZ hranili pomembne dokumente.

Delo načelnika NZ je bilo izjemno dinamično, sestanki, občinski in pokrajinski so bili vsakič na drugem kraju, praviloma ponoči. Načelniki niso vedeli, kdaj in kje se bodo sestali. Na pot so odhajali s svojimi vozili, ker bi jih službeni – vojaški avtomobili zagotovo izdali. Velikokrat je bila zadrega, kako družinskim članom povedati nekaj, česar jim niso smeli povedati, in jih prepričati, da je vsi odhodi ob tako nenavadnih urah res službeni in nujni. Tudi doma so morali vzpostaviti

izjemno zaupanje in jih prepričati, da o službenih zadevah čim manj sprašujejo, ker je bilo to takrat nujno za varnost. (Tone Sračnik, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 122)

SLOVENSKA BISTRICA

Teritorialna obramba Občine Slovenska Bistrica je imela maja 1990 orožje, strelivo in drugo vojaško opremo v bistriški vojašnici. Da njeno orožje in oprema ne bi ostali pod nadzorom JLA, je major Marjan Strehar organiziral niz drznih akcij za premestitev orožja in opremo TO na tajne lokacije k zaupnim ljudem v delovnih organizacijah, največ pa so ga shranili na pohorskih kmetijah.

Ravnanje Občinskega štaba NZ Slovenska Bistrica je postalo zgled za sodelavce v TO sosednjih občin Vzhodnoštajerske pokrajine, major Marjan Strehar pa si je pridobil zaupanje tudi pokrajinskih organizatorjev NZ Vzhodnoštajerske pokrajine. Podpirali so ga pri njegovih prizadevanjih, načelnik Pokrajinskega štaba NZ ga je imenoval za namestnika organizatorja za oborožen boj v pokrajinskem štabu. (20. obletnica MSNZ, Zbornik prispevkov in razprav, Ljubljana 2011, stran 190)

Bistriški štab NZ je sistematično in celovito presodil razmere za delovanje v območju svoje odgovornosti. Čeprav so bistriško garnizijo JLA in njene bojne zmožnosti zelo dobro poznali, so pozorno spremljali ukrepe za dvig bojne pripravljenosti posameznih enot JLA v Slovenski Bistrici in na pomembnih lokacijah v območju njihove odgovornosti. Poleg tega so presodili svoje zmožnosti za delovanje, z vso odgovornostjo so poiskali lokacije za tajna skladišča orožja in vojaške opreme, vzpostavili vojaško strukturo NZ bojnih enot in jim dodelil konkretne bojne naloge za delovanje v spopadih z JLA s težiščem blokade bistriške vojašnice in skladišča minskoeksplozivnih sredstev na Ložnici. Enote NZ Slovenska Bistrica so dobile naloge glede na svoj obseg in bojno moč; pri tem se je Občinski štab opiral na utrjene vojaške kolektive, spretno kombiniral možnost naslonitve na naravne objekte, gozdove, vodotoke in druge naravne danosti ter prometno infrastrukturo, ki so jih poveljniki enot izjemno dobro poznali. (Razgovor s Srečkom Štajnbaherjem v Mariboru, 12. 10. 2020)

V prispevku želim v kratkih črtah predstaviti območje odgovornosti MSNZ Slovenska Bistrica, tajna skladišča, strukturo enot in naloge v času delovanja MSNZ in se pokloniti spominu na organizatorja MSNZ Slovenska Bistrica majorju Marjanu Streharju, ki je znal in zmozel povezati sodelavce iz Teritorialne obrambe, obrambno-varnostnih struktur Občine Slovenska Bistrica z ljudmi na terenu in jih združiti v obrambno silo v najširšem pomenu besede.

Major Marjan Strehar si je pridobil ustno soglasje pokrajinskega organizatorja MSNZ mag. Marjana Fekonje za izvzem orožja TO Slovenska Bistrica pod nadzorom JLA.

Ker je bil režim varovanja orožja TO v objektih JLA bistveno poostren, je bilo treba najprej preveriti, kako dosledni so stražarji pri preverjanju oseb in vozil pri vstopanju in izstopanju iz območja vojaških skladišč. Pripadniki MSNZ Slovenska Bistrica so z različnimi izgovori vstopali v bistriško vojašnico ob različnih urah in opazovali način dela pripadnikov JLA na kontrolni točki. Ko so vstopali z vozilom, so vselej prevažali nepomembno vojaško opremo za taborjenje, da ne bi pritegnili pozornosti.

Ugotovili so, da stražarji JLA v okrepljenem nadzoru delujejo dosledno, vendar rutinsko. Ocenili so, da je izvzem orožja in vojaške opreme TO iz skladišča v bistriški vojašnici mogoč. Major Strehar se je odločil, da bodo tvegali, in s tovornim vozilom napotil v vojašnico pripadnika stalne sestave TO Slovenska Bistrica Jožeta Žišta in Vlada Zafošnika. Orožje in strelivo sta natovorila na tovorno vozilo z registrskimi tablicami TO in ga pustila v vojašnici. Naslednji dan, okrog poldneva, je major Strehar sprožil tvegano akcijo s kodnim sporočilom: »Odpeljite mokre cerade na dogovorjeno mesto!« Jože Žišt je tvegala in odpeljal prvi tovornjak, natovorjen z orožjem TO, proti izhodu iz bistriške vojašnice, kjer je bila podvojena oborožena straža. Stražarji so preverili dokumente voznika, rutinsko pregledali zunanost vozila in ju spustili iz vojašnice. Po uspešni akciji so orožje odpeljali na dogovorjeno mesto v tovarno Impol v Slovenski Bistrici.

Uspešna akcija je le še vzpodbudila majorja Streharja za izvzem čim večjih količin orožja in streliva TO iz skladišč JLA. Za izvedbo teh nalog je bilo treba za pomoč pripadnikom stalne sestave Občinskega štaba TO vpoklicati tudi pripadnike iz rezervne sestave TO Slovenska Bistrica. Med dolgoletnimi in zaupnimi pripadniki TO so se na tvegano nalogo odzvali rezervisti Andrej Godec, Alojz Leskovar in

Alojz Repnik in omogočili dokončanje začete akcije tajnega izvzema orožja in vojaške opreme TO iz skladišč JLA in razmestitev v tajna skladišča v območju odgovornosti.

Za lažjo ponazoritev uspeha drzne in tvegane akcije bistriške MSNZ naj navedem le nekaj podatkov: iz nadzora JLA so izvzeli čez 1120 kosov dolgocevnega orožja in vojaške opreme TO v skupni masi 30 ton (major M. Strehar, Zbornik 20 let MSNZ, stran 190), česa podobnega ni izpeljal noben občinski štab MSNZ v Vzhodnoštajerski pokrajini, tudi drugje v Sloveniji ne.

Uspeh bistriške MSNZ pa ni imel samo lepe plati, ko se je v »uradni TO« razvedelo, da so »nekaj naredili«, so sledili poskusi diskreditacije na občinski ravni pri novoizvoljenih oblastnikih. Tudi JLA je ugotovila, da v skladiščih ni več orožja TO, zato so njeni predstavniki na različne načine pritiskali na majorja Streharja in njegove sodelavce. Major Strehar se je odločno uprl tudi tem poskusom, čeprav je vedel, da je zelo malo možnosti, da bi ga organizatorji MSNZ iz pokrajine ali republike zaščitili. Po dolgoletni službi v TO je poznal načine, metode in razsežnosti delovanja služb, ki so se ukvarjale z državno varnostjo in delovale na področju protiobveščevalne varnosti.

Organizacija dela v Občinskem štabu MSNZ Slovenska Bistrica je potekala skladno s štabnim pravilom dela oboroženih sil, ki je veljal za Teritorialno obrambo. Načelnik občinskega štaba major Marjan Strehar je izvedel skrajšani proces štabnega dela z ožjim delom štaba. Štabni izdelki (povelja, načrti in delovne karte) so bili povsem skladni s standardi štabnega dela in z navodili za izdelavo delovne karte. Major Strehar je potrdil ugled izkušenega štabnega častnika in odličnega načrtovalca. Ob sprejemu dolžnosti organizatorja MSNZ v Občini Slovenska Bistrica je odločno zagovarjal stališče, da morajo enote, s katerimi bo računal, ostati v nespremenjeni organizacijski in kadrovski strukturi, kot so bile v TO: »[N]amesto 73. pohorski odred Teritorialne obrambe smo na delovno karto napisali 73. odred narodne zaščite,« je povedal na posvetu ob 20. obletnici MSNZ v Državnem zboru v Ljubljani (M. Strehar, Zbornik prispevkov in razprav 20. obletnica MSNZ, Ljubljana 2011, stran 191). S tem je ohranil bojno moč utrjenih vojaških kolektivov, izrazil zaupanje poveljujočemu kadru in ohranil povezavo s civilnim prebivalstvom na terenu. Pri delu štaba NZ si je prizadeval za korektno sodelovanje z občinskim vodstvom, predvsem pa z občinskim sekretariatom za ljudsko obrambo v Slovenski Bistrici. Sodelovanje z milico je imelo za majorja Streharja poseben pomen: »[O]ni so nam

kazali pot, oni so leta 1989 izvedli akcijo SEVER. Potem smo bili pogumni, ko smo videli, da upajo, da imamo tudi tu oporo in podporo,« je povedal na posvetu ob 20. obletnici MSNZ (20. obletnica MSNZ, Zbornik prispevkov in razprav, Ljubljana 2011 stran 191).

Projekt MSNZ se je uspešno končal 4. oktobra 1990, ko je poveljstvo nad štabi in enotami (MSNZ) in enotami (TO) prevzel novi štab – slovenski Republiški štab Teritorialne obrambe.

Organizatorji (republiški, pokrajinski in občinski načelniki MSNZ) in pripadniki MSNZ so po vključitvi v Teritorialno obrambo Republike Slovenije v vsebinskem in organizacijskem smislu predstavljali začetek samostojne Slovenske vojske. Poveljevanje novi Teritorialni obrambi Vzhodnoštajerske pokrajine (združena Vzhodnoštajerska pokrajina in Pomurje) oziroma Sedmi pokrajinski štab Teritorialne obrambe (7. PŠTO) Maribor je prevzel Vladimir Milošević, vodenje in poveljevanje Občinskemu štabu Teritorialne obrambe Maribor pa je nadaljeval Franc Rudolf; v občinskih štabih Lenart, Pesnica in Ruše so delo nadaljevali Peter Leopold, Vladimir Maher in Tone Sračnik; v Ormožu, na Ptujju in v Slovenski Bistrici so poveljevanje prevzeli komandanti občinskih štabov Aleksander Štampar, Jože Perko in Marjan Čretnik, ki niso bili vključeni v MSNZ.

KADROVSKO VPRAŠANJE VZPOSTAVLJANJA MSNZ VZHODNOŠTAJERSKE POKRAJINE

Vzpostavitev mreže MSNZ je bilo na kadrovske področju nujno povezano z vprašanji posameznika o spoštovanju veljavnih predpisov s področja varnosti v obrambnih strukturah, določil zakonodaje SFRJ o ravnanju in posesti orožja, združevanju v oborožene formacije ... Ne glede na vrsto nevarnosti in iz tega izhajajočih pomislekov so se izbrani posamezniki, ki jih je v Vzhodnoštajerski pokrajini nagovoril mag. Marjan Fekonja, praviloma odločili za sodelovanje. V posameznih primerih, ko se niso odzvali povabilu, so ohranili vsebino razgovora z mag. Marjanom Fekonjo tajno. Vsi sodelavci mag. Marjana Fekonje v Pokrajinskem štabu NZ in v občinskih štabih NZ so bili pripadniki stalne sestave TO, drugačno kadrovske sliko vidimo v občinskih štabih NZ, kjer je del vključenih v NZ pripadnikov stalne sestave TO, večina jih je bila iz rezervne sestave TO, načelniki pa so jih izbrali po merilih, ki so sloneli na zaupanju, znanstvu in strokovnosti

sodelavcev. Ob takem pristopu izbiranja sodelavcev je bilo zagotovo prezrtih in s tem prizadetih veliko dobrih sodelavcev, ki bi lahko tvorno in učinkovito sodelovali pri načrtovanju nalog, saj so imeli bogate izkušnje iz TO in odlične povezave z ljudmi v prostoru. Kljub temu so bili izključeni iz izbora zaradi pomislekov, ki so imeli čvrsto podlago v varnostnih razlogih, ki jih prinese način tajnega delovanja, ki se zdi nujen v takih razmerah. Lahko pa se zgodi, ob tem popolnoma neupravičeno prevladajo razlogi, ki izvirajo iz osebnih stališč ali zamer o nekom, ki so ga pri vključevanju v MSNZ pustili ob strani. Med organizatorji MSNZ je bil do takih zdrsov kritičen Marjan Strehar, ki ni sprejel usmeritve načelnika Pokrajinskega štaba MSNZ Vzhodnoštajerske pokrajine, da naj v strukture enot NZ ne zajamejo težavnih vojaških obveznikov in tistih, ki niso za našo stvar.

Pri izboru kadra za popolnitev štabov in enot NZ so se ravnali tudi po teritorialnem principu in s tem omogočili hitro, prikrito in tajno mobilizacijo enot, ki je slonela na samoklicni mreži, pozneje pa tudi prek upravnega organa občine.

MSNZ Vzhodnoštajerske pokrajine so leta 1990 vodili:

Pokrajinski štab Vzhodnoštajerske pokrajine: mag. Marjan Fekonja, načelnik pokrajinskega štaba; Andrej Kocbek, namestnik načelnika; Gorazd Vidrih, pomočnik načelnika; Mihalj Bukovec, pomočnik načelnika iz stalne sestave Pokrajinskega štaba Vzhodnoštajerske pokrajine, in Marjan Strehar, namestnik načelnika NZ. (Mag. Marjan Fekonja, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 24)

V štabu so bili še: Vlado Pravdič, Zora Kočič, Franc Rudolf, Marjan Vešnar in Danica Humar.

Občinske štabe NZ Vzhodnoštajerske pokrajine so vodili načelniki: Peter Leopold v Lenartu, Venčeslav Ogrinc v Mariboru, Miran Fišer v Ormožu, Vlado Maher v Pesnici, Stanko Žitnik in Jože Murko na Ptuju, Tone Sračnik v Rušah in Marjan Strehar v Slovenski Bistrici. (Mag. Marjan Fekonja, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 24)

Načelniki občinskih štabov, razen Jožeta Murka, so bili pripadniki stalne sestave TO občin Vzhodnoštajerske pokrajine, Jože Murko pa je prihajal v MSNZ iz civilnega okolja.

V Občini Lenart so organizatorji NZ naloge izpeljali strogo tajno, kljub udeleževanju razmeroma velikega števila ljudi. Načelnik občinskega štaba NZ

je imel pri izbiri ključnih kadrov srečno roko, žal vse ni potekalo gladko, saj je prihajalo do omahovanj in odklanjanj sodelovanja nekaterih posameznikov, z nekaterimi je opravil tudi po dva razgovora, da projekt ne bi propadel. Tveganje je bilo veliko, šlo je za skrivanje orožja in formiranje enot NZ na neobičajen način.

Na drugi strani je nastajanje občinskega štaba Narodne zaščite potekalo ob vzornem sodelovanju s komandirjem postaje milice Lenart Alojzom Breznikom, ki se je poglobilo po sestanku v Slovenski Bistrici. Pozneje se je v delo vključil tudi pomočnik komandirja milice Milan Kocuvan.

Pri formiranju enot NZ so črpali kader iz nabora dobro usposobljenih pripadnikov enot TO Lenart. Najprej so kadrovsko oblikovali ožji del poveljstva NZ z vključitvijo petih sodelavcev. Vsak član poveljstva je imel točno določene naloge pri formiranju in oblikovanju enot in pri izdelavi načrtov.

V občini Lenart se je že v prvi fazi formiranja NZ dejavno vključil Franc Šijanec, skladiščnik občinskega štaba TO, v drugi fazi se je v občinskemu štabu NZ pridružili Jože Jurša kot operativец in Stanka Senica kot kadrovsko-administrativna pomoč. Prevoze je opravljal Roman Čuš iz rezervne sestave.

V tretji fazi so v projekt MSNZ vključili še druge sodelavce za varovanje orožja in opremo v tajnih skladiščih.

Med enotami so najprej formirali in oborožili Vod za protispecialno delovanje, Diverzantski vod in prištabne enote.

V občini Lenart so formirali dva odreda: 21. odreda NZ je poveljeval major Jože Majcenovič, 29. pa stotnik Andrej Šuman. Po končani kadrovski in materialni popolnitvi je bilo v štabu in enotah NZ Občine Lenart pripravljenih in oboroženih 300 pripadnikov.

Pri vzpostavitvi delovanja MSNZ Občine Lenart so leta 1990 sodelovali: Peter Leopold, Franc Šijanec, Jože Jurša, Roman Čuš, Alojz Breznik, Ivan Vela, Venčeslav Čuček, Franc Oletič, Branko Kos, Inge Markoli, Jože Šuman in Jožef Škrlec. (Peter Leopold, seznam sodelavcev z dne 4. 6. 1992)

Ko je septembra 1990 steklo oblikovanje Občinskega štaba NZ Maribor, je načelnik občinskega štaba Venčeslav Ogrinc k sodelovanju povabil pripadnike stalne sestave TO Maribor Jožefa Škofa za namestnika načelnika, Milorada Popoviča za

pomočnika za operativne zadeve, Marijano Mavsar za pomočnico za organizacijske in mobilizacijske zadeve in Branka Posariča za pomočnika načelnika občinskega štaba NZ za zaledje.

Zaradi zahtevnih nalog pri skladiščenju orožja na tajnih lokacijah se je v delovanju občinskega štaba NZ pridružil iz stalne sestave TO Maribor še Goran Vidrih za področje tehnike in kot poveljnik enega od odredov NZ, pozneje pa še Jože Vernik in Jože Pisnik za skladiščenje na tajnih lokacijah. (Venčeslav Ogrinc, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 30)

V delovanje Občinskega štaba NZ Ormož so se od njegovega nastanka vključili pri različnih nalogah: Mirko Novak, Marjan Špacapan, Darja Majcen iz stalne sestave TO Ormož in pripadniki NZ, ki jih je načelnik vključil zaradi izjemne stopnje zaupanja: Srečko Voršič, Zoran Poš, Bojan Burgar, Jože Korban, Bojan Rajh, Metod Belšak, Franc Gorjak, Francišek Tušak, Boštjan Špacapan, Jožef Bokša, Franček Maučič in Tomaž Bolcar.

Po nalogu načelnika sekretariata za ljudsko obrambo Ormož so opravili pomembne naloge za občinski štab NZ tudi zaposleni na občinskem sekretariatu: Danilo Hergula, Jože Praprotnik, Hilda Zadavec in Boris Verbančič. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 64)

V Narodno zaščito Občine Ptuj je bilo leta 1990 v Občinski štab NZ Ptuj s prištabnimi enotami, v specialnih enotah in treh odredih NZ razporejenih 330 pripadnikov, to so bili vojaški obvezniki, ki so bili že prej razporejeni v enote TO, popolnjenost je bila izvedena po teritorialnem principu, kar je bilo jamstvo za hitro mobilizacijo, ki je bila pripravljena po samoklicni mreži.

V organizaciji in pripravah Občinskega štaba NZ Ptuj so bili vključeni: iz stalne sestave Občinskega štaba TO Ptuj Milan Slana, odgovoren za zaledje in skladiščenje orožja, Janko Svenšek, odgovoren za organizacijske in mobilizacijske zadeve NZ. Vido Radičević iz oddelka za obrambo Ptuj je skrbel izbor in razpored pripadnikov TO v enote NZ.

Za tajno skladišče orožja v Tovarni glinice in aluminija (TGA) Kidričevo so bili dodeljeni Stanko Meško, vodja obrambnih in varnostnih priprav v TGA Kidričevo, in Mira Verbančič, pomočnica vodje obrambnih in varnostnih priprav v TGA Kidričevo, ter Milan Mahorič, varnostnik v TGA Kidričevo. Iz Trgovskega podjetja

LES Ptuj sta se priključila Franc Žinko, vodja prometne službe in obrtnik Slavko Turnšek. Ob koncu septembra 1990 je bil v Občinski štab NZ Ptuj povabljen učitelj Srednješolskega centra Ptuj Jože Murko, ki je postal njegov novi načelnik. (Stanko Žitnik, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 114)

V Rušah so bili najožji sodelavci in odgovorni izvajalci nalog v projektu MSNZ: iz stalne sestave TO Aleksander Zemljič, ki je bil namestnik načelnika NZ občine, in Milko Ozmec, skladiščnik. Iz rezervne sestave so se vključili: Ivan Eder, referent za operativne zadeve, Marjan Podlessek, referent za zveze, Andrej Vahen, referent za varnost, Zdravko Terpin, referent za politično delo, Zlatko Urih, pomočnik načelnika za zaledje, Jernej Gašparič, referent za zaledje, Miran Anžel, referent tehnične službe, in Ivan Svenšek, referent za splošne zadeve.

V enotah NZ so bili razporejeni Branko Švajger, sicer komandir čete TO Ruše; Jože Rozman, namestnik komandirja čete TO Ruše; Borut Pečar, referent za moralno politično delo v Četi TO Ruše; Marjan Hiter, pripadnik Diverzantskega voda; Zdenko Šopinger, komandir tehničnega oddelka; Štefan Jakob, skladiščnik po vojni formaciji; Stanko Repolusk, skladiščnik po vojni formaciji; Martin Čepe, voznik tovornjaka Tovarne dušika Ruše, in Ivan Esih, voznik v zalednem vodu – voznik tovornjaka Tovarne dušika Ruše. (Tone Sračnik, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 130)

V enote MSNZ Slovenska Bistrica bi ob mobilizaciji vpoklicali do 1200 vojaških obveznikov, kar so omogočale količine orožja TO, ki so ga v septembru 1990 na tajni način odpeljali iz vojašnice JLA. Za štab MSNZ Slovenska Bistrica se je vključilo vojaške obveznike in domoljube: Ivanka Glavnik, pripadnica stalne sestave, vodja pisarne; Jože Žist, pripadnik stalne sestave in najtesnejši sodelavec načelnika MSNZ; Ivo Ferk, komandant Pohorskega odreda; Andrej Godec, namestnik komandanta Pohorskega odreda; Ernest Bera, obveščevalno delo na Ložnici; Milan Blažič, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Karel Bohak, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Ludvik Bohak, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Slavko Brbre, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Zdravko Brezovšek, komandir voda Šmartno; Slavko Brumec, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Vinko Dovnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Silvo Frešer, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Vlado Frešer, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Peter Germ, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Jože Goričan, voznik, zadolžen za prevoz orožja; Robert Gregorič, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Samo Gubenšek, član

štaba MSNZ; Leopold Jurič, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Franc Justinek, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Martin Lunežnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Jože Lunežnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Marjan Kalič, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Marjan Korenjak, pripadnik postaje milice, pomagal pri varovanju tajnega skladišča MSNZ; Miran Krušič, komandir protidiverzantske čete; Borut Kruder, obveščevalno delo, pomoč pri izdelavi načrtov; Alojz Leskovar, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Simon Leskovar, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Drago Magdič, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Štefan Otorepec, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Vinko Pečovnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Jože Pečovnik, prevoz minskoeksplozivnih sredstev; Herman Poslek, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Jožef Poslek, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Stanislav Rebernak, voznik, zadolžen za prevoz orožja; Alojz Repnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Alojz Simrajh, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Anton Smogavec, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Janez Stopar, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Branimir Strehar, komandir 104. čete; Gabrijel Strehar, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Ivan Strehar, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Rudi Strehar, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Jože Sternad, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Iztok Šošter, član štaba MSNZ; Srečko Štajnbaher, namestnik načelnika MSNZ; Edvard Topolčnik, pripadnik izvidniško-obveščevalne enote; Alojz Topolčnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Štefka Topolčnik, skrbnica tajnega skladišča MSNZ; Maks Tramšek, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Alojz Visočnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Branko Vasa, obveščevalno delo; Rudi Vorša, namestnik komandirja pionirskega voda; Vrečko Leopold, skrbnik tajnega skladišča MSNZ; Karel Zafošnik, skrbnik tajnega skladišča MSNZ. Delo štaba MSNZ je spremljal in bil v njem dejaven Janko Kovačič, podpredsednik Skupščine Občine Slovenska Bistrica. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 149)

VARNOSTNI UKREPI MSNZ V VZHODNOŠTAJERSKI POKRAJINI

Čas, v katerem je nastala MSNZ, je bil obremenjen z zaskrbljenostjo pred intenzivnim izvidniško-obveščevalnim delovanjem Kontraobveščevalne službe JLA, cilj tega delovanja pa bi lahko bilo zbiranje podatkov o delovanju obrambnih struktur Slovenije, vrivanje obveščevalno-izvidniških struktur v vrste slovenskih obrambnih sil, v skrajnem primeru so bile pričakovane diverzantske akcije v

slovenskem prostoru. Nosilci varnostno spornih dejavnosti bi lahko izhajali iz vrst vojaške policije 31. korpusa in iz obmejnega odseka. Pričakovati pa je bilo tudi delovanje diverzantskega odreda JLA iz Pančeva na ozemlju Slovenije in s tem tudi v Vzhodnoštajerski pokrajini. (Ukaz Načelnika PŠ NZ za varnostno zagotovitev, op. št. 1)

Zato so za varnostna vprašanja odgovorni pripadniki MSNZ Vzhodnoštajerske pokrajine usmerjali vso pozornost v krepitev varnosti v štabih, odkrivanju sovražne dejavnosti v rajonih razmestitve enot in štabov NZ, skladišč in centrov zvez. Za okrepitev varnostnih razmer v svojem območju odgovornosti so pripadniki štabov NZ delovali tesno povezani z organi MNZ.

Pripadniki TO, ki so delovali v projektu MSNZ, so vedeli, da ob razkritju izvzema orožja TO iz skladišč pod nadzorom JLA ni možnosti, da bi jih organizatorji MSNZ iz pokrajine ali republike lahko zaščitili. Večina njih je po dolgoletni službi v TO poznala načine, metode in razsežnosti delovanja služb, ki so se ukvarjale z državno varnostjo in delovale na področju protiobveščevalne varnosti.

Med vzpostavljanjem občinskih štabov NZ in vse do vojne so na terenu spremljali vojaška vozila, ki so bila občasno parkirana v neposredni bližini sedeža občinskega štaba TO. Pripadniki štabov NZ so verjeli, da organi JLA prisluškujejo telefonskim pogovorom ali drugače spremljajo delo občinskih oblastnih organov in pripadnikov občinskih štabov TO. Poleg tega so na terenu zaznali dejavnost kurirjev, ki so obiskali starše vojaških nabornikov in jim poskušali vročiti pozive, vendar jim ni uspelo vročiti nobenega poziva. (Lenart)

Ko je mag. Marjan Fekonja organiziral mrežo sodelavcev za vzpostavitev NZ Vzhodnoštajerske pokrajine, je za srečanja izbiral vsakokrat drug način komuniciranja, lokacijo in uro srečanja. V Pesnici sta se s komandantom občinskega štaba TO dogovorila, da gresta iz prostorov TO v bližnji gostinski lokal, s predstavnikom TO Ptuj sta se srečala na železniški postaji, predstavnika Ormoža in Lenarta je povabil v Maribor in se dogovoril za srečanje v Hotelu Habakuk ipd. Skupni sestanki organizatorjev MSNZ Vzhodnoštajerske pokrajine so sledili, ko so bile varnostne razmere pod nadzorom.

Po izvzemu orožja in drugega vojaškega materiala iz skladišča republiških rezerv v Gotenici so organizirali zaščiten prevoz do tajnega skladišča. Prevoz so varovale specialne enote milice, ki so imele nalogo prikritega varovanja transporta, v

Lenart, kjer so izvedli vse potrebne ukrepe za preprečitev dostop pripadnikov JLA v skladiščne prostore. Oborožitev, strelivo in minskoeksplozivna sredstva so v naslednjih dneh, od 22. 9. do 27. 9., predali občinskimi štabom NZ: Slovenska Bistrica, Pesnica, Maribor, Ormož in Ptuj pa tudi Pokrajinskemu štabu NZ Vzhodnoštajerske pokrajine. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ VŠP, stran 42)

Način dela v TO je predvideval stalno prisotnost zaposlenih le v delovnem času ali ob načrtovanih vojaških aktivnostih. V prostem času je dežurni občinskega štaba TO občasno preveril okolico mirnodobnega sedeža štaba in skladišč ter podrobno preveril nedotaknjenost pečatov na vhodnih vratih. Notranji prostori in skladišča občinskih štabov so bili varovani z elektronskim sistemom varovanja, ki je bil ponekod povezan k dežurnemu miličniku in je zagotavljal neprekinjen nadzor in vzpostavitev varovanja skladišča orožja ob morebitnih motnjah.

Pripadniki stalne sestave občinskega štaba TO so imeli ustaljene oblike sodelovanja s postajo milice v svojem okolju, leta 1990 se je sodelovanje okrepilo in prešlo v enovit obrambno-varnostni sistem. Za zagotavljanje varnosti pri izvajanju vseh oblik dela MSNZ je bil vzpostavljen mehanizem izmenjave občutljivih informacij v območju varovanja, katerega nosilca sta bila načelnik območnega štaba NZ in komandir postaje milice. Vse oblike sodelovanja so bile usmerjene v varovanje mirnodobnega sedeža občinskih in obrambnih struktur ter skladišč orožja.

V občinah, kjer so se odločili za tajna skladišča orožja pri zasebnikih, v delovnih organizacijah ali drugih skupnih prostorih, so se organizatorji NZ pogovorili z lastniki prostorov ali njihovimi upravniki, pridobili njihovo soglasje in jih seznanili z načinom varovanja skladišča, da bi ostalo tajno.

Pri tem prevozu je zanimiv dogodek, kako se lahko kaj tudi ponesreči. Z Jernejškom sva bila dogovorjena, da bomo orožje in strelivo pripeljali ob polnoči. Vendar je Jernejšek zaspal in ostali smo pred zaklenjenimi vrati. Od varnostnika sem ga komaj priklical in razkladati smo začeli uro in pol pozneje. Pozneje je bil del tega orožja premeščen na kmetijo Leber - Vračko. Za vse prevoze sem izbral avtoprevoznika Petra Nikla iz Selnice ob Muri. Pri tem je bilo pomembno, da sem mu lahko popolnoma zaupal, ker je bila tajnost lokacij zelo pomembna. Prevoze oziroma razmeščanje orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev smo izvajali le ponoči. Veliko vlogo pri varovanju prevozov je imel Vekoslav Stanko. Bil je zraven pri vseh prevozih. Dogovorjena sva bila, da bodo miličniki ob rednem delu nadzirali

območja tajnih skladišč orožja, čeprav niso vedeli, da to počnejo. Predvideval sem, da bodo miličniki opazili, če bi se ob skladiščih kaj sumljivega dogajalo. (Vladimir Maher, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 99)

Ustaljen in povsem delujoč sistem samosklica, ki so ga v TO uporabljali za izvedbo hitre mobilizacije, je bil jamstvo, da bo sklic enote uspel, ob tem pa je bila zajamčena tudi varnost postopka.

Organizatorji MSNZ Slovenska Bistrica so kot poseben izziv izvajali varovanje širšega območja tajnih skladišč s poudarkom na komunikacijah, ki so vodile iz Slovenske Bistrice do posameznih krajev po sistemu množične izvidniške dejavnosti. V tej nalogi so tesno sodelovali s pripadniki postaje milice Slovenska Bistrica.

Pri sodelovanju z upravniki tovarniških in trgovinskih skladišč je bilo za varnost ključno zaupanje in ohranjanje informacije o vsebini skladišča, praviloma so bili ob tem seznanjeni direktorji in predsedniki odborov za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito.

Zaradi tajnega načina dela, ki je bil nujen za tisti čas, in izjemno ozkega kroga vključenih posameznikov, je bilo puščenih ob strani zelo veliko dobrih sodelavcev, ki bi lahko tvorno in učinkovito sodelovali pri načrtovanju nalog, saj so imeli bogate izkušnje iz TO, zelo dobro poznali območje Občine Ormož in imeli odlične povezave z ljudmi v prostoru.

IZVEDBA POMEMBNEJŠIH NALOG POKRAJINSKEGA ŠTABA NARODNE ZAŠČITE VZHODNOŠTAJERSKE POKRAJINE

Naloge, ki so jih izvedli pripadniki Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine, bi lahko razvrstili po obsegu, organizacijski zapletenosti, nevarnosti ali vplivu in prispevku h krepitvi bojne moči Narodne zaščite posameznih občin. Ker pa so bile vse dejavnosti med seboj izjemno prepletene in so imele en skupni imenovalac - tajnost projekta, je nesmiselno naloge razvrščati po navedenih merilih. Povsem jasno je, da bi ves projekt padel, če bi varnostno obveščevalne službe JLA vdrle v projekt in razkrinkale njegove organizatorje. Vsekakor pa lahko govorimo o kritičnih delih projekta.

Med kritične trenutke delovanja MSNZ zagotovo sodijo prevozi orožja po skrivnem izvzemu iz skladišč pod nadzorom JLA in iz skladišča Gotenica dne 13. 9. 1990. Če bi bil projekt prevoza orožja iz Gotenice na različne tajne lokacije v območju odgovornosti Pokrajinskega štaba Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine, ki je trajal več ur, slabo varnostno pokrit in organiziran, bi lahko varnostno obveščevalne službe JLA prišle do ključnih podatkov o projektu MSNZ. Zato lahko upravičeno zapišemo, da je to bil v takratnih razmerah kritični del projekta in izjemno zahteven logistični in varnostni manever MSNZ. Vsi deli naloge od prikritega zbiranja moštva do zagotovitve transportnih sredstev za prevoz nevarnega tovora so bili naloga občinskih organizatorjev NZ. Varnostno in protiobveščevalno zagotovitev transporta je prevzela milica. Od Gotenice do vstopa pripadnikov NZ v območje skladišča je za varovanje prevoza skrbela specialna enota milice, ki je nalogo izvedla v popolni bojni opremi, z avtomatskim orožjem, z nočnogledi in protioklepnim orožjem in tako pokazala, da varnost izvedbe naloge niso prepustili naključju. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 42)

Sestanki Občinskega štaba Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine so poleg organizacijske in varnostne razsežnosti dobili tudi vsebinsko, naloge NZ v Vzhodnoštajerski pokrajini so bile bistveno bolj prepletene in so zadevale vse štabe enako.

V Lenartu so 16. 9. 1990 razgrnili naloge načrtovanja zavarovanja meja z Avstrijo in Hrvaško, ukrepov za vpoklic obveznikov in izvedbe blokad v območju odgovornosti. Nekoliko težje je padla naloga izvzema orožja TO iz skladišč pod nadzorom JLA, saj pisnega dovoljenja za izvzem orožja ni bilo.

19. 9. 1990 so načelniki občinskih štabov NZ v Slovenski Bistrici poročali o izvedenih dejavnosti in dobili rok 27. 9. 1990 za izvedbo novih nalog. Za zagotovitev dosegljivosti je načelnik Pokrajinskega štaba Narodne zaščite udeležencem dal pozivnik Motorola.

V Mariboru so 26. 9. 1991 pregledali doseženo pri izvzemu orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev iz skladišč JLA, popolnjenosti enot NZ z vojaškimi obvezniki in pripravljenostjo mobilizacije. Glede delovanja enot NZ je bilo danih nekaj jasnih usmeritev: delitev streliva le po ukazu Pokrajinskega štaba Narodne zaščite in prepoved, da bi prvi streljali na JLA, razen v samoobrambi. Udeležencem sestanka so zagotovili, da ima NZ zanesljive podatke o JLA in zato ne more biti presenečenja.

27. 9. 1990 je bil namenjen operativnemu načrtovanju delovanja enot NZ na podlagi Direktive načelnika NZ VŠP za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo MSNZ.

29. 9. 1990 so se izdelki občinskih štabov NZ predali Gorazdu Vidrihu na Pokrajinski štab NZ. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 67)

Občinski štab TO Lenart je imel načrtovan pregled in konzervacijo orožja, ki je bilo v skladišču v Kidričevem. Konzervacijo našega orožja so izvajali v delavnici za popravilo pehotne oborožitve vojašnice Ptuj. Pod to krinko so zagotovili potrebne količine avtomatskih in polavtomatskih pušk, ostrostrelne puške, puško mitraljeze 7,9 mm in 7,62 mm ter ročne metalce M 57. Odpeljali so tudi avtomatske pištole 7,65 mm. Akcijo so uspešno nadaljevali in pomagali zagotoviti nekaj kosov orožja tudi za potrebe MSNZ Ptuj in Ormož. Pri tajnem zagotavljanju orožja nam je veliko pomagal skladiščnik Občinskega štaba Teritorialne obrambe Ptuj Slana Milan, saj je poznal oficirje te vojašnice in režim v skladišču. Iz dneva v dan je poveljstvo JLA izvajalo strožje ukrepe. V dneh od 24. in 25. 9. 1990 sta Peter Leopold in skladiščnik Franc Šijanec videla, da so vojaki JLA opremljeni s čeladami, razporejeni okrog vojašnice in skladišča – 25. 9. 1990, ko so pripadniki NZ Lenart načrtovali zadnji izvoz streliva. V rajonu skladišča sta opazila razporejeno enoto moči čete v polni bojni opremi. Tovornjak sta parkirala tesno k skladišču. S pomočjo dveh zaupnih pripadnikov MSNZ Ptuj so naložili prepotrebno strelivo za že odpeljano orožje. Eden izmed oficirjev JLA je opozoril Staneta Žitnika, da so prejeli ukaz o prepovedi izvoza kakršnega koli materiala iz skladišča. Na to opozorilo se niso odzvali in kljub veliki nevarnosti naložili tovornjak s strelivom, zadnjo vrsto pa založili z zaboji za orožje in ga pripeljali do izhoda iz skladiščnega kompleksa. Štirje vojaki JLA so pristopili k tovornjaku Teritorialne obrambe, dva sta pogledala pod ponjavo in videla zaboje z orožjem, zabojev s strelivom pa ne. Poveljnik straže je vztrajal, da vrnejo tovor v skladišče. Peter Leopold je zahteval telefon in govoril s komandantom ptujske vojašnice in ga po dolgotrajnem pogovoru prepričal, da je na tovornjaku zadnje orožje, ki ga peljejo v tehnične delavnice v vojašnico na konzervacijo.

Orožje ni šlo v vojašnice, temveč po skritih poteh v Lenart. Tam so strelivo in puške premestili v skladišče, naložili nekaj neuporabnih pušk, strelske zveze pa so pozneje prepeljali v vojašnico. Dežurnemu oficirju JLA so pojasnili zamudo, ki naj bi nastala zaradi okvare na vozilu. Prihod pripadnikov TO iz Lenarta se je vpisalo v dežurno knjigo, kot da je orožje in strelivo v vojašnici.

NZ Lenart je imela: orožje in opremo, ki so jo v Lenartu zadržali, sredstva, ki so jih prejeli od nadrejenega poveljstva NZ, sredstva, ki so jih tajno odpeljali iz skladišča JLA, in orožje, ki je bilo last Občine Lenart in delovnih organizacij. Ta sredstva so razselili v tajna skladišča v Občini Lenart. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 42)

Občinski štab NZ Maribor je septembra 1990 oblikoval enote NZ glede na količine orožja, ki so ga imeli v tajnih skladiščih. Opremili so štab s prištavnimi enotami, dva voda NZ in pet odredov NZ.

Na letališču Maribor, na kmetiji Vernik v Hočah, v skladišču Jeklotehna v Mariboru in na Bohovi so oblikovali tajna skladišča enot NZ. Skladišče TO na postaji milice v Vošnjakovu pa je bilo aktivno ves čas in je bilo edino varovano. Pet takrat formiranih tajnih skladiščih je jeseni 1990 in na pomlad 1991 preraslo na 14 (Venčeslav Ogrinc, VŠP v procesih osamosvajanja, zbornik, stran 55). Izvedli so tajni izvzem orožja iz skladišč TO Maribor v vojašnici Franca Rozmana - Staneta in ga prepeljali tajna skladišča v Mariboru, Pesnici in Rušah. Izkoristili so izvzem orožja za dvodnevna usposabljanja bataljonov 42. brigade TO, vendar ga niso vračali v skladišče v vojašnici. Izkazali so se predvsem skladiščniki in operativni častniki štaba TO Maribor, ki so zaradi tekočih nalog dnevno vstopali v vojašnico, ker so tam imeli svoje skladišče oborožitve in streliva. Tu je bilo tveganje največje, nasprotnik tega ni posumil ves september. Vstop z vozili nam je JLA prepovedala v začetku oktobra. Tako je bilo v začetku oktobra v rokah TO za okrog 1000 pripadnikov oborožitve s strelivom. Septembra 1990 so začeli graditi NZ z manj kot 400 kosi orožja.

V prostorih Izobraževalnega centra Pekre so izdelovali načrt uporabe Občinskega štaba NZ Maribor in ga nato varno shranili v prostorih Okrajnega ljudskega odbora Maribor. V Mariboru je ves september teklo intenzivno sodelovanje z Okrajnim ljudskim odborom Maribor za sestanke v centru za obveščanje. Iz evidenc in mobilizacijskega razvoja enot JLA so pridobili informacije glede mobilizacijskih zbirališč, velikosti in strukturi enot, načinu popolnjevanja in poveljniškem kadru JLA, kar je bila pomembna obveščevalna informacija. Pri tem velja predvsem omeniti sodelovanje s takratnim načelnikom oddelka Alojzom Kovačičem in nekaterimi njegovimi sodelavci. (Venčeslav Ogrinc, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 23)

PREHOD MSNZ V TERITORIALNO OBRAMBO VZHODNOŠTAJERSKE POKRAJINE

Projekt MSNZ se je uspešno končal 4. oktobra 1990, ko je poveljstvo nad štabi in enotami prevzel novi – slovenski Republiški štab TO. Poveljevanje novi Teritorialni obrambi Vzhodnoštajerske pokrajine oziroma 7. PŠTO Maribor, ki je nastal z združitvijo Vzhodnoštajerske pokrajine in Pomurja, je prevzel Vladimir Milošević, Franc Rudolf pa je še naprej vodil Občinski štab TO Maribor in mu poveljeval. Občinski štab TO Maribor, ki je do oktobra 1990 deloval v zgradbi, ki je bila del vojašnice v Melju, se je po burnih dogodkih ob akciji vojaške policije JLA in zavzetju Republiškega štaba TO na hitro preselil iz Melja v Izobraževalni center Pekre in nadaljeval delo, pripadniki vpoklicanega 3. bataljona 42. brigade TO so na strelišču Radvanje izvedli streljanje s pehotnim orožjem. Delo na novem sedežu Občinskega štaba TO Maribor v Pekrah je potekalo kot v vojnih razmerah, uvedeno je bilo okrepljeno 24-urno dežurstvo s stalno sestavo, za njegovo varovanje so vpoklicali zaščitno enoto TO. (Venčeslav Ogrinc, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 56)

Skladno z usmeritvami mag. Marjana Fekonje, ki je bil do oktobra 1990 načelnik Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine, so v občinskih štabih TO, katerih komandanti niso bili vključeni v MSNZ, pripravili izdelane dokumente MSNZ za rabo v občinskih štabih. Sledila je seznanitev vseh pripadnikov stalne sestave občinskih štabov TO z vsemi načrti MSNZ in prilagoditev operativnih dokumentov za delo v OŠTO.

V Občinskem štabu TO Lenart se po prenehanju delovanja MSNZ ni skoraj nič spremenilo. Komandant tega štaba je nadaljeval svoje delo, pripadniki stalne sestave so prevzeli svoja delovna mesta in nadaljevali delo. Vsa dokumentacija o formiranju MSNZ, vključno z načrti uporabe, je bila predana OŠTO, leta 1991 pa 77. območnemu štabu TO Ptuj. Obdobje MSNZ so ocenili kot pravo formulo za vmesni čas, kot obliko organiziranosti za oborožen boj brez togih pravil in formacij. Občinski štabi TO Lenart je še dalje skrbel za orožje, strelivo in druga materialno-tehnična sredstva, ki so jih razselili v tajna skladišča na teritorijih občine. Z občani in posamezniki iz delovnih organizacij, ki so v času MSNZ pomagali pri vzpostavitvi tajnih skladišč, so ohranili stike, zato niti eno tajno skladišče ni bilo odkrito. (Peter Leopold, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 42)

Ker je organiziranost MSNZ v Lenartu povzela kadrovske in organizacijske rešitve občinskega štaba in enot TO občine Lenart, ni bilo težko enot preimenovati v TO, pri tem pa se je bilo treba ozirati na razpoložljivo število orožja.

Poveljnik Pokrajinskega štaba TO Vzhodnoštajerske pokrajine Vladimir Milošević je 10. 10. 1990 obiskal ormoško občino in se s predsednikom skupščine občine in predsednikom izvršnega sveta občine pogovoril o preoblikovanju TO in kadrovske strukturi stalne sestave.

Skladno z usmeritvami mag. Marjana Fekonje, ki je bil do oktobra 1990 načelnik Pokrajinskega štaba NZ Vzhodnoštajerske pokrajine, so v občinskem štabu TO, kjer komandant ni bil vključen v MSNZ, pripravili izdelane dokumente NZ za rabo v štabu. Sledila je seznanitev vseh pripadnikov stalne sestave občinskega štaba z vsemi načrti MSNZ in prilagoditev operativnih dokumentov za delo v tem štabu.

Komandant Občinskega štaba TO Ormož, ki ni bil vključen v projekt MSNZ, je po pregledu tajnih lokacij skladišč orožja in opreme stanje ocenil kot slabo - kar je videl, se mu je zdelo »po kavbojsko«. Varnost skladiščenja orožja je bila, po njegovem mnenju, pomanjkljiva, saj na oknih skladišč ni bilo rešetk, zabojniki z orožjem niso bili pravilno zaprti in dodatno zapečateni, ni bilo knjig obiskov skladišč ... Predpisal je dodatne ukrepe za povečanje varnosti in preglednosti skladiščnega poslovanja skladno s predpisi TO, dodatno pa je bilo treba namestiti po dve ključavnici na vhodna vrata, da je bilo zagotovljeno, da v skladišče vstopata vedno dva pripadnika občinskega štaba TO, vstop samo ene osebe pa je bil mogoč le po posebnem ukazu komandanta TO Ormož. (Ukaz št. VTSZ 17/91 z dne 11. 1. 1991)

Orožje, ki je bilo iz skladišča Kidričevo izvzeto v času MSNZ, je še naprej ostalo na tajnih lokacijah, vendar so izvedli vse zahtevane ukrepe za povečanje varnosti in preglednosti skladiščene orožja in vzdrževanja skladiščene tehnične opreme. Te naloge so opravili izključno pripadniki stalne sestave TO Ormož. (Miran Fišer, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 74)

V Občinskem štabu TO Pesnica se po prenehanju delovanja MSNZ na zunaj ni nič spremenilo. Že pri formiranju štaba in enot MSNZ so računali na kadrovske in organizacijske rešitve občinskega štaba TO in enot TO občine Pesnica. Treba je bilo samo enote MSNZ spet preimenovali nazaj v enote TO, le struktura in formacijska sestava je bila pri nekaterih enotah prilagojena razpoložljivemu številu orožja.

Po prehodu MSNZ v sestavo Teritorialne obrambe Slovenije so na Ptujju dne 7. 10. 1990 organizatorji MSNZ predali vse dokumente NZ Ptuj komandantu Občinskega štaba TO Ptuj. Primopredaja na Občinskem štabu TO Ptuj je potekala v zelo napetem vzdušju. Komandant Občinskega štaba TO, ki ni bil vključen v projekt MSNZ, je k dogodku povabil tudi nekdanjega političnega komisarja občinskega štaba, ki je pripadnikom stalne sestave TO Ptuj zagrozil, naj se pazijo, če se komandantu ali komu, ki ni bil vpet v organizacijo MSNZ, kaj zgodi. (Stanko Žitnik, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 115)

Sodelovanje z občinskimi strukturami je na Ptujju tudi po oktobru 1990 potekalo kot običajno. V Občinskem štabu TO Ptuj so med pripadniki stalne sestave ostali slabi odnosi, ki so se še naprej delili glede na udejstvovanje v projektu MSNZ in člane štaba, ki so ostali zvesti komandantu.

Delo Občinskega štaba TO Ptuj je kljub dokaj zaostrenim odnosom med pripadniki stalne sestave začelo potekati, začeli so pripravljati in usposabljeni enote TO. Prva je bila na vrsti četa za protidiverzantsko delovanje. Da pogoji za delo niso povsem običajni, se je videlo po tem, da so pripadnikom podelili bojno strelivo.

Za pripadnike TO Ptuj je bilo vadišče in strelišče v Apačah zaprto, iskali so drugo primerno lokacijo in izbrali teren on Dravinji v Doleni, nedaleč od vadišča Apače. Tudi tam so se srečali s patroljami JLA in jim dali jasno vedeti, kaj delajo in da jim z zaprtjem strelišča JLA ne more preprečiti izvajanja usposabljanja. (Stanko Žitnik, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 74)

Z oktobrom 1990 so vse oblike dela MSNZ Ruše ponovno delovale pod svojim pravim imenom - TO. Od oktobra 1990 naprej so v štabu TO Ruše delali intenzivno, pripadniki stalne sestave so opravljali stalna dežurstva, za delo v nočnih urah so občasno vpoklicali člane štaba iz rezervne sestave. Pripadniki stalne so bili v službi 24 ur na dan. Kljub prehodu MSNZ nazaj v TO se napetosti in intenzivnost dela niso zmanjšali, delo je potekalo v težkih razmerah vse do vojne, dokler JLA ni zapustila Slovenije. (Tone Sračnik, 30. obletnica MSNZ v VŠP, stran 132)

Za MSNZ Občine Slovenska Bistrica velja, da je bila na začetku oktobra 1990 organizirana, kot se za vojaško silo spodobi. Bila je sposobna samostojnega delovanja, saj je bila vzpostavljena znotraj uveljavljene in utrjene vojaške organiziranosti TO. Delovanje MSNZ je na videz brez težav prešlo v Občinski štab TO Slovenska Bistrica, kljub temu je bilo med pripadniki stalne sestave ostalo

nekaj slabe volje zaradi delitve na tiste, ki so se odzvali v projekt MSNZ, in tiste, ki so ostali zunaj. Tudi bistriški komandant Občinski štab TO ni bil vključen v projekt MSNZ. Vsi vključeni kadri v MSNZ: častniki, podčastniki in vojaki so bili pravzaprav ves čas vojaški obvezniki v TO. Major Marjan Strehar je zelo jasno rekel: »MSNZ smo bili teritorialci.« (20. obletnica MSNZ, Zbornik prispevkov in razprav, Ljubljana 2011 stran 190). Tako je Občinski štab TO Slovenska Bistrica kadrovske in materialne zmogljivosti MSNZ vrnil k nalogam, ki jih je bilo treba izvesti v območju odgovornosti za uspešno upiranje silam JLA.

Od oktobra 1990 pa vse do konca maja 1991 so v štabih TO delali v razmerah stalne bojne pripravljenosti. Vrstila so se stalna dežurstva pripadnikov stalne sestave, ponekod so za delo v nočnih urah vpoklicali člane štaba iz rezervne sestave, med tem ko so pripadniki stalne bili v službi po 24 ur.

Razvoj nadaljnjih dogodkov pripadnikov TO in drugih obrambno-varnostnih struktur v Vzhodnoštajerski pokrajini pri delu ni razbremenil. Še naprej je delo potekalo v težkih, negotovih in izrednih razmerah vse do vojne za Slovenijo in odhoda JLA iz Slovenije 1991.

SKLEP

Slovenski osamosvojitveni procesi so leta 1990 prišli do točke, ko je bilo treba sprejeti, da bo slovensko osamosvojitvev treba braniti tudi z orožjem. V Vzhodnoštajerski pokrajini sta najprej kot skupna oborožena sila delovali JLA in slovenska TO, ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja pa je na slovenskem nastajala nova obrambna struktura, na katero leta 1990 računali tudi v Vzhodnoštajerski pokrajini.

JLA je maja 1990 poskušala z odvzemom orožja oslabiti obrambno moč TO Vzhodnoštajerske pokrajine in okrniti njen ugled. V resnici pa so sprožili izjemno uspešno in učinkovito organiziranje oboroženih sil novo nastajajoče države, ki ga danes poznamo pod imenom Manevrna struktura narodne zaščite (MSNZ). Poleg tega JLA ukaza o prenosu orožja TO v skladišča JLA nikoli ni povsem izvedla, zato Slovenija in njena TO nikoli ni bila razorožena.

Kot odgovor na poskus razorožitve je nastala Narodna zaščita Republike Slovenije, ki jo je v novi obliki in vsebini vzpostavil Tone Krkovič. Zaradi vseobsežnosti organizacije in delovanja, ki je prerasla lokalni pomen, se je pozneje prijel izraz

manevrska struktura narodne zaščite. Je pa projekt MSNZ ves čas deloval v odlični povezanosti in izvajanju nalog s takratno milico.

V Vzhodnoštajerski pokrajini se je v izjemno kratkem času razvilo dobro sodelovanje in TO, milice in občinskih sekretariatov za ljudsko obrambo, ki so skrbeli za nastanek optimalne mreže štabov in enot MSNZ, kakovostno kadrovske popolnitev enot, varno delovanje tajnih skladišč, prevozov orožja v območju odgovornosti posameznega štaba MSNZ.

Pripadniki MSNZ pa so našli pravi način za vrnitev dela orožja TO in za njegovo razmestitev v tajna skladišča na območju posamezne občine. Organizatorji MSNZ so vključili v svoje delovanje širok krog ljudi, ki za tajna skladišča ponudili lastne objekte, objekte delovnih organizacij, skladišča trgovin in drugih objektov. Pri tem ves čas delovanja MSNZ ni prišlo do zlorab in incidentov pri hranjenju orožja, zato ni bilo odkrito niti eno samo skladišče.

Mreža MSNZ je imela značilnost tajnega delovanja, česar so bili pripadniki TO vajeni, saj so se urili tudi za delovanje na tako imenovanem začasno zasedenem teritoriju. Ne glede na oblike delovanja MSNZ so bili elementi obrambno-varnostnih struktur povezani med seboj in z oblastno strukturo v občinah, zato je nemogoče govoriti o tajni organizaciji, ki deluje za prevratniške cilje. MSNZ so sprejeli kot obliko organiziranosti obrambnih sil, ki deluje na vsem območju Vzhodnoštajerske pokrajine.

Vsak je za domovino prispeval po svojih zmožnostih, zato je bila MSNZ v vsaki občini Vzhodnoštajerske pokrajine na začetku oktobra 1990, ko je ponovno prešla v TO, organizirana, kot se za vojaško silo spodobi - bila je sposobna samostojnega delovanja. MSNZ Vzhodnoštajerske pokrajine je v celoti računala na častnike, podčastnike in vojake, ki so bili vojaški obvezniki, razporejeni v TO.

Zaradi tajnega načina dela, ki je bil nujen za tisti čas, in izjemno ozkega kroga vključenih ter nadzorovanega širjenja udejstvovanja posameznikov v konkretnih nalogah je bilo puščenih ob strani zelo veliko dobrih sodelavcev, ki bi lahko tvorno in učinkovito sodelovali pri načrtovanju nalog, saj so imeli bogate izkušnje iz TO, zelo dobro so poznali območje svoje občine in so imeli odlične povezave z ljudmi v prostoru. Velikokrat so bili razlogi za to, da niso bili vključeni v delo NZ, še drugi pomisleki, kot so velika izpostavljenost, družinske ali prijateljske povezave z ljudmi

iz jugoslovanskih obrambno-varnostnih struktur. Odločitev za vključevanje teh ljudi je bila vedno podrejena varnostnemu tveganju ne glede na druge prednosti.

Orožje in druge materialne zmogljivosti so organizatorji MSNZ zelo pozorno prilagodili nalogam, ki jih je bilo treba izvesti v območju odgovornosti za uspešno upiranje silam JLA v takratnih razmerah.

Organizatorji MSNZ Vzhodnoštajerske pokrajine so sprejemali delovanje NZ kot oborožene sile predvsem kot delovanje za prehodno obdobje. Gledano s časovne razdalje lahko ugotovimo, da je opravila svojo vlogo in v celoti uresničila namen. Iz MSNZ je izšla okrepljena in kadrovsko očiščena TO, ki je bila skupaj z milico sposobna zagotoviti priprave in osamosvojitve leta 1991.

VIRI IN LITERATURA

1. Mirko Ploj, 30. obletnica MSNZ v Vzhodnoštajerski pokrajini, Ljubljana, 2020.
2. Venčeslav Ogrinc, Vzhodnoštajerska pokrajina v procesih osamosvajanja, Ljubljana 2018.
3. Dr. Marjan Toš, Čas odločitve 1990–1991, Lenart 2010.
4. Mag. Janez Merc, Ptuj in leto 1991, Ptuj 2006.
5. Ukaz za izvajanje bojnih delovanj MSNZ VŠP, operativna številka 1, z dne 28. 9. 1990.
6. Poročilo o izvedenih ukrepih TO Ptuj, OŠTO Ptuj, št. VTSZ 73-4, z dne 14. 6. 1990.
7. Ukaz komandanta RŠTO, Ljubljana, št. VT Z – 625/1-9, z dne 15. 5. 1990.
8. Pregled skladišč, kjer je shranjeno orožje in druga MTS, ukrepi in postopki za odpravo pomanjkljivosti, OŠTO Ormož, številka VTSZ 17/-91, z dne 11. 1. 1991.
9. Zbornik referatov ob dvajsetletnici samostojnosti Republike Slovenije, Ormoško območje v vojni za Slovenijo 1991, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, junij 2011.
10. Direktiva načelnika Narodne zaščite Vzhodnoštajerske pokrajine za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo MSNZ.
11. Povelje načelnika Narodne zaščite Občine Slovenska Bistrica za blokado.

12. Poročilo o ukrepih garnizona JLA Ptuj, akt OŠTO Ptuj, št. Z 73-5, z dne 28. 5. 1990.
13. Poročilo o izvedenih ukrepih v TO, akt komandanta OŠTO Ptuj, št. SZ 73-4, z dne 14. 6. 1990.
14. Ukaz o predaji orožja Teritorialne obrambe skladišča JLA. Republiški štab TO, št. 625/1-90, z dne 15. 5. 1990.
15. Odločna o imenovanju namestnika načelnika Pokrajinskega štaba NZ v VŠP, št. 0001-1-Z-3/13-5 -90, z dne 15. 9. 1990.
16. Seznam MSNZ Slovenska Bistrica, akt 79. ObmŠTO Slovenska Bistrica, z dne 4. 6. 1992.
17. Seznam pripadnikov MSNZ 1990 iz Občine Slovenska Bistrica, akt Sekcija MSNZ Slovenska Bistrica, z dne 7. 12. 2000.
18. 20. obletnica MSNZ, Zbornik prispevkov in razprav, Ljubljana 2011.
19. Pogovor z Brankom Petanom, oktober 2020.
20. Pogovor s Srečkom Štanjbaherjem, oktober 2020.

OCENE IN POROČILA

Mitja Teropšič: **Brežiški teritorialci**. Zveza veteranov vojne za Slovenijo in Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Brežice. Novo mesto, november 2019.

Leta prizadevanj, usposabljanj, vojaških urjenj ter zagotavljanja materialnih sredstev za delovanje in dvigovanje bojne pripravljenosti enot in štabov Teritorialne obrambe so leta 1991 končno obrodila sadove. Naložba v Teritorialno obrambo, oboroženo silo slovenskega naroda, se je ob koncu stoletja in tisočletja pokazala kot ena najboljših in najučinkovitejših naložb slovenskega naroda v vsej njegovi zgodovini. Teritorialna obramba je ob najmanjših mogočih izgubah uspešno vojaško obranila Slovenijo in postala ena najuspešnejših organizacij v zgodovini Slovencev.

Iz prejšnjega odstavka je jasno, da gre za organizacijo, ki je v celoti izpolnila svoje poslanstvo. S tem si je trajno zagotovila odlično mesto na spoštljivi lestvici narodovega spomina. Spomin nanjo bo morda čez čas rahlo obledel, toda hvalevredna dejanja bodo ostala trajno zapisana v narodovi zgodovini, njenih knjigah in učbenikih. V usodnih trenutkih za Slovenijo je Teritorialna obramba Slovenije odločno stopila v bran domovine in uspelo ji je vojaško obraniti. Zasluge za to ponosno dejanje gredo številnim, še posebno pogumnim bojevnikom in bojevniciam iz vrst Teritorialne obrambe. Med njimi je bil tudi avtor knjige, nekdanji teritorialec Mitja Teropšič, danes upokojeni polkovnik Teritorialne obrambe in Slovenske vojske Republike Slovenije, vojni veteran ter drugi in zadnji komandant Teritorialne obrambe občine Brežice. Kakovostno je izpolnil obljubo in napisal odmevno knjigo o brežiških teritorialcih, ki jim je uspešno poveljeval od leta 1980.

V knjigi je opisana zgodovina Teritorialne obrambe občine Brežice od ustanovitve leta 1968 do leta 1991. Avtor se je zelo potrudil in zbral ter objavil vrsto dokumentov, tabel, zemljevidov in raznih fotografij. Knjiga ima dva dela, besedilnega in fotografskega. V prvem delu je daljši prispevek dobrega poznavalca Teritorialne obrambe, magistra zgodovinskih znanosti, podpolkovnika Slovenske vojske Borisa Bolfka, z naslovom Nastanek in razvoj Teritorialne obrambe 1968–1990. Napisal je kakovosten in strnjen vpogled v rast in razvoj slovenske Teritorialne obrambe, ki nas razumljivo uvede v glavno temo knjige. Za boljše razumevanje prispevka nam podpolkovnik Bolfek postreže še z navedbo virov in literature.

Glavno besedilo je prispevek Mitje Teropšiča z naslovom Brežiški teritorialci. V več podpoglavjih je kakovostno obdelal zgodovino TO Brežice. Naslovi pa so zanimivi: Začetki razvoja občinskih partizanskih teritorialnih enot, Teritorialna obramba Skupščine občine Brežice ter Brežiški teritorialci v procesu priprav na

osamosvajanje Slovenije leta 1990 in v vojni leta 1991. V zadnjem omenjenem podpoglavju je avtor na podlagi arhivskega, fotografskega in spominskega gradiva podrobno opisal delovanje Manevrske strukture narodne zaščite v občini Brežice in pri tem objavil nekaj zelo zanimivih podatkov. Tak je podatek, da je bil ob spremembi sistema komandant OŠTO Brežice nekajkrat deležen »prijateljskih« nasvetov, naj si poišče novo službo, saj bo kmalu zamenjan. Tudi z nasprotne strani je bil deležen »prijateljskih« nasvetov v slogu »Niš nije daleko«. (Mišljen je bil vojaški zapor JLA v Nišu v Srbiji.) Prav tako zelo zanimiv, predvsem pa zgovoren je odstavek: »V letu 1990 so se v Sloveniji prispevne stopnje za financiranje potreb splošne ljudske obrambe začele zmanjševati. Takšno zmanjševanje je predlagalo novo vodstvo Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo, kar je večina občin tudi sprejela. V občini Brežice je bila junija zmanjšana za 8,4 % in je znašala 0,220 %, od avgusta pa do konca leta pa le 0,070 %. To je bila za to obdobje najnižja prispevna stopnja v Sloveniji.«

Polkovnik Slovenske vojske
Mitja Teropšič

Seveda je v tem prispevku še veliko drugih zanimivih in tehtnih podatkov, raznih števil, imen in priimkov teritorialcev, seznamov ter veliko kakovostnih in dobro dokumentiranih fotografij. Zaradi tega je treba avtorju izreči še posebno pohvalo, ker je v zbiranje in dokumentiranje fotografij vložil veliko časa in truda. Avtor se dobro zaveda dejstva, da dobro dokumentirana fotografija včasih pomeni veliko več kot marsikateri zapis. Upam, da bodo njegovem zgledu sledili še drugi avtorji, kar bo izboljšalo kakovost slovenskega vojnega in vojaškega zgodovinopisja. Seveda brez čustev ne gre. Razne zgoode in nezgoode lahko delo le še popestrijo. Temu je namenjeno podpoglavje z naslovom *Moja vojaška zgodba*. Teropšičevo besedilo se nadaljuje s podrobnimi sezname nosilcev bojnih znakov in drugih medalj osamosvojitvene vojne Slovenije iz leta 1991, konča pa z daljšim seznamom uporabljenih virov in literature ter več zelo uporabnimi prilogami. Se je pa avtorju v knjigi zapisalo nekaj netočnosti. Na str. 118 je zapisano: »V septembru in začetku oktobra 1991 so pripadniki stalne sestave OŠTO Brežice v vlogi vodstva MSNZ občine Brežice na tajne lokacije po občini ...« Pravi datum je september in začetek oktobra 1990. Na 197. strani je pravilno: »Levo Slavko Rožman, desno Anton Lapuh.« Na 204. strani, v tretji vrstici je pravilen datum sedemindvajseti junij 1991.

V nadaljevanju knjige sta objavljena prispevka Stanislave Molan z naslovom *Spomini sestre Stane na brata Jerneja* in Mitje Teropšiča *Jernej Molan, Brežiški teritorialec in slovenski bojevnik*. Na koncu je bibliografija Mitje Teropšiča, predgovor je napisal ugleden teritorialec in vojni veteran Stanislav Zlobko.

Drugi del knjige nosi naslov *Zbirka fotografij*. Gre za štirideset strani raznih kakovostnih črno-belih in barvnih fotografij iz sicer kratke, a bogate in uspešne zgodovine Teritorialne obrambe občine Brežice. Na njih se bo prepoznalo zelo veliko hrabrih bojevnikov teritorialcev iz občine Brežice in širše. Posebnost tega dela je kar nekaj dobrih fotografij uniformiranih ter oboroženih mladink in prostovoljk TO Brežice.

Ta knjiga je prvo delo o Teritorialni obrambi občine Brežice. Iz nje lahko izvemo, da je v vrstah TO Brežice bilo veliko uglednih občanov in občank, ki so zelo zavzeto opravljali različne vojaške ali starešinske dolžnosti ter ponosno nosili značilne uniforme Teritorialne obrambe. Kako tudi ne bi, saj so teritorialce in Teritorialno obrambo krasile značilnosti, kot so tovarištvo, visoka stopnja samozavesti, vpetost v okolje, sposobnost visoke stopnje improvizacije ter sodelovanje v procesu

usposabljanja in urjenja. Zato ni odveč poudariti, da je bila leta 1985 udeležba nadpovprečno visoka, kar 91-odstotna. V enotah TO so se vojaški kolektivi gradili več let. Fantje so se med sabo poznali, si medsebojno zaupali, zaupali pa so tudi neposredno nadrejenim in bili so visoko motivirani. Teritorialna obramba občine Brežice je bila ocenjevana z ocenama visoko prav dobro in prav dobro. Vse to je pripomoglo, da je bila Teritorialna obramba Posavja po letu 1985 dvakrat razglašena za najboljšo TO v Sloveniji. Različna vlaganja v Teritorialno obrambo so bila precejšna, temu primerni so bili rezultati in seveda uspeh. Leta 1991 je teritorialcem uspelo vojaško obraniti novonastalo državo Republiko Slovenijo, navsezadnje tudi zato, ker so bili v Teritorialni obrambi Slovenije najboljši sinovi in hčere slovenskega naroda, ki so opravili svojo državljsko dolžnost profesionalno in izpolnili zaupano jim poslanstvo.

Od ustanovitve leta 1968 do konca osemdesetih se je Teritorialna obramba številčno krepila, opremljala in z usposabljanjem dosegla visoko bojno pripravljenost. V tem času je veliko Slovencev in Slovenk dobilo vojaška znanja ter izobrazbo in jih skozi različna usposabljanja tudi nadgradilo. Tako so dopolnili in nadgradili slovenski častniški zbor. Pri tem so jim bile v veliko pomoč namensko ustanovljene šole in različni učni centri, v katerih so šolali svoj kader v lepem slovenskem jeziku. Velik poudarek pri tem so dajali izročilom svojih pogumnih predhodnikov in tradiciji domoljubja. Tako usposobljeni in izobraženi kadri so nato prevzemali najodgovornejše funkcije v Teritorialni obrambi, Civilni zaščiti, upravnih organih na ravni občin in republike. Na tem mestu naj ne bo odveč ponovno zapisati, da smo imeli Slovenci trikrat najboljšo brigado Teritorialne obrambe v Jugoslaviji. Iz sredstev proračunov občin in podjetij sta se kupovala orožje in oprema za potrebe Teritorialne obrambe. Tudi tako so oboroževali slovenski narod. Namensko so se gradile stavbe za potrebe Teritorialne obrambe občin (domovi Teritorialne obrambe, intendantska skladišča ter skladišča za oborožitev in vojaško opremo vojnih enot Teritorialne obrambe).

Tako so se ustvarjale razmere za nadaljnji razvoj Teritorialne obrambe občin in v povezavi s tem tudi visoka stopnja bojne pripravljenosti vojnih enot Teritorialne obrambe občin, ki je najbolj postala opazna v osamosvojitveni vojni Slovenije leta 1991 v zmagovitih bojih s sovražnimi enotami Jugoslovanske ljudske armade. Vlaganja v Teritorialno obrambo so bila precejšna, temu primeren je bil tudi uspeh. Brežiški teritorialci so bili uspešni v bojih v Brežicah, Posavju in na Dolenjskem.

Slovenski narod je s Teritorialno obrambo ponovno dobil svojo vojsko. Teritorialna obramba Slovenije je skozi čas in še posebno v procesu osamosvajanja Slovenije odigrala zelo pomembno vlogo. Sloveniji je dajala oboroženo podporo, brez katere osamosvojitve Slovenije ne bi bila mogoča.

Vojna in vojaška zgodovina Posavja je v publicističnem in muzeološkem pogledu najbolj obdelana pokrajina v Sloveniji. Obravnavana knjiga to samo še dodatno potrjuje. Mitja Teropšič je opravil veliko organizacijsko delo, pri katerem je pokazal zvrhano mero samoiniciativnosti in strokovne ustvarjalnosti, saj je z besedilom in zlasti zbranim arhivskim ter fotografskim gradivom kakovostno obudil spomin na čas, v katerem so poganjale korenine naše samostojnosti. Tudi tako se utrjuje narodna zavest, ki je za nas Slovence zaradi številčne majhnosti pomembno zagotovilo, da bomo ohranili svojo istovetnost. Všečna, lepo oblikovana knjiga o TO Brežice je pisana v razumljivem jeziku, zato jo toplo priporočam v branje, še posebno nekdanjim teritorialcem in bojevnikom iz Brežic. Avtor je v uvodu knjige zapisal, da jo posveča padlemu teritorialcu, vojnemu tovarišu in bojevniku Jerneju Molanu in njegovi družini. Knjiga ima trde platnice, 208 strani in je izšla v nakladi 500 izvodov.

Mitja Teropšič je častnik, vendar se zadnja leta vse bolj uveljavlja kot dober preučevalec in poznavalec najnovejše vojaške in vojne zgodovine. Za opravljeno delo si zasluži prisrčne čestitke in pohvalo, ki naj mu služijo kot močna spodbuda pri nadaljnjem zbiranju, raziskovanju in preučevanju vojaške zgodovine Brežic in Posavja.

Dr. Tomaž Teropšič,
vojni in vojaški zgodovinar

Razprave

Dr. Jure Gašparič

1990 – trideset let pozneje

Mag. Marjan Vešnar

Poskus etične osmislitve Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ)

Višji vojaški uslužbenec Simon Korez

Ali je bil komunikacijski molk, ki je spremljal oblikovanje in delovanje MSNZ leta 1990, prednost ali ovira?

Mag. Matjaž Ravbar

Projekt Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ) na območju Pokrajinskega štaba za Dolenjsko

Generalpodpolkovnik Albin Gutman

Manevrska struktura narodne zaščite Dolenjske 1990

Franci Povše

Tajne dejavnosti posameznikov, vzpostavitev odredov domoljubov in organiziranje Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ) na Dolenjskem ter pridobivanje orožja za enote

Polkovnik Miran Fišer

Projekt Manevske strukture narodne zaščite (MSNZ) na območju Pokrajinskega štaba MSNZ za Vzhodnoštajersko pokrajino (VŠP)

Ocene in poročila

Dr. Tomaž Teropšič

Mitja Teropšič: Brežiški teritorialci

